Research Center

شایەتییە مێژووییەکانی ئەفسەرێکی ئەمن

کاوە ئەمین

شایەتییە مێژووییەکانی

ئەفسەرێکی ئەمن

شایەتییە مێژووییەکانی
ئەفسەرێکی ئەمن

ئامادەکردنی: کاوە ئەمین
وەرگێڕانی: سەلام سەعدی

2023

■ چاپی یەکەم
2723 ـی کوردی - 2023 ـی زایینی
ناونیشان: هەولێر - باشووری کوردستان
چاپی یەکەم : ئایاری 2023

■ هەموو مافەکانی ئەو پەرتووکە پارێزراوە بۆ ناوەندی لێکۆڵینەوەی رووداو، هەموو جۆرە لەبەرگرتنەوەو بەکارهێنانەوەیەکی قەدەخەیە.

ژمارەی سپاردنی لە کتێبخانەی گشتی هەرێمی کوردستان (629)ی 2023 بۆ تەرخانکراوە.

www.rudawrc.net

نێوەڕۆك

پێشەکی — 7
سەلام سەعدی

بەشی یەکەم — 13
شوعبەی سێ

بەشی دووەم — 38
هەوڵەکانی تیرۆرکردنی سەرکردەکانی کوردستان

بەشی سێیەم — 61
چاودێریکردنی حەوزەی نەجەف

بەشی چوارەم — 86
تیرۆرکردنی مەرجەعەکانی شیعە

بەشی پێنجەم — 111
کاری یەکەمی ئەمن لە کەرکووك : بەعەرەبکردن

بەشی شەشەم — 134
مولازم موحسین و بێسەروشوێنکردنی کوردانی فەیلی و بارزانی

بەشی حەوتەم — 159
کیمیابارانکردنی هەڵەبجە

بەشی هەشتەم — 183
چۆنیەتی بە کۆمەڵ کوشتنی گیراوانی پرۆسەی ئەنفال

بەشی نۆیەم — 207
راپەڕینی سلێمانی و راکردن بۆ کەرکووك

هەواڵنامەی کتێب

پێشەکی

کارێکی زۆر گرنگ

سەلام سەعدی

هەواڵنامەی گێڕ

(وشهد شاهد من اهلها)، سەرئەنجام یەکێک لەنێو خۆیانەوە پەیدابوو کە ببێتە شاهید لەسەریان و پەردە لەڕووی تاوانەکانیان هەڵماڵێت. ئەم پەرتووکەی بەردەستتان، دانپێدانان، یان گەواهیی کەسێکە کە ماوەی 19 ساڵ، لە 1970 تاوەکو 1989 لە هەرە ترسناکترین و هەستیارترین دامەزراوەی رژێمی بەعسدا کاری کردووە، دەزگای ئەمن. دیارە دەبێ ئەو راستییە بەبیربهێنینەوە کە عێراق وەکو دەوڵەت، لە سەردەمی حوکمڕانیی حیزبی بەعسدا دەوڵەتێکی ئەمنی و موخابەراتی بووە لە مۆدێلی ئەو دەوڵەتانەی لەپاڵ دامەزراوە فەرمی و نیشتیمانییەکانی وەکو سوپا و پۆلیس، چەندین دامەزراوەی ئاشکرا و نیمچە نهێنی نەوەک هەر دەکەنە چاودێر و سیخوڕ بەسەر گەلەوە، بەڵکو دەیانکەنە دێوەزمە بەسەر ئەو دامەزراوانەشەوە کە بڕیارە دامەزراوەی دەوڵەتی و نیشتیمانی بن. عێراقی سەردەمی بەعس تەنانەت هەنگاوێک زیاتریش چووە پێشەوە و رێگەی نەدا دامەزراوەکانی وەکو سوپا و پۆلیس سەربەخۆ بمێننەوە و بە رێچکەی گەشەکردنی سرووشتیی خۆیاندا

بـڕۆن، واتـه سـوپا و پۆلیسـی کـردەوە بـە ئامـرازی سـەرکوتکاری، هەروەها کۆمەڵێـک دامـەزراوەی دەستوەشـێن و داپڵۆسێنەریشـی کـردە چاودێـر بەسـەریانەوە، یەکێـک لەوانـەش دەزگای ئەمـن بـوو.
سـەباح یەحیـا حەمدانـی، عەرەبێکـی سـوننەی خەڵکـی مووسـڵە، ئـەم پێکهاتەیـەش بڕبـڕەی پشـتی ئـەم دەزگایـە بـوون کـە دەوڵەتـی عێـراق لـە سـەردەمی حیزبـی بەعسـدا هەڵیسـووڕاندووە. حەمدانـی، سـاڵی 1970 لـە ئامادەیـی پۆلیـس بـە پلـەی مفـەوەز دەردەچـێ و دەبێتـە کارمەنـدی بەڕێوەبەرایەتـی ئەمنـی نەینـەوا، پاشـان دەچێتـە ئەمنـی عـام لـە بەغـدا، دواتـر ڕەوانـەی بەڕێوەبەرایەتـی ئەمنـی نەجـەف دەکرێـت. لـە نەجـەف دەبێتـە ئەفسـەری پەیوەنـدی لەنێـوان دەزگای ئەمـن و کاروبـاری مەرجەعییەتـی باڵای شـیعە لـەو پارێزگایـە. سـاڵانێک دواتـر بە پلـەی نەقیب ڕەوانـەی بەڕێوەبەرایەتـی ئەمنـی کەرکـووک دەکـرێ و پاشـان بـۆ پلـەی ڕائیـدی ئەمـن بەرزدەکرێتـەوە. کەواتـە ئێمـە لەبـەردەم شـایەتحاڵێکی گرنگدایـن. گرنگیـی ئـەم شـایەتحاڵە چەنـد هێنـدە دەبێـت ئەگـەر یـەک دوو فاکـت بەبیربهێنینـەوە:
یەکـەم؛ ئـەم کۆنـە ئەفسـەرەی ئەمـن بۆمـان ڕووندەکاتـەوە کە چـۆن هەر ئەفسـەرێکی ئەمـن لـە هـەر پارێزگایەکـی عێـراق کاری کردبایـە، بەهـۆی شـێوازی کارکردنـی دەزگاکـەوە، دەیتوانـی ئاگاداربـێ لـە ورد و درشـتی هەمـوو کاروبارەکانـی پشـتی پـەردە لـە سەرانسـەری عێـراق، ئـەوەش لەڕێـی کۆبوونـەوەی مانگانـە و ئـەو ڕاپۆرتـە ئەمنییانـەی پارێـزگاکان کە لەو کۆبوونەوانـەدا دەخوێندرانـەوە.
دووەم؛ ئـەم کۆنـە ئەفسـەرەی ئەمـن، دوور لـە هـەر جـۆرە گوشـارێک، خـۆی بڕیاریـداوە قسـە بـکات و پـەردە لەسـەر ئـەو ڕاسـتییانە هەڵبماڵـێ کـە خـۆی ڕاسـتەوخۆ شـاهید بـووە لەسـەریان، یـان بەهـۆی کارکردنـی لەنێـو دەزگاکـە لـە نزیکـەوە ئاگاداریـان بـووە، لەوانـەش دوو ڕووداوی بـۆ ئێمـەی کـورد گرنـگ کـە تاوەکـو ئەمـڕۆش دەسـت و پەنجـە لەگـەڵ ئاسـەوارەکانیان نـەرم دەکەیـن: ئەنفـال و هەڵەبجـە.

هەوراماني كتێب

ئێمە تاوەکو ئەمڕۆش، سەبارەت ئەم دوو کەیسە، جگە لە گێڕانەوەی قسە و بەسەرهاتی قوربانییە رزگاربووەکانی ئەم دوو کۆمەڵکوژییە، جگە لە هەندێک وردە بەڵگە کە لە پرۆسەی دادگاییکردنی سەرانی رژێمی بەعسدا خرانەڕوو، جگە لە هێندێ گۆڕی بەکۆمەڵ و هێندێ ئێسک و پرووسکی ئەوانەی بەر شاڵاوی ئەنفال کەوتن و ئازار و مەینەتیی ئەوانەی لە هەڵەبجە بەر چەکی کیمیایی کەوتن، هیچ چیرۆکێکی ئەوتۆمان لەزاری بکەرەکانیانەوە نەبووە. تاوانەکان و ئاسەوارەکانیان دیارن، بەڵام لە دیوی لای بەرامبەر و ئەوەی کە ئەوان لەو ساتەدا چۆن لەم تاوانانەیان روانیوە، هیچ گێڕانەوەیەکمان نەبووە و هیچ چیرۆکێکمان نییە. ئەم قسانەی رائید سەباح یەحیا حەمدانی کە لە بەرنامەی (پەنجەمۆر)ی تەلەفزیۆنی رووداودا بە زنجیرە بڵاوبوونەوە و لێرەشدا لە شێوەی پەرتووک دەخرێتە بەردەستی ئێوە، یەکێکە لە کارە هەرە گرنگەکانی تۆڕی میدیایی رووداو، یان راستتر بڵێم یەکێکە لە کارە هەرە گرنگەکانی ئێمەی کورد کە لە بەدۆکیۆمێنتکردنی ئەو کارەسات وماڵوێرانییانەی لە ماوەی 35 ساڵ حوکمڕانیی حیزبی بەعسدا بەسەر ئێمە هاتن، شتێکی ئەوتۆمان نەکردووە. هەر تەنانەت رەنگدانەوەیەکی ئەوتۆیان لەسەر ئەدەب و هونەری ئێمەش نەبووە و خەریکە بە فەرامۆشی دەسپێردرێن، هیچ شتێکیش لە فەرامۆشکردنی تاوانی کۆمەڵکوژی و رەشەکوژی ترسناکتر نییە بۆ گەلێک. فەرامۆشکردن واتە ئەگەری دووبارەبوونەوە، واتە تێنەپەڕاندن، واتە رێزنەگرتن لە رۆحی قوربانییەکانی ئەو تاوانانە و بەهەند وەرنەگرتنی ئازار و مەینەتیی ئەوانەی لێی دەربازبوون، واتە فێرنەبوون لە رابردوو، واتە دەربازبوونی تاوانباران لە تاوانەکانیان با گۆڕبەگۆڕیش بووبن.

ئەو کەسەی لەم پەرتووکەدا بیرەوەرییەکانی خۆی دەگێڕێتەوە و بە بەڵگەوە باسی وردەکارییەکانی ئەو تاوانانە دەکات، خۆی ماوەیەکە لە کەناڵێکی یوتیووبی تایبەت بەخۆیەوە دەستی بە قسە کردووە،

قسەکانی سەبارەت رۆژگاری رەشی سەردەمی حیزبی بەعسن بەگشتی. رووداو لەم زنجیرە هەڤپەیڤینە تەلەڤزیۆنییەدا زیاتر فۆکەسی لەسەر تاوانەکانی تایبەت بە کورد بووە، بەتایبەتیش کە ئەم یەکێک بووە لە ئەفسەرە گەورەکانی بەڕێوەبەرایەتی ئەمنی کەرکووک و لە سەروەختی پرۆسەی ئەنفالیشدا سەرپەرشتیاری یەکەمی ئەو چەند سەربازگەیە بووە کە لە دووبز، تۆپزاوە و کەرکووک بۆ کۆکردنەوەی ئەنفالکراوانی کورد کرابوونەوە، شایەتحاڵ لەمە گرنگترا!
کەچی جێی داخ و سەرسوڕمانە هەمان ئەم کەسە کە لە نێوەڕاستی نەوەتەکانی سەدەی رابردوودا لە رژێمی عێراق جیادەبێتەوە و لە مووسڵ هەڵدێت، بە کوردستاندا دەربازی ئەوروپا دەبێ و تەنانەت ماوەیەکیش لە هەرێمی کوردستان دەمێنێتەوە بەبێ ئەوەی هیچ کەس، هیچ دەزگا و دامەزراوەیەک ئەم زانیارییە گرنگانەی وەکو بەڵگەی جینۆساید و رەشەکوژیی کورد لێوەرگرن، ئەوە لەکاتێکدا زانیارییان لەبارەی ئەم کەسایەتییە هەبووە و تەنانەت کە گەیشتووەتە کوردستان، خۆی وەکو ئەفسەرێکی پێشووی دەزگای ئەمن ناساندووە. بەڵێ هەمووومان دەزانین کە دەیان هەزار کورد بەر شاڵاوی ئەنفال کەوتن، بەڵام پلانەکەی چۆن دانرا، چۆن جێبەجێکرا و ئەنفالکراوان دوارۆژەکانی خۆیان چۆن بەسەربردووە و چۆن دەستە دەستە بەرەو گۆڕەبەکۆمەڵەکان سواری ئۆتۆمبێل کراون؟ وردەکاریی گرنگی تێدایە کە ئێمە لێی بێئاگاین، ئەم پرۆسەیە لە زاری رزگاربوویەکی ئەنفالەوە جۆرێکە و لەزاری کەسێکەوە کە بە جۆرێک لە جۆرەکان بەشدار بووە لەو پرۆسەیەدا، جۆرێکی دیکەیە. دیوێکی دیکەی تاوانەکەیە کە دەبێ ببینین. 19 ساڵ کارکردن لە هەستیارترین دەزگای رژێمی بەعسدا کە ئەو ماوەیە پڕە لە رووداوی گەورە گەورە هەر لە لەکارلادانی ئەحمەد حەسەن بەکرەوە تاوەکو گەیشتنە دەسەڵاتی سەددام و پاکتاوکردنی سەرکردەکانی بەعس و کۆمەڵکوژیی فەیلییەکان و جەنگی عێراق - ئێران و بێسەروشوێنکردنی بارزانییەکان و کیمیابارانی هەڵەبجە

و شـاڵاوی ئەنفـال و تاوەکـو دوایـی. لەبـەر هەمـوو ئـەم هۆکارانـە، چاپکردنـی ئـەم پەرتووکـە کارێکـی زۆر زۆر گرنگـە، لـەوەش گرنگتـر ئەوەیە بگاتـە دەسـتی زۆرتریـن ژمـارەی خوێنـەر و تەنانـەت وەرگێڕانـی بـۆ چەندین زمانـی دیکـە. بـا ئەمـە بکەینـە سـەرەتایەک بـۆ پاراسـتنی یادەوەریمـان، سـەرەتایەک بـۆ لەبیرنەچوونـەوە، چونکـە گەلێـک کـە رابـردووی پـڕ مەرگەسـاتی خـۆی لەبیـر نـاکات، گەلێکـە رێـز لەخـۆی دەگرێـت.

لەبـەر هەمـوو ئەمانـە، بـۆ مـن زۆر گرنـگ بـوو کـە هەمـوو بەشـەکانی ئـەم هەڤپەیڤینـەم لە زمانـی عەرەبییـەوە کردنە کوردی و نووسـیمنەوە. ئـەوەش بڵێـم کـە ئاکـۆ محەممـەد بەڕێوەبـەری گشـتیی تـۆڕی میدیایـی رووداو سـەرەتا پەیوەنـدی بـە سـەباح یەحیـا حەمدانییـەوە کـرد لـە هۆڵەنـدا و ئامـادەی کـرد بۆئـەوەی لـە تورکیـا ئـەم زنجیـرە هەڤپەیڤینـە تۆمـار بـکات و 120 پرسـیاری بـە عەرەبـی ئامادەکـردن بـۆ ئـەوەی لـە سـەباح حەمدانـی بکرێـن، ئاسـۆ فیشـەگی وەکـو وەرگێـڕ لەکاتـی تۆمارکردنـی ئـەم زنجیرەیـەی بەرنامـەی پەنجەمـۆر لـە تورکیـا لەگـەڵ کاوە ئەمیـن، ئامـادەکار و پێشکێشـکاری بەرنامەکـە بەشـدار بـووە. ئـەوە جگـە لـە تیمێکـی ئۆپەرەیشـن و بەرهەمهێنانـی تـۆڕی میدیایـی رووداو تاوەکـو ئـەم دانپێدانانـە گرنگـە بـە وێنـە و تێکسـت بـە نەوەکانـی ئێسـتا و داهاتووشـمان بگـەن.

هەواڵنامەی کتێب

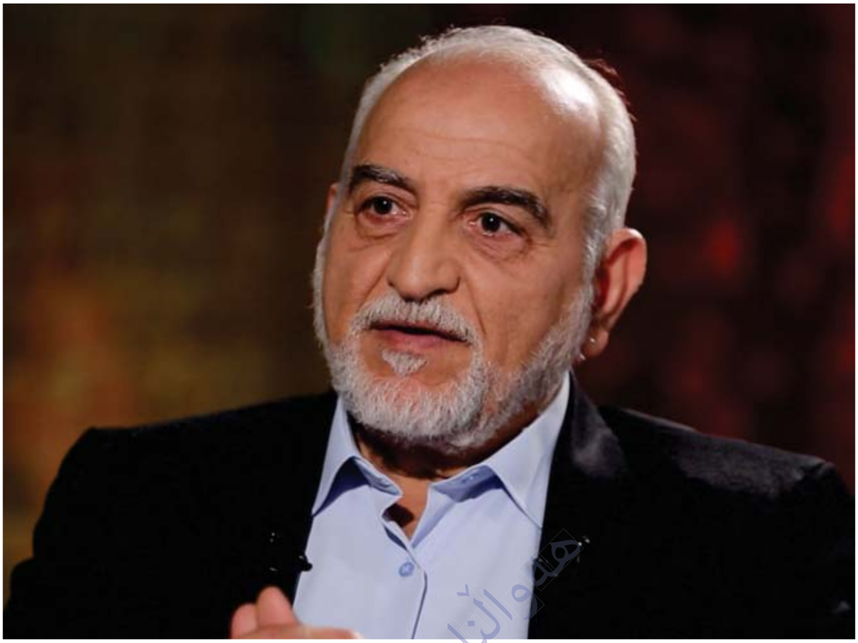

هەواڵنامەی کتێب

سەباح حەمدانی؛

سەباح یەحیا حەمدانی، عەرەبێکی خەڵکی مووسڵە و لە هۆزی حەمدانییە. لە ساڵی 1970 تاوەکو ساڵی 1989 ئەفسەر بووە لە بەڕێوەبەرایەتی ئەمنی سەردەمی رژێمی بەعس. لە بەرنامەی (پەنجەمۆر)ی تۆڕی میدیایی رووداو شایەتی لەسەر کۆمەڵێك رووداوی گرنگ دەدات کە لە کوردستاندا روویانداوە، بەتایبەتیش تاوانی کۆمەڵکوژی و بێسەروشوێنکردنی بارزانییەکان، ئەنفال و کیمیابارانی هەڵەبجە و زۆر رووداوی دیکە کە خۆی تێیدا بەشدار بووە، یان لە نزیکەوە ئاگاداری وردەکارییەکانی بووە.

بەشی یەکەم

شوعبەی سێ

هەواڵنامەی کتێب

بۆ بینینی بەشی یەکەمی هەڤپەیڤینەکە ئەم کیوئاڕ کۆدە سکان بکە

کاوە ئەمین: کاک سەباح بەخێربێی بۆ بەرنامەی پەنجەمۆر..

سەباح حەمدانی: سڵاو بۆ ئێوە و سەرەتا سوپاستان دەکەم بۆ رەخساندنی ئەم هەلە جوانە بۆئەوەی قسە بکەم و شایەتی بۆ گەلی کورد بدەم، بۆ خەڵکی کوردی خۆمان و بۆ هەموو کورد لەناو عێراق و دەرەوەی عێراقیش، بۆ ئەوەی بە راسیگەلێک ئاشنا بین کە رەنگە لێیان بێئاگا بووبن، زانیاریان لەبارەیان نەبووبێ و نەیانزانیبێ و نەیانبیستبێ، وا ئێمە لێرەدا بۆ یەکەمجار قسەیان لەسەر دەکەین. تا ئێستا هیچ کارمەندێکی ئەمن دەربارەی ئەو کارانەی کە لە دژی ئەم گەلە کردوومانن، قسەیەکیان نەکردووە، ئەو گەلەی کە درێژکراوەی یەک نەتەوە و یەک مێژووە، بۆیە من بەم دیدارە زۆر خۆشحاڵم و سوپاستان دەکەم.

هەواڵنامەی کتێب

کاوە ئەمین: زۆر زۆر سوپاست دەکەین.. دیارە وەکو باسمکرد جەنابتان خەڵکی مووسڵن و کورد و عەرەبیش ماوەیەکی درێژە لەو شارەدا پێکەوە دەژین.. یەکەمجار چۆن ئاشنای کورد بوویت و پەیوەندیت لەگەڵیان کەی دەستپێکرد؟

سەباح حەمدانی: ئەوەی کە دەیزانم و خوێندوومەتەوە و بیستوومە، عەشیرەتی ئێمە ئەلبوحەمدان هەمیشە لە کورد نزیک بوونە.. مێژوومان یەکە و پێش هەزار ساڵ، دەوڵەتی بەنی حەمدان کە دەوڵەتێکی ناسراو بووە و ماوەی نزیکەی 100 ساڵ شەڕیان لەگەڵ دەوڵەتی رۆم کردووە لە تورکیا، لە تەنیشتی ئەواندا دەوڵەتی دۆسکی هەبووە کە دەوڵەتێکی کوردی بووە، ئەمانە پێکەوە لە پەیوەندییەکی زۆر کراوەدا بوونە و ژن و ژنخوازی لەنێوانیان هەبووە تا ئەو ئاستەی بوونەتە یەک خوێن، بۆیە ئەم پەیوەندییە گوازراوەتەوە بۆ ئەمڕۆش و تەنانەت بۆ ماڵی ئێمەش. دێوالی ئاغا سەعید دۆسکی کە یەکێ بوو لە ئاغاکانی دۆسکی لە مووسڵ، ئاشنای خێزانەکەمان و هاوڕێ و دۆستی

بـرا گەورەکانـم بـوو، تەنانـەت جـارێ دوو تاوسـی بـە دیـاری بـۆ هێنایـن.. پێاوێـک بـوو ئێمـەی خۆشدەویسـت و ئێمـەش زۆرمـان خۆشدەویسـت و هامشـۆمان لەنێوانـدا هەبـوو، بەکورتـی یـەک خێـزان بوویـن.

کاوە ئەمیـن: مـادام باسـی مووسـڵ دەکەیـن، دیـارە کـە دەوڵەتـی عێـراق دامـەزرا لـە سـێ ویلایەتـی مووسـڵ و بەغـدا و بەسـرە پێکهـات، ولایەتـی مووسـڵ کـە ئێمـە پێیدەڵێیـن باشـووری کوردسـتان و کەرکووکیـش دەگرێتـەوە، ئەمـە بەشـێکە لـە خاکـی کوردسـتانی گـەورە، تـۆ لەسـەر ئـەوە چـی دەڵێـی وەکـو عەرەبێکـی نیشـتەجێی مووسـڵ؟

سـەباح حەمدانـی: ئەم بابەتە هێشـتا روون نییە و ئایندەشـی دیار نییە چۆن دەبێـت، رەنگـە ئاینـدەی بـە جـۆرێ بگـۆڕێ کـە گونجـاو بـێ لەگـەڵ تێڕوانینی ئـەو زلهێزانـەی کـە هەتـا ئەمـڕۆش یـاری بـە هەمووەمـان دەکـەن، بۆیـە مـن ناتوانـم رای خـۆم لەسـەر ئـەوە بڵێـم.

کاوە ئەمین: بەڵام من مەبەستم لایەنە مێژووییەکەیە.

سـەباح حەمدانـی: وەکـو مێـژوو، ئێمـە یەکیـن و هیـچ کاتێک وا هەسـتمان نەکـردووە کـە لێـک دووریـن. مـن بەشـبەحاڵی خـۆم لەڕێـی هاوڕێیەکـی ئازیزمـەوە ئاشـنای دۆزی کـورد بـووم. کەسـێک کـە هاوڕێـی منداڵیمـە، هێشـتا تەمەنمـان نزیکـەی نـۆ یـان دە سـاڵان بـوو، کاک سـەعید کـە خەڵکـی زاخـۆ بـوو، باسـی کێشـەی کـوردی بـۆ دەکـردم، ئەویـش هێشـتا منـداڵ بـوو، بەڵام کـورد بـوو، چـۆن من شـانازی بـە عەرەبیبوونـی خۆمەوە دەکـەم، ئەویـش ئـاوا شـانازی بـە کوردبوونـی خۆیـەوە دەکـرد، تەنانـەت شـیعرێکی پـێ لەبەرکـردم، شـیعر بـوو یـان سـروودێک بـوو دەیگـوت کەس نەڵـێ کـورد مـردووە کـورد زینـدووە، ئینجـا ماناکـەی بـۆ بـاس دەکـردم و منیـش حـەزم لێـی بـوو، دەمزانـی کـە دەڵـێ کـورد نەمـردوون و میللەتێکی زینـدوون، ئەمـە وای لێکـردم زیاتـر شـانازی بـە کـوردەوە بکـەم کـە بـە درێژایـی مێـژوو گەلێکـی مەزڵـووم بوونـە، هەتـا ئێسـتا دەوڵەتێکیـان نییـە،

بۆچی؟ بۆچی ئەم ژمارە زۆرە کە پەنجا شەست ملیۆن کەسن...

کاوە ئەمین: لە ئەڵقەکانی داهاتوو باسی ئەوەش دەکەین، بەڵام ئێستا دەمەوێ بگەڕێینەوە بۆ مووسڵی ئەوکات.. پێکەوەژیانی کورد و عەرەب لەو سەردەمەدا چۆن بوو؟ تۆ باسی ئەوەت کرد کە بە منداڵی هاوڕێی کوردت هەبووە، ئەی لەسەر ئاستی عەشیرەت و هۆزەکان، یان ئەو ماڵە کورد و عەرەبانەی دراوسێ بوون، مامەڵەی ئەوان لەگەڵ یەکدی چۆن بوو؟

سەباح حەمدانی: بەڕاستی هەموومان یەک بووین، کەس جیاوازی نەدەکرد لەنێوان کورد و تورکمان و عەرەب، تەنانەت شیعە و سوننەش، ئەمە دوایی پەیدا بوو، ئەوکاتە لەوجۆرە قسانەمان نەدەبیست، دواتر کە گەورە بووین ئینجا زانیمان شتێک هەیە بەناوی سوننە و شیعە، بەڵام لەگەڵ کورد و تورکمان وەکو یەک گەل بووین، ئەمەش زۆر مایەی خۆشحاڵی بوو، چونکە دەوڵەت لەوکاتەدا هیچ سەرکوتکارییەکی لە دژی ئەوانی دیکە پەیڕەو نەدەکرد تاوەکو ئەم سەرکوتکارییە بۆ ئێمەش بە میرات بمێنێتەوە، ئەمە بەپێی تێگەیشتنی خۆم.. من دەڵێم کاتێک چاوم کردەوە و هێشتا تەمەنم حەوت ساڵ بوو کە بینیم تەرمی خەڵک بەدوای ئۆتۆمبێلدا بەکێش دەکەن، ئەمەی باسی دەکەم پاش هەوڵی کودەتاکەی عەبدولوەهاب شەواف بوو، سەرمان سوڕما کاتێک بینیمان خەڵک لەسەر جادە بەکێش دەکرێن و تەرم بە ستوونەکانی کارەبادا هەڵدەواسرێن.. ئەمەی باسی دەکەم ساڵی 1959 بوو کە من هێشتا حەوت ساڵان بووم، چونکە من لەدایکبووی 1952م، سەرمان سووڕمابوو کە چۆن بەم سادەییە خوێنی خەڵک دەڕێژن؟ ئێمە کە یەک گەلین و هەموومان مرۆڤین پێش هەر شتێک!! ئەمە بۆ ڕوودەدات؟ هۆیەکە ڕژێمە سیاسییەکان بوون، پاش ئەوەی سوپا دەستی بەسەر عێراقدا گرت لە شۆڕشی 1958 بەدواوە، پێموایە و بە خوێندنەوەی خۆم بەو سیفەتەی کە ئینسانێکم ئەم ڕووداوانەم هەمووی ئەزموون

کـردووە و تێیـدا گـۆش بـووم، پێموایـە ئێمـە ئیـدی پێماننایـە قۆناخـی سـوپا و خوێـن، هیـچ کاتێـک سـوپایەکی راسـتەقینەم نەبینـی. مـن لـە هۆڵەنـدا دەژیـم، تاوەکـو ئێسـتا ئۆتۆمبێلێکـی سـوپام نەبینیوە، پارچـە چەکێکم بەچاو نەبینیـوە، تەنانـەت سـەربازێکم بـە جلوبەرگـی عەسـکەرییەوە نەبینیـوە، ئـەوە 26 سـاڵە لـە هۆڵەنـدام، سـوپا نابینـی، سـوپا بـۆ پاراسـتنی وڵاتـە، بـۆ کەشـخەیی و بـۆ کوشـتاری میللـەت نییـە.

کاوە ئەمیـن: باسـی ئـەو کوشـتارەی سـەردەمی شـەوافت کـرد، کـێ کێـی رادەکێشـا؟ کـورد و عـەرەب بەگـژ یەکـدا چووبـوون یـان سـوپا خەڵکیـان بە جادەکاندا رادەکێشـا ؟

سـەباح حەمدانـی: بەباشـی لەبیرمـە، کێشـەکە لەنێـوان شـیوعییەکان و قەومییـەکان بـوو، مووسـڵ بـەوە ناسـرابوو کـە خەڵکەکـەی قەومیـن، واتـە مەیلیـان بـۆ ئـەوان هەبـوو نـەک بـۆ شـیوعییەکان، شـیوعییەکان لـەو سـەردەمەدا وا لێیـان تێگەیشـتبووین کـە مارکسـین و هەنـدێ رەفتاریـان هـەن دوورن لـە ئاییـن، بۆیـە ئـەو سـەردەمە خۆشماننەدەویسـتن، ئـەوەی لـە مووسـڵ روویـدا چـی بـوو؟ شـیوعییەکان دەیانویسـت لـە مووسـڵ ماسـوولکەکانیان دەربخـەن، ئەوکاتـە کـە هاتنـە مووسـڵ ناویـان لەخۆیـان نابـوو (ئەنسـار ئەلسـەلام)، باشـە ئێـوە لایەنگـری ئاشـتین و لـە بەغـدا و پارێزگاکانـی دیکـەوە بـە هـەزاران کـەس بـە ئۆتۆمبێـل و شـەمەندەفەر هاتـوون و تەحـەدای خەڵکەکـە دەکـەن بۆچـی؟ پێویسـت بـەوە نـاکا، لەسـەر ئاشـتیی خـۆت بـەردەوام بـە و خـۆت بـەدوور بگـرە لێمـان.. تەنانەت ئاگاداریـش کرانـەوە، گوتیـان شـتی وا مەکـەن، چونکـە کارەسـاتی لـێ دەکەوێتـەوە، ئەوەبـوو هـەر بەڕاسـتی بـووە مایـەی کێشـەیەکی گـەورە لە مووسـڵ.

کاوە ئەمین: خۆت ئێستاش پەیوەندیت لەگەڵ کورد ماوە؟

سـەباح حەمدانـی: بێگومـان پەیوەندیـم لەگـەڵ کـورد هـەر هەیـە،

پەیوەنـدی زۆر و قووڵیـش، هـەر کوردێـک وا هەسـت دەکـەم کـە وەکـو مـن عەرەبـە و هاوڕێمـە. بێگومـان پەیوەندیـم هەیـە لەگەڵیـان.

کاوە ئەمیـن: ئەگـەر لەبیـرت بێـت یـان بیسـتبێتت، لـە هیـچ سـەردەمێکدا، بەتایبەتـی لـە سـەردەمی منداڵیـت کـە لـە مووسـڵ گـەورە بوویـت، هیـچ کاتێـک هەوڵـی ئـەوە هەبـووە کـە کـورد لـەوێ بـەزۆر دەربکـرێ؟

سـەباح حەمدانـی: نـا بەڕاسـتی شـتی وا نەبـووە، باسـی رابـردوو دەکـەم، بـەڵام ئەگـەر باسـی سـەردەمەکانی دواتـر بکەیـن، واتـە دوای 1968، بەڵـێ رەوشـەکە گـۆڕا، راگواسـتن دەسـتیپێکرد و کەوتنـە بیانـوو دۆزینـەوە کـە ئەمـە پەیوەنـدی لەگـەڵ یەکێتـی هەیـە و ئەمەیـان پەیوەنـدی لەگـەڵ فـڵان هەیە، یـان ئەندامێکـی ئـەو خێزانـە کێشـەی ناوەتـەوە و دەبـێ لێـرە دەربکرێـن، ئیـدی لـەوە بـەدوا هەواڵـی راگواسـتنی کوردمـان دەبیسـت، بەتایبەتـی لـە بـەری لای چەپـی مووسـڵ، یـان هـەر بەگشـتی لـە هەمـوو ناوچەکانـی مووسـڵ.

هەواڵنامەی کتێب

کاوە ئەمیـن: ئـەی کەواتـە چـۆن سەرسـام بـووی بـە حیزبـی بەعـس و چـۆن چوویتـە نـاو ئـەو حیزبە؟

سـەباح حەمدانـی: حیزبـی بەعـس حیزبێکـی قەومـی بـوو، ئێمـەش عەرەبین و مەیلمـان بـۆ بابەتـی قەومـی هەیـە، کـورد مەیلـی بـۆ نەتەوایەتـی خـۆی هەیـە و ئێمـەش بەهەمان شـێوە، لەڕێـی خوێندنەوە و تێگەیشـتنی خۆمان و هەروەهـا لەژێـر کاریگەریـی براکانیشـم کـە پێشـەنگی مـن بـوون و ئینجـا هاوڕێکانیشـم، وا سـەیرم دەکـرد کـە حیزبـی بەعـس بەدیهێنـەری ویسـت و ئـارەزووە نەتەوەییەکانـی عەرەبـە، بەتایبەتـی لـە مەسـەلەی بەدیهێنانـی یەکێتـی، دروشـمی حیزبەکـەش بریتـی بوو لە یەکێتـی، ئازادی، سۆشـیالیزم. یـەک ئوممەتـی عەرەبـی و خـاوەن پەیامێکـی نەمـر. ئەمانـە پرەنسـیپی جوانـن، لـەو سـەردەمی بەریەککەوتنانـەدا ئـەم شـتانە مەقبـول بـوون، مەبەسـتم سـەردەمی دوای داڕمانـی دەوڵەتـی ئیسـلامی، یـان دەوڵەتـی

عوسـمانی بـا بڵێیـن، ئەمـە رێـی بـە حیزبـە قەومییـەکان دەدا بەرفـراوان ببـن و حیزبـی بەعسـیش سـوودی لـەو کەشـوهەوایە وەرگـرت و بـووە حیزبێکـی گـەورە. براکانـم بەعسـی بـوون و منیـش بەهـۆی ئەوانـەوە لـەو حیزبـە نزیکبوومـەوە. بەعسـییەکان پێـش 1968 بـە دوو سـاڵ، بەتـەواوی دەسـتیان بەسـەر مووسـڵدا گرتبـوو، بەهێـز بـوون و شـەقاوەی زۆریشـیان هەبـوو، مـن ناویـان دەنێـم شـەقاوە یـان کـوڕی گەنـج، شـارەکەیان کۆنتـرۆڵ کردبـوو. مـن ئەوکاتـە 15-16 سـاڵێک دەبـووم، بەعسـییەکان بـۆ نموونـە، توانییـان مـن لـە شـارەوانی دامەزرێنـن، بوومـە چاودێـری قیرکردنـی جـادەکان، ئەوکاتـە یاسـین ئاغـا هەبـوو، کەسـێکی ناسـراو بـوو جادەکانـی قیـر دەکـرد، پرۆژەکانـی بـە بەڵێندەرایەتـی لـە شـارەوانی وەردەگـرت و منیـان لای ئـەو کـردە چاودێـر لەکاتێکـدا هێشـتا منـداڵ بـووم، بـەڵام لـە بەرامبـەردا لـەو پارەیـەی وەرمدەگـرت یارمەتـی حیزبـم دەدا.. ئەوکاتـە بەڕێوەبـەری شـارەوانی موحسـین حبێتـی بـوو، ئەویـش پەیوەندییەکـی بەهێـزی لەگـەڵ بەعسـییەکان هەبـوو، یـان بـا بڵێـم لێیـان دەترسـا، تەنانەت موتەسـەڕیفی ئـەوکات، بەگشـتی بەعسـییەکان بەشـی ئـەوە بەهێـز بـوون کـە خۆیـان بسـەپێنن و هەمووومـان چاوەڕێـی ئەوەمـان دەکـرد کـە ئـەم حیزبـە دەگاتـە دەسـەڵات، چونکـە هەسـتمان دەکـرد کاتەکـەی نزیـک بووەتـەوە و تەنانـەت بەدیاریکـراوی چاوەڕێـی سـەدام حسـێنیش بوویـن دەسـەڵات بگرێتـە دەسـت، چونکـە دیـار بـوو کـە ئـەو بزوێنـەری شـۆڕشـی داهاتـوو دەبـێ.

کاوە ئەمیـن: تـۆ باسـی دروشـمەکانی حیزبـی بەعسـت کـردك: یەکێتـی، ئـازادی سۆشـیالیزم و مەسـەلەی یەکگرتـن لەگـەڵ عـەرەب، هەسـتتان نەدەکـرد کـە ئەمـە لەسـەر حیسـابی گەلـی دیکـەی وەکـو کـورد دەبێـت؟

سـەباح حەمدانـی: ئـەو بیرۆکەیـەی کـە ئێمـە لـە حیزبـی بەعـس دەمانخوێنـدەوە، ئـەوە بـوو کـە کـورد ناتوانن بگەنـە مافەکانی خۆیـان تەنیا کاتێـک نەبـێ کـە ئێمە بـە مافەکانی خۆمـان بگەیـن و یەکبگرین. دەیانگوت

هەرکاتێك عەرەب بوونە یەک، وایان تێگەیاندبووین و راستیش نەبوو، واقیعیانە سەیری بکەی راست نییە، چونکە لە بنەڕەتەوە هەموو حیزبێک وایە، کۆمەڵێك خەڵک سواری ملی دەبن، بەگشتی هەموو حیزبێک بەوجۆرەیە، کۆمەڵێك خەڵکی دیاریکراو سواری ملی دەبن و لەو شتانە دووری دەخەنەوە کە خەڵک لەبارەیەوە خوێندوویانەتەوە و لێی تێگەیشتوون و هیوای شتی باشیان پێ بووە، دوایی دەزانی کە هیچ خێر و چاکەیەکی بەدواوە نییە و تەنیا بۆ هەندێ خەڵکی دیاریکراوە، بۆیە دەبینی سەدام حوسێن لە ساڵی 1979 هەر حیزبی بەعسی لەسێدارە دا، ئەو رۆژەی لەناو هۆڵی خولد هاوڕێیەکانی حیزبی دەرکردن بۆ لەسێدارەدان، ئیدی حیزبی بەعس کۆتایی هات. ئێ منیش بەعسی بووم، هەر ئەو سەردەمە تێگەیشتم کە شتێک نییە بەناوی حیزبی بەعس، بەڵکو کۆمەڵێ خەڵک هەن کە سواری کۆڵی حیزبەکە بوون و پێی گەیشتوونەتە دەسەڵات و ئەو حیزبەش کە حیزبی هەمووان بوو، بووە بە موڵکی چەند کەسێک.

کاوە ئەمین: پێتوانییە کەمێک درەنگ لەوە تێگەیشتن؟
سەباح حەمدانی: ئەوە راستە و نکۆڵیی لێ ناکرێت.

کاوە ئەمین: باشە کەواتە با باسی ئیشەکەت بکەین، بۆچی بووی بە کارمەندی دەزگایەکی وەکو ئەمن، خولیا و حەزی خۆت بوو یان چی وای لێکردی لەو دەزگایە کار بکەی؟

سەباح حەمدانی: لەبارەی کارکردنم لە دەزگای ئەمن، دوای سەرکەوتنی شۆڕش داوای وەرگیرانم پێشکەشی ئامادەیی پۆلیس کرد. ئامادەیی پۆلیس پلەی تێدایە دەگاتە... لە سەرەتاوە دەبیتە مفەوەزی پلە چوار و لەدوای شەش ساڵ دەبیتە ئەفسەر . منیش گوتم رێگاکە کورت بکەمەوە و بەو رێگەیەدا بڕۆم. ئەوکاتە لە پۆلی چوارەمی گشتی بووم، ئەوە یەکەم ساڵ بوو کە پۆلی چوارەمی گشتی جێبەجێ دەکرا، پێشتر

پۆلی چوارەمی گشتی نەبوو، چوارەم و پێنجەم و ئیدی قۆناخی ئامادەیی تەواو دەبوو، ئەوساڵە کردیانە چوارەم و پێنجەم و شەشەم، بۆیە گوتم رێگاکەم کورت بکەمەوە و راستەوخۆ بچمە ئامادەیی پۆلیس. لەبەرئەوەش کە من بەعسی بووم و لە خێزانێکی بەعسیش بووم، ئەو رۆژەی ئامادەیی پۆلیسم تەواو کرد کە ماوەکەی ساڵێک بوو، لە مانگی شوباتی 1970 دەرچووین، خولی ئەفسەران و مفەوەزەکانمان هەبوو، تەنانەت لە ئاهەنگی دەرچوونماندا خوالێخۆشبوو ئەحمەد حەسەن بەکر خۆی ئامادە بوو، هەروەها سەرۆککۆماری پێشووی سووریا ئەمین حافز، ئەمین حافز ئەوکاتە هەڵاتبوو بۆ عێراق پاش ئەوەی کۆمارەکەی رووخا، بۆیە ئەویش لەو بۆنەیەدا لەگەڵ ئەحمەد حەسەن بەکر ئامادە بوو. دوای ئەوەی لەو ئامادەییە دەرچووین دەست بە دابەشکردنمان کرا و منیان دەستنیشان کرد بۆئەوەی بڕۆمە دەزگای ئەمن، بەوشێوەیە چوومە دەزگای ئەمن، بەڵام نە بە ئارەزووی خۆم بەڵکو بە بڕیاری سەرووتر.

کاوە ئەمین: باشە مەرجی ئاشکرا و نهێنی بۆ وەرگرتن لەو دەزگایە چی بوو؟

سەباح حەمدانی: نا هیچ مەرجێک نەبوو، بەڕاستی بڵێم، بەهیچ جۆرێک، بەڵام دەبوو لە خێزانێکی بەعسی بیت، چونکە ئاشکرا بوو ئایندە بۆ حیزبی بەعسە، کەواتە دەبوو هەمیشە بەعسییەکان لە داوودەزگاکاندا باڵادەست بن، بەوجۆرەش بە تێپەڕینی کات وای لێهات کە دەبوو بەعسی بیت بۆ ئەوەی لە کۆلێژ وەربگیرێی، یان بتوانی لە دامەزراوەیەکدا کار بکەی.

کاوە ئەمین: کەواتە خێزانی ئێوە خێزانێکی جێی متمانە بوو لای بەعس؟

سەباح حەمدانی: بەڵێ، ئەگەرنا منیان بۆ دەزگای ئەمن دەستنیشان نەدەکرد.

هەواڵنامەی کتێب

کاوە ئەمین: سەرەتا لەکوێ دەستت بەکار کرد و بە چ پلەیەک؟

سـەباح حەمدانـی: لەپـاش دەرچوونـم لـە ئامادەیـی لـە بەڕێوەبەرایەتـی ئەمنـی نەینـەوا وەرگیـرام. ئەوکاتـە تەمەنـم هێشـتا 17 سـاڵ و نیـو بـوو، هێشـتا منـداڵ بـووم، چوومـە بەڕێوەبەرایەتی ئەمن، ئەمە سـەرەتای سـاڵی حەفتـا بـوو، بوومـە مەئمـووری بنکەی ئەمن لە بەری لای راسـتی مووسـڵ. شـاری مووسـڵ دابەشـی چـوار ناوچـە کرابـوو لـەڕووی ئەمنییـەوە. یەکێـك لـەو ناوچانـە بنکـەی ئەمنـی بـەری راسـت بـوو، مـن لـەوێ بوومـە مەئموور و ئەفسەرەکەشـم کەسـێک بـوو بەنـاوی عەبدولسـەلام ئەلعەنـاز. ئـەم عەبدولسـەلامە پلـەی مـولازم و لـە هەمـان گەڕەکـی ئێمـەش نیشـتەجێ بـوو، واتـە کەسـێکی ناسـیار و هـەر بـە خزمیـش هەژمـار دەکـرا. سـەرەتا لـەوێ دەسـتبەکار بـووم.

جـا بـا ئەمـە تـەواو بکـەم.. یەکەمیـن وانـەی خـراپ کـە لـە دەزگای ئەمـن وەرمگـرت، بەدرێژایـی مـاوەی دەوامم لە ئامادەیی پۆلیـس، وانەبێژەکانمان مامۆسـتای گـەورە بـوون، لەوانـە مامۆسـتا تاهیـر ئەلواعـز، هەروەهـا بەڕێوەبـەرە گەورەکانـی پۆلیـس و ئەفسـەرانی بـاڵا و کەسـانی یاسـاناس کـە وانـەی یاسـایان پێدەگوتینـەوە، تەنانـەت پزیشـکی دادوەری و هەمـوو ئـەو شـتانەی پەیوەندییـان بـە تاوانـەوە هەیـە. یەکێـك لـەو مامۆسـتایانەی وانـەی پێدەگوتینـەوە، زۆر فۆکەسـی دەکـردە سـەر ئـەوەی کـە لێکۆڵـەر، چونکـە ئێمـە دەبووینـە لێکۆڵـەر، کەواتـە دەبـوو راسـتییەکە بزانیـن کاتێـک لێکۆڵینـەوە لـە تۆمەتبارێـک دەکەیـن. تۆمەتبارەکـە دێتـە بەردەمـت، تـۆ وەکـو تاوانبـار رەفتـاری لەگـەڵ ناکـەی، وەکـو بێتاوانێـک رەفتـاری لەگـەڵ دەکـەی بۆئـەوەی بتوانـی بەشـێوەیەکی دروسـت لێکۆڵینەوەکـەت بکـەی، کەچـی بـە تـەواوی لـە ئێمـە قەدەخـە بـوو زانیـاری بزانیـن، ئـێ ناتوانـی راسـتییەکە لـە کەسـێک وەربگـری کـە لەژێـر ئەشـکەنجەیە، ئێمەیـان ئـاوا فێـر دەکـرد.

لـە بەڕێوەبەرایەتـی ئەمنـی نەینـەوا، رۆژێـک کـە نۆرەی ئێشـکگریی مـن بوو،

ئێمە معاونیەتی ئەمن بووین، بەڵام نۆرەی ئێشکگریمان لە بارەگای بەڕێوەبەرایەتی ئەمن بوو، هاتم بۆ بەڕێوەبەرایەتی ئەمن، هێشتا دوو سێ مانگە دەوام دەکەم و بە تەمەنیش هێشتا منداڵم، بەڵام سوپاس بۆ خوا بە تێگەیشتن گەورە بووم و شارەزای کاری ئەمنی و پۆلیس بووم و دەمزانی کە کاری ئەمن واتە پاراستنی ئاسایشی هاووڵاتی، ئاوا مەشق درابووین و ئاوا فێرکرابووین کە ئێمە ئاسایشی هاووڵاتی دەپارێزین نەک ئاسایشی دەسەڵاتدار، دەسەڵاتدار خزمەتکاری خەڵکە و تۆیش خزمەتکارێکی بنچینەییت. ئەو رۆژە کە من ئێشکگر بووم، بە رێکەوت، ئەمە دەگێڕمەوە بۆئەوەی هەموو لایەک بیبیستن، ئەمە نموونەیەکە لەو نموونانەی ناخی منیان هەژاند و هەموو تێگەیشتنی منیان سەراوبن کرد. لە بەڕێوەبەرایەتی ئەمن دەهاتم و دەچووم وەکو مفەوەزی ئێشکگر، بەشەکانم بەسەردەکردەوە، لەناکاو یەکێکم بە هەڵواسراوی بینی، بەسترابوو بە پەنجەرەکەوە، دەبینم یەکێکە لە دراوسێیەکانی ئێمە و ناوی سەڵاح بوو خودا بیبەخشێ...

کاوە ئەمین: بۆچی گیرابوو؟

سەباح حەمدانی: بۆت باسدەکەم... من دەمناسی و دەمزانی کە یەکێکە لە بەعسییەکانی سووریا، واتە لەو بەعسیانەی جیاببوونەوە و ئێمە پێماندەگوتن (المنشقین)، برادەری برا گەورەکەشم بوو، خۆی دەبوو لەگەڵ براکەم بچێتە کۆلێژ و بیێتە ئەفسەر، من سەرم لەوە سووڕما، چونکە ماوەیەکی زۆر بوو ئاگام لە هەواڵی نەمابوو بەهۆی چوونم بۆ ئامادەیی و دوورکەوتنەوەم لە مووسڵ، لەناکاو سەڵاحم لەوێ بە هەڵواسراوی بینییەوە. گوتم : ها مامە سەڵاح!! مامە سەڵاحیش 13-12 ساڵ لە من گەورەتر بوو. گوتم ئەوە چییە و بۆ لێرەی؟ بۆ ئەویش سەیر بوو لەناو بەڕێوەبەرایەتی ئەمن و بە گیراوی و لەژێر ئەشکەنجە یەکێک بە مامە بانگی دەکات، گوتی وەڵڵا لەسەر بەعسییەکانی سووریا گیراوم کە جیابوونەتەوە.. ئێستا تینوومە، تۆزێک

هەولێر کتێب

ئـاوم بـۆ پەیـدا بکـە. منیـش پاسـەوانەکانم بانگکـرد و گـوتـم کەلەپچەکـەی بکەنـەوە، لـە پەنجەرەکەیـان کـردەوە و لەسـەر زەوییەکـە دامنیشـاند و گـوتـم خـواردن چیتـان هەیـە بـۆی بێنـن. خێـرا چـوون خـواردن و ئاویـان بـۆ هێنـا و ئیـدی کەوتینـە قسـەکردن. نزیکـەی کاژێرێـک قسـەمان کـرد، گـوتـم تـۆ حەقـت بەسـەر ئـەو ئیشـانەوە چییـە؟ وەکـو براکـەم و فـڵان و فـڵان کـە هەموویـان هاوڕێـی خـۆت بـوون دەبوویتـە ئەفسـەر، گـوتـی تـازە ئـاوای لێهـات و چیشـتان دەوێ مـن ئامـادەم. گـوتـم مـن لـەڕووی ئەمنییـەوە ڕێنمایـی کـراوم، دەتوانـم کەسـێکی راگیـراو ئـازاد بکـەم ئەگـەر ئامـادە بێـت هاوکاریـت بـکات و بەڵێـن بـدات کـە لـە دەرەوە لـە بەرژەوەندیـی دەزگای ئەمـن کارت لەگـەڵ بـکات، ئەمـە یەکێکـە لـە دەرگاکانـی دەربازبوونـت. گـوتـم بـا سـوود لەمـە ببینین. سـبەی پشـت بەخوا لەگـەڵ خەیـری چلمێران قسـە دەکـەم، ئـەم خەیـری چلمێرانـە دواتـر بـووە معاونـی سیاسـی، واتـە یاریـدەدەری بەڕێوەبـەری ئاسایشـی گشـتی بـۆ کاروبـاری سیاسـی، ئەوکاتـە لای ئێمـە ئەفسـەری کاروبـاری سیاسـی بـوو. ئـەو شـەوە پاسـەوانەکان کەلەپچەیـان کـردەوە و تومـەز هـەر پاسـەوانەکان راپۆرتیـان لەسـەر نووسـیوم کـە مفـەوەز سـەباح ئاوا و ئاوای کـردووە. مـن دوای دەوامەکەم چوومـەوە مـاڵ، لەنـاکاو تەلەفۆنـم بـۆ کـرا بـۆ ماڵـەوە کـە دەسـتبەجێ بچمـە بەڕێوەبەرایەتـی ئەمـن بـۆ کۆبوونـەوە. چـووم و پێـش ئـەوەی بچمـە ژوورەوە بـۆ نـاو بەڕێوەبەرایەتـی، چوومـە لای خەیـری چلمێـران کـە ئەوکاتـە مولازمـی پلـە یـەک بـوو، گـوتـم گـەورەم دوێنـێ لەگـەڵ گیراوێکـی لای خۆمـان قسـەم کـردووە بەنـاوی سـەڵاح و ئامادەیـە هاوکاریمـان بـکات، گـوتـی باشـە خـۆم راپۆرتێـک دەنووسـم، هێشـتا نەیزانیبـوو چـی قەومـاوە، چونکـە ئـەو کوڕە لەسـەر تـاوان گیرابوو، ئەفسـەری کاروبـاری تاوانەکانیش لەوکاتـەدا عەبدولڕەحمـان شـەکەرچی بـوو، دواتـر بـووە سـەرۆکی لیژنـەی کاروبـاری باکـوور، بـووە بەڕێوەبـەری ئەمنـی ناوچـەی ئۆتۆنۆمـی.

کاوە ئەمین: کەواتە تۆ لە سەرەتای کارکردنتدا لەگەڵ ئەمن سەرەتایەکی باشت نەبوو؟

سەباح حەمدانی: نا من ئەزموونم هەبوو، کەسێکی خوێندەواریش بووم، ئەوکاتەی منداڵ بووم تەلەڤزیۆنمان نەبوو، رۆژانە دەچوومە کتێبخانەی گشتی و کتێبم دەخوێندەوە. هەموو شتێکم دەخوێندەوە لە شیعرەوە تاوەکو هەموو شتێک. تاوەکو رۆمانی پۆلیسی، بەتایبەتی ئەوانەی ئاگاتا کریستی، بۆیە کارەکەی خۆمم خۆشدەویست و دەمزانی کە کارمەندی ئەمن دەبێ چۆن کار بکات و چۆن ئاسایشی خەڵک بپارێزێ، بەهەرحاڵ بگەڕێینەوە بۆ کۆبوونەوەکە، من نازانم کۆبوونەوە لەبارەی چییە، چووینە لای بەڕێوەبەری ئەمن کە ئەوکاتە عەبدولموحسین خەلیل بوو، پلەی لەوکاتەدا رائید بوو، پاشان بووە بەڕێوەبەری گشتیی پۆلیس و پاشان بریکاری وەزیری ناوخۆ و تاوەکو ئێستاش لە ژیاندا ماوە.. چووینە ناو کۆبوونەوە و ئەوکاتە خوشکەزای بەڕێوەبەری ئەمن خۆیشی لەگەڵ ئێمە مفەوەز بوو، ناوی زیاد بوو، ئەفسەرەکان و مفەوەزەکان هەموو لەناو کۆبوونەوە بووین، هەرکە دەستی بە قسە کرد، گوتی بەداخەوە سەرەڕای سەرکەوتنی شۆڕش و گەیشتنە دەسەڵاتی حیزبی بەعس، هێشتا کەسانێک هەن لەناو ئێمە کە بیر لە (خەت رەجعە) دەکەنەوە، مەبەستی ئەوە بوو من هێشتا دەترسێم و کەسێکی ترسنۆکم و پەیوەندیی خۆم لەگەڵ هەندێ کەس دەپارێزم نەکا رژێمەکە بڕووخێ، ماناکەی ئەوە بوو بەڵام من هێشتا تێناگەم، گوتم قسەی ئاساییە و بەڕێوەبەری ئەمنە و دەیەوێ هۆشیارمان بکاتەوە، چونکە مانگانە کۆبوونەوەیەکی لەوجۆرەمان لەگەڵ بەڕێوەبەری ئەمن هەبوو، پاشان رووی کردە من و گوتی وەکو ئەم برایە، مفەوەز سەباح، ئێمە تۆمەتبارێکمان گرتووە کە دژایەتیمان دەکات و بۆی هەڵکەوێ دەمانکوژێ، گرتوومانە و لێکۆڵینەوەی لەگەڵ دەکەین بۆ ئەوەی راستییەکانمان پێبڵێ، کەچی ئەو دەچێ نانی دەداتێ و ئاوی دەداتێ و دادەنیشێ قسەی لەگەڵ

دەکات، ئینجا تێگەیشتم کە مەسەلەکە منم، ئیدی منیش هەڵچووم، وەکو گوتم هێشتا گەنج بووم، تەنانەت ئەوەندە بە هەڵچوونەوە قسەم کرد گەرووم کەوتە لەرزین و دەستم بە گریان کرد، بەڵام ئازایانە خۆم کۆنترۆڵ کرد و گوتم یەکەم؛ من لە خێزانێک نیم بیر لە خەت رەجعە بکەمەوە، چونکە لە کەس ناترسین، دووەم ئەو کەسە ناسیاری منە و دۆستی خێزانەکەمانە، ئینجا ئامادەشە هاوکاریمان بکات.. گوتم من لە ئامادەیی پۆلیس وا فێرنەکراوم کە تۆمەتبار بخەمە ژێر ئەشکەنجە بۆئەوەی راستییەکانی لێوە بزانم، بەپێچەوانەوە وا تێگەیشتووم کە ئەوەی دەخرێتە ژێر ئەشکەنجە راستییەکان ناڵێت، بەڵکو ئەو قسانەت بۆ دەکات کە تۆ دەتەوێ، ئینجا گوتیشم گەورەم من هەر لە بنەڕەتەوە لەگەڵ ئەشکەنجە نیم. گوتی تۆ هاتووی لێرە فێرببی.. گوتم باشە گەورەم من بەداخەوەم و تاوەکو ئێستا ئەوەی دەیزانم ئاوایە.

کاوە ئەمین: بەڵام دوایی ئەو جۆرە ئیشکردنەت قبووڵ کرد؟

سەباح حەمدانی: وەکو گوتم خوشکەزای بەڕێوەبەری پۆلیس لەگەڵ من مفەوەز بوو، بەڵام ئەو لە خولی تایبەتەوە هاتبوو، کەسێکی هەمیشە سەرخۆش و هەر بەدوای مەلهادا دەگەڕا. خۆی و هەندێ مفەوەزی دیکەی برادەری، ناوەکانیانم هەموو لەبیرە، یەکێکیان ناوی رەزوان بوو، حەزدەکەم گوێیان لەم قسانەم بێت، راستی خۆشە، یەکێکی دیکەیان عەبدولئیلاه.. هەر لەوێ بە بەڕێوەبەری ئەمنم گوت: گەورەم من دەزگای ئەمن بەدناو ناکەم، ئەوەی بەدناوی دەکات ئەوانەن کە بیست و چوار سەعاتە لەبەردەم دەرگای مەلهاکانن و ویسکی خۆڕایی دەخۆنەوە و بەخراپی سوود لەم دەزگایە وەردەگرن، بەڵام ئەو لەو قسانەی من نیگەران بوو. هەر ئەوکاتە و لەو رۆژەدا منی دەستنیشان کرد بۆ خولێکی تایبەت لە ئەمنی گشتی لە بەغدا، خولێکی جۆدۆ و کاراتێ بوو. ئەوکاتە ئەوە هونەرێکی نوێ

بـوو، بـەڵام دەیزانـی ئـەوە زەحمەتـە و عەزابـی تێدایـە، دەسـتبەجێ منـی دەستنیشـانکرد بۆئـەوەی دوورم بخاتـەوە و هـاوکات ئەزیەتیـش بدرێـم.

کاوە ئەمین: ئەی ئەو سەڵاحەی کە گیرابوو چی لێهات؟

سـەباح حەمدانـی: بەداخــەوە، ئەمــە تائێســتاش ئــازارم دەدات، چونکــە یەکـەم رووداو بـوو لـە نزیکـەوە ئاگاداری بـم. سـەڵاح لەسـێدارە درا. درایـە دادگا و لـەوێ حوکمـی لەسـێدارەدانی بـۆ دەرچـوو، لەکاتێکـدا دەمانتوانـی هەلێکــی بدەینــێ بگەڕێتــەوە نــاو خێزانەکــەی. هەمیشــە هــەر وابــووە، پەنابـردن بـۆ دڵڕەقـی هـۆکاری وێرانبوونـی ئـەو وڵاتـەی ئێمـە بـووە. باسـی زۆر شــتی دیکەتــان بــۆ دەکــەم، چیرۆکــی ســەڵاح تەنیــا ئاماژەیــەک بــوو، مشـتێک بـوو لـە خەروارێـك.

کاوە ئەمیـن: ئـەی دواتـر چـۆن پلـەی تـۆ بەرزکرایـەوە و تاوەکـو پلـەی رائیـد رۆیشتی؟

سـەباح حەمدانـی: بەرزکردنـەوەی پلـە لـە ئەرکـی حکومیـدا شـتێکی ئاسـاییە، دوای ئـەوەی شـەش سـاڵمان تـەواو کـرد بووینـە ئەفسـەر. چەنـد مانگێـک چووینـە خولـی ئەفسـەرییەوە، سـێ چـوار مانـگ بـوو، پاشـان بووینـە ئەفسـەر، نـاوی خولـی بـاڵای ئەفسـەری بـوو. لـە کۆتایـی خولەکـەدا سـەبعاویمان لەگـەڵ بـوو کـە بـرای سـەددام بـوو، هەروەهـا وەتبانمـان لەگـەڵ بـوو کـە ئەویـش هـەر بـرای بـوو.

کاوە ئەمین: چ ساڵێک؟

سـەباح حەمدانـی: 1976. کۆتایـی ئـەو سـاڵە لـە خولەکـە دەرچوویـن و بووینـە مـولازم. هـەر دوای ئـەوەی پلەکەمان وەرگرت، ئیدی بەشـێوەیەکی رۆتینـی هـەر چـوار سـاڵ جارێـک پلەمـان بەرزدەکرایـەوە تاوەکو لـە کۆتاییدا لـە پلـەی رائیـد خانەنشـین بـووم.

هەوڵنامەی کتێب

کاوە ئەمین: چ ساڵێک بووی بە رائید؟

سـەباح حەمدانـی: لـە 1989. ئەوسـاڵەی کـە سـەددام حوسـێن بـە سـەرکەوتوویی لـە جەنـگ هاتـە دەرەوە. سـەرکەوتنێکی وەهمیانە، بـەڵام ماندووکـەر. عێـراق.. ئابوورییەکـی وێـران، سـەرچاوە و سـامانی عێـراق هەمـوو لەنێوچـوون، ئینجـا بڕیاریـدا سـوپا و دەزگا ئەمنییـەکان بچـووک بکاتـەوە و ژمـارەی مووچەخـۆر کـەم بکاتـەوە. ئیـدی ئـەوە بـوو رێگەیـان بـە خەڵـک دا کـێ دەیـەوێ بڕواتـەوە مـاڵ، دەسـت لـەکار بکێشـێتەوە و خانەنشـین ببێ. من ئەوکاتە بیسـت سـاڵ خزمەتم هەبوو، داوام پێشـکەش کـرد، مافـی خـۆم بـوو خانەنشـینیی تـەواو وەرگـرم، بۆیـە بڕیارمـدا دەرچـم، ئەوکاتـە ئیـدی دەزگای ئەمنیـش خەریـک بـوو دادەڕووخـا و ئیـدی مانـەوەی ئێمـە لەنێـو دەزگا وەکـو عەیبێکـی لێهاتبـوو. هـەر وڵاتەکـە هەمـووی خەریـک بـوو دادەڕووخـا.

کاوە ئەمیـن: لـە سـەردەمی سـەددام زۆر هەبـوون نیشـانەی دڵسـۆزی و ئازایەتییـان وەردەگـرت، تـۆ هیـچ نیشـانەیەکت وەرگـرت؟

سـەباح حەمدانـی: نـا نیشـانە و شـتم وەرنەگرتـووە، تەنیا وێنەیەکـم هەیـە کـە تێیـدا دیـارە دیارییـەک لـە بەڕێوەبـەری ئەمنـی عـام وەردەگـرم، ئەویـش بەهـۆی ئـەوە بـوو کـە بەشـداری خولێکـم کـرد بەنـاوی خولـی رۆشـنبیریی چـڕ، مامۆسـتاکانمان هەمـوو لـە زانکۆکانـەوە هاتبـوون وەکـو د.حەمیـد سمێسـم، د.روشـدی علەییـان، مـازن رەمـەزان کـە راگـری کۆلێـژی یاسـا بـوو، واتـە مامۆسـتای هـەرە دیـاری زانکـۆکان بـوون. وانەیـان پێدەگوتیـن و لـەو خولـەدا مـن یەکەمـی هەمـوو بەشـداربووان بـووم و بەوپێیـەش دەبـوو خزمەتەکـەم شـەش مانـگ پێشـبخرێ، واتـە شـەش مانـگ بکەومـە پێـش هاوکارەکانـم و دەمانچەیەکیـش وەکـو دیاری وەرگـرم. دەمانچەکەم وەرگـرت، بـەڵام سـکرتێری سـەرۆککۆمار کـە ناجـح محەممـەد خەلیـل بـوو، گوتـی بـۆ دەیدەنـێ؟ پێویسـت نـاکات. تەنیـا دەمانچەکـەی بدەنـێ و تـەواو، ئـەو شـەش مانگـە بـۆ سـەر خزمـەت پێویسـت نییـە، وای دانـا کـە

هەوالنامەی کتێب

ئەمە بەشێکە لە سیاسەتی دەستگرتنەوە (التقشف)، بەوجۆرە بووە رێگر لەکاتێکدا مافی خۆم بوو. یەکێك لە مەرجەکانی ئەو خولە ئەوە بوو هەرکەسێ پلەی یەکەم بەدەستبهێنێ شەش مانگ دەچێتە سەر خزمەتەکەی. ئەوانەی پێش من هەموویان وەریانگرت.

کاوە ئەمین: ئەگەر باسی پێکهاتەی ئەمنی عێراق بکەین، ئەو دەزگایە لە چەند بەش و هۆبەیەک پێکهاتبوو. ژمارەی ئەو هۆبانە چەند بوو، کاریان چی بوو؟

سەباح حەمدانی: بەڵێ دەزگای ئەمن کۆمەڵێك بەشی هەبوو. یەکەم بەڕێوەبەرایەتی ئەمنی عام کە کۆمەڵێك بەشی هەیە: بەشی کاروباری سیاسی، کاروباری کارگێڕی، میرە، بەشی تەکنیک، هەروەها شوعبەی مەعمەل، ئەم شوعبەی مەعمەلە تایبەتمەندیی هەبوو. ئەم شوعبەیە بوو کە بەشداری لە ئۆپەراسیۆنەکەی نازم گزار کرد ئەوکاتەی هەوڵیدا بەکر و سەددام بکوژێت. نازم گزار پیاوەکانی ئەم شوعبەیەی بەکارهێنا بۆئەوەی لەگەڵ هەندێ کەسی دیکە کە تەنانەت هەندێکیان مەدەنی بوون، بەشداری لە هەوڵەکەی ساڵی 1973 بکەن. بۆیە ئەم بەڕێوەبەرایەتییە تایبەتمەندی هەیە، دواتر باسی ئەمە دەکەینەوە، چونکە ئەم بەشەیە کە گازی سالیۆم و ژەهراویکردنی نەیاران و تیرۆر و ئەو جۆرە کارانەیان دەکرد. کاروباری سیاسیش دابەش دەبوو بۆ کۆمەڵێك شوعبەی هەمەجۆر، لەوانە شوعبەی سێ کە تایبەت بوو بە کورد، واتە تایبەتمەند بوو لەبواری هەموو شتانەی پەیوەندییان بە کوردەوە هەیە. حیزب و رێکخراوە کوردییەکان و بەکورتی هەموو شتێکی کورد لە شوعبەی سێ بوو کە پێشیدەگوترا (م 64)، شوعبەیەکی دیکە هەبوو بۆ بزووتنەوە رەجعییەکان، حیزبی دەعوە، ئیخوان موسلیمین و حیزبە دینییەکان بەگشتی، بەمانەیان دەگوت (رەجعی)، ئەمە کاری شوعبەی پێنج بوو. هەرچی پەیوەندی بە شیوعییەکان و بیروباوەڕی کۆمۆنیستییەوە هەبا، ئەمە کاری شوعبەی یەک بوو. شوعبەی دوو

هەولێرنامەی کتێب

تایبـەت بـوو بـە حیزبـە قەومییەکانـی عــەرەب، بەتەنیـا قەومییەکانــی عــەرەب، لەوانــەش جودابــووەوەکان کــە لــە حیــزب جیابببوونــەوە. ئێمــە پێماندەگوتـن (المنشـقین)، ئـەوان ناویـان لەخۆیـان نابوو باڵـی چەپی حیزبی بەعـس، یـان بەعسـی یەسـاری.

کاوە ئەمین: بارەگای شوعبەی سێ لە کوێ بوو؟

سـەباح حەمدانـی: بـارەگای هـەر لەنـاو بـارەگای سـەرەکی ئەمنـی عـام بـوو. باڵەخانەکـەی چەنـد نهۆمێـک بـوو. لـە یەکێـك لـەو نهۆمانـە بـوون و یاریـدەدەری بەڕێوەبـەری گشـتی بـۆ کاروبـاری سیاسـی سەرپەرشـتی دەکـرد. دوو نهۆمـی بـارەگای ئەمنـی عـام تەرخـان بـوو بـۆ بەشـەکانی کاروبـاری سیاسـی. یاریـدەدەری بەڕێوەبـەری گشـتی بـۆ کاروبـاری سیاسـی ژوورەکـەی لەوانـەوە نزیـک بـوو. هەمـوو بەڕێوەبـەری شـوعبەکان دەبـوو بگەڕێنـەوە بـۆ لای ئـەو، تەنیا شـوعبەی دوو لـە دەرەوەی ئـەو بینایـە بـوو.

کاوە ئەمیـن: ئـەم بەشـانە کارەکانیـان بـە چ شـێوەیەک دابـەش کردبـوو، چـۆن کاریـان دەکـرد؟ شـوعبەی سـێ بـە تایبەتـی کـە پەیوەنـدی بـە کـوردەوە هەبـوو؟

سـەباح حەمدانـی: بەڵـێ، شـوعبەی سـێ وەکـو گوتم تایبـەت بوو بـە کورد، هەروەهـا بەرپرسـیش بـوو لـەو شـوعبانەی سـەر بـە بەڕێوەبەرایەتییەکانی ئەمـن بـوون، واتـە تەنیـا لـەڕووی ئیـداری بەرپـرس نەبـوو، بەڵکـو بەرپـرس بـوو لـە هەمـوو ئـەو کارانـەی لـە دژی کـورد دەکران. بـۆ نموونە شـوعبەی سـێ لـە بەڕێوەبەرایەتـی ئەمنـی نەینـەوا، لـەڕووی واقیعـی و ئیـداری سـەر بـە بەڕێوەبەرایەتـی ئەمــن بــوو، بــەڵام لــەڕووی فکــری و لــەڕووی کاری سیاسـی و بەدواداچـوون و کۆکردنـەوەی زانیـاری و تەکتیکـی ئەمنـی لـە دژی کـورد، ئەمـە هەمـووی لـە شـوعبەی سـێی بەڕێوەبەرایەتـی ئەمنـی عـام دادەڕێـژرا و ئاراسـتەی شـوعبەی سـێی ئەمنـی نەینـەوا دەکـرا. یـان شـوعبەی سـێی ئەمنـی کەرکـووک و هەمـوو شـوعبەی سـێیەکانی دیکـە.

ئەمە بۆ شوعبەی یەکیش هەر راستە کە تایبەت بوو بە شیوعییەکان و هەروەها شوعبەی دووش بەهەمان شێوە.

کاوە ئەمین: کەواتە کاری ئەمانە هەمەجۆر بوو، هەر تەنیا کۆکردنەوەی زانیاری نەبوو، بەڵکو کاری سەربازی و تیرۆر و راوەدوونانی نەیاران و هەموو ئەو کارانەیان دەکرد، ئەم دەزگایە چالاکیی سەربازیی هەبوو کە هەر خۆی بڕیاری لێبدات؟

سەباح حەمدانی: بێگومان شوعبەی سێ بەشێکی بنەڕەتی بوو. ئەم شوعبەیە زانیاری و ڕێنمایی لە یاریدەدەری بەڕێوەبەری گشتی وەردەگرت، لە بەڕێوەبەری ئەمنی عامەوە دەهات بۆ یاریدەدەری بەڕێوەبەری گشتی بۆ کاروباری سیاسی. واتە هەر پلانێک و هەر کارێکی سیاسی لە دژی کورد، هەمووی لەلایەن شوعبەی سێ دەکرا، بەڵام شوعبەکانی سەر بە بەڕێوەبەرایەتییەکان کە لە هەموو پارێزگاکانی عێراقدا هەبوون، ئەوانیش بەشدار دەبوون و زانیارییان لەگەڵ ئەمنی عام ئاڵوگۆڕ دەکرد و ڕێنماییان وەردەگرت. هەموو مەفرەزە کوردییەکان، ئاخر زۆر مەفرەزەی کوردی هەبوون کە لە بەرژەوەندی ئەمن کاریان دەکرد. هەروەها مەفرەزەی دیکەش هەبوون لەگەڵ دەزگای هەواڵگری کاریان دەکرد، مەنزوومەی هەواڵگریی سەربازی کە لە کوردستان هەبوو. ئەمانە هەموویان لەو کارانەی دەیانکردن و لەو زانیارییان کۆیاندەکردنەوە، هەمووی دەچووەوە بۆ شوعبەی سێ لە بارەگای گشتیی بەڕێوەبەرایەتی ئەمنی عام لە بەغدا.

کاوە ئەمین: ئەوانەی لەو شوعبەی سێیە کاریان دەکرد تایبەتمەندییەکیان هەبوو یان هەر وەکو ئەوانەی شوعبەکانی دیکە بوون، بۆ نموونە خەڵکیان هەبوو کە کوردی بزانن یان...

سەباح حەمدانی: بێگومان، ئەوانەی کوردییان دەزانی دەبوو زۆرینە بن. لەوانەی من دەمناسین، بۆ نموونە مفەوەز کەمال پشدەری.

هەروەهـا رائیـد تەحسـین نەقشـبەندی، واتـە ئەوانـەی لـە زمانـی کـوردی تێدەگەیشـتن لەپێشـتر بـوون، بـەڵام هیـچ مەرجێکیـش نەبـوو کـە ئـەوەی لـەویَ کار دەکات دەبـێ کـورد بـێ. نەخێـر، زۆریـان عـەرەب بـوون، بـەڵام بەشێکیشـیان ئەوانـە بـوون کـە لە کـوردی تێدەگەیشـتن، هیـچ ئیمتیازێکی زیاتریشـیان لەوانـی دیکـە نەبـوو، واتـە ئەفسـەری ئەمـن هەموویـان یـەک مـاف و ئیمتیازیـان هەبـوو.

کاوە ئەمین: شیعەکانیش بەهەمان شێوە کاریان پێدەدرا لە ئەمن؟

سـەباح حەمدانـی: بێگومـان ئەوانیـش هەبـوون. تێڕوانینـی نائاسـایی بـۆ کـورد و شـیعە نەبـوو، بەڵام کاتێک بەرپرسـیاری دەدرایە ئـەم و ئەو، تاوەکو پۆسـتەکە باڵاتـر بووایـە حیسـاب بۆ هەندیَ شـت دەکـرا. ئاسـتی دووڕوویی، ئاسـتی نزیکایەتـی، ئاسـتی ئامادەیـی بـۆ جێبەجێکـردن بـە زیـادەوە، ئەمـە بەداخـەوە رەنگـە لـە زۆربـەی دەزگاکانـی دەوڵەتـدا هـەر وابووبێـت. کاری ئیـداری لـەو جـۆرە دەزگایانـەدا بەوجۆرەیـە، باشـتر جێـی بـاش دەگرێتـەوە، ئەمـە لـە هەمـوو دنیـادا هـەر وایـە، بـەڵام لای ئێمـە وا نەبـوو، کـێ دووڕوو بـا و بیتوانیبـا خـۆی نزیـک بکاتـەوە، کـێ بیتوانیبـا زیاتـر ئـازاری خەڵک بـدا، یان لـەو جـۆرە قسـانە بـکات کـە ئـەوان دەیانویسـت، یاخـود هیـچ کاتێک نـاڕازی نەبووایـە، ئەوانـە هەمیشـە لـە نزیکـەکان بـوون، مـن خـۆم لـە ناڕازییـەکان بـووم، بۆیـە هەمیشـە نیشـانەی پرسـیارم لەسـەر بـوو، هـەر لەبەرئـەوەش نزیکیـان نەکردمـەوە و پێشـنەکەوتم، خۆیشـم لێیـان مانـدوو ببـووم، بۆیـە بەجێمهێشت.

کاوە ئەمیـن: بـەڵام بەشـێوەیەکی گشـتی وا باوە دەڵێن سـوننە بەگشـتی دەسترۆیشـتووی نـاو ئـەو دەزگا ئەمنـی و هەواڵگرییانـە بـوون و ئـەوان زیاتـر جێـی متمانـەی حیزبـی بەعـس بـوون؟

سـەباح حەمدانـی: بەڵـێ بـە دڵنیاییـەوە وابـوو. برایـەک رۆژێـك پرسـیاری لێکـردم، گوتـی سـەددام حوسـێن چـۆن ناسـراوە لای ئێـوە؟ کەسـێکی

تایفی بوو؟ گوتم وەڵڵا سەددام حوسێن ئەم سیفەتانەی هەیە: یەکەم لەوەدا لە هەموو عێراقییەکانی دیکە جیادەکرێتەوە کە حەبەربەشە، من ناوم لێناوە حەبەربەش، واتە خزمە نزیکەکانی، خزم و ئەندامانی بنەماڵە و کەسانی نزیکی بنەماڵە و حاشیە، کەواتە یەکەم شت حەبەربەش. دووەمیان خەڵکی عۆجە، واتە حەبەربەش کە زۆر نزیکەکانن لە پلەی یەکەم دێن، ئینجا خەڵکی عۆجە، سێیەم تکریتی و چوارەمیش خەڵکی مووسڵ و سامەڕا و سوننەی بەغدا. تەماشات کردووە چۆنم دابەشکردووە؟ ئەمە واقیع و راستییەکەیە. لە خوارەوەی لیستەکە تورکمان و شیعی و ئەوانە دێن. ئا بەوجۆرە بوو.

کاوە ئەمین: ئەنجوومەنی ئاسایشی نەتەوەیی لە سەردەمی رژێمی بەعس، کەی دامەزرا و کاری ئەو ئەنجوومەنە چی بوو؟

سەباح حەمدانی: ئەنجوومەنی ئاسایشی نەتەوەیی وەکو ئەوەی ئێمە دەیزانین و هەندێ جار نووسراومان لەوێوە بۆ دەهات بۆ گشتاندن، ئەم ئەنجوومەنە پاش ساڵی 1968 لە سێ کەس پێکهات: سەددام حوسێن، نازم گزار و سەعدوون شاکر. ئەم سێ کەسە ئەنجوومەنی ئاسایشی نەتەوەیی بوون. سەرەتا ئاوا دامەزرا. لەڕووی واقیعییەوە ئەمانە درێژکراوەی دەزگای حونەین بوون. ئەم دەزگایە لە کۆمەڵێک خەڵکی شەقاوە پێکهاتبوو، سەددام حوسێن بەهۆی ئەم شەقاوانەوە گەیشتە دەسەڵات. لە مووسڵیش شەقاوە هەبوون، هەندێکیانم لەبیرە خەڵکی زۆر ناسراو بوون. یەعقوب کۆچان، یوسف نایف، کەیزاکی ئەرمەنی، بنەماڵەی شێخۆ، ئەمانە هەمووشیان بەعسیی کەللەڕەق و شەقاوە و چەکدار بوون، تەنانەت پێش سەردەمی بەعسیش، واتە پێش هاتنی بەعسیش ئەمانە سڵیان لەهیچ نەدەکردەوە و هەمووشیان چەکدار بوون. جا ئەم جۆرە لە هەموو پارێزگاکاندا هەبوون، بەڵام بەپلەی یەکەم لە بەغدا. ئەم دەزگای حونەینە سەددام خۆی بە بڕیاری حیزب دایمەزراند و لە ساڵی 1964 بەدواوە هەر خۆی سەرۆکایەتی دەکرد.

واتـە چـوار سـاڵ پێـش سـەرکەوتنی شـۆڕش دایمەزرانـد و هـەر بەهـۆی ئـەو دەزگایـەش گەیشـتە پلەوپایە. دواتـر هەندێکیانی لەناوبـرد، بەهەرحاڵ ئـەم دەزگایـە بەناوێکـی دیکـە دامەزرایـەوە و کرایـە چەنـد بەشـێک. نـازم گـزار یەکێـك لـە بەرپرسـە گەورەکانـی بـوو، هاتـن کردیانـە بەڕێوەبـەری گشـتیی ئەمنـی عـام. سـەعدوون شـاکر، بەڕێوەبـەری نووسـینگەی پەیوەندییـەکان، ئـەم نووسـینگەیە واتـە دەزگای موخابـەرات، شـتێک نەبـوو بەنـاوی موخابـەرات. لـەو ماوەیـەدا، واتـە پێـش 1973، موخابـەرات بەشـێک بـوو لـە دەزگای ئەمـن. لەبیرمـە شـوعبەی موخابـەرات نـاوی شـوعبەی هەشـت بـوو، بارەگاکـەی نزیـک بـوو لـە بـارەگای ئەمـن، ئـەوە موخابـەرات بـوو، بـەڵام بـە کـردەوە بەشـێک بـوو لـە دەزگای ئەمـن. جـا دوای ئـەوەی هەوڵـی کودەتاکـەی نـازم گـزار فەشـەلی هێنـا، نووسـینگەی پەیوەندییـەکان هەڵوەشـایەوە و شـتێکی گەورەتریـان لەجێـی دامەزرانـد بەنـاوی موخابەراتـی گشـتی و بـووە دەزگایەکـی سـەربەخۆ. ئەنجوومەنـی ئاسایشـی نەتەوەییـش هـەر بـەردەوام بـوو کـە بەڕێوەبـەری ئەمنـی عـام و بەڕێوەبـەری دەزگای موخابـەرات و بەڕێوەبـەری دەزگای هەواڵگریشـیان بـۆ زیـاد کـرد، پێشـتر ئـەوی تێـدا نەبوو، ئینجـا دواتـر بەڕێوەبـەری دەزگای ئەمنی تایبەتیشـیان بـۆ زیـاد کـرد دوای ئـەوەی ئـەم دەزگایەشـیان دامەزرانـد، بـەم جـۆرە ئەنجوومەنـی ئاسایشـی نەتەوەیـی فـراوان کـرا، دواتـر تەنانـەت سـەرۆکی پاسـەوانە تایبەتەکانیشـیان بـۆ زیـاد کـرد، واتـە گاردی کۆمـاری، کـە پێیدەگوتـرا گاردی تایبـەت، هەمـوو ئەمانـەی بـۆ زیادکـرا و ئەمـە بـوو بـە داینەمـۆی حیـزب و حیزبیـش لـەدوای سـاڵی 1979 و لەسـێدارەدانی بەعـس، بـوو بـە حیزبـی سـەددام.

کاوە ئەمیـن: لـەو سـێ کەسـەی سـەرەتا ئەنجوومەنەکەیـان پێکهێنـا، بڕیـاری کۆتایـی بڕیـاری سـەددام بـوو یـان ئەوانیـش مافـی بڕیاردانیـان هەبـوو؟

سـەباح حەمدانـی: بێگومـان سـەددام هەرخـۆی پاڵەوانـی فیلمەکـە بـوو،

هەمــوو شــتێک هــەر خــۆی بــوو، هەرئــاواش ســەیری خەڵکــی دیکــەی دەکــرد. ســەددام مرۆڤــی بەهێــزی نەدەویســت. تەنیــا بەکــر هەبــوو کــە لــە دامــەزراوەی ســەربازیدا هێــزی هەبــوو، بــەڵام لــە بــواری ئاســایش و بنکــەی حیــزب ســەددام بەهێــز بــوو. خــۆی ئــەوەی هەڵبــژارد کــە ئــەو سەرپەرشــتیی دەزگا ئەمنییــەکان و رێکخســتنەکانی حیــزب بــکات و ئامانجەکەشــی ئــەوە بــوو ســوپا لاواز بــکات، بۆئــەوەی نــەکا رۆژێــك لــە رۆژان ســوپا لــە دژی بوەســتنەوە، بۆیــە بەکــر هەنــدێ هێــزی لەنــاو ســوپا هەبــوو، بــەڵام ئــەو هێــزە نەبــوو ســەددام حوســێن لەناوببــات. هەنــدێ کــەس زۆر جــار پرســیار دەکــەن بۆچــی ســەددامی لەکــۆڵ نەکــردەوە؟ نەیدەتوانــی، مومکیــن نەبــوو، ســەددام دوو بەشــی بردبــوو. ئەگــەر ئــاوا وەکــو بــەش ســەیری بکەیــن، ســەددام دوو بەشــی بردبــوو، یــان بــا بڵێیــن ٪90ی حیــزب، بەوجــۆرە بەکــر تەنیــا رووکەشــێک بــوو، بــەڵام دەیتوانــی لــە بەرامبــەری توونــد بێــت، رێــزی دەگــرت و نەیدەوێــرا زۆر دەســت درێــژ بــکات. تاوەکــو بەکــر مابــوو براکانــی ســەددام، وەتبــان و ســەبعاوی لای ئێمــە لــە ئەمنــی عــام مفــەوەز بــوون. ئۆتۆمبێلەکانیــان فیاتــی جــی ئێــڵ بــوو، لەوانــەی لــە کوێــت هێنابوویــان و نــازم گــزار تابلــۆی بــۆ بەســتبوون. دەهــام ئەلحەســەن و کەســانی دیکــەش لــە خزمەکانــی ســەددام، هیچیــان نەیاندەتوانــی پــارەی دەوڵــەت بــدزن، تاڵانــی بکــەن و دەســت لــە ئیشــوکاری دەوڵــەت وەربــدەن و دەســت بەســەر پــڕۆژەدا بگــرن، ئــەوە هەمــووی بەهــۆی بەکــر بــوو، هــەر دوای ئــەوەی بەکــر نەمــا، ئیــدی دەرگای داپڵۆســین و ئەشــکەنجە کرایــەوە و مەفهوومــی دەوڵــەت لــە عێراقــدا بەتــەواوی گــۆڕا.

کاوە ئەمیــن: نــازم گــزار بۆچــی ویســتی ســەددام بکــوژێ؟ هیــچ کێشــەیەکیان هەبــوو، یــان دەیویســت خــۆی دەســەڵات بگرێتــە دەســت؟

ســەباح حەمدانــی: نــازم گــزار هەســتی دەکــرد خەریکــە گیانــی عەشــایەری بەهێــز دەبــێ و مــام و خــاڵ و ئەمانــە دێنــە پێشــەوە. ســەددام وردە وردە

خەریک بوو عەشیرەتی خۆی و خەڵکی تکریتی دەخزاندە ناو دەزگاکانی دەوڵەتەوە و هەندێ خەڵکی دیاریکراو لەخۆی نزیک دەکاتەوە، ئەمە پلان بوو بۆ ئایندەی دوور. نازم گزار هەستی بەمە کردبوو، دەیبینی وا خەریکە ئەوان لاواز دەبن، خۆی و خەڵکانێکی دیکە بێدەسەڵات دەمێننەوە، بۆ نموونە بەراورد بە خەیروڵڵا تڵفاح، تڵفاح پارێزگارێک بوو، بەڵام دەسەڵاتی بەرفراوانی هەبوو، تەنانەت هێرشی دەکردە سەر نازم گزار، ئەوە بوو نازم گزار هەستا راپۆرتێکی نووسی و دایە بەکر، گوتبووی من دەترسێم پیلانێک لە دژی حیزب لەئارادابێت، بۆیە داوا دەکەم حەمادی شەهاب لە وەزارەتی بەرگری دووربخرێتەوە، ناوی خەڵکی دیکەشی هێنابوو، لەوانە سەعدوون غێدان و هەندێ ئەفسەری دیکە، ئەمانە دووربخرێنەوە بۆ ئەوەی کودەتای نێوخۆیی وەکو ئەوەی 1963 دووبارە نەبێتەوە، دواتر سەددام بەمەی زانی و ترسی لێ نیشت، نازم گزاریان قایل کرد کە وا نییە و هیچ بیرۆکەیەکی کودەتا لەئارادا نییە و دڵنیابە، بەڵام ئیدی نازم گزار بڕیاری دابوو رێگایەکی دیکە بگرێ و خۆی ئاراستەی بەعس دیاری بکات. حیزب دابڕێژێتەوە و ئەوانە دووربخاتەوە. ئەوەی کە پێیدەڵێن بزووتنەوەی نازم گزار ئاوا دەستیپێکرد.

کاوە ئەمین: ئەی چۆن کوژرا؟

سەباح حەمدانی: ساڵی 1973 کوژرا.

کاوە ئەمین: باشە، بەڵام چۆن ئاشکرا بوو، سەددام ئاشکرای کرد؟

سەباح حەمدانی: من ئاگاداری رووداوەکەم، چونکە راپۆرتەکەم خوێندووەتەوە، من ئەوکاتە بەستراببووم بە سەڵاح ئەلمودەڕیسەوە کە فەرماندەی خولەکان بوو، هێشتا باسی ئەوەمان نەکردووە، بەڵام من ئەوکاتە لای ئەو لە خولی جۆدۆ و کاراتێ بووم و ئەویش راهێنەری جۆدۆ و کاراتێ بوو، بەرپرسی خولەکانی ئەمنیش بوو، هەروەها

بەرپرسی تیرۆر و کوشتنیش بوو. زۆر چالاکی و ئەرکی تایبەت هەمووی بەو دەسپێردرا. کوشتنی خەڵک لە قاهیرە و لە لەندەن و شوێنانی دیکەش هەمووی ئەو لێیان بەرپرس بوو، سەڵاح و مولازمێکی دیکە ناوی شامیل بوو. ئینجا ئەم سەڵاحە نزیکیش بوو لە نازم گزار. نازم گزار بڕیاریدابوو شتێک بکات، بەڵام کەس هەستی بە هیچ نەکردبوو کە شتێک لە ئارادایە. ڕۆژێک لەناکاو زانیمان کە پیلانگێڕییەک لە دژی سەددام حوسێن هەبووە و فەرمانی دەستگیرکردن بۆ نازم گزار دەرچووە. ئەو ڕۆژە بەیانییەکەی چوومە دەوام و دەبینم نازم گزار فەرمانی گرتنی بۆ دەرچووە. نازم گزاریش شەوی پێشتر باری چەند ئۆتۆمبێلێک شتی پێچابووەوە بەو نیازەی رابکات بۆ ئێران. چیرۆکی نازم گزار ئاوا بوو، بەڵام ئۆپەراسیۆنەکە چۆن ئەنجامدرا؟ نازم گزار دوو ئامانجی سەرەکی هەبوو ئەحمەد حەسەن بەکر و سەددام حوسێن، هەرکەسێك جگە لەمە قسەی دیکە بکات بەهەڵەدا چووە. سەددام هیچ پلانێکی ژێربەژێری لەگەڵ نازم گزار نەبووە بۆ لەناوبردنی بەکر، چونکە سەددام زۆر بە ئاسانی دەیتوانی بەکر لەکۆڵ بکاتەوە، بەڵام هێشتا کاتی بەکر نەهاتبوو، بۆچی؟ چونکە سەددام هێشتا بە تەمەن گەنج بوو، تەمەنی نەگەیشتبووە چل ساڵ، ئەم خاڵە کەس سەرنجی نەداوە. سەددام ڕۆحیەتێکی دیاریکراوی هەبوو، مرۆڤ دەبێ لێی بکۆڵێتەوە بزانێ چییە. ببینە چاوەڕێی کرد تەمەنی ببێتە چل ساڵ، چۆن پێغەمبەر لە چل ساڵی سرووشی بۆ هات، ئەویش راوەستا لە دوای چل ساڵی حوکم بگرێتە دەست، بۆیە لەوکاتەدا نەیدەویست بەکر دووربخاتەوە، بەڵکو دەیویست بەردەوام بێ تاوەکو خۆی دەگاتە چل ساڵی و هەروایشی کرد.

کاوە ئەمین: سەددام خۆی بە پێغەمبەر بەراورد دەکرد؟

سەباح حەمدانی: بەڵێ ڕێک وابوو.

بەشی دووەم

هەوڵەکانی تیرۆرکردنی سەرکردەکانی کوردستان

بۆ بینینی بەشی دووەمی هەڤپەیڤینەکە ئەم کیوئاڕ کۆدە سکان بکە

کاوە ئەمین: ئەگەر بگەڕێینەوە بۆ سەرەتای حەفتاکان و بەدیاریکراوی ساڵی 1970، لەو ساڵەدا رێککەوتننامەیەکی گرنگ لەنێوان سەرکردایەتی شۆڕشی کوردستان و حکومەتی نوێی عێراق بە دەستپێشخەریی سەددام حوسێن مۆر دەکرێت و بە رێککەوتننامەی 11ی ئادار دەناسرێت. لەو رێککەوتننامەیەدا حکومەتی عێراق دان بە هەندێ لە مافەکانی گەلی کوردستان دادەنێت، هەر بۆیە ئەم رێککەوتننامەیە بۆ کورد بووە رووداوێکی مێژوویی، ئەو ئەنجوومەنی ئاسایشی نەتەوەییەی باستکرد رۆڵی لەم رێککەوتنەدا چی بوو؟

سەباح حەمدانی: رێککەوتننامەکە بەگوێرەی تێگەیشتنی حیزبی بەعس راستەقینە بوو، ئەوکاتە هێشتا حیزبی بەعس حیزب بوو، هێشتا بەکر لە ژیاندا بوو. بەکر نزیکتربوو لەوەی ئەم جۆرە شتانە قبووڵ بکات و ئەم رێککەوتننامەیە بە قەناعەت و باوەڕەوە واژۆبکات، بەڵام سەددام وەک تەکتیک سەیری دەکرد. جیاوازی هەیە لەنێوان ئەوەی پلانێک بۆ تەکتیک دابنێی و ئەوەی کە بە باوەڕەوە کارێک بکەی. ئەمە جیاوازیی نێوان بەکر و سەددام بوو. بەکر و حیزبی بەعس وەک حیزب لەو سەردەمەدا کە هێشتا شتێک هەبوو بە ناوی حیزب، رێککەوتنەکەیان لەسەر ئەم بنەمایە قبووڵ کرد، تەنانەت ئەو بەرەیەش کە دواتر لە ئەنجامی رێککەوتنەکە پێکهات، مەبەستم بەرەی نیشتیمانی لەگەڵ شیوعییەکان، لە هەمان سۆنگەوە بوو، بەڵام سەددام ئەم شتانەی قبووڵ نەبوو، لە ناچاریدا قبووڵی کرد نەک لە باوەڕەوە. دەیویست بگاتە هەندێ ئامانجی دوورتر و دەسەڵات بگرێتە دەست و ئینجا ئاراستەی شتەکان بگۆڕێت، بەڕاستیش توانی و کردی.

بەڵام ئەنجوومەنی ئاسایشی نەتەوەیی ئەنجوومەنێکی جێبەجێکار بوو، سیاسەتەکانی حیزبی جێبەجێ دەکرد، بۆیە بەدڵنیاییەوە هیچ نارەزاییەکی نەبوو لە دژی رێککەوتنەکە، بەڵام وەرە با باسی خودی رێککەوتنەکە بکەین. ئایا بەڕاستی ئەو رێککەوتنە مافەکانی گەلی کوردی مسۆگەر

کردبـووی؟ بـەڕای من، نەخێر. چونکە لـە جێبەجێکردنەکەیدا هیچ ڕێککەوتنێک نەبـوو. تـۆ چـۆن مافـی ئۆتۆنۆمـی دەدەی، بـەڵام بەڕێوەبەرایەتـی ئەمـن و ئیسـتیخبارات و موخابـەرات، ئەگـەر لـەو سـەردەمەدا هەبووبـن، هەروەهـا دەزگاکانـی دیکـە، ٪99یـان عـەرەب بـن؟ ئیدارە عەرەبـی بێـت، بەڕێوەبـەری گشـتیی پۆلیـس لـە پارێـزگاکان دەبێ هەمـوو عـەرەب بـن، نەیاندەهێشـت کـورد دابنێـن، ئێ باشـە کـوا ڕێککەوتـن؟ کـوا ئۆتۆنۆمـی؟ ئـەوە ئۆتۆنۆمـی نەبـوو، مـن نـاوم لێنـاوە بەڕێوەبەرایەتـی ئەمنـی ئۆتۆنۆمـی نـەک ناوچـەی ئۆتۆنۆمـی، بۆچـی؟ چونکـە هەمـوو سـەر بـە ئەمـن بـوون و ئەمـن چـی ویسـتبایە دەیکـرد. ئـەو ئۆتۆنۆمییـە هـەر گاڵتەکردنێـک بـوو بـە عەقڵـی خەڵـک و بـۆ ماوەیەکـی دیاریکـراو، ئینجـا پڕیـش بـوو لـە گێرمەوکێشـە، بەتایبەتـی دوای هەوڵـی تیرۆرکردنـی کاک ئیدریـس و ئینجـا هەوڵـی تیرۆرکردنـی باوکـی کـە ئیـدی ئـەو باوکـی دۆزەکـە بـوو.

کاوە ئەمیـن: دواتـر باسـی ئەوانـە دەکەیـن، بـەڵام لـە مـاوەی نێـوان 1970-1974 هیـچ نەبێ ئارامـی هەبـوو، بووژانـەوەی کولتـووری هەبـوو بـۆ کورد کـە ئەوانـە شـتی خـراپ نەبـوون بۆ ئـەو سـەردەمە؟

سـەباح حەمدانـی: دەکـرێ تـۆ پێتوابـێ شـتی باش بـوون و ڕەنگـە منیش بە باشـی بزانـم، بـەڵام دیاربـوو ئەوانـە شـتی کاتیـن، لـە ژێـرەوە پلانێکـی دیکـە لـە ئارادابـوو، تـۆ هەنـدێ دەسـتکەوتی دیاریکـراو دەدەی، بـەڵام لـە هەمان کاتـدا کار بـۆ شـتێکی دیکـە دەکـەی، لەپێنـاوی چـی؟ لەپێنـاوی گەیشـتنە سـاتی پێکـدادان لەگـەڵ کەتـوار (واقـع). ڕاسـتی شـتێکە و جێبەجێکـردن شـتێکە و کەتواریـش شـتێکی دیکـە.

کاوە ئەمیـن: باشـە، بـەڵام تـۆ گوتـت ئەحمـەد حەسـەن بەکـر لـەوەدا ڕژدبـوو، بەڕاسـتگۆییەوە دەیویسـت ڕێککەوتنەکـە سـەربگرێت، لەبـەر ئەوەبـوو کـە سـەددام ئەوکاتیش دەسـەڵاتدارتر بـوو بۆیە سـەری نەگرت؟

سـەباح حەمدانـی: ئەحمـەد حەسـەن بەکـر، خودا لێی خۆشـبێت، هەمیشـە

وا دەڵێم چونکە کەسایەتی ئەوم خۆشدەویست، چونکە لە سەردەمی ئەودا شتی زۆر باش کرا، تاوەکو گەیشتینە 1979، دوای ئەوەی وڵاتمان دایە دەستی سەددام ئیدی خێر و بەرەکەت نەما، واتە سەردەمی ئەومان بەخۆشی گوزەراند، ئەگەر بیتوانیبا لەنێو حیزب و لەنێو دەسەڵاتی جێبەجێکردن رۆڵی سەرەکی بگێڕێت، خێری زۆرمان دەدیت، بەڵام لە کەتواردا سەددام باڵادەست بوو، بەکر ئامراز بوو، تەنیا رووکەشێک بوو، ئەگەرنا خەڵک هەموو خۆشیاندەویست و کەسایەتییەکی قبووڵکراو بوو، سەرکردەکانی بەعس کە بەهۆی بەکرەوە مابوونەوە، کاتێک بە باوکی سەرکردە ناویان دەبرد، سەددام لەو وەسفانە نارەحەت دەبوو، بۆیە دەیویست بە زووترین کات لەکۆڵی بکاتەوە، بەڵام وەک گوتم چاوەڕێی دەکرد ببێتە چل ساڵ و ئینجا کۆنترۆڵی خۆی بسەپێنێت.

کاوە ئەمین: ئەحمەد حەسەن بەکر هەستی بەو بێدەسەڵاتییەی خۆی دەکرد؟

سەباح حەمدانی: بێگومان هەستی پێکردووە، بۆیە پێش ساڵی 1979 ویستی دەست لە کاربکێشێتەوە، چەند جارێک ویستی وازبێنێ و دابنیشێ، بەڵام بە پلەی یەکەم سەددام نەیدەهێشت، ئەویش نە لەبەرئەوەی خۆشیدەویست، ئەو وای دانابوو کە مردووە، بەڵام چاوەڕێی دەکرد دەست بەسەر سەرۆکایەتی کۆماردا بگرێ و پێیبڵێن سەرۆکی فەرماندە سەددام حوسێن، نەیدەویست پاشگری جێگری سەرۆک بەناوەکەیەوە بمێنێ، بەڕێز جێگر.. بەڕێز جێگر، نەخێر ئەو شتێکی گەورەتری دەویست، بەڵام دان بەخۆداگر بوو، ئەو دان بەخۆداگرتنەشی گەیاندییە 1979.

کاوە ئەمین: کەواتە با باسی هەوڵەکانی حکومەتی عێراق، یان دەزگا ئەمنییەکان بکەین کە ویستیان لەنێو بەغدا ئیدریس بارزانی تیرۆر بکەن، بۆچی دەیانویست تیرۆری بکەن و کێی لەپشت بوو؟ دەیانویست بەوشێوەیە رێککەوتنەکە هەڵوەشێننەوە؟

سـەباح حەمدانـی: خـۆی هـەر لـە بنەڕەتـەوە کاک ئیدریـس لـەو کاتـەدا بـۆ ئـەوە هـات بـۆ بەغـدا کـە ئاسـۆیەکی نـوێ بـۆ ڕێککەوتننامـەی ئـادار بکاتـەوە، واتـە بـە هاوئاهەنگـی لەگـەڵ حکومـەت هاتبـوو، بـۆ کاری خێـر هاتبـوو، هاتبـوو بـۆ ئەوەی پێشـڤەچوونێک لـە ڕێککەوتننامـەی ئۆتۆنۆمیدا بەدیبێنێـت، کەچـی لـەوێ بـەرەوڕووی هەوڵـی تیرۆرکـردن بـووەوە. ئـەوە لـە کۆتایـی مانگـی 12ی 1970 بـوو، جـا لەکاتـی هەوڵەکـەدا ئـەو لـەو شـوێنە نەبـوو. دەڵێـن، مـن وردەکارییەکـەی نازانـم، دەڵێـن لەلایـەن کەسـانێکەوە ئـاگادار کراوەتـەوە کـە وریابێـت، چونکـە دەیانـەوێ تیـرۆری بکـەن، ئـەوە بـوو بەغـدای بەجێهێشـت و گوتیـان گوایـە بـە ئۆتۆمبێلێکـی ئاسـایی دەرچــووە، هاتبــووە مووســڵ (ئیدریــس بارزانــی خــۆی دەڵێـت کـە لـە ڕێگـەی کەرکووکـەوە گەڕاوە،چونکـە لـە کوردسـتانەوە داوایـان لێکردبـوو بـۆ کار بگەڕێتـەوە ـ ڕووداو) و لەوێـوە گەیشـتەوە کوردسـتان. ئۆتۆمبێلەکـەی و ئەوانـەی لەگەڵـی هاتبـوون کەوتنە بەر هێرشـەکە، بەڵام بـۆ بەدبەختیـی ئەوانـەی کارەکەیـان جێبەجێکـرد، یەکێکیـان چەکەکـەی لـێ بەجێمـا، یەکێـک لـەو چەکانـەی ئۆتۆمبێلەکەیـان دایـە بـەر دەسـتڕێژ، لـەوێ بەجێمـا و هەموویـان هەڵاتـن. ئەمـن چەکەکەیـان دۆزییـەوە، لەڕاسـتیدا پۆلیـس دۆزییانـەوە، چونکـە سـەرەتا ئەوان گەیشـتن، بۆیە ئیشـەکە کەوتە رەسـمیاتەوە، دەرکـەوت ئـەوە چەکـی یەکێـک لـە مەفـرەزە کوردییەکانـە کـە لـە بەغـدا بـوون، چەکـی زێبارییـەکان بـوو. بەڕێوەبـەری ئەمنـی گشـتی فەرمانــی پێگەیشــت کــە لێکۆڵینــەوە لــە ڕووداوەکــە بــکات، ئەوەبــوو ژمارەیـەک کـەس دەسـتگیرکران کـە گومانیـان لێدەکـرا دەسـتیان تێـدا هەبووبـێ، کێـن ئەوانە؟ فەوجـە نزیکەکان لـە حکومەت، یـان ئاغاکانی نزیک لـە حکومـەت کـە لەوکاتـەدا بریتیبـوون لـە سـوورچییەکان، زێبارییـەکان و هەرکـی و... ژمارەیەکیـان لـێ گیـرا و لێکۆڵینـەوە دەسـتیپێکرد، خۆشـیان دەیانزانـی ئـەوە چەکـی زێبارییەکانـە. ئـەوەی کارەکەیشـی جێبەجـێ کـرد ئەحمـەد ئاغـای زێبـاری بوو کە باوکـی لە سـاڵی 1959 کوژرابـوو، تۆمەتباری کوشتنەکەشــی بارزانییــەکان بــوون، واتــە شــتەکە تۆڵەســەندنەوەی

عەشـایری بـوو، ئـەوان ئـەو کێشـەیەیان بەکارهێنـا و ویسـتیان بەوجـۆرە بیکـوژن، بـەڵام ئـەوە بـە فەرمانـی ئەمـن بـووە یـان نـا؟ بێگومانـم بـە فەرمانـی ئەمـن بـووە، چونکـە نـازم گـزار، یەکێک لـە ئەرکە سـەرەکییەکانی بریتیبـوو لـەوەی دڵەڕاوکـێ بـۆ مەسـەلەی ئۆتۆنۆمـی بنێتـەوە. ئەمـە بـە ڕێککەوتـن بـووە، تەنانـەت هەوڵـی تیرۆرکردنـی مـەلا مسـتەفا بارزانـی بەهەمـان شـێوە بـوو. ببینـە ئـەو ڕۆژەی کـە هـەڵات، گوتـی مـن ناڕازیـم، ئـەو ڕۆژەی کـە بـە برووسـکەیەک باسـی پاسـاوەکانی خـۆی کردبـوو، برووسـکەکەی ناردبـوو بـۆ سـەرکردایەتی بەعـس، واتـە هەمـان ئـەو ڕۆژەی ویسـتی سـەددام حوسـێن و بەکـر بکـوژێ و هەڵات، بڕووسـکەیەکی ناردبـوو دەڵـێ مـن ڕازی نیـم و دژی ئـەو ڕێککەوتنـەم و دەبـێ دەسـتبەجێ هەڵوەشـێتەوە. هـەر بەڕاسـتیش ئـەو دژی ڕێککەوتننامەکـە بـوو، بۆیـە دەیویسـت کۆتایـی پێبێنێـت.

کاوە ئەمیـن: کەواتـە موخابـەرات و ئەمـن دەیانویسـت بـەو هەوڵـە چـی بکـەن؟ بڵێـن کـورد کـوردی کوشـتووە و لـەو ڕێگەیـەوە دووژمنایەتییەکـە گەورەتـر بکـەن؟

سـەباح حەمدانـی: سـاڵی 1973 هێشـتا موخابـەرات دانەمەزرابـوو، تەنیـا دەزگای ئەمـن و ئیسـتیخبارات هەبـوون..

کاوە ئەمین: دەزگای ئەمن، منیش مەبەستم ئەوە بوو.

سـەباح حەمدانـی: بەڵـێ، دەزگای ئەمـن دەزگایەکـی جێبەجێـکارە، بـەڵام خاوەنـی هێزیـش بـوو، بەتایبەتـی دەزگای ئەمـن. ئیسـتیخبارات ئەرکەکـەی هەواڵگرییـە و پەیوەنـدی بـە سـوپاوە هەیـە، بـەڵام دەزگای ئەمـن، بیهێنـە پێـش چـاوت، هەمـوو وەزیرێـک پاسـەوانەکانی لەلایـەن ئەمنـەوە دادەنران. هەمـوو بەڕێوەبەرێکـی گشـتی پاسـەوانەکانی ئەمـن بـوون. لـە هەمـوو وەزارەتێکـدا هـەر ئەمـن. لـە هەمـوو شـوێنێک هـەر ئەمـن. ئەوکاتـە ئەمن هەمـوو شـتێک بـوو. ئـەو کارەی نازم گزار ویسـتی بیـکات، خۆ سـەرکەوتوو

بـوو، بـەڵام خودا ویسـتی سـەرنەگرێت. پلانەکە زۆر بەباشـی داڕێژرابـوو، زۆر ڕێکخـراو بـوو، بـەڵام قـەدەر فڕۆکەکـەی دواخسـت و سـەرۆکی بولگاریا بە ئەحمـەد حەسـەن بەکـردا نووسـا و داوەتـی نانـی ئێـوارەی کـرد و بەهـۆی ئـەوە گەشـتەکەیان یـەک دوو کاژێـر دواکـەوت، ئـەو مەفرەزەیـەش کـە دەبـوو ئیشـەکە بکـەن و بەکـر و سـەددام پێکـەوە بکـوژن، تـرس زاڵ بـوو بەسـەریاندا و تۆقیـن لـەوەی کـە بۆچـی فڕۆکەکـە دواکـەوت و دیمەنەکـە بۆچـی نائاسـایی دیـارە؟ کاتێـک سـەددامیش گەیشـتە فڕۆکەخانە، هەسـتی بـە شـتێکی نائاسـایی کـرد، چونکـە سـەددام هاتبوو بـۆ پێشـوازی و ئێمەش وەک ئەمـن هاتینـە نـاو ئیشـەکەوە، ئەمانـە هەمـوو پێکـەوە بەسـتراون. ئەوەبـوو پلانەکـە بـە قودرەتـی قـادر شکسـتی هێنـا. هـەر دوای ئـەوە نـازم گـزار برووسـکەیەکی نـارد کـە تێیـدا داوای کردبـوو ڕێککەوتننامـەی 11ی ئـادار هەڵبوەشـێتەوە. ئـەم داواکاریانەشـی هـەر بـۆ پاسـاوهێنانەوە بـوون بـۆ حیـزب، حیزبیـش لای خۆیـەوە دەیویسـت ئەمـە بەکاربێنـێ بـۆ نزیکبوونـەوە لـە کـورد، وەک ئـەوەی بڵێـن کاکـە ئـەم کەسـە دژی ئێـوە بـووە، بۆیـە خـۆی و قەسـری نیهایەمـان لەنێوبـرد. چونکـە هـەر پـاش ئـەم هەوڵـە دەسـتبەجێ قەسـری نیهایەیـان رووخانـد. باشـە قەسـری نیهایـە موڵکـی نـازم گـزار بـوو؟ نەخێـر کۆشـکی سـێکوچکەکە بـوو: سـەددام حوسـێن، سـەعدوون شـاکر و نـازم گـزار. هەمـوو لیژنەکانـی لێکۆڵینـەوە سـەر بـەم سـێ کەسـە بـوون، قەسـری نیهایـە تەنیـا کۆشـکی نـازم گـزار نەبـوو، بـەڵام هەرچـی تـاوان هەبـوو هەموویان خسـتە ئەسـتۆی نـازم گزار. هەوڵـی تیرۆرکردنـی کاک ئیدریـس بارزانـی، پلانی تیرۆرکردنی مەلا مسـتەفا بارزانـی، هەوڵـی تێکدانـی ڕێککەوتننامـەی ئـادار. بـەم جـۆرە هەمـوو تاوانـە قورسـەکان و هەرچـی لـە دژی کـورد کرابـوو لـەو ماوەیـە و هەروەهـا لەنێـو دەوڵەتیـش بەگشـتی، هەموویـان خسـتە ئەسـتۆی نـازم گـزار. هـەر ڕێـک دوای ئـەم رووداوە دەزگای ئەمـن سـڕکرا، ئـەو دەزگایـەی ئەمـن کـە ویسـتی سـەرکردەکانی حیـزب و دەوڵـەت بکوژێـت، دەبـوو کۆتایـی پـێ بێت. ئـەوە بـوو دەزگای ئەمـن سـڕکرا و وەک بەڕێوەبەرایەتـی پۆلیسـی لێهـات،

یـان وەکـو بەڕێوەبەرایەتـی رەگەزنامە. ئینجـا عەبدولخالـق عەبدولعەزیزیان هێنـا کـە خەڵکـی مووسـڵ و پلـەی لیـوا بـوو، بـەڵام کەسـایەتییەکی لاواز و بـێ توانـا بـوو، کەسـێکی خـاوەن بڕیـار نەبـوو، هەمـوو ئـەو کارمەندانـەی ئەمنیـش کـە لـە فەرمانگەکانـی دەوڵـەت دا باڵادەسـت بـوون، هەموویـان کێشـانەوە بـۆ نێو بارەگای گشـتی و ئیـدی هەیکەلی دەزگاکەیـان بەتەواوی گـۆڕی.

کاوە ئەمیـن: ئەگـەر بگەڕێینـەوە بـۆ هەوڵـی تیرۆرکردنـی مـەلا مسـتەفا بارزانـی، ئـەو مەلایانـەی کـە نێردرابـوون هیـچ ئاگایـان لـە وردەکاریـی پیلانەکـە هەبـوو؟

سـەباح حەمدانـی: ئـەوەش کردارێکـی زۆر گـەورە بـوو. نـازم گـزار خـۆی سەرپەرشـتی دەکـرد. ئـەو بەڕێوەبەرایەتـی کارگەیـەی کـە سـەرەتا ئامـاژەم بـۆ کـرد کاتێـک باسـی بەشـەکانی دەزگای ئەمنـم بـۆ کـردی، ئـەو بەڕێوەبەرایەتییـە بەرپـرس بـوو لـەو کارە. مولازمی یەکەم حەسـەن متێری، ئەمـە یەکێـک بـوو لـەو کەسـانەی کـە بڕیـار بـوو ئەحمـەد حەسـەن بەکـر، سـەددام و هەنـدێ لـە سـەرکردەکانی دیکـەی حیـزب بکـوژن. ئامانجەکـە تەنیـا سـەددام حوسـێن و بەکـر نەبـوو، هەنـدێ سـەرکردەی دیکـەی تکریتیـش هەبـوون کـە دەبوو ئـەو رۆژە بکوژرێـن، بەهەرحاڵ ئەم حەسـەن متێرییـە کـە کەسـی سـەرەکیی نـاو مەفرەزەکـە بـوو، پەیوەندییەکـی باشـی لەگـەڵ سـەرۆک هۆزەکانیـش هەبـوو، مـەلاکان ئـەو هێنانـی، سـوننە و شیعەشـیان تێدابـوو، قەناعەتـی پێکردبـوون کـە کارەکـە تەنیـا بـۆ نزیککردنـەوەی کـورد و کەسـایەتییە ئایینییەکانـی سـوننە و شـیعەیە. کـورد بـەوە ناسـراون کـە نزیکـن لـە ئاییـن، بۆیـە ئەوەیـان بـە بیرۆکەیەکـی بـاش زانیبـوو کـە پەنـا بـۆ پیاوانـی ئایینـی ببـەن، ئەوەبـوو هەنـدێ لـەو مـەلا و شـێخانەیان کۆکردنـەوە، بـە دڵنیاییـەوە هیچیـان نەیاندەزانـی چـی دەکـەن، نەیاندەزانـی کـە دەتەقنـەوە. تەنیـا یەکێکیـان دەیزانـی کـە دەبـێ ئـەو دیـدارە تۆمـار بکرێـت. لـە ئەمنـی عـام کاتێـک پشـتێنە بۆمبڕێژەکەیـان

لـێ بەسـتبوو کـە گوایـە ریکـۆردەرە، فێریـان کردبـوو چـۆن کاری پێبـکات، گوتبوویـان تەنیـا ئـەم دووگمەیـە داگـرە دەنگـی مـەلا مسـتەفا تۆمـار دەکات. ئاوایان پێگوتبـوو، کابـرا دووگمەکەی داگـرت و بۆمبەکە تەقییەوە. لەکاتی دانیشـتنەکەدا ئەگەر باسـی چۆنیەتی جێبەجێکردنەکـەی بکەین، ئەو کەسـە شـەرمی کردبـوو، ئـەو کـە لەبەرامبـەر مـەلا مسـتەفا دانیشـتووە، ئـەو سـەرکردە مەزنـەی کـورد بـەو کەسـایەتییەوە، ترسـا بـوو یان شـەرمی کردبـوو پەنجـە بـە دووگمەکـەدا بنـێ. لەوکاتـەدا چایچییەکـە دێـت، وەک بـاس دەکـرێ، چایچییەکـە دێـت و خەریکـی دانانـی چـا دەبێت، لەوکاتـەدا کە دەکەوێتـە نێـوان ئـەو و مـەلا مسـتەفاوە، بـە هەڵـی دەزانـێ و دووگمەکـە دادەگـرێ و هـەر ئـەو دووگمـە داگرتنـەش دەبێتـە هـۆکاری لەنێوچوونیان. بۆمبەکـە تەقییـەوە، چایچییەکـە کـوژرا، ئـەوەی پشـتێنەکەی بەسـتبوو کـوژرا و هەروەهـا ئەوانـی دیکـەش.

کاوە ئەمین: ئەو پشتێنە تەنیا لە یەک مەلا بەسترابوو؟

سـەباح حەمدانـی: بەڵـێ تەنیـا یەکێکیـان بـوو، ئەرکەکەیـان بـەو سـپاردبوو، نەیانویسـتبوو ئەوانـی دیکـە گومـان بکـەن کـە بۆچـی پشـتێن لـە دەزگای ئەمـن وەردەگـرێ؟ بۆچـی کارگـە پشـتێنی بـۆ ئامـادە دەکـەن؟ ئـەو کەسـە ئەگـەر بیـری کردبایـەوە، تـۆ دەزانـی لەوکاتـەدا، ئێمـە باسـی سـاڵی 1971 دەکەیـن، خەڵـک ئـەو هۆشـیارییەیان نەبـوو کـە بزانـن پشـتێنی بۆمبڕێـژ چییـە و بۆمـب چییە، هـەر نەیزانیبـوو ئـەو پشـتێنە چییـە، پشـتێنەکەیان لێ بەسـتبوو، سـواری ئۆتۆمبێلیـان کردبـوو و بـڕۆ بەخێرچـی.

کاوە ئەمیـن: بـەڵام ڕێـی تێدەچـێ تەنیـا نـازم گزار لە پشـت ئـەو کارە بووبێ و سـەددام ئـاگای لـێ نەبووبێ؟

سـەباح حەمدانـی: نەخێـر مەحاڵـە. مەحاڵـە سـەددام حوسـێن ئـاگاداری ئـەوە نەبووبـێ کـە نـازم گـزار کـردی. ئـاگاداری کارەکـە بـووە و لەسـەری ڕێککەوتـوون و ئامانجەکـەش ئەوەبـووە لـە سـەری بزووتنەوەکـە بـدەن.

لـە 1970 و 1971 ئەگـەر ئـەو هەوڵەیـان سـەری گرتبایـە، ئـەوە دەبـووە نسـکۆیەک بـۆ کـورد و بـۆ دۆزەکـەی، بـەڵام شکسـتیان هێنـا، بۆیـە هەڵگەڕانـەوە و میتۆدەکەیـان گـۆڕی و تۆمەتەکەیـان لەسـەر ئەمـن لابـرد، دەسـتیانکرد بـە هاتوهـاوار و بە شـرۆڤەکاری کـە دەزگای ئەمـن پەیوەندی بـەو کارەوە نەبـووە، بـەڵام ئەمن دەسـتی لـەو کارەدا هەبوو، خۆم شـایەتم و بەگوێـی خـۆم لـە حەسـەن متێریـم بیسـت، کـە هەمیشـە دەهـات لای ئێمـە دادەنیشـت، هـەر بـە دیاریکـراوی ئـەو رۆژە دەهاتـن و دەچـوون و چاوەڕێـی هەواڵەکـە بـوون. دەهاتـە لای ئێمـە و باسـی دەکـرد، خـۆی و مولازمـی یەکـەم سـەڵاح مودەڕیـس کـە لـە ئێمـە زۆر نزیـک بـوو. ئەمـە راسـتییەکەیە و ئەمـەش شـایەتیی منـە سـەبارەت ئـەو هەوڵـە. ئەوانـەی ئەمـن رەنگـە هەوڵبـدەن خۆیانـی لـێ بێبـەری بکـەن و بڵێـن پەیوەندیمـان بـەو کارەوە نەبـووە، نەخێـر پەیوەندییـان بـەو کارەوە هەبـوو. هـەر فەرمانەکـەش سـەت لـە سـەت لـە سـەددام حوسـێنەوە دەرچووبـوو.

کاوە ئەمیـن: باشـە لەنێـو حیزبـی بەعـس دا هیـچ لایەنێـک یـان کەسـێک هەبـوو لەگـەڵ ئـەو رێککەوتنـە بێـت و بەرگـری لـێ بـکات؟

سـەباح حەمدانـی: بەدڵنیاییـەوە پێـت دەڵێـم بەعسـییەکان دەیانویسـت بـەردەوام بـن و ئۆتۆنۆمییەکـە سـەربگرێ و ئـەو بەفیڕۆدانـی خوێنـە رابوەسـتێت. بەعسـییەکان لەگـەڵ ئـەوە بـوون ئـەو شـەڕە رابوەسـتێ، بۆیـە بەڵـێ دەیانویسـت و پشـتیوانییان لێدەکـرد. یەکـەم گورزیـش کـە لـە حیـزب درا، سـاڵی 1973 بـوو پـاش لەنێوبردنـی نـازم گـزار، بـەڵام گـورزی کوشـندە کـە بـەر حیـزب کـەوت ئەوەبـوو کـە لـە 1979 لـە هۆڵـی خولـد روویـدا و ژمارەیـەک لـە سـەرکردە و کادیرەکانـی حیـزب لەسـێدارەدران. لـەو رۆژەوە ئیـدی حیـزب کۆتایـی هـات و سـەددام حوسـێن حیزبێکـی لـە خەڵکانـی دووڕوو دامەزرانـد، عیـزەت دووری و خەڵکـی لەوجـۆرە، خەڵکـی مونافیـق کـە خۆیـان وەک دڵسـۆزی حیـزب دەردەخسـت، بـەڵام سـیخوڕ بـوون و سـەت لەسـەت هـاوکار و پابەنـدی دەزگای ئەمـن بـوون، بۆچـی؟ بۆ

خۆسـەپاندن لەسـەر میللـەت و لەسـەر واقیـع و لەسـەر داوودەزگاکانـی دەوڵـەت بەگشـتی.

کاوە ئەمیـن: ئێسـتا ئەگـەر باسـی شـتێکی دیکـە بکەیـن، یەکـەم جـار مـام جەلالـت لـە کـوێ بینـی؟

سـەباح حەمدانـی: پێـش ئـەوەی وەڵامـی ئـەو پرسـیارە بدەمـەوە، شـتێکی زۆر گرنـگ هەیـە باسـی بکـەم، بۆ ئـەوەی وێنەیەکی تـەواو و روونتـان هەبێ سـەبارەت هەوڵـی تیرۆرکردنـی کاک ئیدریـس. ئـەو هەوڵـە بەوشـێوەیە نەبـوو کـە نـازم گـزار لەخۆیـەوە و راسـتەوخۆ فەرمـان بدات، چونکـە ئەو لە چوارچێـوەی دەزگایەکـی جێبەجێـکاردا کاری دەکـرد. عاسـف زێبـاری لەسـەر ئـەو کارە بـە بەندکردنـی هەتاهەتایـی حوکمـدرا، هەروەهـا عەبدولقەهـار زێبـاری و لەتیـف زێبـاری کە کـوڕی ئەحمەد زێبـاری بـوو، ئەمانیش یەکێکیان بـە هەتاهەتایـی و ئـەوەی دیکەیـان بـە حـەوت سـاڵ بەندکردن حوکمـدران، هـەر پـاش ئـەوەی چیرۆکـی نـازم گـزار کۆتایی هـات، بـە بڕیارێکی لێبـووردن ئازادکـران، بۆچـی؟ ئەگـەر فەرماندەکـە نـازم گـزار بووبـێ و ئەمانـە جێبەجێیـان کردبـێ و ویسـتبێتیان بـەم کارە ئۆتۆنۆمییەکـە تێکبـدەن، من بۆ بچـم ئازادیـان بکـەم، بیریـان لـە لایەنـی کـوردی نەکـردەوە چی دەڵێـن؟ بچی کەسـانێک ئـازاد بکـەی کـە هەوڵیانـداوە کـوڕی سـەرکردەکەیان بکـوژن؟ ئەمـە ئـەو خاڵـە بـوو کـە حـەزم کـرد روونـی بکەمـەوە.

کاوە ئەمیـن: بگەڕێینـەوە بـۆ پرسـیارەکەی پێشـتر، کـەی مـام جەلالـت بینـی؟

سـەباح حەمدانـی: بەڵـێ، مـام جـەلال وەک لـە سـەرەتاوە بـە کورتـی باسـی ئیشـەکەی خـۆم کـرد، دوای ئـەوەی چوومـە خولـی جـۆدۆ و کاراتـێ لـە ئەمنـی عـام و بـە پلـەی یەکـەم دەرچـووم، سـەڵاح مودەڕیـس کـە پێشـتر هەنـدێ شـتم لەبارەیـەوە گـوت، منـی کـردە راهێنـەری جـۆدۆ و کاراتـێ، وەک چـۆن قوتابییـەک کـە لـە کۆلێژەکـەی بـە پلـەی بـەرز دەردەچـێ ئینجـا

دەیکەنە وانەبێژ، منیش هەر لە هەمان شوێن بوومە راهێنەر. لەکاتی مەشقەکاندا، خۆی بەوشێوەیە بوو کە بۆ ماوەی دوو کاژێر مەشقمان دەکرد و پشوومان دەدا. لەکاتی پشوودا دەڕۆیشتم دەچوومە کتێبخانە. کتێبخانەی ئەمنی عام لە فەرماندەیی خولەکان بوو هەر لەنێو بارەگاکەی خۆمان، دواتر گواستمانەوە بۆ شوێنێکی دیکە لە ناوچەی مەسبەح. بەهەرحاڵ لەو کتێبخانەیە کەسێک هەبوو سەردانی دەکرد، ئەوکاتە من هێشتا گەنج بووم و نەمدەناسی، ئەوکاتە پێموایە تەمەنم 19 ساڵان بوو زۆر گرنگیم بە سیاسەت نەدەدا و حیزبەکانم نەدەناسین. ئەمینداری ئەو کتێبخانەیە مامۆستا زوهێر بەغدادی بوو خودا لێیخۆشبێت، ئەبوفیراس، پیاوێکی گەورە و شارەزای کتێبخانە بوو، کتێبخانەکەش بەڕاستی کتێبخانە بوو، هەموو شتێکی تێدابوو، بەڵام کتێبخانەیەکی تایبەتیش بوو، تەنیا بۆ کەسانی دیاریکراو بوو، بۆ نموونە ئەفسەران و کارمەندانی ئەمن ئەوانەی توێژینەوە و شتیان هەبوو، بەڵام خەڵکی دیکە لە دەرەوە بێن؟! هەستمکرد ئەو کەسە نامۆیە، بۆیە برایەک پێی ناساندم و گوتی ئەمە جەلال تاڵەبانییە، ئەوە یەکەم جار بوو بیبینم و تەمەنم 19 ساڵ بوو.

کاوە ئەمین: مام جەلال بۆچی لەو شوێنە بوو؟.. چ ساڵێکیش بوو ئەوەی باسی دەکەی؟

سەباح حەمدانی: ئەمە لە 70 یان 71 بوو، چەند جارێک لە ئەمنی عام بینیم، من نەمدەزانی و کاری منیش نەبوو بزانم بۆ لەوێیە، بەڵام رەزامەندییەکی لە نازم گزار وەرگرتبوو کە سەردانی ئەوێ بکات و بزانێ چیمان هەیە لەوێ لەو کتێبخانەیە. چونکە ئەوانەی لەو کتێبخانەیەدا هەبوون کتێبی ئاسایی نەبوون، ٪90یان لەو کتێبانە بوون کە قەدەخە بوون و دەستیان بەسەردا گیرابوو، چ لەسەر ئاستی جیهانی و چ عێراقی، هەندێجار کتێب لە دەرەوە دەهات، دەستی بەسەردا دەگیرا و دەیانهێنا بۆ ئەمنی عام، هەرچییەکیش

دەزگای ئەمــن دەســتی بەســەردا گرتبــا، یــان ئەوانــەی حیزبەکانــی دیکــە لەنێــو عێــراق بڵاویــان دەکــردەوە.

کاوە ئەمین: کەواتە مام جەلال بۆ خوێندنەوە دەهات بۆ ئەوێ؟

ســەباح حەمدانــی: بەڵــێ.. ڕێگەپێــدراو بــوو بێــت بخوێنێتــەوە و لەبەریــان بنووســێتەوە، دەزانــی ئەوکاتــە دۆخەکــە ئەوەنــدە پێشــکەوتوو نەبــوو کۆپییــان بــکات، تەنیــا ســەرەقەڵەمی دەنووســی. هەر لەوکاتــەدا لە خاڵێکی زۆر گرنــگ ئــاگادار بوومــەوە کــە لەبیــری ناکــەم و تائێســتاش لەبیرمــە. کتێبێکــی دەخوێندەوە ســەبارەت ســی ئــای ئەی بــوو، ســەبارەت هەواڵگریی ئەمریکــی بــوو. لەشــێوەی مەلزەمەیــەک بــوو، کتێب نەبــوو، بــەڵام لە کتێب گەورەتــر بــوو، چــل ســەنتیمەترێک ئەســتوور بــوو، لــە چەنــد بەشــێکیش پێکدەهــات. ئاڵــن داڵاس نووســیبووی کــە ئەوکاتــە ســەرۆکی دەزگای ســی ئــای ئــەی بوو، ئــەوە چەند کۆپییەکی هەبوو کە دەســتیان بەســەرداگیرابوو، مــام جــەلال ئــەوەی دەخوێنــدەوە. لەکاتــی خوێندنــەوەی کۆمێنتــی لەســەر رســتەیەکی دا. ئــەو رســتەیە باســی زبگینیــو بریجینســکی دەکــرد، ئەمــە پێــش ئــەوەی ببێتــە راوێــژکاری ئاسایشــی نەتەوەیــی، راوێــژکاری ســی ئــای ئــەی بــوو، واتــە راوێــژکاری سیاســی و میدیایــی و ئەمنــی بــوو، ئەمــە باســی 70 و 71 دەکەیــن، ئەوکاتــەش حیزبــی شــیوعی لــە لووتکــەی هێــز و توانــادا بــوو، ئەوکاتــە بریدجنێــف ســەرۆکی یەکێتــی ســۆڤیەت بــوو، رووســیاش لــەو ســەردەمەدا زۆر بەهێــز بــوو، جــا ئــەو نووســەرە وای باســکردبوو کــە هەڵکشــانی کۆمۆنیــزم بــەرەو کۆتاییــە، واتــە هەڵکشــانی ســوورەکان و حیزبــە شــیوعییەکان کۆتایــی دێــت، کــێ بــاوەڕی بــە شــتی وا دەکــرد؟ بێگومــان ئەوکاتــە مــام جەلالیــش لەژێــر کاریگــەری فکــری مارکســی بــوو، بۆیــە لەســەر ئــەو خاڵــە راوەســتا و گوتــی: بــەڵام لــە دوای ئــەو ئینجــا نــۆرەی هەڵکشــانی ســەوزە، واتە ئیسلامییەکان. مەبەســتی ئەوەبوو هەڵکشــانی ســوور کۆتایــی بێــت هەڵکشــانی ســەوز دەســت پێــدەکات، کەواتــە دەبــێ چارەســەری هەڵکشــانی ســەوز بکــەن، بۆیــە گوتــی ئــەوە لــە ئێســتاوە

ئاگادارتـان دەکەمـەوە، دەبـێ کێشـە و تەنگوچەڵەمـە بخەنـە نێـو بـواری ئیسـلامی، نێـو بـواری تایفـی و بەهێزکردنـی تایفەیـەک لەسـەر حیسـابی تایفەیەکـی دیکـە بـۆ ئـەوەی بکەونـە ململانـێ و خۆتـان لـەو مەترسـییە بەدووربگـرن. شـتێکی ئـاوای نووسـیبوو، مـن ئەمـەم لەبیرکردبـوو. ئـەو دیـارە نارەزایـی لەسـەر ئـەوەش هەبـوو، مـام جـەلال گوتـی مومکیـن نییـە کۆمۆنیـزم کۆتایـی بێـت. ئێسـتا دەبینـی کۆمۆنیـزم هـەر ناوەکـەی مـاوە، بـەڵام بەڕاسـتی بینیمـان ئیسـلامییەکان هاتـن. لـەولاوە خومەینـی سـەرکەوت و دەسـەڵاتی ئێرانـی گرتەدەسـت، ئینجـا بەبیـرم هاتـەوە کـە ئـەوەی ئـەو لـە 1971 گوتـی، بەدیدێـت.

کاوە ئەمیـن: هـەر لـەو سـەردەمەدا حیزبـی بەعـس و حیزبـی شـیوعی بـەرەی نیشـتیمانییان پێکهێنـا، بۆچـی پارتـی دیموکراتـی کوردسـتان بەشـداری نەکـرد لـەو بەرەیـەدا، هیـچ زانیارییەکـت هەیـە لەسـەر ئـەوە؟

سـەباح حەمدانـی: ئـەو بەرەیـە ناوێکـی درێـژی هەبـوو ئێسـتا لـە یـادم نەمـاوە، بـەڵام شـتێکی راسـتەقینە نەبـوو. حیزبێکیـان بـۆ کوردسـتانیش دروسـتکرد، ئـەوەی ئەشـواق راوی، کردیانـە حیـزب و هێنایانـە نێـو ئـەو بەرەیـە، شـیوعییەکانیش هاتـن. شـیوعییەکان ژێـر بـوون. باسـی ئـەو قۆناخـە دەکـەم. بەکـر شـیوعییەکانی قبـووڵ بوو، ئـەو وەک خـۆی تەنانەت پارێـزەری شـیوعییەکانیش بـوو، نەیدەهێشـت کـەس ئەزیەتیـان بـدات، مەبەسـتم لـەڕووی ئەمنـی و ئەوانـە. ئەمـە هـەر بـەردەوام بـوو تاوەکـو بەکـر نەمـا، کـە سـەددام هـات بـە هەمـوو هێـزی لـە شـیوعییەکانی دا، ئەمـە پـاش 1979. شـیوعییەکان سـوودیان لـە هەسـتی خۆشەویسـتیی عێراقییـەکان بـۆ ئۆپۆزیسـیۆن بینی. عێراقییەک کە بەعسـی نەبـێ و لە هیچ شـوێنێک دانەمەزرابـێ و نەچووبێتـە کۆلێژێـک، بـۆ کـوێ بچـێ؟ دەچـێ بەرەو لای شـیوعییەکان، بەوجـۆرە بنکـەی جەماوەریـی شـیوعییەکان بەخێرایـی بەرفـراوان دەبـوو. ئـەم زانیارییانـەش گەیشـتنەوە دەزگا ئەمنییـەکان. ئێمـە خۆمـان راسـپێردرابووین کـە چاودێریـی ئـەوە بکەیـن و کەسـانی

خۆمـان بخزێنینـە نێـو حیزبـی شـیوعییەوە. من بۆ نموونـە برادەرێکـم هەیە، کەسـێکم هەیـە یـان خزمێـک. لەوکاتـەوە ئیـدی دەسـتمانکرد بـە ناردنـی خەڵـک بـۆ ریزەکانـی حیزبـی شـیوعی، بۆئـەوەی بزانیـن نیازیـان چییـە. دواتـر هاتـە سـەر ئـەوەی کـە دەبـێ لـە حیزبـی شـیوعی بدرێـت. بەکـر دژی ئـەوە بـوو، دەیپاراسـتن. بۆیـە فـازڵ بـەڕاک، بەڕێوەبـەری ئەوکاتـی ئەمنـی عـام و سـەددام حوسـێن رێککەوتـن لەسـەر ئـەوەی کـە بـۆ ئـەوەی بتوانـن ئـەم حیزبـە جڵەوگیـر بکـەن، دەبـێ لـە بنکـە جەماوەرییەکـەی بدرێـت، چـی دەمێنێتـەوە؟ سـەرکردایەتی. سەرکردەکانیشـی وا دابنـێ تێداچـوون. یـان هەڵدێـن، یـان لەوانەیـە بێنـە لای خۆمـان، ئەوەبـوو هەنـدێ لـە سـەرکردەکانی رازیبـوون لەگـەڵ بەعـس کار بکـەن، یـان بـا بڵێیـن لەگـەڵ دەزگا ئەمنییـەکان، چونکـە ناکـرێ یەکێـک واز لـە کاری حیزبیـی خـۆی بهێنـێ و بڵێـی وەرە لـە حیزبێکـی دیکـەدا کار بکـە، دەکـرێ کار لەگـەڵ دەزگایەکـی ئەمنی بـکات، ئەمەیـان زیاتـر رێـی تێدەچێـت. هەرچۆنێـک بێت ئێمـە لـەو سـاڵانەدا، 77 و 78 لەکاتـی بـەرە، زۆر بەهێـزەوە چووبووینـە ناویـان. بەجۆرێـک گەیشـتبووینە ئـەوەی لـە شـانەیەکی رێکخسـتندا کـە حـەوت کەسـی تێدابـوو، چواریـان لەگـەڵ ئێمـە کاریـان دەکـرد و هیچیشـیان بـەوی دیکەیـان نەدەزانـی. بەتـەواوی دەسـتمان بەسـەر جەمـاوەری حیزبـی شـیوعیدا گرتبـوو لـەو ماوەیـەدا، تاوەکـو گەیشـتینە 1979. تاوەکـو ئێـرە کـە باسـی دەکـەم سـەددام لـە حیزبـی شـیوعی نەدابـوو. جـا تـرس بـوو یـان رێـز بـوو لـە رای ئەحمەد حەسـەن بەکـر. دوای ئـەوەی ئەحمـەد حەسـەن بەکـر نەمـا، ئیـدی رێنمایـی نـوێ هـات و دەزگای ئەمنیـش بەتـەواوی گـۆڕا. ئـەو دەزگای ئەمنـەی کـە ئێمـە پێـی ئاشـنا بوویـن و دەزگایەکـی زۆر توونـد نەبـوو، سـەرەڕای ئـەوەی باسـی یەکێکـی وەک سـەڵاحم بـۆ کـردی کـە لەسـێدارەدرا، سـەڵاح لـە سـەردەمی بەکـر لەسـێدارە درا، بـەڵام سـەرەڕای ئـەوەش دەزگای ئەمـن خـراپ نەبـوو، لای خەڵـک بەدنـاو نەبـوو، بـەڵام لـە دوای سـاڵی 1979 کـە سـەددام دەسـەڵاتی گرتەدەسـت.

کاوە ئەمین: شتەکان هەموو گۆڕان..

سەباح حەمدانی: بەڵێ، فازڵ بەڕاکی هێنا لە ساڵی 1977 و ئیدی وردە وردە دەزگای ئەمنی گۆڕی. زەبروزەنگ دووبارە گەڕایەوە، زەبروزەنگی سەردەمی نازم گزار. لە سەردەمی نازم گزاردا دەزگای ئەمن دەزگایەکی بەهێز بوو، دڕ بوو، دوای 1977 کە فازڵ بەڕاک ئەمنی عامی وەرگرت، دیسان گەڕایەوە بۆ ئەو شێوازە. لەوکاتەشدا دووژمنی سەرەکیی ئێمە، دیارە حیزبی دیکەش هاتبوونە مەیدان. بۆ نموونە یەکێتی کە خەڵکمان هەبوون کاریان لەسەر دەکرد. فازڵ بەڕاک رووحێکی ئینسانیانەی هەبوو لە مامەڵەکردن لەگەڵ حیزبەکانی دیکەدا. بیرۆکەیەکی هەبوو کە من پێی سەرسام بووم و پێموایە بیرۆکەیەکی دروستبوو، ئەویش ئەوەبوو کە تۆ کاتێک کەسێک دەهێنیتە ریزی خۆت، لەکاتێکدا ئەو کەسە چەکی لە دژی تۆ هەڵگرتووە، یان لە حیزبێکی نەیاری تۆدا کاری کردووە، دەبێ بیربکەیتەوە بزانی کێشەی چییە؟ داراییە؟ دانەمەزراوە؟ بۆ ئەوەی بتوانی بیهێنیتە لای خۆت..

کاوە ئەمین: دەتەوێ بڵێی فازڵ بەڕاک لە نازم گزار باشتر بوو؟

سەباح حەمدانی: بە دڵنیاییەوە. فازڵ بەڕاک خوێندەوار و رۆشنبیر بوو، بەڵام نازم گزار رۆشنبیر نەبوو، ئینجا مرۆڤێک بوو مەیلی بەلای پێکدادان دا بوو، ئەویش یەکێک بوو لە جەماعەتی شەقاوەکانی پێش 1968 کە بەنێوبانگ بوون، کەسێکی بەوشێوەیە کاتێک لە بواری ئاسایش کار دەکات، پەنا دەباتە بەر رێبازی کوشتن و لەنێوبردن، بەڵام رێبازی فازڵ بەڕاک جیاواز بوو، فۆکەسی لەسەر راکێشانی ئەوانی دیکە بوو. بیهێنە پێش چاوت مامۆستاکانمان کە لە سەنتەری پەرەپێدانی ئەمنی وانەیان بە ئێمە دەگوت، زۆربەیان کۆنە شیوعی بوون، ناسری بوون، لەوانەبوون کە جیاببوونەوە.

كاوە ئەمین: بەڵام خۆ لە سەردەمی ئەویشدا زۆر خەڵک کوژران و لەسێدارەدران و گیران..
سەباح حەمدانی: بەدڵنیاییەوە هەبوو، بەڵام ئەوانە رووداوی دەگمەن بوون. من هیچ لەسێدارەدانێکی بەکۆمەڵ و دڕندانەم نەبینی، کوشتنم نەبینی مەگەر لە دوای ساڵی 1980. واتە دوای ئەوەی چووینە نێو خاکی ئێران.

کاوە ئەمین: دواتر باسی جەنگی عێراق ئێرانیش دەکەین، بەڵام ئێستا دەمەوێ باسی ساڵی 1975 بکەین، یان سەرەتا باسی هەڵگیرسانەوەی شەڕ بکەین لەنێوان کورد و حکومەتی عێراق. ئەو شەڕە بۆچی هەڵگیرسایەوە؟ کورد دەڵێن لەسەر چارەنووسی کەرکووک بوو. رای تۆ چییە؟
سەباح حەمدانی: لەو ماوەیەدا من لەوێ کارم نەدەکرد تاوەکو بزانم بە وردی چی روویدا..

کاوە ئەمین: بەڵام بەگوێرەی ئەوەی کە بیستووتە، تۆ پەیوەندییەکی فراوانت هەبووە..
سەباح حەمدانی: بەڵێ راستە. شتێکی هەڵە لە دەزگای ئەمندا هەبوو کە بووە هۆی ئەوەی یەکێکی وەکو من هەموو شتێک بزانێت. ئێمە راپۆرتێکی مانگانەمان هەبوو. مانگانە لە هەموو پارێزگاکانەوە دەهاتن و کۆبوونەوەی بەرفراوانمان دەکرد. بەڕێوەبەری ئەمنی عام لەگەڵ ئەفسەران کۆدەبووەوە و راپۆرتی مانگانە دەخوێندرایەوە. بەهۆی ئەو راپۆرتی مانگانەیە دەتزانی لە سلێمانی چی روویداوە، هەروەها لە بەسرە چی روویداوە و لە هەموو پارێزگاکانی دیکەیش. بەوجۆرە ئەفسەری ئەمن هەموو شتێکی دەزانی، لەکاتێکدا لەڕووی کەتوارییەوە و لە زانستی کاری موخابەرات و هەواڵگری و ئاسایشدا، دروست نییە ئەفسەرێک ئەم هەموو شتە بزانێت، ئەگەر وابووایە

ئێستا من هەموو شتێکم نەدەزانی و تەنیا هەندێ شتی کەمم دەزانی.

کاوە ئەمین: ئەو باسی راپۆرتە چ پەیوەندی بە پرسیارەکەی منەوە هەیە؟ بۆچی لە ساڵی 1974دا شەڕ هەڵگیرسایەوە؟

سەباح حەمدانی: بەڵێ، ئاخر ئەوەی ئەمی کێشایەوە و ئەوی هێنا، ئەوەبوو کە سەددام حوسێن هیچی قبووڵ نەبوو، بەرەی قبووڵ نەبوو، حیزبی دیکەی قبووڵ نەبوو، قبووڵی نەبوو یەکێتی لە کوردستان کار بکات، پارتی قبووڵ نەبوو. خەڵکی دیکەی قبووڵ نەبوو. کاری ئەمنیش هەمیشە پێکدادانە، واتە کاری پێکدادانئامێز لەگەڵ ئەوانی دیکە. ئیشی ئێمەش لەسەر حیزبەکان بوو. کاری شوعبەی سێ بریتیبوو لە حیزبەکانی دیکە. شوعبەی پێنج بەهەمان شێوە. واتە کارکردن لە دژی حیزبەکانی دیکە. شتەکە روون بوو کە بۆ پێکداهەڵپژانە لەگەڵ حیزبەکانی دیکە.

کاوە ئەمین: باشە، بەڵام ئەوەی کە خوێندوومانەتەوە و بیستوومانە، هەڵوەشانەوەی رێککەوتنەکە لەسەر کەرکووک بوو. مەلا مستەفا بارزانی دەیویست کەرکووک بەشێک بێت لە ناوچەی ئۆتۆنۆمی؟

سەباح حەمدانی: بەدڵنیاییەوە ئەمە زانیارییەکە منیش و تۆیش دەیزانین کە کەرکووک و هەندێ ناوچەی دیکەیش بابەتێکی مەترسیدار بوو. بۆیە ئەوە راستە کە کەرکووک پرسێکی سەرەکی بوو. مەحاڵ بوو سەددام حوسێن نەک هەر کەرکووک، تەنانەت یەک پارێزگاش بدات. مەحاڵ بوو چونکە ئەو خۆی پێ سەرۆککۆماری عێراق بوو، بۆیە ئامادە نەبوو هیچ پارێزگایەک بداتە کورد. عێراق، عێراقی سەددام حوسێن بوو، بەم فکرەوە حوکمی عێراقی دەکرد و هەڵگری ئەم فکرە بوو، دەشیویست بەزۆر بیسەپێنێتە سەر کەتوارەکە. نەیدەتوانی جەلال تاڵەبانی، مەسعوود بارزانی و بارزانییەکان قبووڵ بکات، رەنگە بەشێوەی کاتی و وەک شتێکی تێپەڕ سەیری کردبێت، بەڵام ئەو دەیویست هەر

خـۆی هەمـوو شـتێک بێـت. ئەمـە راسـتیی سـەددام حوسـێن بـوو، هـەر ئـەوەش ئێمـەی گەیانـدە ئـەم بارودۆخـەی ئێسـتا.

کاوە ئەمیـن: بـەڵام هـەر ئـەو سـەددامە رازیبوو بەشـێک لە ئاوی سـنووری عێـراق بداتـە ئێـران بـۆ ئـەوەی پشـتیوانی لـە کـورد نـەکات و شۆڕشـی کوردسـتان بوەسـتێنێ؟

سـەباح حەمدانـی: بەڵـێ، راسـتە وابـوو. پـاش رووداوەکانـی کوێـت، سـەددام حوسـێن شـەتولعەرەبی فرۆشـت و گەڕایەوە بـۆ رێککەوتننامەی 1975، خاکێکـی زۆری بـە درێژایـی سـنوور دایـە ئێـران، دەسـتی لـە سێگۆشـەی سـنووری لەگـەڵ سـعودیە هەڵگـرت. دەسـتی لـە هەنـدێ خاکـی دیکـە بـۆ ئـوردن هەڵگـرت. تەنانـەت لـە کوێـت دەسـتی لـە خاکێکـی زۆر هەڵگـرت. سـەددام رێچکـەی خـۆی گـۆڕی و ئیـدی دەسـتی لـە شـت هەڵدەگـرت، ئامانجـەکان گـۆڕان، بۆچـی؟ چونکـە ئیـدی لاواز ببـوو، سـەری لەبـەر چەکوچەکـەدا بـوو، نەیدەزانـی کـەی لـە سـەری دەدا، بۆیـە کەوتـە تاڵانکردنـی.

کاوە ئەمیـن: بـەڵام دواتـر ئـەو رێککەوتنـە سـەری هـەردوولای خـوارد، شـا رووخـا و هەروەهـا چارەنووسـی سەددامیشـمان بینـی، شـەڕی عێـراق و ئێرانیـش هـەر لەسـەر شـەتولعەرەب بـوو پـاش ئـەوەی عێـراق لـە رێککەوتنەکـە پاشـگەز بـووەوە؟

سـەباح حەمدانـی: بەڵـێ لەوکاتـەدا شـەپۆلێکی گۆڕانـکاری ئـەم ناوچەیـەی گرتـەوە و ئەنجامەکەشـی ئەوەبـوو کـە بینیمـان، بـەڵام هەرچـی کـە روویدا هەمـووی پێشـتر بەرنامـەی بـۆ داڕێژرابـوو. هاتنـی خومەینـی ئاراسـتەی هەمـوو شـتەکانی گـۆڕی. پێـش هاتنـی ئـەو ناوچەکـە سـەقامگیر بـوو، مەگـەر هەنـدێ کێشـەی سـادە هەبووبـن، بـەڵام لـە 1979 بـەدواوە ئیـدی خومەینـی هـات و هەموو ئامانجـەکان، رێککەوتننامەکان و هەموو شـتێک گـۆڕا تاوەکـو گەیشـتینە ئـەوەی کـە ئەمـڕۆ پێیگەیشـتین.

کاوە ئەمین: لە دوای ساڵی 1975 بە ماوەیەکی کورت سەرلەنوێ لە کوردستان جموجوڵی چەکداری و پێشمەرگانە دەستیپێکردەوە، لەو ماوەیەدا ئەو راپۆرتانەی لە کوردستانەوە بۆ ئێوە دەهاتن چۆن باسی ئەوەیان دەکرد؟

سەباح حەمدانی: وەک پێشتریش گوتم ئێمە هەموو شتێکمان دەبیست و ئاگادار بووین، بەڵام بۆ هەر کارێک پسپۆڕی ئەو بوارە هەبوو، بۆ نموونە من ئەوکاتەی لە ئەمنی نەینەوا بووم پسپۆڕیم لە بواری شیوعییەکان بوو. دواتر چوومە نەجەف و لەوێ پسپۆڕیم لە بواری حیزبە کۆنەخوازەکان بوو، حەوزەی عیلمی و ئەوانە، بۆیە زۆر ئاگاداری ئەوە نەبووم کە لە باکوور روویدەدا، بۆیە لەم پرسیارەدا ناتوانم زانیاری وردت بدەمێ.

کاوە ئەمین: حکومەتی عێراق هەوڵیدا مام جەلال لە سووریا تیرۆر بکات یان بیڕفێنێ، ئەوکاتە یەکێتی هێشتا بەهێز نەبوو و سەرچاوەی هەڕەشەیەکی گەورە نەبوون لەسەر عێراق، بۆچی بیریان لەوە کردەوە؟

سەباح حەمدانی: بەڕاستی من وردەکاری ئەو بابەتەم نەدەزانی تاوەکو ئەوکاتەی چوومە سووریا، واتە ئەوکاتەی لەگەڵ خەزرەجی رۆیشتم و نزیک بووین لەوەی حکومەتی عێراق بڕووخێنین، لەوێ هەندێ پەیوەندیم لەگەڵ سەرکردایەتی قەومیی حیزبی بەعسی سووری هەبوو، لە یەکێک لەوانەم بیست کە هاوەڵی مام جەلال بوو، دواتر بووە هاوەڵی نزار خەزرەجیش و لەبەرئەوە هەموو کات لەگەڵ ئێمە بوو.

کاوە ئەمین: سووری بوو یان عێراقی بوو ئەو کەسە؟

سەباح حەمدانی: بێگومان سووری بوو. خەڵکی سووریا بوو، پێموایە لە موخابەراتی سووری کاری دەکرد، چونکە مومکین نییە کەسێک دەستنیشان بکەن لەگەڵ ئێمە بێ بۆ ئەوەی بزانێ چی دەڵێین و

تێبگات لەوەی چی دەگوزەرێت. من وردەکاریی هەوڵی رفاندنی مام جەلالم لەو بیست.

کاوە ئەمین: چ ساڵێک؟
سەباح حەمدانی: ئەمە باسی 2003 دەکەم.

کاوە ئەمین: دەزانم، بەڵام هەوڵی رفاندنەکە چ ساڵێک بووە؟
سەباح حەمدانی: هەوڵەکە لە ساڵی 1976 بووە.

کاوە ئەمین: بەڵێ
سەباح حەمدانی: ئەو هەوڵە لە 1976 بووە. ئینجا من بەستمەوە بەو رووداوانەی کە پێشتر شتم لەبارەوە بیستبوون، بەتایبەتی لەو برا ئەفسەرانەی ئەمن کە لە شوعبەی سێ کاریان دەکرد. ئەم زانیاریانەم بەستەوە بەوانەوە کە خۆم بیستبووم، خۆم زۆر شتم دەزانین و لە کەناڵەکەی خۆشمەوە لە یوتیووب باسمکردوون.

کاوە ئەمین: کەواتە چیرۆکەکە چۆنە؟
سەباح حەمدانی: وردەکاریی چیرۆکەکە ئاوایە. ساڵی 1976.. ئێستا زانیارییەکانی خۆم کە لە شوعبەی سێی تایبەت بە کورد وەرمگرتوون، دەبەستمەوە بەوانەوە کە لە سوورییەکانم بیستن بۆ ئەوەی چیرۆکەکە وەکو ئەوەی هەیە بگێڕمەوە، واتە هەردوو دیوەکەی دەگێڕمەوە. دیوی یەکەمی، ئەو شوعبەی سێیەی لە بەغدا کاری دەکرد، خەڵک هەبوون هاوکارییان دەکردن و ئەمانیش پارەی زۆریان بۆ هەڵڕشتبوون. یەکێک لەوانەی لەو سەردەمەدا هاوکاری دەکردن مونزیر نەقشبەندی بوو. مونزیر حاجی موزەفەر نەقشبەندی. ئەم پیاوە سەر بە دەزگای ئەمن بوو. ئێمە ئەفسەرانی ئەمن پەیوەندیمان لەگەڵ یەکدی هەیە و جار هەیە شتی نهێنیش بۆ یەکتر دەدرکێنین،

بەوجـۆرە بـوو کـە زانیـم ئـەو پیـاوە یەکێکـە لـە وەکیلەکانـی ئەمـن، تەنانـەت هەڵگەڕانەوەشـی لـە رژێـم، کاتـی خـۆی کـە ناردیـان بـۆ باکـووری عێـراق، ئـەوەش هـەر بـە فەرمـان بـوو، لەوێشـەوە هـەر لـە پەیوەندیـدا بـوو لەگـەڵ رژێـم. خـۆی پێشـتر لـە لقـی یەکـی (پێنجـی- رووداو) پارتـی بـوو لـە بەغـدا، بـەڵام دواتـر لەسـەر داوای دەزگای ئەمن.. ئەگـەر هەردوو چیرۆکەکـە پێکـەوە ببەسـتمەوە تێدەگـەی، کـە ئـەوەی لە سـووریا روویدا چـۆن بـووە. لەسـەر داوای دەزگای ئەمـن، سـەنگەری خـۆی گواسـتەوە و چـووە لای یەکێتـی. پێشـتر پارتـی بـوو.

کاوە ئەمین: بەڵێ پێشتر پارتی بوو..

سـەباح حەمدانـی: هاتـە لای یەکێتـی بـۆ ئـەوەی خـۆی لـە مـام جـەلال نزیـک بکاتـەوە، هـەر ئەوکاتیـش سـەفەری کـرد و چـووە سـووریا. لـەوێ خوشـکێکی هەبـوو لـە دیمەشـق دادەنیشـت، بەوجـۆرە خـۆی لـە مـام جـەلال نزیـک کـردەوە و بێگومـان خەڵکـی ناوچـەی خۆشـیانە و یەکتـر دەناسـن و حەتمـەن نـاوی بیسـتووە و بەوجـۆرە زیاتـر نزیکبوونـەوە. مـام جەلالـی قایـل کردبـوو کـە گوایـە هەنـدێ خەڵکی فەلەسـتینی دەناسـێت، مارکسـین و لـە جەماعەتـی جـۆرج حەبـەش و ئەوانـەن، ئەوانـە مارکسـی بـوون، دەیانـەوێ بێنـە پـاڵ یەکێتـی. ئینجـا نازانـم مەشـق بەوانـەی یەکێتـی دەکـەن، یـان دێنـە ناویـان یاخـود لەپـاڵ یەکێتـی شـەڕ دەکـەن، هەرچۆنێـک بێـت قەناعەتـی بـە مـام جـەلال هێنابـوو. مـام جەلالیـش بەشـی خـۆی ژێـر بـوو، هەسـتی کردبـوو کـە ئـەم ئیشـە تۆزێـک نامۆیـە. دەزگا موخابەراتییەکانـی سـووریاش لەمـە سـڵەمیبوونەوە. ئەوەبـوو دواتـر دەرکـەوت گوێیـان لێگرتـوون و دەنگیـان تۆمار کـردووە و پەیوەندی تەلەفۆنـی تۆمارکـراوە. ئـەم زانیاریانەمـان لـەو برایـە بیسـت کـە لـە سـووریا بـوو. ئەوەبـوو مونزیـر دەسـتگیرکرا و پـاش ئـەو کەسێکی دیکـە بەنـاوی موحسـین دەسـتگیرکرا. ئـەم موحسـینە لەگـەڵ...

کاوە ئەمین: کەواتە موخابەراتی سووری پلانەکەیان هەڵوەشاندەوە؟

سەباح حەمدانی: بەڵێ پلانەکەیان هەڵوەشاندەوە و دەستگیریان کردن. ئەوان هەر لەگەڵ ئەوە نەبوون کە مام جەلال دیداری لەوجۆرە لەگەڵ ئەو خەڵکانە بکات. پلانەکە وابوو کە مام جەلال ببەنە ئەو دیدارە و لەکاتی دیدارەکە بیڕفێنن، خۆت دەزانی لەوکاتەدا سەددام دەستێکی درێژ و بەهێزی هەبوو لە لوبنان، پشتیوانی دەکردن و هێزی هەبوو چ لەنێو فەلەستینییەکان و چ لوبنانییەکان.

کاوە ئەمین: مونزیر دواتر چۆن ئازاد بوو؟

سەباح حەمدانی: ئێستا بەخێرایی باسی ئەوەش دەکەم. پلانەکە وابوو کە مام جەلال بڕفێنن بۆ بەیرووت، لەوێ ئەگەر توانییان بە فڕۆکە و بە زەلیلی بیهێننەوە بۆ سەددام، یان ئەگەر نەیانتوانی بیکوژن، پلانەکە ئاوابوو، بەڵام ئەوەبوو دەستگیرکران و موحسین کە بە مولازم موحسین فەلەستینی ناوی رۆیشتووە، بەڵام فەلەستینی نەبوو، ئەو دەبوو جێبەجێکاری ئەرکەکە بێت، چونکە لەڕووی لەشولارەوە بەتوانا بوو، دەیتوانی خەڵک بکوژێ و بڕفێنێت، بەڵام هەردووکیان گیران. ساڵی 1978 هەردووکیان ئازادکران، ئەوەش پاش ئاشتبوونەوەی سووریا و عێراق و مۆرکردنی رێککەوتننامە، رێککەوتن کە ئەو گیراوانەیان بۆ بگەڕێننەوە و لە بەرامبەردا ئەوانیش گیراوەکانیان بدەنەوە، واتە رێککەوتنی گۆڕینەوەی بەکرێگیراوان و سیخوڕان بوو.

کاوە ئەمین: مونزیر گەڕایەوە بۆ عێراق..

سەباح حەمدانی: بەڵێ، مونزیر و موحسین گەڕانەوە. موحسین ئەرکێکی نوێی پێدرا و کرایە مولازمی ئەمن.

بەشی سێیەم

چاودێریکردنی حەوزەی نەجەف

بۆ بینینی بەشی سێیەمی هەڤپەیڤینەکە ئەم کیوئاڕ کۆدە سکان بکە

کاوە ئەمین: باسی ئەوەمان کرد کە دەزگای ئەمنی عێراق چۆن لە دەرەوەی وڵات هەوڵی تیرۆرکردنی کەسایەتییە سیاسییەکانی دەدا. لە ڤییەناش هەوڵێکی لەوجۆرەی دا بۆ تیرۆرکردنی کاک مەسعود بارزانی و تەنانەت دوو لە هاوەڵەکانی بریندار بوون. ئاگاداری وردەکاریی ئەو رووداوەی؟

سەباح حەمدانی: بەڕاستی زانیارییەکی لەوە زیاترم نییە کە تائێستا لەوبارەیەوە بڵاوکراوەتەوە، هیچ شایەتییەکم نییە و لە کەسیشم نەبیستووە، بۆیە بمبوورن کە ناتوانم لەوە زیاتر لەسەری بڕۆم.

کاوە ئەمین: باشە ئەگەر بێینە سەر باسی ژیانی خۆت و کەمێکیش باسی خۆت بکەین. با لەو پرسیارەوە دەست پێبکەم، چۆن پەیوەندیت لەگەڵ محەممەد تەقی مووسڵی دروستکرد؟

سەباح حەمدانی: شێخ محەممەد تەقی مووسڵی، کەسایەتییەکی ئایینییە و لە ناوچەکەی من دادەنیشێت. ئەوکاتەی ئەفسەری ئەمنی قەزاکان بووم، ئەفسەری ئەمنی قەزاکان لەڕووی ئەمنییەوە بەرپرسە لە چارەکێکی مووسڵ و هەروەها ژمارەیەک گوندی دەوروبەری مووسڵ، لەوانەش هەندێ گوندی شیعە لە مووسڵ کە ناسراون، لەوانە قازیە، گوببە، شرێخان. ئەم گوندانە شیعەن و لەڕووی ئەمنییەوە دەبوو خەڵکمان تێدا هەبن، بۆیە دیداری زۆرم لەگەڵ پیاوە ئایینییەکانیان هەبووە. ئێمە لە بواری کاری خۆماندا گرنگترین شت بەلامانەوە مزگەوتەکان و پیاوانی ئایینی بوون، بێگومان لە دوای حیزبەکان. دەبووایە پیاوانی ئایینی بۆ خۆمان رابکێشین، وایان لێبکەین هاوکاریمان بکەن و لانیکەم ئەرکی ئێمە ئاسان بکەن، جا بە گەیاندنی زانیاری بێت سەبارەت ئەو قسانەی لە مزگەوتەکاندا دەیبیستن، یان هیچ نەبێ دڵنیابین لەوەی کە لەو مزگەوتە هەموو شتێک ئاساییە و لەسەر رێڕەوی خۆیەتی و وەک مزگەوت و دوورە لە گردبوونەوەی ئایینی و شتی لەوجۆرە.

کاوە ئەمین: ئەمە چ ساڵێک بوو؟

سـەباح حەمدانـی: ئەمـە رێنمایـی گشـتی بـوو، مـن باسـی ئەرکـی خـۆم دەکـەم.

کاوە ئەمین: مەبەستم یەکترناسینی تۆ و شێخە؟

سـەباح حەمدانـی: لەسـاڵی 1978 کـە گـوتـم ئەفسـەری قـەزاکان بـووم، لـە چوارچێـوەی ئەرکەکەمـدا پەیوەندیـم لەگـەڵ ئـەو پیـاوە دروسـتکرد. لەگـەڵ شـێخ محەممـەد تەقـی. چـاوم بـە کۆمەڵێـک لـە پیاوانـی ئایینـی کـەوت، بـەڵام ئـەو وەک بریـکاری سـەید خوئـی دادەنـرا کـە مەرجەعـی باڵای شـیعەکان بـوو، ئـەو وەکـو نوێنەری بـوو، زۆریش نزیـک بوو لـەو بنەماڵەیە. مـن لـە یەکێـک لـە سـەردانەکانیدا چـاوم پێکـەوت، لەکاتـی سـەردانیدا بـۆ مووسـڵ، خـۆی لـە نەجـەف دادەنیشـت. مـن هاتـم لێکۆڵینەوەیەکـم ئامادەکـرد سـەبارەت حـەوزەی ئایینـی لـە نەجـەف، چونکـە شـارەزا بـووم و پێشـتریش لێکۆڵینـەوەی زۆرم کردبـوو، یەکێک لەوانـە لێکۆڵینەوەیەک بوو دواتـر باسـی دەکـەم، لـەو رووەوە خـۆم لێکۆڵینەوەیەکـم کردبـوو، ئەمـە لـە داهێنانـی خـۆم بـوو وەک کەسـێک کـە لـە بـواری ئاسـایش کار دەکات. ئەمەیـان سـەبارەت حـەوزەی عیلمـی بـوو لـە نەجـەف. ئـەم حەوزەیـە بەگوێـرەی ئـەو زانیاریانەی دەگەیشـتنە ئێمە لـە دەزگای ئەمـن، حەوزەیەک بـوو فارسـەکان تێیـدا باڵادەسـت بـوون، یـان نەتـەوەی دیکـەی ناعـەرەب. بیرۆکەکـە ئەوەبـوو ئـەم حەوزەیـە بـۆ نەبێتـە حەوزەیەکـی عەرەبـی؟ بۆچـی هەمیشـە چانسـی ئێمـە لـەم بـوارەدا کەمتـرە؟ بێگومـان ئەمـە مەسـەلەیەکی تـەواو ئایینییە، چونکە خەڵک هەمیشـە روودەکەنـە ئەوەی کـە زاناتـرە، ئـەوەی کـە زانسـتی زۆرتـرە. واتـە شـیعە وەکـو مەرجەعیـەت و وەکـو نەریـت، دەبنـە شـوێنکەوتەی ئـەوەی کـە زاناتـرە، یـان ئـەوەی کـە دەتوانـێ ئیجتیهـاد بـکات. ئـەوەی کـە موجتەهیـدە مانـای وایـە دەتوانـێ فەتـوا دەربـکات، کاتێـک پرسـیاری لێدەکـەی بـە فەتـوا وەڵامـت دەداتـەوە، بـەو سـیفەتەی کەسـێکە لەبـەردەم خـودا بەرپرسـیارە.

کاوە ئەمین: کەواتە پەیوەندی تۆ لەگەڵ مەرجەعیەت لە ڕێگەی شێخ محەممەد تەقییەوە بوو؟

سەباح حەمدانی: بەڵێ، ڕێک لە ڕێگەی شێخ محەممەد تەقی بوو. من داوای هاوکاریم لێکرد. داوای هاوکاریم لە شێخ محەممەد تەقی کرد کە بچینە نێو وتووێژی ئەو باسەوە، چونکە من لێکۆڵینەوەیەکم ئامادە کردبوو، ئەم لێکۆڵینەوەیە بەرفراوان بوو، نزیکەی 200 لاپەڕە بوو، چوو بۆ ئەمنی عام و د. فازڵ بەڕاک خۆی خوێندبوویەوە، ئەوەبوو ناردیانە دوام و لە هۆبەی پێنجی ئەمنی عام سەبارەت لێکۆڵینەوەکە گفتوگۆیان لەگەڵ کردم و دواتر د. فازڵ بەڕاکیش بەهەمان شێوە، تەنانەت خەڵاتیشی کردم، چونکە من کەسێکی دووری مەرجەعیەت و دووری نەجەف بووم و سەرەڕای ئەوەش ڕۆچووبوومە نێو ئەو باسە بەو مەبەستەی مەرجەعیەتێک دروست بکەین رکابەری بکات، رکابەری نەک دژایەتی، رکابەری شتێکە و دژایەتی شتێکی دیکە. بیری من لای لایەنی ئەمنی بوو، ئەوەبوو کە با مەرجەعیەتێک هەبێ بە زۆرینە بێت یان بە هەر ڕێگەیەک، مەرجەعیەتێکی عەرەبی بێت. بێگومان لەوەدا د. فازڵ بەڕاک پشتگیریی کردم و هەر ئەوکاتە خەڵاتی کردم بە بڕێک پارە، هەمیشە خەڵکی خەڵات دەکرد، ئینجا لەگەڵ بەڕێوەبەری ئەوکاتی هۆبەی پێنجەم و لەگەڵ یاریدەدەری کاروباری سیاسی، خەیری چلمێران قسەی کرد و گوتی بۆ ئایندە ئەمە باشترین کەس دەبێ کە لە نەجەف کارمان بۆ بکات.

کاوە ئەمین: کەواتە ئەوان داوایان لە تۆ کرد یان خۆت داوات کرد بچیتە نەجەف و لەوێ کار بکەی؟ فازڵ بەڕاک داوای لێکردی؟

سەباح حەمدانی: فازڵ بەڕاک داوای کرد، گوتی تۆ کەسێکی گونجاوی بۆ ئەو شوێنە. گوتی خۆت ئامادەبکە لەم نزیکانە دەگوازرێیتەوە بۆ نەجەف.

کاوە ئەمین: بەڵام پێش ئەوەی باسی نەجەف بکەی دەمەوێ ئەو پرسیارە بکەم: ئێوە بە چ مەبەستێک ئەو پەیوەندییەتان لەگەڵ شێخ محەممەد تەقی دروستکرد، چاودێریتان دەکرد، بە هەڕەشە بوو یان دەتانویست لەڕێی گفتوگۆیە رایکێشنە لای خۆتان؟

سەباح حەمدانی: بێگومان بە گفتوگۆ. من پەیوەندیم بە کەسێکەوە دەکرد ئیمامی حوسەینییە بوو لە ناوچەی گوببە و شرێخان، ناوی عەبدولسالح بوو. لەگەڵ ئەو دیدارم هەبوو. ئەو منی بە شێخ محەممەد تەقی ناساند و بەوجۆرە پەیوەندیم لەگەڵ شێخ محەممەد تەقی بەو ئاراستەیەدا درێژەی کێشا. شێخ محەممەد تەقی مرۆڤێکی زۆر باش بوو، پەیوەندی من و ئەو بووە پەیوەندی هاوڕێیی، زیاتر لەوەی پەیوەندی کارمەندێکی ئەمن بێت. ئیدی لەسەر ئەو بنەمایە ئایندەی من بەسترایەوە بە نەجەفەوە. ئاگادار کرامەوە کە خۆت ئامادەبکە دەچی بۆ نەجەف. بەوجۆرە پاش چەند مانگێک فەرمانی گواستنەوەم بۆ نەجەف دەرچوو. پاش لەسێدارەدانی سەید محەممەد باقر سەدر بە چەند مانگێک، خۆی سەید محەممەد باقر سەدر لە مانگی نیسان لەسێدارەدرا، من مانگی حەوت گوازرامەوە، واتە پاش سێ مانگ.

کاوە ئەمین: لەو ماوەیەدا کە لە نەجەف بووی، توانیتان هیچ لەو کەسایەتییە شیعانە بێننە ریزی خۆتان لە دەزگای ئەمن یان حیزبی بەعس؟ ئێوە مەبەستتان ئەوەبوو یان هەر تەنیا دەتانویست بێلایەنیان بکەن و خەریکی کاری ئایینی بن؟

سەباح حەمدانی: بەڵێ کارەکە ئەوەبوو. کاری ئەمنی ئەوەبوو، ئەرکێکی سەرەکیی ئێمە ئەوەبوو پیاوانی ئایینی رابکێشینە لای خۆمان. پیاوانی ئایینیش لاوازن، پیاوی ئایینی فەرمانبەرێکە لە ئەوقاف، یان فەرمانبەرە لە شوێنێکی دیکە، پیاوی ئایینی وەک هەر فەرمانبەرێکی دیکەیە، تەنیا ئەوەیە کاری خۆی وەکو پیاوێکی ئایینی دەکات. جا ئەمانە بە ئاسانی دەتوانی بیانهێنیە ریزی خۆت، بەتایبەتی کە سەرچاوەیەکی دیکەی بژێوی

بـۆ زیـاد دەبێـت. لـە دەزگای ئەمنـەوە مووچـەی دیکەیـان بۆ تەرخـان دەکرا. ئـەو لـە حوسـەینییە دانیشـتووە، یـان لـە مزگەوتێـک و مووچەیەکـی دیکـە وەردەگرێـت، ئەمـە بـۆ ئـەوان شـتێکی بـاش بـوو، پەیوەندییەکـە بەوجـۆرە بـەردەوام دەبێـت، پەیوەندیمـان لەسـەر ئـەو بنەمایـە بـەردەوام بـوو.

کاوە ئەمین: شێخ محەممەد تەقی هیچ کاری لەگەڵ ئێوە کرد؟

سـەباح حەمدانـی: لـەو ماوەیـەدا نەخێـر، تەنیـا لـەو بابەتـەدا هـاوکاری کردیـن، ئێمـەش هاوکاریمان نەکـرد، چونکە بواری ئەوە نەڕەخسـا بیهێنینە ریـزی خۆمانـەوە، بـەڵام وا دادەنـرا کـە لایەنگـری خۆمانـە، ئـەوەش بەهـۆی پەیوەنـدی مـن لەگەڵـی و ئینجـا پیاوێکـی هاوکاریـش بـوو، بـە هاوڕێیەتیش بووایـە زانیاریمـان لـێ وەردەگـرت و دەگەیشـتینە ئامانجەکانمـان.

کاوە ئەمیـن: ئێـوە لـە نەجـەف کەوتبوونـە چاودێریی ئەو پۆسـت و نامانەی بـۆ مەرجەعیـەت دەهاتـن و دەچوون، چـۆن چاودێری ئەوانەتـان دەکرد؟

سـەباح حەمدانـی: ئافەریـن، ئـەوە زانیارییەکـی چاکـە. ئەمـن لـە هەمـوو فەرمانگەکانـی پۆسـتە و گەیانـدن مەفـرەزەی هەبـوو. لـە هەمـوو فەرمانگـەکان. ئـەم مەفرەزانـە چاودێریـی پۆسـتە و نامەیـان دەکـرد، بەگشـتی. هەندێکیشـیان دەکردنـەوە. گومانیـان لـە هـەر نامەیـەک هەبووایـە، بەتایبەتـی ئەگـەر کەسـایەتییەکە نیشـانەی پرسـیاری لەسـەربووایە. بـا بڵێیـن کاک کاوە لەژێـر چاودێرییـە. مەفرەزەکـە دەیانزانـی کـە ئـەوە لەژێـر چاودێرییـە، کەواتـە هـەر نامەیەکـی ناردبووایـە یـان بـۆی هاتبووایـە، دەکرایـەوە، بـەڵام ئێمـە باسـی نەجەف دەکەین کـە مامەڵەمان لەگـەڵ مەرجەعیـەت بـوو، مەرجەعیەتیـش پڕبـوو لـە خەڵکـی بیانـی، لـە سەرانسـەری دنیـاوە نامـە دەهـات بـۆ مەرجەعیـەت. لـەوێ هیـچ نامەیـەک نەدەڕۆیشـت ئەگـەر ئـاگاداری نەبوومایـە و نەمزانیبووایـە چییـە. بەرپرسـی مەفرەزەکـە هەمـوو نامەکانـی دەهێنایـە بەردەسـتم، ئـەو نامانـەی ناونیشـانی مەرجەعیەتیـان لەسـەربووایە، جـا هەرکەسـێکی مەرجەعیـەت،

لـە سـەید خوئییـەوە تاوەکـو خزمەتکارێـک، ئینجـا ئەوانـەش بـە ژمـارە زۆر بـوون.

کاوە ئەمیـن: ئـەو نامانـە زیاتـر لـە نـاوەوەی عێراقـەوە دەهاتـن بـۆ مەرجەعیـەت یـان لـە دەرەوە؟

سـەباح حەمدانـی: لـە نـاوەوە و دەرەوەی عێراقیشـەوە، زۆرینەشـیان پرسـیار بـوون، خەڵـک پرسـیاریان دەکـرد، ئەگـەر وابکـەم ئایینـی ئیسـلام چ دەڵـێ و ئەگـەر فـڵان کار بکـەم، واتـە پرسـیاری گشـتی بـوون، بـەڵام نامـەی تایبەتیـش هەبـوون، نامەگۆڕینـەوە هەبـوو، هەندێکیان لە پاکسـتانەوە، لە ئەفغانسـتانەوە، هەندێـک لـە ئێرانـەوە دەهاتـن و ئاڵوگـۆڕی نامـە بـوون، ئەوانەمـان هەمـوو دەخوێندنـەوە. جێی مەترسـی نەبوون، بـەڵام گومانمان دەکـرد و لـە ئامێرێکمـان دەدان کـە لـەلای خۆمـان هەبـوو، نـەوەکا بـە مەرەکەبـی نهێنـی شـتێکی لەسـەر نووسـرابێت. ئەگـەر نووسـراوی نهێنـی لەسـەربووایە ئاشـکرا دەبـوو، یـان کۆپیمـان لێدەگـرت ئەگـەر نامەیەکـی گرنـگ بووایـە و ئینجـا دەماننـارد، بـەڵام ئـەو جـۆرە نامانـە لای ئێمـە بـۆ ماوەیـەک دەمانـەوە، هەنـدێ جـار مانگێـک دەمانـەوە، 15 رۆژ دەمانـەوە، هەنـدێ جـار ئیـدی سـەید مەجیـد پێیدەگوتـم بەسـە بابـە نامەکانمـان بـۆ بنێـرن زۆر دواکەوتـن، ئەوانیـش دەیانزانـی دەیانخوێنینـەوە، بۆچـی؟ چونکـە مەفرەزەکـە کـە ئـەو نامانەیـان دەکـردەوە و دایاندەخسـتنەوە، شـوێنەکەیان دیـار دەبـوو، واتـە زۆر بـە وردی نەدەکـرا.

کاوە ئەمین: نامەی زۆری بۆ دەهات؟

سـەباح حەمدانـی: بەڵـێ زۆر بوون و هەندێکیشـیان نامـەی زۆر گرنگ بوون، بـۆ نموونـە سـەید خوئـی فەرمانـی بـە وەکیلەکـەی دەکـرد لـە کوێـت کـە نیـو ملیـۆن دینـار بنێـرن بـۆ فـڵان شـوێن، فـڵان شـوێن مەبەسـتم یەکێـک لـە دامـەزراوە ئایینیـەکان بـۆ بنیاتنانـی پڕۆژەیەکـی ئایینـی یـان شـتێکی لەوجـۆرە، قوتابخانەیەکـی ئایینـی، حوسـەینییە یـان مزگەوتێـک و شـتی

لەوجـۆرە. دەبووایـە ئـاگاداری ئەمانـە بیـن. هـەر نامەیـەک لای ئەوانـەوە دەرچووبـا، دەبـوو مـۆری پێوەبێت، چونکـە لەولا ئەگەر مـۆری مەرجەعیەتی لەسـەرنەبووایە وەکیـل پارەکـەی خـەرج نەدەکـرد، بەوجـۆرە بـە شـێوازی خـۆی پارەکـەی خـەرج دەکـرد، شـێوازی خۆیـان هەبـوو، پارەکەیـان دەنـارد بـۆ پاکسـتان یـان هـەر شـوێنێک.

کاوە ئەمین: سەید خوئی خۆی وەڵامی نامەکانی دەدایەوە؟

سەباح حەمدانی: سەید خۆی؟ بەڵێ.

کاوە ئەمین: کەواتە چاودێریی نامەکانی ئەویشتان دەکرد؟

سـەباح حەمدانـی: بەڵـێ بەڵـێ هەمـوو نامەکانمـان دەخوێندنـەوە، بـەڵام مــن خــۆم جارێــک دانیشــتبووم، ئــەو وەڵامــی پرســیارەکانی دەدایــەوە و بەڕێوەبـەری نووسـینگەی داراییەکـەش لەوێبـوو کـە نـاوی شـێخ فەخـری زنجانـی بـوو، نازانـم لـە ژیانـدا مـاوە یـان نـا، مرۆڤێکـی بـاش بـوو، گاڵتـە و سـوعبەت لەنێوانمانــدا هەبــوو. ســەید خوئــی وەڵامــی پرســیارەکانی دەدایـەوە، ئـەو دانیشـتبوو پرسـیارەکانی دەخوێنـدەوە، هەندێکیانـی بـۆ وەردەگێـڕا، خـۆی عەرەبییەکـەی ٪90-80 بـاش بـوو، بـەڵام هەنـدێ جاریش ورد نەبـوو، مەبەسـتم سـەید خۆیەتـی، بۆیـە پرسـیارەکانی بـۆ وەردەگێـڕا. سـەید خوئـی خـۆی بـە رەچەڵـەک ئـازەری بـوو، واتـە تـورک بـوو، بـەڵام بـە فارسـیش قسـەی دەکـرد. بـە تورکـی، فارسـی و عەرەبـی قسـەی دەکـرد، عەرەبییەکـەی زۆر بـاش بـوو، بـەڵام هەندێ وشـەی بەباشـی گۆنەدەکردن.

کاوە ئەمیـن: بـەڵام ئـەو زانایەکـی ئیسـلامی بـوو، چـۆن بـوو کـە عەرەبییەکـەی بـاش نەبـوو؟

سـەباح حەمدانـی: وەڵـڵا بەوشـێوەیە بـوو، پەنـای بـۆ وەرگێـڕ دەبـرد. خـۆ تەنانـەت ئێمـەش کـە قورئـان دەخوێنینـەوە، لـە زۆر وشـەی تێناگەیـن و لـە گـووگڵ یـان شـوێنی دیکـە بـۆ ماناکـەی دەگەڕێیـن، ئەمـە شـتێکی لۆژیکییـە. ئەویـش لـەڕووی ئایینییـەوە گەیشـتبووە ئـەو پلەیـە. پرۆسـەی

دەستنیشـانکردنی مەرجەعـی بـاڵا ئاوایـە، بـۆ نموونـە کە مەرجەعـی یەکەم سـەید موحسـین حەکیـم کۆچـی دوایـیکـرد و مەرجەعیـەت بـۆ سـەید خوئـی گوازرایـەوە، بـۆ نموونـە دەڵێـم، خـۆی بـە کـردەوە لـە سـاڵی 1970 مەرجەعیـەت بـۆ ئـەو گوازرایـەوە، ئەمـە پرۆسـەیەک نییـە بـە فەرمـان بگوازرێتـەوە، بەڵکـو بەگوێـرەی هەنـدێ پێـوەرە. ئـەو زانـا ئایینیانـەی لـە نەجـەف دادەنیشـن، ئـەوان بڕیـار دەدەن. لەوکاتەشـدا رای هەمـووان لەسـەر سـەید خوئـی بـوو، ئـەم فـڵان و ئـەو زانـای ناسـراو و سـەید یوسـف حەکیـم و هەموویـان رایـان لەسـەر سـەید خوئـی گیرسـایەوە و ئیـدی لـە مـاوەی چەنـد رۆژێکـدا یـان هەفتەیـەک، بێگومـان کۆمەڵێک مەرجـی هەیە، ئاسـتی زانایـی و ئـەو کتێبانـەی نووسـیونی و لێکۆڵینـەوە و هەمـوو ئـەم مەرجـە زانسـتیانە دەبـێ لـەو کەسـەدا هەبـن.

کاوە ئەمیـن: مەسـەلەی چاودێـری نامـە و چاودێریـی خێزانـەکان لـە پێشـترەوە هەبـوو یـان لەسـەردەمی سـەید خوئـی دەسـتیپێکرد؟
سـەباح حەمدانـی: مـن کـە هاتمـە نێـو ئـەو کارەوە، بەڵـێ هەبـوو، واتـە ئەمـە لەپێشـترەوە هەبـووە.

کاوە ئەمیـن: باشـە ئەگـەر باسـی مەرجەعیەت و ئەبوقاسـم خوئی بکەین، ئەوکاتـە هیـچ نارەزاییـان دەرنەدەبـڕی لـەو چاودێرییەی لەسـەریان بوو؟
سـەباح حەمدانـی: بەڵـێ. ئـەوان دڵنیابـوون و هەسـتیان دەکـرد چاودێـری دەکرێـن، بێگومـان حەزیـان دەکـرد ئـازاد بـن و هەراسـان نەکرێـن، بـەڵام وایـان دادەنـا کـە ئەمـە فەرمانـە و لەسـەریان سـەپاوە، لەگـەڵ ئەوەشـدا هاوکارمـان بـوون، هـاوکار بـە مانـای کارکـردن نـا، بـەڵام ناچـار بـوون. چـی بکـەن؟ مەرجەعیەتێکـی ئیسـلامی و جیهانییە، چ لەگـەڵ رژێمێـک بکات کە بەوجـۆرە چاودێـری دەکات؟ لەوکاتەشـدا کـە مـن چوومـە ئـەوێ، هەنـدێ چالاکـی لەلایـەن پیاوانـی حـەوزەوە لەنێـو حیزبـی دەعـوە دەرکەوتبـوون، زانیـاری هەبـوو کـە ئەوانـە پەیوەندییـان لەگـەڵ حیزبـی دەعـوە هەیـە،

تەنانەت پەنجەی تۆمەت بۆ سەید محەممەد تەقی کوڕی سەید خوئی و سەید مەجیدی کوڕی سەید خوئی درێژ دەکرا کە ئەوانە ئەندامی حیزبی دەعوەن، ئەمە شتێک بوو عەقڵ نەیدەبڕی.

کاوە ئەمین: جا ئەوانە تۆمەتی هەڵبەستراوبوون یان پەیوەندییان هەبوو؟

سەباح حەمدانی: شتی وا مەحاڵ بوو، چونکە ئەوانە خەڵکی گەورە بوون و باوکیان گەورەی هەموو شیعە بوو، خۆیشیان پێ گەورە بوو، مومکین نییە بچن لەنێو حیزبی دەعوە کار بکەن لەکاتێکدا حیزبی دەعوە ئەو حیزبە دینییە نەبوو، راستە خەڵکی وای تێدابوو، بەڵام ئەو حیزبە دینییە نەبوو کە پەنای بۆ ببەن، یان سوودی لێوەرگرن و بەکاری بێنن بۆ گەیشتنە ئامانجێک. ئەوان گەیشتبوونە ئامانجی خۆیان، ئیدی کەسێکی وەکو سەید مەجید بۆچی بچێتە نێو حیزبی دەعوە؟

چیرۆکێکی سەیر هەیە کە ئەگەر رێم بدەن بۆتان دەگێڕمەوە. رۆژێک فازڵ بەڕاک پەیوەندی پێوەکردین، پەیوەندی بە بەڕێوەبەری ئەمنەوە کردبوو کە دەیەوێ سەید خوئی ببینێ. ئێمەش دیدارەکەمان رێکخست و دوای ئەوە بەڕاک و ئەفسەرێکی تەکنیک و هەروەها خەیری چلمێران و سەعدوون سەبری بەڕێوەبەری هۆبەی پێنج هاتن. چوونە ماڵەکەی دانیشتن و ئەفسەری تەکنیک.. دانیشتنێکی داخراو بوو بێگومان، تەنانەت منیش کە لەوێبووم، لە ژوورەوە نەبووم، لە دەرەوە لەگەڵ دەستەی پاسەوانی بووم، بەڵام لەنێو ماڵەکە. بەهەرحاڵ فیلمێکی ڤیدیۆیان پێشاندا لەسەر محەممەد تەقی جەلالی بوو. سەید محەممەد تەقی جەلالی باوکی هاوژینی سەید ئیبراهیمی کوڕی سەید قاسم خوئی بوو، واتە خەزووری کوڕەکەی. گوتیان فەرموو قوربان ئەمە دانپێدانانی سەید محەممەد تەقییە کە لەنێوان حیللە و کەربەلا دەستگیرکرا و دانی بەوە داناوە کە کوڕەکانی تۆ کار لەگەڵ حیزبی دەعوە دەکەن. ئێمە ئێستا دەتوانین دەستگیریان بکەین و سزاکەشیان لەسێدارەدان

دەبێت. جا مـن دواتـر هەمـوو ئـەم وردەکاریـەم لـە سـەید مەجیـد بیسـت کـە خـۆی لەنێـو دانیشـتنەکە بـوو و مشـتومڕی لەگـەڵ دەکـردن. سـەید خوئـی هیچـی نەدەگـوت، هـەر یـەک لـە دوای یـەک دەیگـوت (لا حـول ولا قـوە الا باللـە)، تەنانـەت پێیگوتبـوون ئەمە سـەید محەممـەد تەقی جەلالی نییـە، سـەید محەممـەد تەقـی جەلالیـش کابرایەکـی زانـا بـوو، مەبەسـتی ئەوەبـوو بەهـۆی ئەشـکەنجەدانی زۆرەوە وایـان لێکردبوو نەدەناسـرایەوە. سـەید محەممـەد تەقـی کـوڕی خوئـی پێیگوتبـوون ئێسـتا مـن بخەنـە ژێـر ئـەو لێکۆڵینەوەیـە، چیتـان بوێـت دەیڵێم، تەنانەت زانیاری لەسـەر باوکیشـم دەدەم و دەڵێـم ئەندامـی حیزبـی دەعوەیـە، ئێـوە چـۆن بـاوەڕ دەکـەن کـە ئێمـە لەنێـو حیزبـی دەعـوە بیـن؟ گوتبوویـان ئێمـە بڕیارمـان هەیـە لـە ئەنجوومەنـی سـەرکردایەتی شۆڕشـەوە هەرکەسـێک کار لەگـەڵ حیزبـی دەعـوە بـکات لەسـێدارە بدرێـت، بـەڵام وەکـو ڕێزێـک بـۆ سـەید خوئـی هیچ ڕێکارێـک ناگرینەبـەر، تەنیـا هۆشـداریتان پێدەدەیـن و داوای هاوکاریتـان لێدەکەیـن. ئەمـە لـە سـاڵی 1985 بـوو. بڕوانـە و درۆی لێکۆڵینـەوە تێبینـی بکـە. درۆی دانپێدانـان، مـن وەکـو ئەفسـەری ئەمـن بـاش دەمزانـی کـە سـەید محەممـەد تەقـی و سـەید مەجیـد لەوانـە نیـن بچنـە پـاڵ حیزبـی دەعـوە. دەشـمانزانی کـە گوشـار خراوەتـە سـەر محەممـەد تەقـی جەلالـی و لەژێـر زەبـری ئەشـکەنجە زانیـاری داوە، تـۆ وەکـو بەڕێوەبـەری ئەمن دەبێ قبووڵـی نەکـەی و نەچـی گوشـار بخەیە سـەر سـەید خوئی. ئەمانە بەشـێک بـوون لـە هەڵەکانـی ڕژێـم لـەو سـەردەمەدا.

کاوە ئەمیـن: لـە کاتـی چاودێریـی ئـەو نامانـەی بـۆ خوئـی دەهاتـن، هیـچ کاتێـک شـتێکی گرنگتـان دۆزییـەوە کـە بۆنـی مەترسـی لێبێـت لەسـەر ڕژێمـی عێـراق؟

سـەباح حەمدانـی: هەرگیـز، بـە درێژایـی مـاوەی کارکردنـم لـەوێ، تەنیـا پرسـیار دەهاتـن. ئێرانییـەکان هەنـدێ گرووپیـان دەجووڵانـدن، پرسـیاریان لەبـارەی جەنگـی عێـراق ئێـران لێدەکـرد، ڕای ئـەو وەک مەرجەعی بـاڵا چییە؟

ئـەو پیـاوەش هەمیشـە وەڵامەکـەی بەوشـێوەیە بـوو کـە ئەمـە فیتنـەی نێـوان موسـڵمانانە و ئامـادەم، چەندیـن جـار ئـەوەی دووبـارە دەکـردەوە، تەنانـەت بـە ئامادەیـی خۆشـم گوتـی، کاتێک کوڕەکانـی داوەتی ماڵـی خۆیان کـردم و لـەوێ نانمـان خـوارد، بـەڵام ئەو نانی لەگـەڵ ئێمە نەخـوارد، لەکاتی گفتوگـۆ منیـش هەمـان پرسـیارم لێکـرد، خـۆی فەرمانگەکـەم پرسـیاریان دەکـرد، سـەرکردایەتی پرسـیاریان دەکـرد: رای سـەید خوئـی لەسـەر جەنگی عێـراق ئێـران چییـە؟ جـا گوتـی ئەگەر ژیانـی من لێـرەدا کۆتایی بێـت لەپێناوی ئـەوەی کـە ئـەم جەنگـە رابوەسـتێ، ئامـادەم ژیانـم لـێ وەرگرنـەوە. ئەمـە وەڵامــی ئەوبــوو. ئــەو خەڵکــەش کــە لەوبــارەوە پرســیاریان لێدەکــرد، هەمـان وەڵامـی دەدانـەوە. واتـە وەڵامەکانـی هەمـان شـت بـوون. ئێمـە تەنانــەت وێنەمــان لــە پرســیار و وەڵامەکــەش دەگــرت. دەمانزانــی کــە ئــەم پرســیارانە لــە دەرەوە دێــن، خەڵکــی نێــو حیزبــی دەعــوە و ئەوانــی دیکـەن.. ئێرانییـەکان و مەرجەعەکانـی ئێـران و ئەوانـەش. چونکـە نادڵنیایی و ناکۆکییـان هەبـوو لەگـەڵ مەرجەعیەتـی خومەینـی. ئەوانیـش باوەڕیـان وەکـو بـاوەڕی خومەینـی نەبـوو کـە دەیگـوت دەبـێ مەهدیـی چاوەڕوانکراو بخەینـە لاوە. خومەینـی چـی دەویسـت؟ دەیویسـت چاوەڕوانیـی مەهـدی بخاتـە لاوە و خـۆی ئەرکەکانـی جێبەجـێ بـکات. دەیگـوت بەسـە چاوەڕوانـی، دەبـێ خۆمـان کاربکەیـن. مانـای بیرۆکەکـەی ئاوابـوو، بـەڵام سـەید خوئـی لەگـەڵ بۆچوونـی بەوشـێوەیە نەبـوو، دەیگـوت دەبـێ چـاوەڕێ بیـن تاوەکو مەهـدی دەگەڕێتـەوە.

کاوە ئەمیـن: باسـی ئـەوەت کـرد کـە سـەید خوئیـت لـە نزیکـەوە بینیـوە، دوو جـار ئـەوت بینیـوە، ئـەو دووجـارە لەسـەر داوای ئەوبـوو یـان تـۆ داوات کـرد بیبینـی؟

سـەباح حەمدانـی: نـا مـن چەنـد جارێـک بینیـم، زۆر جـار بینیومـە، بـەڵام جـاری یەکـەم ئـەو حـەزی کـرد مـن بناسـێت. چونکـە شـتی باشـی بیسـتبوو، کوڕەکانـی، سـەید محەممـەد تەقـی و سـەید مەجیـد، سـەید مەجیـد بـە

تەمەن لە من بچووکتر بوو، سەید محەممەد تەقی پێموایە دوو سێ ساڵ لە من گەورەتر بوو، واتە لە تەمەن دا نزیک بووین، چەندین جار دانیشتووین و سەبارەت مەسەلەی ئایینی گفتوگۆمان کردووە، سەبارەت بابەتی سیاسی و زۆر شت، تەنانەت ئەگەر قسەکە لە دژی رژێمیش بووایە نەدەترسان. دڵنیابوون کە من قسەکانیان تۆمار ناکەم و هیچ کارێک ناکەم سوودی بۆ دەزگای ئەمن هەبێت. لەو رووەوە زۆر لە من دڵنیا بوون، تاوەکو ئاستێک کە لە قسەکردن سەبارەت هەر شتێک کراوە بووین، بۆیە حەتمەن لەبارەی منەوە قسەیان بۆ کردووە بۆیە داوای کرد بمبینێ، منیش چووم و لە ماڵەکەی خۆی لە کووفە بینیم. شێخ فەخری زنجانیش لەوێبوو. نزیکەی نیو کاژێر قسەمان کرد و دوای ئەو دیدارە بە دوو سێ رۆژ، پارێزگار چووبوو بۆ لای، ئەمینداری لقی حیزب و بەڕێوەبەری ئەمنیشی لەگەڵ بوون. بەڕێوەبەری ئەمن ئەوکاتە نووری عەلی فەهد بوو، خەڵکی رومادی بوو. بە دوایدا ناردم و گوتی نەقیب سەباح وەرە، ئەو سەید خوئییە ئێمە چووین بۆ سەردانی، کەچی هەر سڵاویشی لێنەکردین. گوتم چۆن؟ گوتی دەستم بدەرێ دەستم داین، گوتی ئاوا بە ساردی تەوقەی لەگەڵ کردین، ئەمینداری لقی حیزب و پارێزگار و بەڕێوەبەری ئەمن چووین بۆ لای کەچی هیچ گرنگیی پێنەداین. گوتم خوا ئاگادارە گەورەم من دوو رۆژ لەمەوبەر لەوێبووم، بە گەرمی تەوقەی لەگەڵ کردم و بەخێرهاتنی کردم. گوتم دیارە شتێک هەیە و لێتان نیگەرانە. ئەو بەگشتی لە ئیدارەی شارەکە نیگەران بوو، چونکە لەگەڵیان کەوتبووە کێشەی زۆرەوە، بەتایبەتی ئەوقاف، چونکە پەیوەندی ئایینیی ئەو لەگەڵ ئەوقافە، مەبەستم ئەوقافی نەجەف. پەیوەندی بە پارێزگارەوە نییە، بەڵام پەیوەندی بە ئەمنەوە هەیە، چونکە ئەمن خەڵک دەگرن و دەست بەسەر موڵک و ماڵ دا دەگرن، خەڵک رادەگوێزن و لەو ماوەیەدا هەندێ لە پیاوانی ئایینی وڵاتبەدەر کران و زۆر کەس گیران و تەنانەت دوو لە کەسە نزیکەکانی خۆیمان گرت، مەبەستم دەزگای ئەمنە، دوو

کەسی دیکە جگە لە سەید محەممەد تەقی جەلالی کە خەزووری ئیبراهیمی کوڕی بوو. بۆیە بە دڵنیاییەوە ناتوانێ گەرموگوڕ بێت. هەر لەبەر ئەوەش بوو سەید محەممەد تەقی خوئی برووسکەیەکی بۆ ناردم کە دەڵێت: ئێمە هەراسان دەکرێین. هەر بە دیاریکراوی دەڵێت لەلایەن ئیدارەوە هەراسان دەکرێم، بۆیە داوا دەکەم ئەم ئەرکە لە ئەستۆی من بکەنەوە، ئێوە پێشتر میوانداریتان کردووم. برووسکەکە بێگومان بۆ سەددام حوسێن نووسرابوو.

کاوە ئەمین: بۆ سەددامی نووسیبوو؟

سەباح حەمدانی: بەڵێ، ئێوە میوانداریتان کردم و وەک میوانێک پێشوازیتان لێکردم، بەڵام ئێستا عوزرم قبووڵ بکەن. بەو مانایەی کە دەمەوێ ئەم وڵاتە بەجێبهێڵم. شێخ محەممەد تەقی کە ئەم برووسکەیە وەردەگرێ بەو سیفەتەی بریکاری مەرجەعە، دەستبەجێ تەلەفۆنی بۆ من کرد، گوتی شتێکی ئاوا هەیە، گوتم برا برووسکەکە بێنە بۆ من. ئەوەبوو هێنای. برووسکەکە مۆری سەیدی پێوەبوو، ئەبولقاسم خوئی، داوا دەکات ڕێی بدەن لە وڵات بڕوات. ئێ منیش دەزانم ئەمە کێشەیە. بەڕێوەبەری ئەمن ڕقی لە سەید خوئی بوو، بۆیە هەمیشە کێشەی بۆ دروست دەکرد. بەڕاستی بڵێم، هەڵوێستی بەرامبەری زۆر خراپ بوو.

کاوە ئەمین: برووسکەکە گەیشتە دەستی سەددام؟

سەباح حەمدانی: نا ئەوەی باسی دەکەم، برووسکەکە هێشتا لای منە. شێخ محەممەد تەقی هێنای بۆ من. منیش چوومە لای بەڕێوەبەری ئەمن و گوتم گەورەم ئەوەتا سەید خوئی دەیەوێ لە عێراق بڕوات. گوتی با بڕوات. سەرم سوڕما! مانای چی؟ دەڵێم سەید خوئی دەیەوێ بڕوات، دەڵێ ئێ با بڕوات.

کاوە ئەمین: کەواتە برووسکەکەی سەید خوێی نەگەیشتە سەددام حوسێن؟

سەباح حەمدانی: نا هێشتا هەر لەنێوانی خۆمانە و نەگەیشتووە. گوتم ئێستا چی بکەم؟ گوتی با بڕوات بینێرێ. نەیداوەتە شێخ محەممەد تەقی کە بە پۆستەدا بینێرێ و بگاتە دەستی سەددام حوسێن؟ گوتی با بینێرێ و تۆش کۆپیەکیم بە فەرمی بۆ بنێرە. دەیزانی پۆستە هەر شتێکی ڕۆتینییە و ناگاتە جێ. ئەوەبوو شێخ محەممەد تەقی دایە فەرمانگەی پۆستە و نامەکە هاتەوە بەردەستی مەفرەزەی ئەمن و ئەوانیش بە نووسراوێکی فەرمی بۆ منیان نارد. واتە چووە نێو کاری فەرمییەوە.

کاوە ئەمین: بەڵام وا باس دەکرێ کە لەپاش ئەو نامەیەی تۆ دەڵێی نەگەیشتووە، سەددام چوو سەردانی نەجەفی کرد..

سەباح حەمدانی: ئێمە تائێستا باسی یەک ڕۆژ دەکەین، ڕۆژی یەکەم بەوشێوەیە بوو. سەددام ئەو نامەیەی نەبینیوە. برووسکەکەش لەڕێی فەرمانگەی پۆستەوە نەگەیشت، ئەمن ناردیان بۆ عەلی حەسەن مەجید. ئەوکاتە عەلی حەسەن مەجید بەڕێوەبەری ئەمنی عام بوو، نەک فازڵ بەڕاک. ئێمە کە نامەکەمان بە فەرمی لە ڕێگەی پۆستەوە بۆ هات، کردمانە برووسکەیەک و ناردمان بۆ ئەمنی عام کە سەید خوێی داوای ئەمە و ئەوە دەکات و دەڵێ هەراسان دەکرێم و ناڕازییە لە ئیدارە و گوایە ئەوان دژایەتی دەکەن، بۆیە داوای کردووە مۆڵەتی بدەینێ بڕوات. هەر دوای ئەوە، خەیری چلمێران کە یاریدەدەری بەڕێوەبەری گشتی بوو بۆ کاروباری سیاسی، دەستبەجێ پەیوەندی پێوەکردم، لەوکاتەدا بەڕێوەبەری ئەمن چووبوو بۆ شوێنێک. گوتی مەسەلە چییە؟ منیش چیرۆکەکەم وەکو خۆی بۆ گێڕایەوە نەک وەکو ئەوەی بەڕێوەبەری ئەمنی نەجەف دەیویست. ڕاشکاوانە بۆم باسکرد و گوتم چیرۆکەکە بەم جۆرەیە. شێخ محەممەد تەقی برووسکەکەی

بـۆ مـن هێنـا و منیـش بەڕێوەبـەری ئەمنـم لـێ ئاگادارکـردەوە، بەڕێوەبەری ئەمنیـش گوتـی بـا بـڕوات. گوتـی شـتی وا چـۆن دەبێـت؟ زۆر تـووڕە بـوو لـە بەڕێوەبـەری ئەمـن، گوتـی نابـێ ئاگادارمان بکاتەوە؟ بەهەرحاڵ گوتم ئێسـتا برووسـکەکە فەرمییـە و بـۆ ئێوەمـان ناردووە. دوای ئـەوە عەلـی حەسـەن مەجیـد ئـاگادار کرایـەوە. خەیـری چلمێـران برووسـکەی بـۆ عەلـی حەسـەن مەجیـد کردبـوو، ئەویـش پەیوەنـدی بـە سـەددام حوسـێنەوە کردبـوو، گوتبـووی کێشـەیەکی وا هەیـە و سـەددامیش دەسـتبەجێ فەرمانـی کردبـوو لیژنەیـەک پێکبێـت بـۆ ئـەوەی بزانـن سـەید خوئـی بۆچـی هەراسـان دەکرێـت. هـەر بەڕاسـتیش سـەید خوئـی تاوەکـو دوا ئەنـدازە هەراسـان دەکـرا. خـۆ مـن شـیعە نیـم، بـەڵام مـن لەجێـی ئـەو بـووام دەتەقیمـەوە. بەڕاسـتی بڵێـم ئـەوەی دەزگا ئەمنییـەکان دەیانکـرد قابیلـی تەحەمولکـردن نەبـوو، بۆیـە ئەنجامەکـەی ئـەوە بـوو. بێگومـان لەنێـو دەزگای ئەمنیشـدا هەمـووان پشـتی یەکیـان دەگـرت. کـەس نەبـوو راسـتییەکە وەک خـۆی بـاس بـکات. تەنانـەت بەڕێوەبـەری ئەمـن منـی لەگـەڵ خـۆی بـرد بـۆ ئەمنی عـام نـەوەکا لەپشـتی ئـەوەوە بەڕاشـکاوی قسـە بکـەم.

کاوە ئەمیـن: سـەددام حوسـێن لەوکاتـەدا هیـچ سـەردانێکی نەجەفـی کـرد بـۆ بینینـی خوئـی؟
سەباح حەمدانی: نا.

کاوە ئەمین: یەکتریان نەبینی؟
سەباح حەمدانی: نا بەڕاستی نەخێر.

کاوە ئەمین: نا؟
سـەباح حەمدانـی: نەخێـر ئـەو زانیارییـە دروسـت نییـە و بۆ ئەو کێشـەیەش نەهـات. سـەددام حوسـێن نەهـات، بەڵکـو لیژنەیەکـی پێکهێنـا لـە سـەرۆکایەتییەوە. عەلـی حەسـەن مەجیـد بەڕێوەبـەری ئەمنـی عامـی

تێدابـوو، واتـە لیژنەیـەک لـە بەرزتریـن ئاسـت. هـەردوو کوڕەکـەی سـەید خوئیشـی تێدابـوو، سـەید محەممـەد تەقـی و سـەید مەجیـد. هەروەهـا یاریـدەدەری بەڕێوەبـەری ئەمنـی عـام بـۆ کاروبـاری سیاسـی و بەڕێوەبـەری ئەمنـی نەجـەف. بـەڵام لـە لێکۆڵینەوەکـەدا هەموویـان درۆیـان کردبـوو. ئەگـەر قسـەیان لەگـەڵ مـن کردبووایـە جۆرێکـی دیکـە قسـەم دەکـرد.

کاوە ئەمیـن: پـاش پێکهێنانـی ئـەو لیژنەیـە هیـچ گۆڕانکارییـەک کـرا لـە نەجـەف؟ ئـەو هەراسـانکردنە کـەم بـووەوە کـە لەسـەر بنەماڵـەی خوئـی هەبـوو؟

سـەباح حەمدانـی: بەڵـێ رەوشـەکە هەندێـک باشـتر بـوو. تەنانـەت مـن راسـپێردرام، پێشـتر مـن بـە ناڕاسـتەوخۆ هاوکاریـم دەکـردن، بـە نافەرمـی، بـەڵام لـەوە بـەدوا ئیـدی بـە فەرمـی هاوکاریـم دەکـردن. بـۆ نموونـە ئەگەر ویسـتبام شـتێک بزانم سـەبارەت کەسـێکی تۆمەتبـار، لەوانـە، جارێک سـەبارەت وەسـتایەکی نانـەوا پرسـیاریان لێکـردم. ئـەو نانەوایـە نزیکـی ماڵـی سـەید محەممـەد باقـر سـەدر بـوو، بێسەروشـوێن بـوو. ماڵـی خوئـی دەیانویسـت چارەنووسـی بزانـن. رۆژانـە نانیـان لێدەکـڕی و دەیانویسـت بزانـن چیرۆکەکـەی چییـە. منیـش ئـەم پەیوەندییـەی خـۆم بەکاردەهێنـا، چـووم گوتـم سـەید مەجید پرسـیاری ئـەو نانەوایەی لێکـردووم. راسـتە من ئەفسـەری ئەمنـم و چاودێریـش دەکرێـم و ناتوانـم بـە ئارەزووی خـۆم قسـە بکـەم، بـەڵام پەیوەندییەکـەی خـۆم بەکاردەهێنـا، گوتـم سـەید مەجیـد دەیـەوێ بزانـێ ئـەو کەسـە چـی بەسـەرهات و ئاخـۆ دەتوانـێ واسـتەی بـۆ بـکات؟ واتـە تێمگەیانـدن کـە مەرجەعیـەت پرسـیاری ئـەو کەسـە دەکـەن. سـەرەڕای ئـەوەش کـەس وەڵامـی نەدامـەوە. کارەکـە بـە رێچکـەی خۆیـدا رۆیشـت، واتـە کابرایـان کوشـت و خسـتیانە گۆڕێکـەوە. گوشـارێکی زۆریـان لەسـەر بـوو. دوو لـە خزمـە نزیکەکانـی سـەید خوئـی لـە بنەماڵـەی بێلانـی کـە ئێرانـی بـوون، وەڵـڵا سـێ کـەس بـوون، تۆمەتباربـوون بـە ئەندامێتـی حیزبـی دەعـوە و لەسـێدارەدران، هەرسـێکیان. باشـە ئەمـە چییـە؟

هەراسانکردنە یان نا؟ ئێمەش دەمانزانی و خۆم دڵنیا بووم کە ٪99ی ئەوەی پێیاندەگوت دانپێدانان، بە زەبری زۆر وەردەگیرا و راست نەبوون. ئێمە خەڵکمان تۆمەتبار دەکرد و ئەوەش موسیبەتە گەورەکە بوو کە دووژمنایەتییەکی زۆری بۆ سەددام و بۆ عێراق و بۆ دەزگا ئەمنییەکان دروستکرد. تۆ دەزانی مرۆڤێک کاتێک لەسێدارە دەدرا، هەر بەوەندە کۆتایی نەدەهات. تەنانەت خزمانی پلە سێیشی ئەوەی بیویستبا سەفەر بکات نەیاندەهێشت، ئەوەی ویستبای دابمەزرێ نەیدەتوانی، ئێ کەواتە تۆ ژمارەیەکی زۆری خەڵکت کردە دووژمنی خۆت بەهۆی هەڵەیەک، یان بەهۆی دانپێدانانێکی درۆینە.

کاوە ئەمین: باشە سەددام نیگەران بوو یان خەمی ئەوەی هەبوو سەید خوئی بچێتە دەرەوەی عێراق؟

سەباح حەمدانی: بێگومان بەڵێ، چونکە دەرچوونی سەید خوئی دەبووە کێشە، ماناکەی ئەوە دەبوو کە.. واتە ئەنجامەکەی رەنگدانەوەی لەسەر کێ دەبوو؟ لەسەر شیعەی عێراق. چییان دەگوت؟ ئەوان کە ببینن مەرجەعە باڵاکەیان هەڵدێ، هەڵاتنێکی ئاساییش نا، هەڵاتن لە تاو دژایەتی، هەڵاتن بە دڵشکاوییەوە، ئەمە خەڵکی تووڕە دەکرد، ئەمەش لە چ کاتێکدا؟ ئێمە لە جەنگداین. من باسی 1986 دەکەم، لە گەرمەی جەنگدا بووین لەگەڵ ئێران. مەرجەع بڕوات ئێران سوودی لێ دەبینێ، ئەمە شیعەکان بەشێوەیەکی نائاسایی دەورووژێنێ و نازانی ئەنجامەکەی چی دەبێت، بۆیە سەددام کەوتە خۆی بۆ ئەوەی سەید خوئی لە نەجەف بهێڵێتەوە.

کاوە ئەمین: تۆ جارێک لەماڵی سەید خوئی، سیستانی دەبینی، قسەت لەگەڵ کرد؟

سەباح حەمدانی: بەڵێ جارێک چوومە لای سەید خوئی و بینیم سەید سیستانی لەوێیە، تەنیا سڵاوم لێکرد. تەنانەت داوەتێک هەبوو ئامادەی

نەبـوون، تەنیـا بەخێرهاتـن و دانیشـتنێکی کـورت و پاشـان ڕۆیشـتن. سـەید سیسـتانی و سـەید خوئـی پێکـەوە ڕۆیشـتن، مـن و کوڕەکانـی سـەید خوئـی مانەوە.

کاوە ئەمین: ئەوکاتە ئەوان نێوانیان خۆشبوو؟

سـەباح حەمدانـی: بەڵـێ. کوڕەکانـی خوئـی پێیاندەگـوت مامە. مامە سـەید عەلـی. ڕێزێکـی زۆر لەنێوانیـان هەبوو.

کاوە ئەمیـن: کەواتـە بـا ئـەو پرسـیارە بکـەم، لەنێـو بنەماڵـە نێودارەکانـی شـیعەدا ئەوانـەی هەوڵیـان داوە مەرجەعیـەت وەربگـرن، لەوانـە بنەماڵەی سـەدر و خوئی و ئەوانی دیکـە، هەسـت بـە ناکۆکـی دەکـرا لەنێوانیـان یان تەبا بـوون؟

سـەباح حەمدانـی: بێگومـان ناکۆکـی هەبـوو. سـەید محەممـەد باقـر سـەدر خـۆی لەخۆیـدا مەرجـەع بـوو، یەکێـک لـەو شـتانەی لێکۆڵینـەوەم لەسـەر کـردووە و توێژینـەوەم لەسـەر پێشـکێش کـردووە، بەتـەواوی پشـتم بـە محەممـەد باقـر سـەدر بەسـتبوو، چونکـە محەممەد باقر سـەدر بیرۆکـەی جوانـی هەبـوو، تەنانـەت بـە ئاراسـتەی سـوننەش، بـۆ نموونـە لەگـەڵ ئـەوە نەبـوو جنێـو بـە هیـچ هاوەڵێکـی پەیامبـەر بـدرێ و بەکورتـی لـەو شـتانە دووردەکەوتـەوە کـە دەبوونـە هـۆی ناکۆکـی لەنێـوان سـوننە و شـیعە. بۆیـە ئـەم پیـاوە لەگـەڵ نزیکبوونـەوە بـوو، لەوانـە بوو کـە داوای نزیکبوونـەوەی دەکـرد، وەک ئەوانـی دیکـە نەبـوو کـە کاتێـک پرسـیاریان لێدەکـەی نـەرم نیـن، پێتدەڵـێ ئـەوە وایـە و تـەواو. نـا ئـەو پیاوێکـی کراوەبـوو، ئینجـا عەرەبیـش بـوو، بۆیـە بەربژێـری یەکـەم بـوو بـۆ ئـەوەی مەرجەعیـەت لەپاش کۆچـی دوایـی سـەید خوئـی وەرگـرێ، بـەڵام سـەددام حوسـێن ئـەو هەڵەیەشـی کـرد و ئـەوی لەسـێدارەدا. وایـان تێگەیاندبـوو کـە مانـەوەی محەممـەد باقـر سـەدر بـە زیندوویـی مانـای کۆتایـی ڕژێمـە، ئـەوەش هەڵەیەکـی گـەورە بـوو.

کاوە ئەمین: لەو توێژینەوەیەی کە کردبووت، دەڵێی ئێمە دەمانویست مەرجەعیەتێکی عەرەبی بۆ شیعە دروستبکەین کە حیزبی بەعسیش پشتیوانی بکات، کێ بوو ئەو کەسەی پێتانوابوو دەبێ پشتیوانی بکرێت؟ باسی محەممەد محەممەدسادق دەکرێ کە حیزبی بەعس ویستوویەتی پشتیوانی بکات بۆ وەرگرتنی مەرجەعیەت..

سەباح حەمدانی: لەو ماوەیەی من خەریکی ئەوە بووم، محەممەد محەممەدسادق سەدر کەسایەتییەکی لاوازی نەناسراو بوو. کەس نەیدەناسی، هەرچەندە ئەویش پیاوێکی ئایینی بوو، جەماوەری هەبوو، جگە لەوەش زۆر نزیک بوو لە سەید محەممەد باقر سەدر. واتە ئەویش ئاراستەیەکی هەبوو، بەڵام بەهێز نەبوو، خەڵکی لەو بەهێزتر هەبوون. بنەماڵەی حەکیم هەبوون، یان بۆ نموونە سەید محەممەد عەلی حەمامی هەبوو. سەیدی گەورە هەبوون کە خاوەن رۆڵ بوون، بنەماڵەی کاشف غەتا هەبوون، واتە پیاوانی ئایینی زۆر گرنگ هەبوون کە لە هاوسەنگیدا لەو بەهێزتر بوون، بەڵام سەید محەممەد محەممەد سادق سەدر سوودی لە جەماوەریبوونی سەید محەممەد باقر سەدر وەرگرت. خەڵک هەموو چاویان لەسەر محەممەد باقر سەدر بوو. سەدر زۆر هەڵوێستی بەنێوبانگی هەبوون، ئینجاش کە لەسێدارەدرا، ئەم هات هەموو ئەو خۆشەویستییەی چنییەوە و کەوتە یاریکردن، کەوتە هاوکاری لەگەڵ رژێمی عێراق بۆ مەسەلەی حەوزەی عەرەبی، بۆیە دوای 1991 کە من عێراقم بەجێهێشتبوو، پاش رووداوەکانی ئەو ساڵە کە ئەویش دەستگیرکرا، ئاخر محەممەد محەممەد سادق سەدر گیرا. کە ئەو شتانە روویاندا، ئیدی رێبازی خۆی گۆڕی و بە تەواوی باوەڕی بە قسەی دەوڵەت هێنا، باوەڕی بە قسەی ئەمن هێنا، ئینجا دەستیکرد بە وەرگرتنی یارمەتی، بەڵام وەک خۆی بەشی ئەوە زیرەک بوو کە سوود لە دەوڵەت وەرگرێ و هێز پەیدا بکات، ئاخر دەسەڵاتی زۆری پێدرا. پارە بۆ قوتابخانەی ئایینی و پارە خەرجکردن بۆ قوتابییەکانی و بەخشینی

مافـی نیشـتەجێبوون بـە خەڵـک، واتـە دەسـەڵاتی ئـەوەی هەبـوو مافـی نیشـتەجێبوون و مانـەوە بداتـە پیاوانـی ئایینـی و زانـا و ئەوانـەی لـە دەرەوە بـۆ خوێنـدن دەهاتـن. ئەمانـە دەسـەڵاتی زۆر بـوون. ئیدی بـە تێپەڕینی کات، ئێمـە باسـی 1991 دەکەیـن، سـاڵەکانی 92، 93، 94 و 95 و 96 سـەددام بـەرەو لاوازی دەچـوو، سـەید محەممـەد کـە باوکـی موقتەدایـە، سـوودی لـەو دۆخـە وەرگـرت. بەشـێوەیەکی عادەتـی، پیـاوی ئایینـی کـە نزیـک بـوو لـە دەزگای ئەمـن یـان لـە حیـزب لای خەڵـک بەدنـاو دەبـن، خەڵـک لێـی دەتەکێتـەوە، تەنانـەت ئێمـەش هەمانبـوو. هـەر پیاوێکـی ئایینـی پەیوەندی لـەو جـۆرەی هەبووایـە، لـە سـەردەمی سـەددام پیـاوی ئایینـی ناسـراو هەبـوون کـە نزیـک بـوون لە سـەددام، ئیـدی خەڵـک دەکەوتنە قسـە، ئەها ئـەوە فڵانـی کـوڕی فڵانـە.. واتـە دەبوونـە داردەسـتی سـوڵتان، جـا لەنێـو برایانـی شـیعەش هەمـان شـت هەبـوو، فـڵان لـە دەسـەڵات نزیکـە وریابن، بـەڵام سـەدریان قبـوڵ کـرد، بۆچـی؟ لەبەرئـەوەی لەسـەر دوو پـەت یـاری دەکـرد. بەقسـە لـە دژی دەوڵەت بوو بەشـێوەی ناڕاسـتەوخۆ، لەولاشـەوە نوێـژی هەینـی دەکـرد. لەکاتێکـدا زانایانـی شـیعەی ئیمامـی کردنـی نوێـژی هەینـی ڕەتدەکەنـەوە لـە وڵاتێکـدا کـە حاکمێکـی سـتەمکاری هەبێ. نوێژی هەینـی ناکـرێ تاوەکـو ئەوکاتـەی حاکمێکـی عـادل دێـت. هەمووان لەسـەر ئـەوە هـاوڕان، ئەمـە دەرچوونـە لـە دەق. حاکمـی سـتەمکار هەیـە و کەچی ئـەو نوێـژی هەینـی دەکات، بـەڵام ئـەم نوێـژی هەینییـەی زۆر بـە زیرەکانـە دەکـرد، ناڕاسـتەوخۆ قسـەی لـە دژی دەوڵـەت دەکـرد و دەیویسـت لـە بازنـەی دەوڵـەت دەربچـن، بـەوە جەماوەرێکـی لەخـۆی کۆکـردەوە، چونکـە قسـەکانیان دەبیسـت. ئێسـتا مـن دژی دەوڵەتـم، گوێـم لـە یەکێـک بێـت جنێـوی پێبـدا خۆشـحاڵ دەبـم. لـەڕووی دەروونییـەوە خۆشـحاڵ دەبـم. شـیعەش بەوجـۆرە خۆشـحاڵ دەبـوون بـە قسـەکانی ئـەو لـە گوتارەکانـی نوێـژی هەینیـدا، تـەواو کەواتـە جەمـاوەری پەیداکـرد. بەوجۆرە لەسـەر دوو پـەت یـاری دەکـرد تاوەکـو ئـەو ڕۆژەی لـە 1999 دا کـوژرا.

کاوە ئەمین: تۆ کە لێکۆڵینەوەت کردووە و ماوەیەکی زۆر لەگەڵ ئەوان ژیاوی و چاودێریت کردوون، ئێستا ئەگەر باسی مەرجەعیەت بکەین، تێڕوانینی ئەوان بۆ سیستەمی حوکمڕانیی عێراق چۆن بوو؟

سەباح حەمدانی: هەموو مەرجەعەکان و زاناکانیان، بە رووکەش دژی دەوڵەت بوون، مەرج نییە دژیشی بووبن، بەڵام دەتوانین بڵێین کاریان بەسەر دەوڵەتەوە نەبوو، چەندی بیانتوانیبا خۆیانی لێ لابدەن و خۆیان بەدوور بگرن بۆ خۆیان باشتر بوو، چونکە ئەمە دەوڵەتە. مامەڵەی لەگەڵ بکەی دەتخاتە کێشەوە، دژایەتی بکەی دەکەویتە کێشەوە، بۆیە زۆرینەیان لەوجۆرە بوون و هیچ پەیوەندییەکیان بە دەوڵەتەوە نەبوو، بەڵام دەوڵەت ئەوەی بۆ گرنگ بوو، بۆیە هەوڵی دەدا پەیوەندییان لەگەڵ دروست بکات، جا بەهۆی ئێمەوە بووبێ وەک ئەفسەرانی ئەمن و موخابەرات یان بەڕێگەی دیکە، هەندێکیشیانی راکێشایە لای خۆی، ئیدی بە پارە بووبێ، بە مووچە بووبێ، زۆریشیان لەو پارە هەڵڕشتنە سوودمەند بوون، بۆیە کەوتنە پەیوەندی لەگەڵ دەوڵەت و لەگەڵ دەزگای ئەمن. من خۆم پارەم داوەتە هەندێ زانای وا کە خەڵک لە پشتیانەوە نوێژیان دەکرد، واتە جۆرە خەڵکانی وا کە مەرجەعێکی بچووککراوە بوون، بەڵام لەژێرەوە مووچەیان لای ئێمە وەردەگرت. تۆ کە مووچە لە ئەمن وەربگری، مانای وایە سیاسەتی دەزگای ئەمن جێبەجێ دەکەی، وایە یان نا؟ بۆیە بەڵێ تێیاندا هەبوو هاوکارییان دەکردین. زۆر جار داوای ناوی ئەوانەیان لێکردووم، من باسی هاوکاریی خەڵکم کردووە لەگەڵ دەزگای ئەمن، بەڵام خەڵک هەبووە هاوکاریی کردووە نە لەبەر خۆشەویستییان بۆ ئێمە، رەنگە لەبەر پارە بووبێ، یان بۆ گەیشتن بە هەندێ بەرژەوەندی لەڕێی منەوە وەکو بەرپرسێکی ئەمن، یاخود لە ترسان، یانیش بۆ پاراستنی خەڵکی دیکە، بۆ پاراستنی خۆی و خەڵکانی دیکە. نموونەیەکی سادەت بۆ دێنمەوە، مەحموود دووعائی لە قەڵەمی نهێنیی خومەینی بوو پێش ئەوەی خومەینی لە عێراق دەربچێت، یان دەربکرێت. مەحموود دووعائی وەکیلی ئێمە بوو

لــە ئەمــن. فایلــی هەیــە خــۆم هەمووییــم خوێندووەتــەوە. ڕاپۆرتەکانــی کــە وەکــو ســیخوڕی ئەمــن بــۆ ئێمــەی ناردوون، بــەڵام چــی بــۆ ناردووین. ئــەو شــتەی بــۆ ناردوویــن کــە خزمەتــی خۆیانــی کــردووە، لــە هەمــان کات پارەشــی لــە ئێمــە وەرگرتــووە. ئــەم مەحمــوود دووعائییــە هــەر کــە خومەینــی عێراقــی بەجێهێشــت و چــووە پاریــس و دوای ســێ مانــگ لەوێــوە گەڕایــەوە و حوکمــی ئێرانــی گرتەدەســت، ئــەم جــارە وەکــو باڵیــۆزی ئێــران لــە عێــراق بــۆ ئێمەیــان نــاردەوە. باشــە ئەمــە وەکیلــی ئەمــن بــوو لای ئێمــە، بۆیــە هەمــوو ئەوانــەی هاوکاریــی ئێمەیــان کــردووە، مــەرج نییــە دڵســۆز بووبــن، بــەڵام هەبــوون بەڕاســتی هاوکارییــان کردوویــن.

کاوە ئەمیــن: لــەو دیدارانــەی تــۆ لەگــەڵ ئەبــو قاســم خوئی لەوکاتــەدا کــە جەنگــی ئێــران عێــراق هەبــوو، هیــچ کاتێــک باســی ئــەو جەنگەتــان دەکــرد؟

ســەباح حەمدانــی: نەخێر قســەی لەبــارەوە نەدەکــرد. لەو بابەتانــەدا بەهیچ جۆرێــک قســەی نەدەکــرد، مەگــەر پرســیاری لێکرابووایــە لــەڕووی فەتــواوە، یەکێــک دەهــات و داوای فەتــوای دەکــرد و ئەویــش بەوجــۆرە وەڵامــی دەداوە کــە پێشــتر بــۆم باســکردی. واتــە هــەر بــە ئامــاژە باســی دەکــرد، داوای ڕاگرتنــی شــەڕی دەکــرد لەنێــوان موســڵمانان و داوای چارەســەری دەکــرد بــۆ ئــەو فیتنەیــەی کــە لەنێــوان موســڵمانان هەڵگیرســاوە. ئــەم شــتانەش لــە بنەڕەتــەوە خومەینــی ڕەتیدەکردنــەوە. خومەینی هەڵوێســتی ڕاشــکاوانەی لــە خوئــی دەویســت، هەڵوێســتێک لــە بەرژەوەنــدی ئێــران بێــت و دژی ســەددامی کافــر بێــت، بــەو ئیعتیبــارەی کــە خــۆی کافــر نییــە. تــۆ دەزانــی ســەددام و خومەینــی لــە هەمــان ســاڵدا گەیشــتنە دەســەڵات، ئەمــە چــی دەردەخــا؟ ئــەوە پلانێکــی گــەورە بــوو بەکاریانهێنــا، وەکــو گوتــم، لــەو ڕۆژەوە کــە خوالێخۆشــبوو مــام جــەلال، ئاخــر هەمــوو جــارێ ئــەو قســەیەی ئــەوم بیردێتــەوە کــە شــتێکی لەبــارەی ســی ئــای ئــەی دەخوێنــدەوە، هەمیشــە ئــەوەم بەبیردێتەوە. چونکــە بــە کــردەوە ئــەوەم بەچــاوی خــۆم بینــی هاتــەدی. کــەی؟ لــە 1979، ئــەو ڕۆژەی خومەینــی

گەڕایەوە. بەکـردەوە لەوکاتـەوە ململانێـی شـیعی سـوننی دەسـتیپێکرد، ململانێیەکـە بـە هەناردەکردنـی شـۆڕش دەسـتیپێکرد، خومەینـی هـات بۆئـەوەی شۆڕشـمان بـۆ هەنـاردە بـکات، ئـێ باشـە ئێمـە چـی لـە شـۆڕش بکەیـن؟ شۆڕشـەکەت هەنـاردە بکـە بـۆ شـوێنێکی دیکـە.

کاوە ئەمیـن: کـێ محەممـەد سـادق سـەدری کوشـت؟ حیزبـی بەعـس بوو یـان ئـەوەی کـە گوایە ئێرانییـەکان کوشـتوویانە؟
سـەباح حەمدانـی: دواییـن زانیـاری مـن لەوبـارەوە، چونکـە مـن ئەوکاتـە لـە عێـراق نەمابـووم، دوایـن پووختـەی ئـەو چیرۆکـە کـە ئەگـەر بتوانـم پووختـی بکەمـەوە بـۆ ئـەو برایانـەی گوێیـان لێمانـە. کوژرانـی محەممـەد محەممەدسـادق سـەدر بەدەسـتی ئێرانییـەکان بـوو، بـەڵام بـە ڕەزامەندیی عێـراق. ڕێککەوتـن بـوو.

کاوە ئەمین: چۆن؟
سەباح حەمدانی: ڕێککەوتن.

کاوە ئەمین: چۆن شتی وا دەبێ؟
سەباح حەمدانی: بەڵێ ڕێککەوتن.

کاوە ئەمیـن: ڕێککەوتـن لەسـەر ئـەوەی کـە بکوژرێـت، بـەڵام بەدەسـتی ئێرانییـەکان؟
سـەباح حەمدانـی: بەڵـێ. مـن شـایەتێکم هێنایـە ئـەو کەناڵـەی کـە خـۆم سەرپەرشـتی دەکـەم. نـاوم ناوە شـایەتێک لـە بێجاتەوە. ئەمە لە دەسـتەی پاسـەوانیی کوڕەکانـی سـەددام بـووە، لـە بـن ئامۆزاکانـی سەددامیشـە، واتـە کـوڕی ئامـۆزای سـەددامە، ئینجـا لـە دەزگای ئەمنـی تایبەتیـش بـووە. دەزگای ئەمنـی تایبـەت هەمـوو شـت دەزانـن. ئاگایـان لـە زۆر وردەکارییـە.

کاوە ئەمین: ئەو چی دەڵێ؟

سەباح حەمدانی: دەڵێ.. دەڵێ موخابەراتی ئێرانی و عێراقی رێککەوتن لەسەر تیرۆرکردنی محەممەد محەممەدسادق سەدر. ئەمە بەدڵی رژێم بوو، رزگاری دەکردن لەوەی کە تووشی هاتبوون، ئەم کەسە نەهات ببێتە مەرجەعێکی عەرەبی کە خزمەتی ئێمە بکات، بەڵکو هاتووە بۆ ئەوەی خەنجەرمان لێبدات، ئەمە قسەی ئەوکاتەیە کە رژێم خەریک بوو لاواز دەبوو. باسی ساڵی 1999 دەکەین، بۆیە کردیانە قوربانی.

بەشی چوارەم

تیرۆرکردنی
مەرجەعەکانی شیعە

بۆ بینینی بەشی چوارەمی هەڤپەیڤینەکە ئەم کیوئاڕ کۆدە سکان بکە

کاوە ئەمیـن: گوتـت سـەید خوئـی زۆر نەیدەویسـت باسـی جەنگـی عێـراق ئێرانـی لەگـەڵ بکرێـت، بـەڵام ئـەوەی تـۆ هەسـتت پێکردبـێ هیـچ هاوسـۆزییەکی لەگـەڵ ئێـران هەبـوو لـەو کاتـەدا؟

سـەباح حەمدانـی: خـوا ئـاگاداری نـاو دڵـی ئینسـانە، بەخێرهاتنتـان دەکـەم بێگومـان بـۆ ئەڵقەیەکـی نـوێ. خـوا ئـاگاداری نێـو دڵانـە.

کاوە ئەمین: هیچی دەرنەدەبڕی سەبارەت هەستی خۆی بەرامبەر ئێران؟

سـەباح حەمدانـی: مـن لەجێـی ئـەو بوومایە بـە دڵنیاییەوە پشـتگیریی وڵاتی خـۆم دەکـرد، ئێـران، بـەڵام وەکـو مەرجـەع، ئـەو بەرپـرس بـوو لـە بەرامبـەر هەمـوو شـیعە، بـە عێراقـی، عـەرەب، کـورد و هەموویـەوە. ئەو بەرپرسـە، دەبـێ بەجۆرێک قسـە بـکات...

کاوە ئەمین: راستە، بەڵام تۆ هیچ هەستێکی وەهات تێدا نەدەبینی؟

سـەباح حەمدانـی: نەخێـر، بەهیـچ جۆرێـک هەسـتم نەکـرد هاوسـۆزبێ لەگـەڵ ئێـران، تەنانـەت منداڵەکانیشـی.

کاوە ئەمیـن: ئەوکاتـە وەکـو باسـمانکرد سـەید عەلـی سیسـتانیش لـە نەجـەف بـوو، هیـچ پێگەیەکـی گرنگـی ئایینـی هەبـوو لـەو کاتـەدا؟

سـەباح حەمدانـی: بێگومـان نەخێـر، پێگەیەکـی ئەوتـۆی نەبـوو جگـە لەوەی کـە یەکێـک بـوو لـەو موجتەهیدانـەی لەوێبـوون و لـە حـەوزە دەیانخوێنـد. جگـە لـەوەش، ئەوکاتـەی سـەید خوئـی کۆچـی دوایـی کـرد، ئـەو نەبـووە مەرجەعـی بـاڵا، بەڵکـو سـەید عەبدلئەعـلا سـەبزەواری بـووە مەرجەعـی بـاڵا، ئەمیـش کەسـایەتییەک بـوو مـن پەیوەندیـی تایبەتـم لەگەڵـی هەبـوو، پەیوەندییەکـی بەهێـز. دەچـووم و بەسـەرم دەکـردەوە. کراوەتریـن پیـاوی ئایینـی کە ناسـیبم، سـەید عەبدلئەعلا سـەبزەواری بووە. ئەم پیـاوە لەدوای کۆچـی سـەید خوئـی بـووە مەرجەعـی بـاڵا، کـێ دژایەتـی دەکـرد؟ کوڕەکانی

سـەید خوئـی. ئـەوان پێداگرییـان دەکـرد کـە دەبـێ سـەید عەلـی سیسـتانی ببێتـە مەرجـەع، لـەو ماوەیـەدا ئـەوان هـەر خەریکـی مشـتومڕ بـوون لەسـەری، بـەڵام ئیـدی سـەبزەواری ببـووە مەرجـەع و کۆتایی هاتبـوو. زۆری نەبـرد ئەویـش کۆچـی دوایـی کـرد، مردنێکـی سرووشـتی و تەنیـا شـەش مانـگ دوای ئـەوەی کرایـە مەرجەعـی بـاڵا. بـۆ دیاریکردنـی مەرجەعـی نـوێ، کوڕەکانـی خوئـی پشـتی سـەید سیسـتانییان گـرت و بەوشـێوەیە ئـەو بووە مەرجەعـی بـاڵا.

کاوە ئەمیـن: حیزبـی بەعـس لەونێـوەدا هیـچ یاریەکـی نەدەکـرد لەنێـوان ئـەو بنەماڵانـە؟

سـەباح حەمدانـی: تاوەکـو ئەوکاتـەی مـن لەوێبـووم، ئـاگاداری دواتـر نیـم، بـەڵام هەسـتم بـە گەمژەیـی و دەبەنگییەکـی زۆر دەکـرد لـە شـێوازی مامەڵەکـردن لەگـەڵ مەرجەعیـەت و کەسـایەتییە ئایینییـەکان. تـۆ بیهێنـە پێـش چـاوت بەڕێوەبـەری ئەمـن، واتـە بەڕێوەبەرەکـەی مـن کـە لـە مـن کۆنتـرە و دەبـوو لـە مـن تێگەیشـتووتر بـێ، لەکاتێکـدا مـن ئەفسـەرێکی پلـە نـزم بـووم و نەقیـب بـووم، بـەڵام ئـەو موقـەدەم بـوو، دەبـوو لـە کاری ئەمنیـدا قـاڵ بێـت، دەچـم ئـاگاداری دەکەمـەوە دەڵێم سـەید خوئـی بڕیاری داوە لـە عێـراق بـڕوات، دەڵـێ بـا بـڕوات ملـی بشـکێنێ!

ئەمـە چ بەڕێوەبەرێکـی ئەمنـە؟ هەڵەیـە کەسـی وا بکەیتـە بەڕێوەبـەری ئەمـن. تـۆ بەڕێوەبـەری ئەمنـی، دەبـێ شـارەکەت لـەڕووی ئەمنییـەوە بپارێـزی. تـۆ بەرپرسـی لـە ئاسایشـی نەجـەف، رەفتـاری لـەم جـۆرە کێشـەی ترسـناکی بـەدواوە دەبـێ. خـۆ ئەگـەر بەڕاسـتی سـەید خوئـی رۆیشـتبایە، لەکاتێکـدا کـە شـارەکە پـڕ ببـوو لـە دەنگـۆ پـاش لەسـێدارەدانی پیاوانـی بنەماڵـەی میلانـی و لەسـێدارەدانی سـەید محەممـەد تەقـی جەلالـی، ئـێ باشـە چـی بەسـەر ئـەو وڵاتـە دەهـات؟ بۆیـە ئەوانـە کۆمەڵێـك خەڵکی گێل بـوون و لەکاتێکـی نەگونجـاودا ببوونـە حاکـم، هـەر ئەمانـەش بـوون ئـەو هەمـوو دووژمنایەتـی و ناکۆکییەیـان بـۆ بەجێهێشـتین.

کاوە ئەمین: ئەی تێڕوانینی دەزگا ئەمنییەکان بۆ عەلی سیستانی چۆن بوو؟

سەباح حەمدانی: سەید سیستانی کەسایەتییەکی ناسراو نەبوو لە نەجەف. ئێستا باسی شتێکت بۆ دەکەم کە یەکەم جارە باسی دەکەم و با بینەرانی رووداو گوێیان لێبێت. پەیوەندییەکی راستەوخۆم لەگەڵ یەکێك لە سەیدە مەرجەعەکانی عەرەب دروستکرد بەناوی سەید محەممەد عەلی ئەلحەمامی، کوڕێکی لەوێ پزیشک بوو. کابرایەکی عرووبی و موجتەهید بوو، وانەی ئایینی هەبوو، ئیمامی سەحنی حەیدەری بوو، واتە مەزارەکەی ئیمام عەلی، لە هەموو روویەکەوە کامڵ بوو. من توانیم بگەمە ئەو پیاوە و راپۆرتم دەنووسی لەبارەی عرووبەتی و جۆری بیرکردنەوەی، زۆر جاریش زانیاریم لە دکتۆری کوڕی وەردەگرت، بەهەرحاڵ گەیشتمە ئەو ئەنجامە کە ئەم پیاوە مومکینە بمانگەیێنێتە ئامانجی دامەزراندنی حەوزەی عەرەبی، بەڵام لەوجۆرە بوو کە حەزی دەکرد دووربێ لە رووناکی. منیش هەموو ئەم شتانەم بۆ ئەمنی عام دەنووسی، کێ ئەم راپۆرتانەی دەبینی؟ یاریدەدەری بەڕێوەبەری گشتی بۆ کاروباری سیاسی و بەڕێوەبەری ئەمنی عام و بەڕێوەبەری شوعبەی تایبەت، واتە شوعبەی پێنجەم. تاوەکو گەیشتە ئەوەی رۆژێک عەقید سەعدوون لە ئەمنی عامەوە هات بۆئەوەی سەید حەمامی ببینێ. ئێ ناکرێ تۆ راستەوخۆ بێیت و بتەوێ بیبینی، دە راوەستە زەوینەی بۆ سازکەم و ئیشەکە رێکبخەم، ئەگەر حەزی نەکرد مەیە، قبووڵیان نەکرد، هات راستەوخۆ بیبینێ، گوتیان مادام بیرکردنەوەی ئاوایە و رازی بووە مامەڵە لەگەڵ نەقیب سەباح بکات، کەواتە ئەمە کەسێکی باشە. دیدارەکەمان بۆ رێکخست. عەقید سەعدوون رۆیشت و هەموو شتێکی تێکدا. لە دیدارەکەدا ناڕاستەوخۆ هەڕەشەی لێکردبوو، یان وا تێگەیشت کە ئەوە هەڕەشەیە و بەهۆی ئەوەشەوە کارەکە تێکچوو. لەدوای ئەوە تەنانەت لەگەڵ منیش قسەی نەدەکرد. 180 پلە هەڵگەڕایەوە و هەموو دەرگایەکی لێ

داخسـتین، هـەر تەنانەت قوتابخانە ئایینیەکەشـی داخسـت، وانەگوتنەوەی نەمـا و ئیـدی هـەر نەشـهاتەوە بـۆ پێشـنوێژی لـە ڕەوزەی حەیـدەری. ئـاوا بـوو گوشـاری ئەمـن. ئـێ باشـە لێگەڕێـن کاری خۆمـان بکەیـن. ڕەنگـە ئـەو خۆشـیی لـە زمانـی مـن هاتبـێ، لـە قسـەکانم و لـە شـێوازم، ڕاوەسـتە بـا بگەمـە ڕاسـتییەکە. ئەگـەر گومانـت لـە زانیارییەکانـی مـن هەیـە بـۆت تۆمـار دەکـەم. هەمـوو دیـدارەکان تۆمـار دەکـەم و گـوێ بگـرە بزانـە سـەید حەمامـی چـۆن قسـە دەکات. ئەمـە نموونەیەکـە لـە ئاسـتی گەمژەیـی ئەوانـەی لـە دەزگا ئەمنییەکانـدا کاریـان دەکـرد.

کاوە ئەمیـن: ئێمـە پێشـتر کەمێـک باسـی محەممـەد باقـر سـەدرمان کـرد، ئێسـتا بـا بگەڕێینـەوە سـەر ئـەو باسـە، بۆچـی کوشـتیان، پێموایـە هـەر خۆیشـی نەبـوو، تەنانـەت خوشکەکەشـیان کوشـت، هۆیەکـەی چـی بـوو؟

سـەباح حەمدانـی: بەکورتـی باسـی دەکـەم، خـۆی ئەمـە باسـێکی قووڵـە، بـەڵام بۆتـان پووخـت دەکەمـەوە. مـن لـەوێ نەبـووم، بـەڵام هەمـوو وردەکارییەکەیـم خوێندووەتـەوە و بیستووشـمە. لـە کـێ؟ لەوانـەی کـە جێبەجێیـان کـرد. ئەمـە باسـی سـێ مانـگ پێشـتر دەکـەم، سـێ مانـگ پێـش ئـەوەی ڕەوانـەی نەجـەف بکرێـم. یەکـەم جـار کـە ڕەوانـەی نەجـەف کـرام خانـووم نەبـوو، لەکـوێ دەنووسـتم؟ لـە خانـووی ئەفسـەران. ئەفسـەرەکان کـە دادەنیشـتین، بـە وردەکارییـەوە باسـی هەمـوو شـتێکیان دەکـرد. چیرۆکـی لەناوبردنـی سـەدر چـۆن بـوو؟

ئـەو ئەفسـەرەی کارەکـەی جێبەجـێ کـرد، مـن لـە خۆیـم بیسـتووە. ئێسـتا کـە جـار جـار باسـی دەکەمـەوە، هەنـدێ لـە برایانـی شـیعە وەڵامـم دەدەنـەوە و دەڵێـن ئـەو قسـانە ڕاسـت نیـن. نەخێـر بـرا ڕاسـتە، ئـەو دەچـن سـەرچاوەی دیکـە دەهێنـن کـە هەمـووی درۆیـە.

کاوە ئەمین: کەواتە چیرۆکەکەی لای تۆ چۆنە؟

سەباح حەمدانی: سەرچاوەی من ئەو ئەفسەرانەن کە خۆیان کارەکەیان کردووە، لەوانە دوویان لە ژێرخاکنانی سەید محەممەد باقر سەدردا بەشدار بوونە و ساڵی 1991 کوژران. ئەم دوو کەسە رەئیس عورەفای ئەمن بوون، خۆیان مردوونیژ بوون و لەهەمانکاتیشدا لای ئێمە بوون لە ئەمن. بێگومان لەبەرئەوەی لە خەڵک نزیکبوون زانیارییان دەهێنا. ئەم دوو کەسە لە بەخاکسپاردنی سەید سەدردا لەوێ بوون. دەگەڕێمەوە بۆ سەرەتا بۆئەوەی پووختەی چیرۆکەکە باس بکەم. خومەینی لە ئێران سەرکەوت و بێگومان خەیاڵی وابوو لە عێراقیش دووبارەی بکاتەوە. بە رێگەی جیاواز دەستیکردبوو بە نامەناردن بۆ سەید سەدر بۆ ئەوەی خەڵک هانبدا بۆ راپەڕین، بۆیە جۆرێک لە گەمارۆی خرایە سەر، هەندێ لە پیاوانی ئایینی کە بانگەشەی ئەوە دەکەن لە سەید سەدر نزیکبوونە، وا باسدەکەن کە لەژێر گەمارۆیەکی توند بووە، ئەوە درۆیە. گەمارۆیەکی سنووردار هەبوو، گەمارۆیەکی ئەمنی بوو، چاودێری هەبوو، هەراسان دەکرا. پیاوانی ئەمن دەهاتن دوو سێ کاژێر لەبەر دەرگاکەی رادەوەستان. دەهاتن و دەچوون. ناوچەکەش هەمووی بەردەوام هێزی ئەمنی لێبوو، بەشێوەیەکی ناسرووشتی. گەمارۆکەی سەر ماڵی سەید سەدر بەوجۆرە بوو. ماوەیەک ئاوا تێپەڕی و برووسکەیەک لە خومەینییەوە هات، داوای لێدەکات عێراق بەجێنەهێڵێ. برووسکەکە دەڵێ بیستوومە دەتەوێ بڕۆی، نەڕۆی. مەبەستی ئەوە بوو بمێنەوە تاوەکو جڵەوی شۆڕشی ئیسلامی لە عێراق دەگریتەدەست. سەددامیش ئەمەی بیستەوە. بێگومان هەمان ئەم برووسکەیەی نەخوێندووەتەوە، بەڵام لە هەواڵەکانەوە دەیبیستێ، چونکە ئەوان لە میدیای خۆیانەوە بڵاویانکردەوە، ئێ ئەمە ورووژاندنێکی ئاشکرای خەڵکە. سەید سەدر خۆیشی لە لایەنگرانی خومەینی بوو، یان با بڵێین لە لایەنگرانی بیرۆکەی بەرەنگاربوونەوە بوو. ئەم بیرۆکەی بەرەنگاربوونەوەیە پێچەوانە و دژی ئاراستەی سەید خوئی بوو کە

پێیوایە باوەڕداری شیعی دەبێ چاوەڕێی ئیمام مەهدی بێت. محەممەد باقر سەدر لەم مەسەلەی بەرەنگاربوونەوەیەدا هاوڕای خومەینی بوو، بەپێی ئەم بیرۆکەیە ناتوانی بێدەنگ دابنیشی، بەڵکو دەبێ کاری بۆ بکەی تاوەکو مەهدی دەردەکەوێ و ئەوکاتە ئێمە بەیداخەکەی دەدەینێ. ماناکەی ئەمە بوو. سەید سەدریش لەگەڵ ئەم بیرۆکەیە بوو کە بەشێوەیەکی گشتی سەرچاوەی مەترسییە بۆ رژێم، بۆیە فەرمانی دەستگیرکردن بۆ سەدر دەرچوو. ئەوەبوو بردیان بۆ بەغدا بۆ شوعبەی پێنجی ئەمنی عام. کە گەیشتە ئەوێ، ئەکرەم سەعید بەرێوەبەری ئەمن خۆی چوو بۆ لای. هەر لە ماڵەکەی خۆیشییەوە بە رێزەوە هێنابوویان. لە بەغدا چوار پێنج رۆژ مایەوە. لەو چەند رۆژەدا خوشکەکەی چی کرد؟ بنت ئەلهودا... هەموو دنیای تێگەیاند. ئینجا هەڕەشەیشی کردبوو کە ئەگەر تاوەکو سبەی ئازادی نەکەن، لە کازمیە و لە هەموو شارە شیعەنشینەکانی عێراقەوە خۆپیشاندان دەکەن. بەڕاستیش هەندێک بەدەم بانگەوازەکەوە چوون. لە کازمیەی بەغدا خۆپیشاندان کرا، هەروەها لە نەجەف، بەڵام بەخێرایی سەرکوتکران. لە کازمیە، بەسرە و کەربەلا خەڵک کەوتنە جموجۆڵ، کەواتە توانی خەڵک بۆ خۆپیشاندان ساز و ئامادە بکات.

کاوە ئەمین: کەواتە هێز و جەماوەریان هەبوو؟

سەباح حەمدانی: بێگومان... بێگومان خەڵکێک هەبوون باوەڕیان پێی هەبوو. سەدر خۆی کەسایەتییەکی زۆر دیار و درەوشاوەی هەبوو، تەنانەت نێوبانگی لە مەرجەعیەتی خوئی زیاتر رۆیشتبوو، بەتایبەتی لەناو عەرەب، کەواتە بۆ سوود لەمە نەبینن؟ بەهەرحاڵ خۆپیشاندان کرا و ئەوەش ئاماژەیەکی دایە رژێم کە سەدر دەتوانێ کێشەیەکی گەورەیان بۆ سازبکات، بەتایبەتیش لەو کاتەدا کە تازە خومەینی سەرکەوتبوو، ئێران هەمووی خرۆشابوو، هەموو هاواریان دەکرد شۆڕش شۆڕش و شیعەش ئەمەیان دەبیست، کەواتە دەبێ

سـوود لـەم چەخماخەیـە وەربگیـرێ. سـەدر گیـرا و خەڵـک دەسـتیان بـە خۆپیشـاندان کـرد و خۆپیشـاندان سـەرکوت کـرا و لەترسـی ئـەوەی کـە دووبـارە خەڵـک بڕژێنـەوە سـەر جـادە، سـەدر ئـازاد کـرا و گەڕاندیانـەوە ماڵـی خـۆی. ئەمـە هەر نزیکـەی هەفتەیەکـی خایاند و بردیانـەوە ماڵەکەی خـۆی. ئـەوەی کـە دەڵێـن خرابـووە ژێـر گەمـارۆ هەمـووی درۆیـە. هیـچ گەمارۆیـەک نەخرایە سـەر سـەدر، بۆچـی؟ سـەدر دوای ئـەوەی ئـازاد کـرا، هەرچـی شـیعەی عێـراق هەیـە لـە تەلەعفـەرەوە تاوەکـو بەسـرە، تاوەکو ئەبوخەسـیب، دەسـتە دەسـتە بـە ئۆتۆمبێـل دەهاتـن بـۆ سـەردانی. جاری وا هەبـوو پێنـج شـەش، بیسـت، چـل پاسـی کۆسـتەر، یـان بـە ئۆتۆمبێلـی بچـووک دەهاتـن و پیرۆزباییـان لێدەکـرد کـە بـە سـەلامەتی گەڕاوەتـەوە، ئەمـە نەجەفـی خرۆشـاند، مـن ئەمـەم چـۆن لەبیـرە؟ ئەوکاتـە لـە ئەمنـی قـەزاکان بـووم لـە مووسـڵ، بـەردەوام برووسـکەمان بـۆ دەهـات دەربـارەی ئـەو کەسـانەی ئۆتۆمبێلـی ژمـارە ئەوەنـدە چـووە بـۆ نەجـەف بـۆ سـەردانی سـەدر، ئۆتۆمبێلـی ژمـارە ئەوەنـدە چـوو.. ئینجـا لەوکاتـەدا ڕێنماییمـان بـۆ هـات کـە خەڵکـی خۆمـان لەگـەڵ ئـەو خەڵکـە بنێریـن بـۆ پیرۆزبایـی، بۆئـەوەی بزانیـن چـی دەگـوزەرێ. ئـەو ناوچەیـەی منیشـی لێبـووم زۆر شـیعەی تێدابـوو، ئەوەبـوو خەڵکـم نـارد بـۆ نەجـەف، چـوون و ئەنجامەکەشـیان بـۆ هێنایـنەوە، چونکـە لـەوێ چوونـەژوورەوە بـۆ لای و بینینـی سـەدر زۆر ئاسـایی بـوو، کەواتـە دەزگاکانـی ئەمـن دەیانتوانـی بیگەنـێ و چاودێـری بکـەن و تابلـۆی ئۆتۆمبێلـەکان تۆمـار بکـەن و ئەگـەر کەسـێکیان لەنـاو ئـەو خەڵکـە ناسـییەوە زانیـاری لەسـەر بنووسـن. بەهەرحـاڵ ئەمـە بـووە هـۆی چـی؟ سـەددام حوسـێن هـەر شـێت بـوو لـەو ژمـارە زۆرەی ئۆتۆمبێـل و سـەردانیکەر. دەیگـرن خراپـە و ئـازادی دەکـەن خراپتـر، ئەمـە ئاماژەیەکـی ترسـناک بـوو، بۆیـە دەسـتبەجێ بڕیارێکـی نـوێ دەرچـوو. فەرمانێـک بـوو لـە فـازڵ بەڕاکـەوە کـە دووبـارە دەسـتگیری بکەنـەوە و خوشکەکەشـی بگـرن کـە خەڵکـی بۆ خۆپیشـاندان وروووژانـد. چونکـە ئەگـەر بـە تەنیـا هـەر خـۆی دەسـتگیر بکـرێ هەمـان

کێشـە سـەرهەڵدەداتەوە. نزیکـەی هەفتەیـەک تێپەڕیبـوو، ڕۆژی پێنجـی نیسـان بـوو کـە دووبـارە دەسـتگیرکرایەوە.

کاوە ئەمین: چەند لەدوای ئەوە کوژرا؟

سـەباح حەمدانـی: هـەر دوو سـێ ڕۆژ.. دوو سـێ ڕۆژ خرایە ژێـر لێکۆڵینەوە، مـن بەگوێـرەی ئـەوەی لـە ئەفسـەرەکانی شـوعبەی پێنجـەم تێگەیشـتم، فـازڵ بـەڕاک لەگـەڵ کوشـتنی سـەدر نەبـووە. دوو جاریش هەوڵـی لەگەڵ سـەددام حوسـێن دابـوو کـە لـە نیـازی لەنێوبردنـی سـەدر پاشـگەزی بکاتـەوە، بـەڵام نەیتوانـی. پێیانگوتبـوو بڕیارەکـە کۆتاییـە. کۆتاییەکـە چـۆن بـوو؟ هـەر لەنێـو بـارەگای ئەمـن، فیشـەکێک بەسـەری ئەمیانـەوە و فیشـەکێک بەسـەری خوشـکەکەیەوە دەنێـن. بێگومـان لەکاتـی لێکۆڵینـەوەدا، ئەکـرەم سـەعید بەڕێوەبـەری ئەمـن، خەیـری چلمێـران، سـەعدوون سـەبری، ئەمانـە بەرپرسـە باڵاکانـی شـوعبەی پێنـج بـوون، ئەمانـە هەموویـان لـە لێکۆڵینەوەکـەدا ئامـادە بـوون. ئەکـرەم سـەعید کـە خەڵکـی مووسـڵە و بەڕێوەبـەری ئەمـن بـوو، وردەکاریـی ئـەوەی کـە چـی ڕوویـدا لەکاتـی لێکۆڵینـەوە، هەمـووی بـۆ براکـەی خـۆی گێڕابـووەوە، براکەشـی هەمـوو ئەمانـەی نووسـییەوە و بـڵاوی کـردەوە، براکـەی نـاوی خەیرییـە و مفـەوەزی ئەمـن بـوو. بـۆی گێڕابـووەوە کە لەکاتـی لێکۆڵینەوە هەڵوێسـتی زۆر ئەرێنـی بـووە. سـەید سـەدر هەڵوێسـتی پۆزەتیـڤ بـووە لەکاتـی لێکۆڵینـەوە. تەنانـەت فـازڵ بەڕاکیـش کـە چووبوو قسـەی لەگەڵ کردبـوو، پێیگوتبـوو تـۆ چـۆن پشـتیوانی لـەو ئێرانییـە دەکـەی لەکاتێکـدا تـۆ کەسـایەتییەکی عەرەبـی؟ ئەویـش پشـتگیریی ئـەو قسـەیەی کردبـوو، بەگشـتی وا قسـەی کردبـوو کـە خـۆی لـێ بـەدوور دەگرێـت.

کاوە ئەمین: کەواتە پاشگەزبووەوە لە هەڵوێستەکانی؟

سـەباح حەمدانـی: زۆریـش پاشـگەز بـووەوە، چونکـە دەیبینی خوشـکەکەی لـە ژوورەکـەی ئەولاتـرە. یەکێك خوشـکی خۆی ببینـێ لە ژوورێکـی ئەولاترە

و لێکۆڵینـەوەی لەگـەڵ دەکـرێ، چـی دەکات؟ بێگومـان ئامادەیـی خـۆی بـۆ هـاوکاری دەردەبـڕی. جـاری دووەم زۆر جیـاواز بـوو لـە جـاری یەکـەم، لەگـەڵ ئەوەشـدا ئـەو بەڕێـزەوە رەفتـاری لەگـەڵ دەکـردن، پێیگوتبـوون چیتـان دەوێ مـن ئامـادەم. نووسـراوێکیان بـۆ هێنابـوو واژۆی بـکات کـە تێیـدا دەڵـێ مـن ئـاوا و ئـاوا، گوتبـووی واژۆی دەکـەم و هیـچ لاریـم نییـە.

کاوە ئەمین: ئەی کەوایە بۆ کوشتیان؟

سـەباح حەمدانـی: تـەواو، ئـەوە چەخماخەکـە بـوو، چەخماخـەی شـۆڕش. ئەگـەر سـەدر ئەمـڕۆ نەکـوژرێ دوای 10 رۆژ، 20 رۆژ، مانگێکـی دیکـە عێراق سـەراوبن دەبـێ. بۆیـە بڕیـار درا بکـوژرێ و بەنهێنـی ژێرخـاک بخـرێ و هیـچ کـەس بـە شـوێنەکەی نەزانـێ و کـەس نەزانـێ چـی بەسـەرهات، مـاوە یـان نەمـاوە. ئیـدی بەوجـۆرە هەندێـک دەیانگـوت کـوژراوە، هەندێـک دەیانگوت نەکــوژراوە، هەندێــک دەیانگــوت لەســێدارە دراوە، هەندێــک دەیانگــوت لـە زیندانـە و ئـازادی دەکـەن. خـۆت دەزانـی کابـرا کوڕەکـەی لەبەرچـاوی دەبـەن، لـە دڵـی خۆیـدا دەڵـێ رەنگـە سـێ رۆژی دیکـە ئـازادی بکـەن. ئـێ باشـە ئەمانـە سـەیدەکەیان گیـراوە. هەندێکیـان بـاوەڕ دەهێنـن کـە کـوژراوە، بـەڵام هەشـیانە بـاوەڕ ناهێنـێ، هەیـە دەڵـێ دڵنیابن ئـازاد دەکرێ و دەگەڕێتـەوە، بەوجـۆرە خەڵـک بێدەنـگ دەمێننـەوە.

کاوە ئەمیـن: ئـەوان کـە سـەدر گیـرا خۆپیشـاندانیان کـرد، بـەڵام جـاری دووەم کـە گیـرا و بێسەروشـوێن بـوو، بۆچـی هەمـان کاردانەوەیـان نەبوو؟

سـەباح حەمدانـی: لەبەرئـەوەی نەیاندەزانـی چـی بـووە. سـەدر رۆیشـت و بێسەروشـوێن بـوو. لـە کـوێ بێسەروشـوێنە کـەس نەیدەزانـی. بێگومـان هەنـدێ خەڵکـی درۆزن، جـا هەرکەسـێک بـن بـا گوێیـان لـە دەنگـم بـێ، گوتیان تەرمەکەیان هێناوەتەوە بۆ باوکی، بۆ سـادق سـەدر، نوێژی لەسـەر کـردووە، خـۆی تەرمەکـەی شووشـتووە، یـان هـەردوو تەرمەکـە و کفنـی کـردوون، جـا یەکێـك دەڵـێ تەرمـی هەردووکیان بـووە و یەکێـك دەڵێ هەر

یەک تەرم بووە. ئەم قسانە هیچی راست نین، چونکە ئەگەر وابووایە هەموو دنیا سەراوبن دەبوو، بەڵام کەس هیچی نەکرد. بەڕاستیش ئەو ئەفسەرەی لە رۆژی کوشتنی سەدر لە شوعبەی پێنجەم پەیوەندی بە بەڕێوەبەرایەتییەوە کردبوو کە دوو گۆڕ لە شوێنێکی نهێنی ئامادە بکەن هیچ کەس پێی نەزانێ، رەئیس عورەفا حەموودی و رەئیس عورەفا موحسینیان نارد، ئەمانە مردوونێژ (دفغان) بوون لە ئەمنی نەجەف، بەڵام رەئیس عورەفا بوون لە ئەمن و بەعسی بوون و دواتر خەڵاتیشیان وەرگرت. گوتیان بڕۆن دوو گۆڕ ئامادە بکەن، چوون و بێ ئەوەی کەس پێیان بزانێ دوو گۆڕیان ئامادە کرد. دوای چەند کاژێرێک و هەر بەو شەوە دوو تەرمەکە شاردرانەوە بێ ئەوەی کەس بزانێ. ئەمە چیرۆکی راستەقینەی ئەو رووداوەیە.

کاوە ئەمین: کەواتە ئەو دوو گۆڕەی ئێستا گۆڕی ئەوان نین؟

سەباح حەمدانی: بەگوێرەی زانیارییەکانی من نەخێر. ئەوانیش ئەگەر دەیانەوێ بگەنە راستی، ئەو تەرمانەی ئێستا لەو گۆڕانەدان و مەزاریان لەسەر دروستکراوە، دەتوانن (دی ئێن ئەی)یان لێ وەرگرن و بینێرن بۆ پشکنین، ئاوا کێشەکە کۆتایی دێت و سەباح حەمدانیش بێدەنگ دەکەن، بە نموونە دەڵێم، مەبەستم هەرکەسێک بێدەنگ دەکەن کە گومانی هەیە.

کاوە ئەمین: کەواتە بەبڕوای تۆ ئەو گۆڕانەی ئێستا گۆڕی ئەوان نین؟

سەباح حەمدانی: بێگومان نەخێر، نا نەخێر.. ئەو چیرۆکەی من لەو دوو رەئیس عورەفایە بیستوومە، ئەوانە هەردووکیان سەر بە من بوون. من کە هاتم، بوومە بەرپرسی ئەوان. من ئەفسەریان بووم و کاتێك دەڵێم وەرە موحسین ئەو چیرۆکەم بۆ بگێڕەوە، چیم بۆ دەگێڕێتەوە؟ بێگومان شتەکە چۆن بووە ئەوەم بۆ دەگێڕێتەوە. چۆنتان شاردنەوە؟ چیرۆکەکەم وەکو خۆی بۆ دەگێڕێتەوە. باشە، ئەو ئەفسەرەی کە

بەشـداربووە لـە کوشـتنەکە و هـەر خۆیشـی تەرمەکانـی هێنـان بـۆ شـاردنەوە، نەقیـب شـاکر بـوو. مـن چیرۆکەکـەم لـە دەمی خۆی بیسـتووە. تەرمیـان بـۆ کـەس نەناردووەتـەوە، هەرخۆیـان ژێر خاکیان خسـتن و کۆتایی هـات.

کاوە ئەمیـن: ئـەی لەبـەر چـی بـوو کـە دەزگای ئەمـن لـە دوای سـاڵێک هەڵیانکوتایـەوە سـەر ماڵـی محەممـەد باقـر سـەدر؟

سـەباح حەمدانـی: بـۆ ئـەوەی ئاشـکرا نەبـێ کـە کـوژراوە. خەڵـک هەمـوو دابـەش ببـوون لەنێـوان ئـەوەی بـاوەڕی هێنابـوو، ئـەوەی بـەدرۆی دەخسـتەوە و ئـەوەی گومانـی هەبـوو. نەیاندەزانـی مەسـەلە چییە. ماڵـی سـەید سـەدر داخـراوە، تـەواو کۆتایی هـات. کەواتـە ئەگەر کوژرابـێ، دەڵێن ئەمـن هاتـوون شـتەکانی ماڵەکـەی ببـەن. دیـارە تەرمەکەیـان داوەتـە خێزانەکـەی. ئـەم شـتە ئـاوا بـە تەمومـژاوی مایـەوە، ئەمـەش دیارتریـن بەڵگەیـە بۆ راسـتیی قسـەکانی من. من بەشـبەحاڵی خـۆم دوای تێپەڕبوونی کەمتـر لـە سـاڵێک، چوومـە نـاو ماڵەکـەی سـەید محەممـەد باقـر سـەدر. چوومـە ژوورەوە و مفـەوەز دەخیـل تکریتـی و رەئیـس عورەفـا عیسـامم لەگـەڵ بـوو کـە خەڵکـی حەدیسـەیە و شـۆفێری خـۆم بـوو. چووینـە نـاو ماڵەکـەی و هەموویمـان پشـکنی بـۆ ئـەوەی بزانیـن چـی تێدایـە، لـەوێ قاسـەیەکمان دۆزییـەوە کـە رەنگـە چیرۆکەکەیتـان بیسـتبێ، بەهەرحـاڵ قاسـەکەمان دۆزییـەوە و پەیوەندیمـان بـە بەڕێوەبـەری ئەمنـەوە کـرد، ئـەوە بـوو خـۆی هـات و بەوجـۆرە دەسـت بەسـەر شـتەکانیدا گیـرا.

کاوە ئەمین: خەڵک تووڕە نەبوون کە ئاوا چوونە سەر ماڵەکەی؟

سـەباح حەمدانـی: نەخێـر شـتی وا مومکیـن نەبـوو، بێگومـان پلـەی یەکـەم بەهـۆی سـەرکوتکاری. سـەرکوتکارییەکی تۆقێنـەر هەبـوو، خەڵـک نەیاندەوێـرا توخنـی شـوێنێک بکـەون مەترسـیدار بـێ، دەترسـان بگیرێـن و تـووش ببـن. ئێمـەش بـە رێکـەوت چوویـن...

کاوە ئەمین: ئێوە بە ئاشکرا چوون یان بە نهێنی؟

سـەباح حەمدانـی: بێگومـان بـە ئاشـکرا. بـە ئاشـکرا چوویـن دەرگامـان کـردەوە و چووینـە ژوورەوە. ماڵەکـەی هـەر وەکـو خـۆی بـوو. جـا ئەمـە دواتـر کێشـەی زۆری بـۆ دروسـتکردم، خەڵـک لـە بەغـدا لـە دژی ئـەم قسـەیەی مـن خۆپیشـاندانیان کـرد. مـن ئـەو ڕۆژەی چوومـە نـاو ماڵەکـەی، ماڵەکـە وەکـو خـۆی بـوو بـێ ئـەوەی کـەس دەسـتکاری شـتێکی کردبـێ. تەنانـەت ئامێرێکـی ڤیدیـۆی هەبـوو لـەلای دەستەڕاسـتی. کوڕەکـەی خـۆی سـەید جەعفـەر کـە باڵیـۆزی عێراقـە لـە بەریتانیـا، ئەویـش باسـی دەکات. ئامێرێکـی ڤیدیـۆی ناشـناڵ بوو، بەچـاوی خـۆم دیتم، کوڕەکەشـی ئـەوەی لە یـادە. دۆڵابەکـەش، ئـەو دەڵـێ دۆڵاب، مـن یەکێـك لە هاوڕێیەکانم قسـەی لەگـەڵ کردبـوو، گوتبـووی دۆڵابێـک لـەوێ هەبـوو، بـەڵام دۆلاب نەبـوو قاسـە بـوو، ڕەنگێکـی سـلڤەری هەبـوو بۆیـە شـێوەی لـە دۆڵاب نزیـک بوو، بـەڵام قاسـە بـوو. ئینجـا مێـزی نووسـینەکەی و شـوێنی دانیشـتنی لەسـەر زەوییەکـە و لـەلای دەستەڕاسـتی پەنجەرەیەکـی درێـژ هەبـوو دەیڕوانییـە سـەر کۆڵانەکـە. ماڵەکـە هـەر وەکـو خـۆی بـوو، کـەس دەسـتی بـۆ هیـچ نەبـرد. نوعمانـی کـە ئـەو خۆپیشـاندان و هەرایـەی نایـەوە، دوای تێپەڕینـی چـل سـاڵ، ئەفسـەرێکی پێشـووی ئەمـن دێـت دەڵـێ مـن چوومەتـە نـاو ماڵەکـەی سـەید سـەدر، ماڵەکـەی هیچـی لـێ نەهاتبـوو، هیـچ نەدزرابـوو. قاسـەیەکمان دۆزییـەوە و قاسـەکە ئەوەنـدە دۆلاری تێدابـوو. ملیۆنـان دۆلار، یـان بـا بڵێـم بەهـای ملیۆنـان دۆلار. کەچـی یەکێـك لـەولاوە دێـت قسـەیەکی وا دەکات کـە دەیسـەلمێنێ هەمـوو قسـەکانی درۆن. ئـەو دەڵـێ چـی؟ دەڵـێ ئـەو ڕۆژەی سـەید سـەدر بـۆ جـاری دووەم دەسـتگیرکرا، 200 کەسـی سـەر بـە ئەمـن چوونـە نـاو ماڵەکـەی. 200 کەسـی ئەمـن بچنـە نـاو ماڵێکـەوە لەوانەیـە وێرانـی بکـەن، بەتایبەتـی کـە خانووەکـەش کـۆن بـێ، دەڵـێ هەمـوو شـتەکانیان شـکاند، هەموویـان تـاڵان کـرد و ڕۆیشـتن، دوای ئـەوەی سـەیدیان دەسـتگیر کـرد. شـتی وا بـە هیـچ جۆرێـک ڕووینـەداوە، چونکـە مـن خـۆم چوومـە ماڵەکـە و هەموو شـتێکم بـە چاوی

خـۆم بینـی. تەنانـەت چێشـتخانەکەی، تەباخەکـەی و بەفرگرەکـەی. ماڵێکـی سـادە و سـاکار بـوو، سـەدر بۆخۆیشـی مرۆڤێکـی زاهیـد بـوو.

کاوە ئەمیـن: ئـەی منداڵەکانـی چییـان بەسـەرهاتبوو؟ لـە کـوێ دەژیـان ئەوکاتـە؟ یـان بـە تەنیـا لـەو ماڵـەدا دەژیـا؟

سـەباح حەمدانـی: ئەوکاتـەی کـە گیـرا منداڵەکانـی لـەوێ بـوون. خـۆی گیرا و ئینجـا خوشـکەکەیان هێنـا و ئیـدی خێزانەکـەی چوونـە بەغـدا. دەرگایـان داخسـت و ڕۆیشـتن. مـن بینیـم قاسـەکە کرابـووەوە. کلیلەکـەی لەسـەر هەڵگیرابـوو، مانـای وایـە کراوەتـەوە، ڕەنگـە شـتێکیان لـێ بردبـێ، خـوا دەزانـێ. ئـەی بـۆ کرابـووەوە خـۆ دەبـووا دابخرێت. مومکین نییە قاسـەیەک هـەر ئـاوا بەدەسـت بکرێتـەوە.

کاوە ئەمیـن: دەشـێ ئەوەنـدە بـە پەلـە ڕۆیشـتبن کـە بیریـان نەبـووە قاسـەکە دابخـەن..

سـەباح حەمدانـی: ڕەنگـە، بەخێرایـی هەنـدێ شـتی خۆیـان بـردووە و دەرچـوون، ڕەنگـە هەنـدێ پارەشـیان لـێ بردبـێ، ئـەوان لەوکاتـەدا نەیاندەزانـی ئایندەیـان چییـە و چییـان بەسـەردێت. ڕوویانکـردە بەغـدا، خۆیـان لـە بنەڕەتـدا خەڵکـی بەغـدان. ئـەوان چوونە بەغـدا و ئێمـەش... بـا بێمـە سـەر باسـی ئـەو قاسـەیە. چـی تێدابـوو؟

کاوە ئەمین: چی تێدابوو؟

سـەباح حەمدانـی: کـە قاسـەکەمان کـردەوە، زێدەڕۆیـی نییـە بڵێـم پـارەی لـێ دەڕژایـە خـوارەوە. پارەکـە بەسـەرماندا ڕژا. چەندیـن جۆر پـارەی بیانی لە دۆلارەوە بـۆ ریاڵـی سـعودی، دینـاری بەحرەینـی، دراوی مەغریبـی، رووسـی و تەنانـەت هەندێکیـان نەمدەزانـی پـارەی چ وڵاتێکـن. بـە زمانێک لەسـەریان نووسـرابوو نەمدەزانـی چ زمانێکـە تاوەکـو بزانـم پـارەی چ وڵاتێکـە، بەهەرحـاڵ پـارەی عێراقـی بـە سـەفتە، پـارەی سـعودی بـە سـەفتە، ریاڵـی

سـعودی، دینـاری کوێتـی، جگـە لەوانـەش دوو تەنەکـەی گـەورەی خشـڵ و زێـڕ. خـۆی تەنەکەیـەک 16 کیلۆیـە، ناتوانـم بڵێـم هەریەکـە 16 کیلـۆ زێڕیـان تێدابـوو، بـەڵام پێموایـە هـەر یەکـە چـوار کیلـۆ زێڕیـان تێدابـوو.

کاوە ئەمیـن: دواتـر دەرنەکـەوت ئـەم هەمـوو پـارە بیانییـە چـۆن گەیشـتوونەتە دەسـتی سـەید محەممـەد باقـر سـەدر؟ بۆچـی دراوەکان ئـاوا هەمەجـۆر بـوون؟

سـەباح حەمدانـی: ئـەو مەرجـەع بـوو، مەرجەعیـش شـتێکی هەیـە بەنـاوی مافـی شـەرعی. سـەید خوئیـش بێگومـان ئـەوەی هەبـوو بـەو سـیفەتەی مەرجەعـی باڵایـە، بـەڵام ئەمیـش مەرجەعێکـی گـەورە بـوو. خەڵکێکـی زۆری عـەرەب لایەنگـری بـوون و پارەیـان بـۆ دەهێنـا. ئـەم پارانـە خـۆم بینیـم یەکـی پارچـە کاغەزێکیـان پێوەبـوو. بـۆ نموونـە دوو سـەفتە دۆلار کاغەزێکیـان پێـوە بـوو ناوێکـی لەسـەر نووسـرابوو، بـۆ نموونـە محەممـەد عەلـی فڵانـی، واتـە ناوەکانیـان دەنووسـین، شـتەکە روون بـوو کـە ئەمانـە مافـی شـەرعین. لـە دیدارەکـەی خۆشـمدا لـە بەرنامەکـەی دکتـۆر حەمیـد، گوتـم روون و ئاشـکرایە ئەمـە حەقـی شـەرعییە. تـۆ کـە نـاوەکان دەبینـی، دەزانـی کـە ئەمـە حەقـی شـەرعییە و لـە خەڵکـەوە هاتـووە، پارەیەکـە وەکـو زەکات دراوە، چونکـە زەکات لای شـیعە جیاوازە لـە زەکاتـی سـوننە. زێڕەکانیـش ناویـان لەسـەر نووسـرابوو، هـەر پارچەیـەک زێـڕ ناوێکـی لەسـەر بـوو، ئەمانـە خەڵـک بەخشـیونی، یەکێـک زێـڕی زۆری هەیە و دەیـەوێ مافی شـەرعیی لـێ بـدات، دەچـێ دەیداتـە سـەید.

کاوە ئەمیـن: ئێـوە بێگومـان پـارە و زێڕەکانتـان لێـک جوداکـردەوە، ئەوەتان خەمڵانـد کـە بەگشـتی ئـەو زێڕانـە و ئـەو دراوە جیاوازانـە بایـی چەنـد دەبـوون؟

سـەباح حەمدانـی: مـن کـە ئـەو پـارە و زێڕانـەم بینـی، وەکـو لەبیرمـە، پێموایـە مفـەوەز دەخیـل بـوو کـە تکریتییە و هێشـتا لـە ژیاندا مـاوە، گوتی

گـەورەم بـا هەمـووی بکەینـە چەنـد کیسـەیەکەوە و بیبەینەوە بـۆ ماڵەوە، لـەوێ بەشـی دەکەیـن، خـۆت چەنـدت دایـە ئێمـە بیـدە و باقیەکـەی ببـە. گوتـم ئـەوە کاری مـن نییـە. ئەوکاتـە دەسـتپاکی هەبـوو، گوتـم ئـەوە کاری مـن نییـە. هـەر لەوێـدا بـە هۆکـی تۆکـی پەیوەندیـم بـە بەڕێوەبـەرەوە کـرد، گوتـم تکایـە بـە خێراتریـن کات بگـە ئێـرە کارێکـی زۆر گرنگمـان هەیـە و لەماڵـی سـەید محەممـەد باقـر سـەدرین. گوتـم خـۆت و ئەفسـەرەکان و چەنـد ئۆتۆمبێلێـک وەرن. ئەوەبـوو بـە خێرایـی هاتـن و گەیشـتنە ئـەوێ. هەمـوو زێـڕ و پـارە و شـتەکانمان بارکـرد و بردمانـەوە بـۆ بەڕێوەبەرایەتـی ئەمـن. لـەوێ بەڕێوەبـەری ئەمـن تەلەفۆنێکـی بـۆ بانـک کـرد و چەنـد فەرمانبەررێکـی بانـک هاتـن و دەسـتیان بـە ژماردنـی کـرد. دەیانژمـارد و دەیانکـردە سـەفتە، دەیانژمـارد و دەیانکـردە سـەفتە تاوەکـو هەمـووی جیاکرایـەوە، بـەڵام ئەوانیـش هەندێـک لـەو دراوانەیـان نەدەناسـییەوە کـە دراوی کام وڵاتـن.

کاوە ئەمین: بەڵام بەگشتی زانیتان چەند پارە بوو؟

سـەباح حەمدانـی: دەتوانـم ئێسـتا مەزەنـدەی بکـەم بـە 100 ملیـۆن، بـە 50 ملیـۆن، بـە 70 ملیـۆن، چونکـە نازانـم بەرامبـەر چەنـدی ئێسـتایە. مـن لـە سـەرەتاوە گوتـم نازانـم بەرامبـەر چەنـد پـارەی ئێسـتا رادەوەسـتێ. رەنگـە لەوکاتـەدا 10 ملیـۆن بووبـێ، بـەڵام 10 ملیۆنـی ئەوکاتـە هەمـان 10 ملیۆنـی ئێسـتایە؟ بەهـای دۆلاری ئەوکاتـە وەکـو بەهـای دۆلاری ئێسـتا بـوو؟

کاوە ئەمیـن: باشـە بێجگـە لـە پـارە و زێـڕ، هیـچ بەڵگەیـەک، نووسـراوێک یـان شـتێکی نهێنـی لـەو قاسـەیەدا هەبـوو؟

سـەباح حەمدانـی: نەخێـر قاسـەکە هیـچ بەڵگەنامەیەکـی تێـدا نەبـوو، ئـەو بەڵگانـەی دۆزرانـەوە و بارکـران، لەسـەر مێـزی نووسـینەکەی بوون. نووسـینگەیەکی هەبـوو پڕبـوو لـە کتێـب و دەسـتنووس، بـە راسـت

و چەپدا کتێب بوو. ئەو شوێنەی لێی دەنووسی مێزێکی نزم بوو، خۆی لەسەر زەوی دادەنیشت. کە دەچوویتە ژوورەوە، مێزەکە لەلای پێشەوە بوو. ئەوەی چووبێتە ئەو ژوورە و لەیادی مابێ، لەلای راستی پەنجەرەیەک هەبوو. پەنجەرەیەکی درێژ نزیکەی مەتر و نیوێک بەرز بوو، پانیەکەشی 40 - 50 سانتیمەتر بوو. قاسەکەش هەر لەولای راستییەوە بوو. نووسینگەیەکی سادە بوو.

کاوە ئەمین: لەوکاتەدا کە ئێوە ماڵەکەی دەگەڕان، هیچ بەڵگەیەکی نهێنیتان دۆزییەوە؟

سەباح حەمدانی: هەموو وەرەقە و کتێبەکانی کە لەوێ بوون، هەموویان بران و لە بەڕێوەبەرایەتی جیاکرانەوە، ئەوە کاری خەڵکی تایبەتمەند بوو، بەڵام هیچیان نەدۆزییەوە. هیچ شتێکی نائاساییان نەدۆزییەوە. هەمووی کتێب و دەستنووسی ئایینی بوون. نامە و وەڵامی نامە بوون. پرسیاری خەڵک بوون و هەر ئەوەندە، بەڵام دەست بەسەر هەموویدا گیرا و بران بۆ بەڕێوەبەرایەتی ئەمن و لەوێوە رەوانەکران بۆ بەڕێوەبەرایەتی ئەمنی عام. پارەکانیش هەمووی رەوانەی بەشی دارایی ئەمنی عام کران. زێڕەکانیش هەمووی درایە شوێنێک کە تایبەتە بە زێڕ. فەرمانگەیەکە هەمووی رەوانەی لای ئەوان کرا.

کاوە ئەمین: بەڵام ئەو پارەیە موڵکی مەرجەعیەت بوو، مەرجەعیەت داوای نەکرد کە بیگەڕێننەوە بۆ ئەوان؟

سەباح حەمدانی: نا مەرجەعیەتی سەید خوئی هیچ پەیوەندییەکی نەبوو بە پارەی سەید سەدرەوە، چونکە ئەمیش لەخۆیدا مەرجەعێکی جیاواز بوو، پەیوەندی بە مەرجەعیەتی سەید خوئییەوە نەبوو.

کاوە ئەمین: کەواتە ئەو پارەیە وا حساب کرا کە پارەی خۆیەتی بەوشێوەیە دەوڵەت دەستی بەسەرداگرت؟

سەباح حەمدانی: خۆی بەو ئیعتیبارەی کە سەیدە و مەرجەعە، تەنانەت منداڵەکانیشی لەبارەی ئەو پارەیە پرسیاریان کردبوو. ئەمە لە کتێبیشدا باسکراوە، کتێبەکانی شیعە، بۆ نموونە سەید حائیری و خەڵکی دیکەش، دەڵێ قسەی بۆ منداڵەکانی کردووە، یەکێك لە کچەکانی پرسیاری لێ کردووە بۆچی ئەم هەموو پارەیە لای ئێمەیە؟ گوتوویەتی ئەوە پارەی ئێمە نییە، پارەی ساحێبی زەمانە و دەبێ لە شوێنی گونجاوی خۆیدا خەرجی بکەین، واتە ناتوانین بە ئارەزووی خۆمان خەرجی بکەین، بەوجۆرە منداڵەکانی خۆی فێری زوهد کردووە. من بەوجۆرە خوێندوومەتەوە.

کاوە ئەمین: ئەو سەردەمەی کە تۆ لە نەجەف بووی، ئێران وەکو دەوڵەت، وەکو زمان و فەرهەنگ لەناو شاری نەجەف هەبوو؟

سەباح حەمدانی: تەنیا لەڕێی مەرجەعەکانەوە. لەڕێی مەرجەعەکان و پیاوانی ئایینییەوە هەستت بە هەبوونێکی بەهێزی ئێران دەکرد لەو پارێزگایە.

کاوە ئەمین: بۆ نموونە زمانی فارسی هەبوو، خەڵک بە فارسی قسەیان دەکرد؟

سەباح حەمدانی: نا نا زمانی فارسی نەبوو، قسەشی پێ نەدەکرا، بەڵام ڕەنگە خۆیان لەنێوانی خۆیاندا بە فارسی قسەیان کردبێ. کوڕەکانی خوئی کە لەگەڵ باوکیان قسەیان دەکرد، بە فارسی قسەیان دەکرد، هەندێ جار بە ئازەری قسەیان دەکرد. بۆچی؟ چونکە شێخ محەممەد تەقی ئەلموسڵی تورکمان بوو، بۆیە بە تورکیی ئازەری قسەیان لەگەڵ دەکرد. بێگومان بە عەرەبیش قسەیان دەکرد.

کاوە ئەمین: ئەوکاتە ڕێوڕەسمە ئایینییەکانی شیعە ئازاد بوو؟ خەڵک دەیانتوانی بە ئازادی یادە ئایینییەکانی خۆیان بکەنەوە؟

سەباح حەمدانی: زۆربەی ڕێوڕەسمەکان ڕێپێدراو بوون، زۆرینەیان. لەوانە کاروانی ڕۆیشتن بەپێ لەنێوان نەجەف و کەربەلا. یان لە شارەکانی دیکەوە کە دەهاتن، ئەوانە هەموو ڕێپێدراو بوون. هەروەها ڕێوڕەسمی مەقتەل لەناو ماڵەکان و حوسەینییەکان، بەڵام سینەکوتان قەدەخە بوو، خۆبریندارکردن بە چەقۆ و ئەوانە قەدەخە بوو. ئەوە ڕاستییەکەیە، بەڵام دەبوو ڕەزامەندیی ئەمن وەرگرن ئەگەر ویستبایان لە حوسەینییە کۆببنەوە. داوایەکیان پێشکەش دەکرد و ئەمن ڕەزامەندی دەدا و بەوجۆرە دەیانتوانی لەناو حوسەینییە ڕێوڕەسمی مەقتەل بکەن، بەڵام بەبێ ئەو ڕەفتارە نامۆ و ناشیرینانەی کە تەنانەت بەشێکی زۆر لە زانایانی شیعەش ڕەتیدەکەنەوە. ئەوانەی دیکە، وەکو دروستکردنی خواردن و دابەشکردنی لەسەر خەڵک و لەسەر ڕێگەکان هەمووی ڕێپێدراو بوو، بەڵام لەژێر چاودێریی ئەمن. مەفرەزەی ئەمنی و مەفرەزەی پۆلیس دەگەڕان و ئەوەش زیاتر بۆ پاراستنی خەڵک بوو.

کاوە ئەمین: ئەو کارمەندانەی ئەمن هەر لەخۆیان بوون لە شیعەکانی شارەکە یان وەکو تۆ لە شارەکانی دیکەوە هاتبوون؟

سەباح حەمدانی: نا لە هەموو لایەکی تێدابوو، بەڵام زۆرینەی ئەفسەرەکان سوننە بوون. چۆن باسی کێشەی زۆرینەمان کرد لە مەسەلەی ئۆتۆنۆمی کە دەبوو ئۆتۆنۆمی بێت بەڕاستی و کەچی وا نەبوو، تەنیا ئەمنی حوکمی زاتی بوو، لەوێش وابوو، زۆرینەی ئەفسەرەکان سوننە بوون. زۆرینەی بەرپرسەکان سوننە بوون. ماوەیەک بەڕێوەبەری ئەمنی نەجەف کە خۆم کارم لەگەڵ کردووە، شیعە بوو. عومران مووسا مەزلوم، بەڕێوەبەری ئەمن بوو لە ساڵی 1980 - 1981، ماوەی ساڵێک و دواتر گوازرایەوە، ئەوە شیعە بوو،

بەڵام ئەو لە سوننەکان دڵڕەقتر بوو بەرامبەر شیعە، ئەوە راستییە. هەمیشە وابووە و هۆیەکەش نیفاقە.

کاوە ئەمین: دوای ئەو هەموو ساڵە، ئەگەر ئێستا و بە چاوی ئێستاوە هەڵسەنگاندن بۆ رەفتار و سیاسەتی حکومەتی عێراق لە نەجەف بکەی، چۆنی هەڵدەسەنگێنی؟

سەباح حەمدانی: دەسەڵاتی دەوڵەت دەستی وەردەدایە هەموو ئەو شتانەی کە کاری ئەو نەبوون. بەشبەحاڵی خۆم حەزم دەکرد مەرجەعیەت بە کەیفی خۆی کار بکات و پەیوەندیمان پێوەی نەبێ. خەڵکێک دانیشتوون وانە دەخوێنن، زانستخوازن، نە خەڵکیان لێ دەکەمە سیخوڕ و نە پارە دەبەخشمەوە و نە دەیانکەمە وەکیلی ئەمن، لێدەگەڕێم کاری خۆیان بکەن. لە سیستەم دەرمەچۆ و بۆمبمان بۆ دامەنێ و چەک مەهێننە نێو وڵاتەکە، ئەگەر ئەوەیان کرد دەتوانی رەفتاریان لەگەڵ بکەی، بەڵام وەکو مەسەلەی ئایین، لێگەڕێ لەسەر ئایینی خۆیان بن. لێگەڕێ بە شێوازی خۆیان کاربکەن، خۆ ئەگەر ئاوامان کردبا، نە کێشە پەیدا دەبوو، نە سەدان کەسمان بەپێی درۆ و بوختان لەسێدارە دەدا.

کاوە ئەمین: ئەی ژیانی رۆژانەی خەڵکی نەجەف لەوکاتەدا چۆن بوو؟ هەستتان بەوە دەکرد کە خەڵک لە ترس و دڵەڕاوکێدا دەژین؟

سەباح حەمدانی: بەشێوەیەکی گشتی وەکو لە یادم بێت، رەوشەکە خراپ نەبوو لەو کاتەدا. ساڵانی هەشتاکان و لە سەرەتای جەنگدا، ئەگەر ئەو جەنگە نەبووایە هەستمان نەدەکرد کێشەیەکی راستەقینە هەیە. بەشبەحاڵی خۆم بەناو نەجەفدا دەسووڕامەوە بێ ئەوەی پێویستم بە هەڵگرتنی چەک هەبێ، یەکەم لەبەرئەوەی متمانەم بە خۆم هەبوو، دووەم بەهۆی پەیوەندیم لەگەڵ خەڵک. لەوانە بووم کە حەزم دەکرد خەڵک بناسم، سەردانیان بکەم و دۆستانە بم لەگەڵیان.

یەکێـك لـە ئەفسـەرەکانی ئێمـە کـوژرا، مـولازم رەسـمی ئەلحەدیسـی لەسـەر شـەقام کـوژرا، بـەڵام مـن نەترسـام و هەسـتمکرد پەیوەنـدی بـە منـەوە نییـە، لەوانەیـە کەسـێکی خـراپ بووبـێ.

کاوە ئەمین: کێ کوشتی؟ هۆیەکەی سیاسی بوو؟

سـەباح حەمدانـی: بێگومـان، حیزبـی دەعـوە و ئـەو رێکخراوانـەی لەوکاتـەدا هەبـوون، رەنگـە ئـەوان بووبـن، لەوانەشـە ئەزیەتـی خەڵکـی دابـێ، دەسـتی بـۆ ناموسـی کەسـێک بردبـێ، خـوا دەزانـێ، بـەڵام کـوژرا و کـە کـوژراش هەنـدێ تـرس و خـۆف لەنـاو ئەفسـەرەکانی ئەمـن بڵاوبـووەوە و گوتیـان ئاگاتـان لەخۆتـان بـێ، بـەڵام مـن وەکـو خۆم نەترسـام و گوتـم کوژرا کـوژرا، پەیوەنـدی بـە منـەوە نییـە. بـە جلوبەرگێکـی ئاسـاییەوە دەچوومە نێـو بازاڕ و دەچوومـە سـەردانی خەڵـک و دەچوومـە مـەزاری ئیمـام عەلـی و فاتیحام دەخوێنـد و زۆر ئاسـایی دەهاتـم و دەچـووم.

کاوە ئەمیـن: سـەردەمێک ئیمـام خومەینـی لـە نەجـەف بـوو، بـە مۆڵەتـی حکومەتـی عێـراق لـەوێ بـوو؟

سـەباح حەمدانـی: ئـەوەی مـن لـە نەجـەف هەسـتمپێکرد، خەڵکەکـەی رقیـان لـە خومەینـی بـوو، نێوبانگێکـی باشـی نەبـوو، وا بـاس دەکـرا کـە لووتبـەرز بـووە، سـڵاوی لـە کـەس نەدەکـرد و کـە سڵاویشـیان لـێ کردبـا وەڵامـی نەدەدایـەوە. خەڵـک لەنێـو خۆیـان ئـاوا باسـیان دەکـرد، بـەڵام ئایـا لەبـەر مـن بەوجـۆرە باسـیان دەکـرد کاتێـک پرسـیارم لێدەکـردن، یـان بەڕاسـتی خۆشـیان نەدەویسـت؟ لەوەیـان بـە تـەواوی دڵنیـا نیـم. مـن ئـاوا بیسـتوومە و لـە نەجـەف ئـاوا بـاس دەکـرا کـە کەسـێکی خۆشەویسـت نەبـووە. جووڵـەی کـەم بـوو، بـە دەگمـەن لـە ماڵەکـەی دەردەچـوو، بـەڵام سـەید خوئـی دەهـات و دەچـوو، دەهاتـە مـەزاری ئیمـام، هەمیشـە لـە مزگەوتـی خـەزرا دەتبینـی. کەسـێکی جیـاواز بـوو.

کاوە ئەمین: بەڵام ئاخر خومەینی مەرجەع نەبوو...

سـەباح حەمدانـی: راسـتە، بـەڵام ئەویـش مەرجەعێکـی سیاسـی بەهێـز بـوو، ئێرانییـەکان لێـی نزیکبـوون.

کاوە ئەمیـن: ئـەی پەیوەنـدی لەگـەڵ حکومەتـی عێـراق چـۆن بـوو؟ ئـەو بـە مۆڵەتـی حکومەتـی عێـراق لـە نەجـەف بـوو..

سـەباح حەمدانـی: بێگومـان، پەیوەندیشـی بـاش بـوو. پەیوەندییەکانـی لەرێـی کورەکەیـەوە بـوو، ئـەو هاوئاهەنگـی بـۆ دەکـرد لەگـەڵ موخابەرات و ئەمـن و دەزگاکانـی دیکـە. پەیوەنـدی لەگـەڵ بەختیـاری هەبـوو. ئـەم بەختیارییـە یەکێـك بـوو لـە ئەفسـەرە گەورەکانـی سـوپا کـە لـە عێـراق پەنابـەر بـوو. کۆشـکێکی لـە کۆشـکەکانی سـەرۆکایەتی وەرگرتبـوو لـە بەغـدا. لای رژێـم کەسـێکی بەهـادار بـوو، هـەر ئـەم کەسـەش پەیوەندییەکانـی بـۆ رێکدەخسـت و خومەینـی هەرچی پێویسـت بووایە، ئەم بـۆی جێبەجـێ دەکـرد، تەنانـەت بەهـۆی ئـەو پەیوەندییـە خەڵکی گیـراوی لە زینـدان دەهێنایـە دەرەوە. تەلەفۆنـی بـۆ بەختیـاری دەکرد و ئەویـش داوای لـە دەزگا ئەمنییـەکان دەکـرد، یـان لـە بەڕێوەبـەری ئەمنـی عـام کـە ئـەو کەسـانەمان بـۆ ئـازاد بکـەن. بۆیـە بەڵـێ پەیوەندییەکـی بەهێـزی لەگـەڵ رژێـم هەبـوو.

کاوە ئەمیـن: باشـە بـاس لـەوە دەکـرێ کـە پلانێـک هەبـووە بـۆ کوشـتنی خومەینـی، کـێ دەیویسـت بیکـوژێ؟

سـەباح حەمدانـی: ئەمـە جـاری یەکەمـە لـە (رووداو)ـەوە ئەمـە دەبیسـتن. بەڵـێ بەڕێوەبـەری ئەمـن کـە نـاوی سـروح نەجـرس بـوو، ئێسـتا لـە ئیماراتـە و لـەوێ پەنابـەرە، ئـەو پیـاوە بـۆ منـی گێڕایـەوە ئەوکاتـەی هێشـتا ئەفسـەر بـوو لـە بەغـدا. سـروح راسـپێردرابوو کـە خومەینـی بکوژێـت. هەمـوو ئامادەکارییەکـی بـۆ کرابـوو. ژمارەیـەک لـە ئەفسـەرەکانی ئەمنـی نەجـەف چاوەڕێـی بـوون بێـت و دەسـت بـە کارەکـە بکـەن پێـش ئـەوەی لـە عێـراق

دەربچێ و بڕوات. چوون بیکوژن. گوتی گەیشتینە شوێنەکە، ئەمە خۆی گێڕایەوە و وا منیش بە ئاشکرا باسی دەکەم، با گوێی لێم بێ و بڵێ نا من شتی وام نەگوتووە. گەیشتبوونە شوێنەکە و گوتی لەوێ ئاگادار کراینەوە. خۆت دەزانی لە ئەمن جیهازمان هەبوو، ئامێری هۆکی تۆکی و جۆری دیکەشمان هەبوو کە لەنێو ئۆتۆمبێل دادەنرا. گوتی ئاگادار کراینەوە کە کارەکە نەکەین و بگەڕێینەوە شوێنی خۆمان. گوتی ئاوا ئاگادار کراینەوە کە واز لە پلانەمە بهێنن و مەچنە لای، واتە مەیکوژن، جێبەجێی مەکەن. ئەوە بوو گەڕانەوە و تێنەدەگەیشت کە بۆچی نەیانهێشتووە بیکوژن. بڕیار بوو بکوژرێ، بەڵام بارودۆخی سیاسی ئەوکات وابووە، فەرمان لە سەددام حوسێنەوە هاتبوو کە دەست لەوکارە هەڵگرن و تەواوی نەکەن. خوا دەزانێ چی روویدەدا ئەگەر کوشتبایان. خۆ زۆر ئاسان بوو خەڵکی دیکەی پێ تاوانبار بکەی. چونکە کوڕەکەشی ئاوا کوژرا، موخابەراتی ئێرانی کوڕی خومەینییان لە عێراق کوشت، دەکرا باوکیشی بەهەمان شێوە لەلایەن موخابەراتی ئێرانەوە بکوژرێت.

کاوە ئەمین: موخابەراتی عێراق کوڕەکەیان کوشت؟
سەباح حەمدانی: نا ئێرانی کوشتیان.

کاوە ئەمین: ئێرانییەکان کوشتیان؟
سەباح حەمدانی: بەڵێ ساواک.. جەماعەتی شا. چونکە خومەینی لای ئێمە بوو، بەشێوەیەک توانییان بگەنە کوڕەکەی و تیرۆری بکەن.

کاوە ئەمین: کەواتە پلانی کوشتنی خومەینی لەلایەن عێراقەوە دەبێ بە ئاگاداریی سەددام بووبێ..
سەباح حەمدانی: بێگومان کاری لەوجۆرە مومکین نەبوو بەبێ ئاگاداری سەددام حوسێن بکرێ.

کاوە ئەمین: ئەی بۆچی لە دوا ساتەکاندا پەشیمان بووەوە؟
سەباح حەمدانی: کەس ئەوە نازانێ، رەنگە فەرمانێک لە دەرەوە هاتبێ، دەڵێم رەنگە، خوا دەیزانێ.. بۆچی پاشگەز بووەوە؟ ئەگەر جێبەجێ کرابا لەوانە بوو باشتر بێ، دەکرا بخرێتە ئەستۆی موخابەراتی ئێرانی و کۆتایی دەهات، بەڵام ئەوان پلانیان فراوانترە. کێ دەتوانێ بڵێ سەددام حوسێن خۆیشی پەیوەندی لەگەڵ موخابەراتی ئەمریکی نەبووە و ئەوان رێگەیان داوە، یان رەزامەندییان نەداوە لەسەر کوشتنی خومەینی؟ رەنگە ئەوان ئامادەکارییان کردبێ بۆئەوەی خومەینی دەسەڵات بگرێتە دەست پاش ئەوەی لە عێراق دەڕوا و دەچێتە پاریس و زۆر نابا دەگەڕێتەوە و بە ئاسانی حوکم دەگرێتە دەست. سواری فڕۆکەیەک دەبێ و هەر کە دابەزی حوکم دەگرێتە دەست، تەنانەت ئەوەش بە پلان بووە.

کاوە ئەمین: با دوا پرسیارم لەوبارەیەوە ئەمە بێت، خومەینی پەیوەندییەکی باشی لەگەڵ مەرجەعیەت هەبوو لە نەجەف؟
سەباح حەمدانی: نا نەخێر.

کاوە ئەمین: پەیوەندییان خۆش نەبوو؟
سەباح حەمدانی: نا مەرجەعیەتی ئەو لەگەڵ مەرجەعیەتی سەید خوئی بە دوو ئاراستەی پێچەوانە دەڕۆیشت. ناکۆک بوون و تەبا نەبوون، تەنانەت پەیوەندییان نیمچەبڕاو بوو. ئەو دەیویست خۆی وا دەربخات کە... کەسێکی لووتبەرز بوو. زۆر لووتبەرز بوو، بەڵامماڵی خوئی لووتبەرز نەبوون، زۆر سادە بوون، چ باوکیان و چ کوڕەکانیشی، کەچی دوایی هەموو کوڕەکانی کوژران. سەید محەممەد تەقی ئەلخوئی بەدەستی موخابەراتی عێراقی کوژرا. سەید ئیبراهیم لە رووداوەکانی 1991 دا کوژرا. سەید مەجید لە ساڵی 2003 لە نەجەف کوژرا.

کاوە ئەمین: ئەی لەڕووی هزرەوە کامیان باڵاتر بوون؟

سـەباح حەمدانـی: بێگومـان خوئـی. مەرجەعـی بـاڵای هەمـوو شـیعەکانی جیهانـی ئیسـلامی بـوو، بـەڵام خومەینـی تەنیـا مەرجەعـی ئەوانـە بـوو کـە بیرکردنەوەیەکـی جیاوازیـان هەبـوو، ئەوانـەی بڕوایـان بـە پرەنسـیپی بەرەنگاربوونـەوە هەبـوو.

کاوە ئەمین: کەواتە خوئی ئەوەڵ و ئەخیر بوو؟

سـەباح حەمدانـی: بەڵـێ بێگومـان. مرۆڤێکـی زۆریش بـاش بوو، تەنیـا کاری بـۆ بەرژەوەنـدی موسـڵمانان دەکـرد. مـن شـیعە نیـم، بـەڵام ئـەوەی لـە خـۆی و کوڕەکانـی تێگەیشـتم، خوئـی شـیعەیەک بـوو دەیویسـت خزمەتـی هەمـوو خەڵـک بـکات، بـەڵام لـەوە بتـرازێ، بێگومـان هـەر مەرجەعێکیـش هەڵـەی هەیـە، بەدڵنیاییـەوە هەڵەیـان هەبـوو، بـەڵام نامـەوێ بچمـە نـاو ئـەو باسـە.

بەشی پێنجەم

کاری یەکەمی ئەمن لە کەرکووک : بەعەرەبکردن

بۆ بینینی بەشی پێنجەمی هەڤپەیڤینەکە ئەم کیوئارکۆدە سکان بکە

کاوە ئەمین: بەخێربێیەوە بۆ بەرنامەی پەنجەمۆر.
سـەباح حەمدانـی: سـڵاوتان لێبێ و زۆر خۆشـحاڵم کە لەگەڵتـان بەردەوامم و شـایەتی لەسـەر کۆمەڵێـک راسـتی دەدەم بـۆ خەڵـک، تاوەکـو بزانـن چـی روویـدا و بۆچـی روویـدا، تاوەکو گەیشـتینە ئێسـتا.

کاوە ئەمیـن: پێشـتر باسـی کۆمەڵێـک بابەتـی گرنگمـان کـرد کـە پەیوەندییـان بـە مەرجەعیـەت و نەجەفـەوە هەبـوو، لێـرەدا دەمانـەوێ زیاتـر لەسـەر بابەتـی کەرکـووک رابوەسـتین. تـۆ کـەی گواسـترایەوە بـۆ کەرکـووک و بۆچـی گواسـترایەوە؟
سـەباح حەمدانـی: لـە کۆتایـی سـاڵی 1986 لـە بەڕێوەبەرایەتـی ئەمنـی نەجەفـەوە فەرمانـی گواسـتنەوەم بـۆ ئەمنـی کەرکـووک دەرچـوو. پەیوەندیـم کـرد و بوومـە ئەفسـەری هۆبـەی پێنجـەم کـە پەیوەندیـدار بـوو بـە چالاکیـی کۆنەپەرسـتانە لـەو پارێزگایـە.

کاوە ئەمین: ئێوە لەوێ لە هۆبەیەکی تایبەت کارتان دەکرد؟
سـەباح حەمدانـی: هۆبـەی پێنجـەم بەشـێکی تایبەتمەنـد بـوو بـە چاودێری چالاکـی و جموجووڵـی کۆنەپەرسـتانە، واتە حیزبە ئیسـلامییەکان بەگشـتی.

کاوە ئەمیـن: بەگشـتی سیاسـەتی دەزگای ئەمـن لـە کەرکـووک بەرامبـەر کـورد چـۆن بـوو؟
سـەباح حەمدانـی: خـۆی بەڕێوەبەرایەتـی ئەمـن لە پلـەی یەکەم پەیوەسـت بـوو بـە پرۆسـەی تەعریـب. تەعریبـی ئـەو پارێزگایـە، بـۆ ئـەوەی کەرکـووک دووربخەینـەوە لـە مەترسـیی دەستبەسـەرداگرتنی لەلایـەن کـوردەوە. ئەمـە چالاکـی پلـە یەکـی بەڕێوەبەرایەتـی ئێمـە بـوو، مـن بەوشـێوەیە لـە کارەکـە تێگەیشـتم، چونکـە ئـاگاداری هەمـوو رێنمایـی و هەمـوو ئـەو

بڕیارانـەم کـە ئامانجەکەیـان سـنووردارکردنی هەبوونـی کـورد بـوو لـە کەرکـووک.

کاوە ئەمیـن: دوایـی بـە درێـژی دێینـەوە سـەر ئـەم باسـە، بـەڵام دەمـەوێ ئێسـتا لـە تـۆوە بیبیسـتم، ئەگـەر بـە کورتیـش بـێ، مێـژووی تەعریـب لـە دەوروبـەری کەرکـووک دەگەڕێتـەوە بـۆ کـەی؟ چونکـە وەکو زۆر سـەرچاوە جەختـی لەسـەر دەکەنـەوە، تاوەکـو سـاڵانی شەسـتەکانیش ژمـارەی عـەرەب لەچـاو تورکمـان و کـورد زۆر کـەم بـوو. کەواتـە تەعریـب لـە کەرکـووک کـەی دەسـتیپێکرد؟

سـەباح حەمدانـی: بەڕاسـتی لەبەرئـەوەی تاوەکـو نێوەڕاسـتی هەشـتاکان لـە بەڕێوەبەرایەتـی ئەمنـی کەرکـووک کارم نەکردبـوو، بـە وردی نازانـم سیاسـەتی تەعریـب کـەی داڕێـژراوە و کـەی جێبەجـێ کـرا. مـن کـە هاتـم تەعریـب هەبـوو، بۆیـە دەتوانـم باسـی ئەوەتـان بـۆ بکەم کـە لـەو ماوەیەی مـن لـەوێ بـووم چـی روویـدا.

کاوە ئەمیـن: راسـتە، بـەڵام ئـەوەی مـن بزانـم زاوایەکـی تـۆ لـەوێ بـووە، ماڵـی خوشـکت لـە چوارچێـوەی تەعریـب هاتبوونـە کەرکـووک. تـۆ لەڕێـی ئـەو زاوایـەت هیچـت نەبیسـت لەوبـارەوە؟

سـەباح حەمدانـی: بەڵـێ راسـتە، خـۆ ئەگـەر باسـی تەعریـب بکەیـن، سـەرەتا لەوانـەوە دەسـتپێدەکەین کـە دەیانناسـین، یـان ئـەو شـتانەی ئێمـە کردوومانـن، بۆیـە بەڵـێ ئـەوان سـەرەتا هاتنـە سـلێمان بـەگ، ئـەوان عەشـیرەتی شـەممەرن، ئەوانیـان هێنـا و لـە سـلێمان بـەگ نیشـتەجێیان کـردن.

کاوە ئەمین: چ ساڵێک؟

سـەباح حەمدانـی: لـە حەفتـاکان، بـەڵام لەبیـرم نییـە چ سـاڵێک بـوو، بـەڵام لـە حەفتـاکان هاتـن. دواتـر ئـەوان گواسـتیانەوە بـۆ ناوچـەی دیبەگـە،

سەربەشاخ. ئەو شوێنە پێشتر لە ساڵانی شەستەکان حەواس ئسدێدی لێبوو کە سەرۆک هۆزێکی خزمی سەرۆک هۆزەکەی ئێمەیە، مونیف ئەلحەواس، بەڵام ئەمان خەڵکی ناوچەیەکن لای...

کاوە ئەمین: ئەوانیش لە مووسڵەوە هاتوون؟

سەباح حەمدانی: لای سامەڕا.. ئەوانە لە شێخەکانی شەممەری لای سامەڕان. حەواس ئسدێد لەوێ بووە. شەممەری جەربا بۆ جاری دووەم گوازرانەوە بۆ ئەم ناوچەیە. بێگومان دەست بەسەر زەوییەکاندا گیرا و کوردەکان راگوێزران، هەرچی زەوی دیبەگە هەبوو، لەو شوێنەی فڕۆکەکەی وەزیری بەرگری لێی کەوتە خوارەوە تاوەکو لای رۆژهەڵات، تاوەکو دەگاتە زێ، واتە دەگاتە دووبز، ئەو ناوچەیە و ئەو هەموو زەوییە بەرینە جوانە کە دەکەوێتە ناوچەی بارانەوە و زۆر گونجاوە بۆ چاندنی گەنم و جۆ، هەر هەمووی لە کوردەکان زەوتکرا و بە فەرمی درایە ئەمانە. واتە لەسەریان تاپۆ کرا. هەمووی زەوی کشتوکاڵییە. بۆیە بەڵێ هۆزێکی گەورە بوون هاتن ئەو زەوییانەیان بۆخۆیان برد. ئەوەیە سیاسەتی تەعریب کە بریتییە لە راگواستنی خەڵک و تەنانەت کوشتنیان، رێک ئاوا بوو. مرۆڤ کە ماڵ و حەڵاڵی لێ داگیرکرا، ئەو ماڵ و حەڵاڵە، مرۆڤ بەچی دەکوژرێ و دەمرێ؟ بەوەی کە لە ماڵ و حەڵاڵی خۆی رووتی بکەیەوە. ئەو ماڵ و حەڵاڵە لە دەست ئەو خەڵکە دەرهێنرا و درایە خەڵکانی دیکە. ئەو خەڵکانەی دیکەش، من خۆم زۆر جار سەردانی ئەو ناوچانەم دەکرد و دەچووم بۆ ماڵی خوشکم لە دیبەگە، ئەو ناوچەیە تاوەکو دەگاتە پەلکانە و سەربەشاخ هەمووی دەگەڕام و خەڵکم دەبینی. ناوچەیەکی پڕ لە کێشە بوو بە ئەندازەی ئەوەی کە مرۆڤی ئازار دەدا. جارێک کێشەیەک لەنێوانیان روویدا. ئەو عەشیرەتە لەگەڵ کۆمەڵێک خەڵکی چەکدار تووشی کێشە هاتن. ئەو هۆزە گورزێکی بەهێزیان لەو چەکدارانە دا. بەڵام چۆن؟ بەشێوازێکی تاوانکارانە.

کاوە ئەمین: مەبەستت لەو چەکدارانە کێیە؟

سـەباح حەمدانـی: دەڵێـن یەکێتـی بـوون، بـەڵام خەڵکـی چەکـدار بـوون و خەڵکـی گوندەکانـی نێـوان مەخمـوور و هەولێـر بـوون. ئـەم هـۆزە بـەرەورووی کۆمەڵێـک هێـرش بوونـەوە، لەوانـە جارێـک مەڕوماڵاتیـان رفاندبـوون. ئـەم هـۆزەش وەڵامیـان دانـەوە و چوون پەلامـاری کۆمەڵێک گوندیـان دا کـە زنجیرەیـەک گونـدی کـوردن. پەلاماریـان دان و ئەمانیـش مەڕوماڵاتـی ئەوانیـان هێنـا، مـەڕ و ماڵاتـی کـوردان. هێنایـان و لای خۆیـان گلیاندایـەوە، هـەر وەک ئـەوەی ئێمـە لـە دەوڵەتـدا نەبیـن و کۆمەڵێـک باندبیـن ئـەم بـدزێ و ئـەو بڕفێنـێ. دەوڵەتیـش پشـتی هۆزەکـەی گـرت، تەنانـەت خەڵاتیکـردن کـە ئـەو کارەیـان لـە دژی کـوردەکان کـردووە، بۆئـەوەی مەڕوماڵاتەکەیـان ئـازاد بکـەن، ئەوەبـوو ئازادیـان کـردن لـە ترسـی مەڕوماڵاتەکـەی خۆیـان کـە رفێنرابـوون بـۆ پەلکانە. ئەمـە یەکێکە لـەو رووداوانـەی لـە نزیکـەوە ئـاگام لێبـوو، هەروەهـا ئـەو شـتەی دواتریـش روویـدا لـە زنجیـرەی دووەم.. ئەوکاتـە بـوو کـە ژمارەیەکـی دیکـەی شـەممەری تۆدەیـان لـە باشـوورەوە هێنـا و بـە درێژایـی ئـەو زنجیرەیـە نیشـتەجێیان کـردن کـە دەکەوێتـە نزیـک پـردێ. ئـەو زنجیرەیـە سـنووری جیاکـەرەوە بـوو کـە بۆڕیـی نەوتـی پێـدا تێدەپەڕێت. ئـەو هـۆزە بـۆ پاراسـتنی بۆڕیـی نـەوت هێنرابـوون، بـەو بیانـووە کـە بۆڕیـی نەوتی لێیە و نـەوت بـۆ بەنـدەری جەیهـان دەگوازێتـەوە، هاتـن ئـەم هۆزەیـان لـەوێ جێگیرکـرد. هـۆزی شـەممەری تـۆدە لـەلای راسـتی زنجیـرە چیاکـە بـوون لـە نزیـک پـردێ و لـەلای چەپیشـی شـەممەری جەربـای لـێ جێگیرکـرا، ئەمـە تەعریبێکـی روون و ئاشـکرایە و ئەنجامەکەشـی ئـەوە بـوو کـە ئێسـتا باسـی دەکەیـن.

کاوە ئەمیـن: ئەگـەر لـە لایەنـە سیاسـییەکەی ئـەم تەعریبـە بگەڕێیـن کـە دەوڵەتـی لـە پشـت بـووە، ئـەی لەلایەنـی مرۆییـەوە، ئـەم هـۆزە عەرەبانـە کـە موسـڵمانن و خاوەنـی کۆمەڵێـک پرەنسـیپ و بەهـای

تایبـەت بـە خۆیانـ‌ن، چـۆن قبووڵیـان دەکـرد ئـاوا بچنـە سـەر موڵـک و ماڵـی خەڵکـی دیکـە و داگیـری بکـەن؟

سـەباح حەمدانـی: ئـەوە بەتـەواوی روونـە کـە لـەڕووی ئایینـەوە ئـەم زەوییانـە بـە داگیرکـراو دادەنرێـن، موڵکێکـی داگیرکـراوە و نابـێ دەسـت بـۆ موڵکـی خەڵکـی دیکـە درێـژ بکـەی، چونکـە تـۆ دەزانـی ئەمـە داگیرکردنـە. کاتێـک کـە کوێتمـان داگیرکـرد، زۆر عێراقـی هەبـوون ئامـادە نەبـوون ئـەو شـتومەکانە بکـڕن کـە لـە کوێـت دزرابـوون، چونکـە دەیانزانـی ئـەوە موڵکـی خەڵکـە و داگیرکـراوە. زۆر عێراقـی واهەبـوون. ئـەم عەشـیرەتەش کـە خزمـی خۆیشـمن، بەڵام ئەمـە راسـتییە و دەبـێ رەخنـەی لێبگریـن، چـۆن بـووە ئـاوا باسـی بکەیـن، چـۆن داگیـری دەکـەی و دەسـتی بەسـەردا دەگـری؟ کـورد تەنانـەت لـە دوای 2003 یـش نەیانتوانـی ئـەم زەویانـەی خۆیـان وەرگرنـەوە. بیهێنـە پێـش چـاوت، ماڵـی خوشـکی مـن قەرەبوویـان لـە کـورد وەرگرتـووە لـە بەرامبـەر ئـەوەی زەویەکانیـان بـۆ گەڕاندوونەتـەوە. پێنـج ملیـار دیناریـان وەرگـرت، واتـە نزیکـەی چـوار ملیـۆن و 500 هـەزار دۆلار بەهـای زەویـەک کـە موڵکـی خۆیـان نەبـووە. وەریانگـرت و ئێسـتا کەیـف و سـەفای پێـوە دەکـەن. ئاخـر ئەمـە زوڵمـە، ئەمـە لەنێوبردنـی مەزڵـووم و پایەدارکردنـی زاڵمـە. خـۆ جگـە لەمـەش لـە هەمـوو شـتێکدا پشـتیوانی کـراون، ئۆتۆمبێلیـان وەرگرتـووە، چەکیـان وەرگرتـووە، پێداویسـتیی کشـتوکاڵیان لـە بانکـی کشـتوکاڵ وەرگرتـووە. ئـەم ناوچەیـە خـۆی لـە بنەڕەتـدا سـەر بـە قـەزای مەخمـوورە و مەخمووریـش لـە بنەڕەتـدا سـەر بـە هەولێـر بـوو، بـەڵام لەگـەڵ ئـەوەش خرایـە نـاو ململانێـوە لەسـەر کەرکـووک، واتـە ئـەم ناوچەیەیـان دابـڕی، بۆئـەوەی لـە هیـچ بارێکـدا لەسـەر ئـەو ناوچانـە حیسـاب نەکـرێ کـە سـەر بـە هەولێـرن، یـان سـەر بـە مەخمـوورن. لکاندیـان بـە کەرکووکـەوە بۆئـەوەی لـەڕووی ژمـارەی دانیشـتووانەوە بکەوێتـە خزمەتـی پرۆسـەی تەعریبـی کەرکـووک.

کاوە ئەمین: کەواتە ئەوان جگە لەوەی زەوییەکانیان داگیردەکرد، ئیمتیازی دیکەشیان وەردەگرت؟

سەباح حەمدانی: بەڵێ، بەڵێ. ئەم هاوردانە لەم 10 هەزار و شتانەیان وەرنەگرت، ئەوانە تەنیا زەوی کشتوکاڵی و پشتیوانیی بەردەوام، پیکاب و زۆر شتی دیکەی کشتوکاڵی، ئامێری کشتوکاڵی و تۆوی دانەوێڵە و ئەو جۆرە شتانەیان وەرگرتووە.

کاوە ئەمین: چی دەزانی سەبارەت وردەکارییەکانی ئەم پرۆسە ڕێکخراوەی دەوڵەتی عێراق بۆ گۆڕینی دیمۆگرافیای کەرکووک؟

سەباح حەمدانی: من خۆم ماوەی چەند مانگێک سەروکارم لەگەڵ لیژنەی تەعریب بوو. لیژنەیەک هەبوو لە پارێزگا تایبەت بوو بە تەعریب. ئەوانەی لەو لیژنەیەدا بوون وەکو لە یادم بێت، بەڕێوەبەری کاروباری ناوخۆ لە پارێزگا، منیش دەچووم، بەڵام بەردەوام نا، مانگانە کۆبوونەوەیەکمان هەبوو، بەڵام کاری من تەنیا ئەوە بوو گوێ بگرم بزانم چی دەگوزەرێت. جا ئەوەی بەباشی لەیادمە، خاڵی یەکەم مەسەلەی نفووس بوو، چی دەکرا؟ کەرکووک خۆی وەک شارەکە لەڕووی دانیشتووانەوە، زۆرینەی تورکمان بوو، ئەوانی دیکەش هەبوون، کورد و عەرەب، بەڵام زۆرینە تورکمان بوون. لە ناوچەکانی دەوروبەری، ئەوانەی لە سلێمانی نزیکن یان هاوسنوورن لەگەڵ هەولێر، یان لە خوارەوە لای داقووق و ئەو ناوچانە، ئەوانە زۆرینەیان کورد بوون. ئەوە بەپێی ئەو شتانەی دەمخوێندنەوە، جا ئێمەش لە چوارچێوەی ڕێنماییەکانی پارێزگا و حیزب، دەبوو بەجۆرێک کار بکەین ژمارەی کورد لەو ناوچانە کەم بکەینەوە. باشوور و ڕۆژئاوای کەرکووک زۆرینەیان عەرەب بوون. گوندەکانیان عەرەبین. ئینجا ئێستا سەیری ئەم هاوکێشەیە بکە، ئەمە ئەو شتەیە کە ئێمە کارمان لەسەر دەکرد. شاری کەرکووک بۆئەوەی لەڕووی دانیشتووانەوە بگۆڕێ، ڕێنمایی نوێ بۆ فەرمانگەی تاپۆ دەرچوو، بۆ مەسەلەی کڕین و فرۆشتن. ئەمە ئەو

شـتەیە کـە پێشـانت دەدات ئەم پرۆسـەی تەعریبـە چۆن کـراوە. ڕێنماییەکە ئاوابـوو، ئەگـەر کوردیـت و موڵکـت هەیـە، دەتوانـی موڵکەکـەت بفرۆشـی بـە عـەرەب و تورکمـان و بـە کوردیـش. ئەگـەر عەرەبیـت، دەتوانـی موڵـک لـە کـورد و لـە تورکمـان و لـە عەرەبیـش بکـڕی. ئەگـەر تورکمانیـت، مافـی ئـەوەت نییـە موڵـک بفرۆشـی تەنیـا مەگـەر کڕیارەکـە عـەرەب بێـت. نەیدەتوانـی موڵـک بفرۆشـنە کوردێـک، واتـە چوارچێوەیـان بـۆ دانابـوو. ئەم پرۆسـەیە ئەگـەر بەباشـی لێـی وردبیتـەوە دەبینـی چ زولمێکـی تێدایـە. مـن خانووەکـەم پـارە نـاکات لەبەرئـەوەی عەرەبـم، کـەس نایکڕێـت. کـورد و تورکمـان ناتوانـن لێـم بکـڕن، کەچـی خانـووی کـورد بـە خێرایـی دەفرۆشـرا، بۆچـی؟ چونکـە شـارەکە دەبـوو تەعریـب بکـرێ، بۆیـە دەبـوو وایـان لێبکەین زوو بیفرۆشـن.

کاوە ئەمیـن: واتـە کـورد نەیدەتوانـی هیـچ بکـڕێ و تەنیـا دەیتوانـی بفرۆشـێ؟

سـەباح حەمدانـی: دەیتوانـی بفرۆشـێ و لـە کـوردی دیکـەش بکڕێـت. ئەمـە ڕێپێـدراو بـوو. تەماشـای ئـەم ڕێنماییـە بکە، سـەرەڕای سـادەییەکەی، چونکـە ئـاوا کـە باسـی دەکـەی، وادەزانـی شـتێکی بـێ نرخـە، لەبەرخۆتـەوە دەڵێـی چییـە عـەرەب دەتوانـێ لـە کێـی بکـڕێ و کـورد دەتوانـێ بـە کێـی بفرۆشـێت؟ بـەڵام ئـەوە ئێمـە بووین ئـەم ڕێنماییانەمـان جێبەجـێ دەکـرد. کاتێـک کڕیارێـک و فرۆشـیارێک دەهاتـن، بـۆ نموونـە کاک کاوە دەیـەوێ موڵکێـک بفرۆشـێتە سـەباح. معامەلاتەکـە دەچـووە بەڕێوەبەرایەتـی ئەمـن. لـەوێ لێیـان دەکۆڵییـەوە، کاک کاوە لـە چ نەتەوەیەکـە؟ سـەباح لـە چ نەتەوەیەکـە. زانیارییەکانمـان دەنـارد: سـەباح عەرەبـە و کاوە کـوردە، ئەمـە دەتوانـێ بەوەی بفرۆشـێ یـان نا، ئەگەرنـا دەسـتبەجێ ڕەتدەکرایەوە. واتـە هەمـوو کڕیـن و فرۆشـتنێک دەهاتـەوە دایـرەی ئەمـن. ئەمـە کارێکـی نامرۆڤانـە و زۆر ترسـناکە و بیرۆکەیەکیشـمان دەداتـێ سـەبارەت ئـەوەی لـەو ماوەیـەدا چـی کـراوە.

کاوە ئەمین: کەواتە ئەمنی کەرکووک بەشێوەیەک لە شێوەکان سەرپەرشتی پرۆسەی تەعریبی دەکرد؟

سەباح حەمدانی: بێگومان. جێبەجێکردنەکەی لەسەر ئێمە بوو، ئێمە لایەنێکی جێبەجێکاری ئەمنی بووین. راگواستن، هەرکەسێک کێشەی بنابووایەوە، هەر کوردێک کێشەی دروستکردبایە، یان هەر تۆمەتباریش با، خۆت دەزانی لە عێراقدا هەمیشە تۆمەتبار تاوانبارە تەنانەت ئەگەر بێتاوانیشی بسەلمێت، رێک پێچەوانەی ئەوەی لە دنیادا باوە. هەموو جیهان هاوار دەکەن تۆمەتبار بێتاوانە تاوەکو ئەوکاتەی تاوانەکەی لەسەر دەسەلمێ، ئەی بۆ لای ئێمە تاوەکو ئەم ساتەش بەپێچەوانەیە. لە عێراقدا هەر وابووە. هەر کەسێک وەکو تۆمەتبار بێتە بەردەمت، تۆ وەکو لێکۆڵەر دەتەوێ تۆمەتەکەی لەسەر بسەلمێنی، باشە بۆ؟ کاری تۆ ئەوەیە راستییەکە بزانی. جا هەرکاتێک شتێک لەسەر کوردێک سەلمابووایە، دەستبەجێ رایاندەگواست. بەخۆی و خێزانەوە بە شەوی تاریک شتەکانیان فڕێدەدایە ئۆتۆمبێلێکەوە و رەوانەی ناوچە کوردییەکانیان دەکردن. ئەم راگواستنەش بەهەمان شێوە بەشێک بوو لە تەعریب و گۆڕینی دیمۆگرافیای شارەکە. باشە بۆ؟ لێگەڕێن لە هەموو شوێنێک بتوانین بژین. کورد لە کوێ ویستی بژی، تورکمان لە کوێ ویستی بژی و عەرەب لە کوێ ویستی بژی. ئەمە عێراقە، تۆ بۆچی هاوکێشەکانی دەگۆڕی؟ چونکە کە هاوکێشەکانیت گۆڕی ئیدی مافی حوکمڕانیی ئەم وڵاتە لەدەست دەدەی.

کاوە ئەمین: باسی ئەوەت کرد کە زۆرینەی ناو شاری کەرکووک تورکمان بوون، بەڵام ئەمە شتێکی مێژوویییە با باسی بکەین، ساڵی 1957 کە سەرژمێری کرا، ئەوە بووە بەڵگەیەکی مێژوویی کە زۆرینەی دانیشتووانی کەرکووک کورد بوون، هۆی چی بوو کە کورد کەمبوونەوە و ژمارەی تورکمان لە کەرکووک دا زیادی کرد؟

سەباح حەمدانی: وەکو گوتم من درەنگ هاتم. کاتێک نووسراوەکانی

لیژنـەی راگواسـتنی پارێـزگام خوێنـدەوە، چیـم بینـی؟ دەرئەنجامـی ئـەو شـتانەم بینی کـە لـە سـاڵانی پێشـتردا کرابـوون، بیسـت سـاڵی پێشـتر چـی کرابـوو؟ ئـەوە ئێمـەی گەیاندبـووە ئـەو ئامـارە کـە ژمارەکانیـم بـە تـەواوی لـە یـاد نییـە، بـەڵام پووختەکەیـم لەبیـرە. بەگوێـرەی ئـەوە، زۆرینـەی دانیشـتووانی نـاو شـاری کەرکـووک تورکمـان بـوون، ئـەو شـوێنانەی دەوروبەریشـی کـە باسـمکردن کـوردی بـوون، لای باشـوور و رۆژئاواشـی عـەرەب بـوون، جـا ئەمـە بـۆ ئەوکاتـەی دەوڵـەت ئەنجامێکـی خـراپ نەبـوو، ئـەوە بـاش بـوو کـە پرۆسـەکە گەیشـتبووە ئـەو ئاسـتە، بـەڵام زیاتریـان دەویسـت، بـە چـی دەتوانیـن زیاتـر بیگۆڕیـن؟ بـە راگواسـتنی کـورد. چەنـدی بتوانیـن دیمۆگرافیـای ناوچەکـە بگۆڕیـن، ئەوەنـدە نزیـک دەبینـەوە لـە ئامانجـی دوورخسـتنەوەی کـورد لـە کەرکـووک. بیرۆکەکـە ئاوابـوو، چەندی بتوانیـن وا لـە کـورد بکەیـن کـە بـڕۆن. کـورد لـە مـاوەی پێنـج خولـەک دەچـوو رەزامەندییەکـی دەهێنـا کـە دەیـەوێ شـوێنی نیشـتەجێبوونی بگـۆڕێ و لـە کەرکـووک بـڕوات، بـەڵام ئەگـەر عەرەبێـک داوای شـتی وای کردبووایـە، دەبـوو واسـتە بـکات، یـان بەرتیـل بـدات بـۆ ئـەوەی رەزامەنـدی وەرگـرێ و بتوانـێ لـە کەرکـووک بـڕوات.

کاوە ئەمین: ئەی فەرمانگەی تاپۆ لەم پرۆسەیەدا رۆڵی چ بوو؟

سـەباح حەمدانـی: ئێمـە هێشـتا باسـی بابەتـی دابەشـکردنی زەویمـان لەسـەر هـاوردەکان نەکـردووە، ئەوانـەی لـە پارێزگاکانـی دیکـەوە دەهاتـن. سیاسـەتی هاندانـی هـەژارەکان لـە پارێزگاکانـی دیکـە بـۆ ئـەوەی بێـن لـە کەرکـووک نیشـتەجێبن، ئەمـە بابەتێکـی دیکەیـە، بـەڵام بەشـێکی سەرەکیشـە. تـۆ زەوی دابـەش دەکـەی...

کاوە ئەمین: باسی ئەوانەش دەکەین...

سەباح حەمدانی: بەڵام ئەمە بابەتێکی سەرەکییە لەم باسەدا..

کاوە ئەمیـن: کەواتـە بـا باسـی ئەمـەش بکەیـن و بیبەسـتینەوە بـە فەرمانگـەی تاپـۆوە..

سـەباح حەمدانـی: بەڵـێ.. ئـەم هاوردانـە، مـن ژمـارە و شـتم لەیـاد نییـە بەڕاسـتی، بـەڵام لەیادمـە کـە زەوییـان وەرگـرت و هـەر یەکەیـان بڕێـک پارەشـیان وەرگـرت بـۆ ئـەوەی بیکەنـە خانـوو، ئەمـە بەتایبەتـی بـۆ ئەوانـەی لـە پارێزگاکانـی باشـوورەوە دەهاتـن. ئـەم سیاسـەتە کاریگەرییەکـی زۆری هەبـوو لەسـەر پرۆسـەی گۆڕینـی دیمۆگرافیـای شـارەکە و بەشـێوەیەکی سەرسـوڕهێنەرانەش سـەرکەوتوو بـوو. لـە دوای ئـەوە ئیـدی دەمانگـوت هەسـت بـە گۆڕانـکاری لەنـاو شـار و دەوروبـەری دەکەیـن.

کاوە ئەمیـن: ئـەی فەرمانگـەی کشـتوکاڵ رۆڵـی چـی بـوو؟ بەتایبەتـی لـە زەوتکردنـی زەوی لـە کـورد و بەخشـینی بـە عـەرەب و تاپۆکردنـی لەسـەریان. ئـەوان ئاسـانکارییان دەکـرد بـۆ ئـەوەی پرۆسـەی تەعریـب بەگورتـر بەڕێوەبچـێ؟

سـەباح حەمدانـی: ئەوەشـم بـە باشـی لەیـادە کـە لـە ناوچـەی پیشەسـازی، زەوی و شـوێنیان دەدایـە عـەرەب، عـەرەب بەتایبەتـی لەوەدا ریزپـەڕ کرابـوون کـە دەیانتوانـی زەوی وەرگـرن و بیکەنـە گـەراج، یـان پـرۆژەی دیکـە لـە ناوچـەی پیشەسـازی دروسـت بکـەن. هەروەهـا لەو ناوچانـەی کـە دواتـر پـڕۆژەی نوێـی ئاودێرییـان لەسـەر جێبەجـێ کـرا، لەوێـش زەوییـان دەدایە عەرەبـەکان، تەنانـەت یەکێکـی وەکـو سـەددام کامـل رووبەرێکـی بەرفراوانـی لـە ناوچـەی نزیـک داقـوق وەرگـرت، چونکـە ئـەو ناوچەیـەش کەوتبـووە چوارچێـوەی پرۆسـەی گۆڕینـی دیمۆگرافییـەوە. لەوێـش زەوی زۆریـان بەخشـی، تەنانـەت پێشـنیازیان بـۆ منیـش کـرد، بـەڵام گوتـم زەوی کشـتوکاڵیم نـاوێ، گوتیـان گەراجێـک وەرگـرە، واتـە زەوی پیشەسـازی، بـەڵام هیـچ داوایەکـم پێشـکەش نەکـرد و وەرمنەگـرت، خۆیـان ناویشـیان نووسـیم، بـەڵام نەمویسـت و

بەدوایدا نەچووم، ڕەنگە ئێستا بچمە شارەوانی کەرکووک ناوی خۆم بدۆزمەوە کە لە ناوچەی پیشەسازی گەراجێکم بە ناوە. بە کورتی عەرەب هاندەدران بۆ ئەوەی ببنە خاوەنی زەوی و قەرزی کشتوکاڵی وەرگرن، بەتایبەتی لەو شوێنانەی بە پڕۆژە نوێیەکانی ئاودێرییەوە دەبەسترانەوە. شتەکە ڕوون و ئاشکرا بوو کە تۆڕێکی بەهێز چنراوە کە هەموو لایەک تێیدا ئەرکێکیان هەبوو. بانکی کشتوکاڵی، بانکی پیشەسازی، فەرمانگەی تاپۆ و پارێزگا، هەموویان بەو ئاراستەیە کاریان دەکرد. ئاراستەی تەعریب.

کاوە ئەمین: کەواتە هەموو ئەو فەرمانگانە ئاگایان لە کارەکانی یەکدی هەبوو؟

سەباح حەمدانی: بەڵێ، ئەمە شتێک بوو کۆکبووین لەسەری. کەسێکیان نەدەهێنایە ناو ئەو لیژنانە نوێنەرایەتییان بکات، مەبەستم لیژنەکانی تەعریب ئەگەر کەسێکی ناسراو نەبووایە و بیرکردنەوەی بەو ئاراستەیە نەبووایە، واتە نەدەبوو هەڵوێستێکی هەبێ جگە لەو هەڵوێستەی کە لایەنگر و پشتیوانی تەعریبە. من دژی تەعریب بووم و پێکەنینم بەوە دەهات، بەتایبەتی ئەو مەسەلەی تاپۆ و کڕین و فرۆشتنە. تەنانەت چەند جارێک لای بەڕێوەبەری کاروباری ناوخۆ لە پارێزگا کە ناوی عومەرییە و خەڵکی مووسڵە، زۆریش برادەرمە، بەو ڕێنماییانە پێدەکەنین کە عەرەب نابێ بە کوردی بفرۆشێ و کورد دەبێ بە کێی بفرۆشێ، گاڵتەجاڕی بوو. خۆمان لەنێوانی خۆمان کە قسەمان دەکرد وەک گاڵتەجاڕی باسمان دەکرد. ماوەی سێ مانگێک چوومە ناو دانیشتنەکانی ئەو لیژنەیە و تەماشای کارەکانم دەکرد و بەشداری کۆبوونەوەکانیانم دەکرد، لەناکاو منیان لەوێ کێشایەوە، لەوانەیە هەر ئەو عومەرییە زانیاری دابێ کە من ڕەخنە لەو سیاسەتە دەگرم، بۆیە منیان لادا و ئەفسەرێکی دیکەیان دانا.

کاوە ئەمیـن: ئـەو عەرەبانـەی کـە لـە ناوچەکانـی دیکـەی عێراقـەوە دەهێنـران بـۆ کەرکـووک زیاتـر خەڵکـی کـوێ بـوون؟

سـەباح حەمدانـی: زۆرینەیـان ئەوەنـدەی مـن بزانـم خەڵکـی باشـوور بـوون. خەڵکـی هـەژار بـوون و بـۆ دەرەتانێـک دەگـەڕان، ئـێ عێراقیشـە، وا بیردەکاتـەوە کـە مافـی خۆیەتـی لـە هەولێـر بـژی، یـان لـە کەرکـووک یـان لـە مووسـڵ. دیـارە ئەمـە مافـی هـەر هاووڵاتییەکـە لـە هەمـوو وڵاتانـی دنیـا، بـەڵام کاتێـک شـتەکە تەنیا پەیوەسـت دەبـێ بـە یـەک شـوێن، تەنیا بـە کەرکـووک، دەردەکـەوێ کـە لـەم کارەدا نیـازی داگیـرکاری هەیـە، زەوتکردنـی موڵکـی خەڵکـی دیکەیە. تـۆ کـە ئاسـانکاری بـۆ کەسـی هاتـوو تەنیـا بـۆ ئـەم شـارە دەکـەی، دیـارە کـە بڕیارەکـەت زاڵمانەیـە و نیـازی خراپـی لەپشـتە، بەڵام خەڵکـی هـەژار ئـەوە نازانـن، پێویسـتیان بـە خانـووە و ئەوانیـش کەرکووکیـان بـۆ هەڵبـژاردن، ئەوەشـیان بیسـتبوو کـە بڕیـاری تایبـەت هەیـە بـۆ ئەوانـەی دەچنـە ئـەو شـارە. چـوون نفووسـی خۆیـان گواسـتەوە، تەنیا گواسـتنەوەی نفووسـی دەویسـت بـۆ ئـەوەی پارچەیـەک زەوی وەرگـرن و پاشـان قـەرزی خانووبـەرە وەرگـرن و بیکەنـە خانـوو. ئـێ ئەمـە بـۆ ئـەوان شـتێکی بـاش بـوو، خـۆ ئەگـەر ئـەم بڕیـارە بـۆ هەمـوو پارێزگاکانـی وڵات بووایە و بـۆ بەرژەوەنـدی هەمـووان بووایـە، دەمانگـوت ئـەم دەوڵەتـە خزمەتـی هاووڵاتییەکانـی دەکات، بـەڵام تەنیـا لـەم شـوێنە و بـۆ نیازێکـی گڵاو خزمەتـی هاووڵاتـی بکـەی، ئەمـە کارێکـی ناشـەریفانەیە.

کاوە ئەمیـن: ئەوانـەی دەهاتـن موڵـک و ماڵەکانیـان لـە شـارەکانی پێشـوویان دەمـا؟

سـەباح حەمدانـی: بێگومـان، کـەس لەسـەری نەدەسـەپاندن. دەیتوانـی هەرچـی هەیـە بیفرۆشـێ و بێـت، بـەڵام ئەمـە مافێکـی سـەربار بـوو، مافێکـی نـوێ کـە لـە کەرکـووک وەریگرتـووە.

کاوە ئەمین: نفووسیشیان دەگواستنەوە بۆ کەرکووک؟
سـەباح حەمدانـی: بەڵـێ دەگوازرایـەوە. بڕیارەکـە زۆر روون بـوو. دەڵـێ جارێکـی دیکـە مافـی ئـەوەت نابـێ نفووسـی خـۆت لـە کەرکووکـەوە بگوازیـەوە، واتـە دەبـێ لـە کەرکـووك بمێنییـەوە.

کاوە ئەمیـن: ئـەو سـەردەمە هیـچ گرنگییەکـی تایبـەت دەدرا بـە حەویجـە، یـان بـە گەڕەکـە عەرەبنشـینەکانی کەرکـووک؟
سـەباح حەمدانـی: بەنیسـبەت دانیشـتووانی کەرکـووک، حەویجـە و غەیـری حەویجـە، ئـەم دیارییـە ئەوانـی نەدەگرتـەوە، ئـەوان نەیاندەتوانـی زەوی و پـارە بـەو بڕیـارە وەرگـرن، چونکـە ئەوان لـە بنەڕەتـەوە خەڵکـی کەرکووکن، بۆیـە ئەمـە بـۆ ئـەوان نەبـوو..

کاوە ئەمیـن: بـەڵام مـن مەبەسـتم ئەوەیـە لـەڕووی خزمەتگوزارییـەوە، گرنگیـی تایبـەت بـەو گـەڕەک و ناوچانـەی عـەرەب دەدرا؟
سـەباح حەمدانـی: بەڵـێ بێگومـان، ئاخـر ئەوەش بەشـێک بوو لە سیاسـەتی جیـاکاری، تەنانـەت لـە پارێزگاکانـی باشـووریش، هیـچ کاتێـک خزمەتگـوزاری بەشـێوەیەکی دروسـت و یەکسـان نەدەگەیشـتە هەمـوو پارێـزگاکان. سیاسـەتی رژێمەکـە بەوشـێوەیە بـوو.

کاوە ئەمیـن: ئـەم تەعریبـە هـەر تەنیـا لـە داگیرکردنـی زەوی و گۆڕینـی دیمۆگرافیـدا سـنووردار نەبـوو، بەڵکـو لـەڕووی فەرهەنـگ و زمانیشـەوە کاری لەسـەر دەکـرا، لـەو لایەنـەوە چـۆن بـوو؟
سـەباح حەمدانـی: لەیـادم نییە لەو لایەنـەوە چۆن کار کراوە و ئامارێکیشـم لەبەردەسـت نییـە، بـەڵام لـەڕووی لۆژیکـەوە، وەزارەتـی پـەروەردە و بەڕێوەبەرایەتـی پـەروەردەی کەرکووکیـش هـەر بـەو ئاراسـتەیە کاریـان کـردووە، چونکـە لـەو پرۆسـەیەدا هەمـوو لایـەک بـە یـەک ئاراسـتە کاریـان دەکـرد کـە ئاراسـتەی تەعریبکردنـی شـارەکە بـوو، یـان بڵێـم تەعریبـی

پارێزگاکـە بەگشـتی، بـەڵام وردەکاریـی ئـەوەی کـە لـە بـواری پـەروەردە چی کـراوە؟ ئـەوە نازانـم.

کاوە ئەمیـن: ئـەی لـە مەسـەلەی دامەزرانـدن، بەتایبەتـی لـە کۆمپانیـای نەوتـی باکـوور و لـە شـوێنەکانی دیکـەش، یەکسـانییەک لـە دامەزرانـدن هەبـوو بـۆ خەڵکـی پارێزگاکـە؟

سـەباح حەمدانـی: نـا بەهیـچ شـێوەیەک عەدالـەت لـەو شـتانەدا نەبـوو لـە سەرانسـەری عێـراق، تەنانـەت لـە پارێزگاکانـی دیکەیـش، بـەڵام ئـەم پارێزگایـە تایبەتمەندییەکـی پێدرابـوو. بێگومـان بەنیسـبەت کۆمپانیـا و دامەزراوەکانی نـەوت، لەپێشـینەیی بـۆ عـەرەب بوو ئینجا تورکمـان. چەندی پێیـان کرابووایـە کوردیـان دووردەخسـتنەوە و لـەو شـوێنانە دانەدەمەزران مەگـەر لـە ناچـاری بووایـە.

کاوە ئەمیـن: لەنـاو خەڵکـی عـەرەب و تورکمانـی شـارەکە هیـچ کاتێک هەسـتتان بـەوە دەکـرد کـە ئـەوان نـاڕازی بـن لـەوەی موڵـک و ماڵـی کـورد داگیـر بکـرێ؟ ڕوویـداوە خەڵـک ناڕەزایـی دەربـڕن؟

سـەباح حەمدانـی: بەگشـتی حەزیـان بـەوە نەدەکـرد. بەگشـتی دەڵێـم، مـن دۆسـت و هاوڕێـم لەنـاو تورکمـان، لەنـاو عـەرەب و لەنـاو کـوردی شـارەکەش هەبـوو، هیـچ کاتێـک تێبینـی ئـەوەم نەکـردووە کـە تورکمـان دڵخـۆش بووبـن بـەو تەعریبـە. ڕەزامەنـدی و دڵخۆشـییەکی ڕاسـتەقینەم نەدەدیـت، بەپێچەوانـەوە هەمیشـە ڕەخنـە هەبـوو. خەڵـک حەزیـان لـێ نەبـوو، چونکـە زوڵمـی تێدابـوو، لـە دەرئەنجامـدا ئەوانیـش لـە ئاینـدەی خۆیـان دەترسـان، کابـرا دەیگـوت ڕەنگـە سـبەی نـۆرەی منیـش بێـت، ئـەو ڕۆژە خـورام کـە گاڕەش خـورا، ماناکـەی ئەوەیـە کـە ڕەنگـە ڕۆژێـک بێـت مـن و خێزانەکەشـم لەبەرئـەوەی تورکمانیـن بـەرەوڕووی هەمـان بـارودۆخ ببینـەوە، بۆیـە خەڵـک بەگشـتی دڵخـۆش نەبـوون.

کاوە ئەمین: بەڵام هیچ نارەزاییەکی ئاشکرا نەبوو؟

سـەباح حەمدانـی: بێگومـان خەڵـک، تورکمـان بەگشـتی خەڵکێکـی ئاشـتیخوازن، ببینـە ئەفسـەرەکانیان چەندیـان لەسـێدارەدران، ئەفسـەرە تورکمانـەکان، بۆیـە خەڵکێکـن خۆیـان لـە کێشـە بەدووردەگـرن، هیـچ کاتێـک رانەپەڕیـون، بەشـداری هیـچ شـەڕێك و هیـچ کارێکـی چەکدارانەیـان نەکـردووە. کار و چالاکییـان تەنیا لـەو چوارچێوەیـەدا بـووە کـە هەوڵبـدەن مافەکانیـان پێشـێل نەکـرێ و خۆیـان لـە تورکیـا نزیکبکەنـەوە و لەگـەڵ ئەوەشـدا گیانـی نیشـتیمانپەروەریی خۆیـان بپارێـزن.

کاوە ئەمیـن: بـەڵام ئـەی ئەوانـەی کـە کـورد بـە بـرا عەرەبـە رەسـەنەکان ناویـان دەبـەن، ئەوانـەی لـە کۆنـەوە لـە کەرکـووک بـوون، ئەوانیـش نارەحـەت بـوون بەرامبـەر ئـەو کارەی لـە دژی کـورد دەکـرا؟

سـەباح حەمدانـی: بەڕاسـتی پێموانییـە عـەرەب نارەحـەت بووبـن، بەپێچەوانـەوە، لەنـاو عەرەبـی عێـراق گیانـی قەومـی بەهێـزە و هێشـتا هەسـتی مرۆڤایەتـی نەگەیشـتووەتە دڵـی ئێمـە. دڵـی ئێمـە تاوەکـو ئـەم سـاتەش، مـن لـە کەناڵەکـەی خۆمـەوە لەگـەڵ زۆر لـە برایـان قسـە دەکـەم، هەسـت دەکـەم مرۆڤایەتییـان تێـدا نەمـاوە. شـتی وەهـام بـۆ دەنووسـن وەکـو بڵێـی ئـەو، نەتەوەکـەی ئـەو، تایفەکـەی ئەو کە سـوننەن، مانـای ئەوەیـە ئەوانـی دیکـە هەمـوو دەبـێ بکوژرێـن. ئێمـە تاوەکـو ئـەم سـاتەش نەگەیشـتووینەتە ئـەوەی مرۆڤانـە بیربکەینـەوە و خەڵکـی دیکـە قبـووڵ بکەیـن بەبـێ ئـەوەی بۆمـان گرنـگ بێـت کـە ئـەوە کێیە؟ سـوننەیە، شـیعەیە، کـوردە یـان تورکمانـە؟ ئـەم هەسـتە بەداخـەوە لای ئێمـە لاوازە، ئەمـە لـەدوای 2003 خراپتریـش بـوو. ئێمـە پێشـبینیمان دەکـرد لـە دوای 2003 مرۆڤـی ئێمـە بـەرەو باشـتر بگۆڕێـن، کەچـی خراپتـر بـوون، ئەمـەش بەرهـەم و زادەی جەنگـە لـەو رۆژەوە کـە سـەددام حوسـێن لـە 1980 تووشـی جەنگـی ئێرانـی کردیـن، رۆژێـک ئێرانمـان داگیرکـرد و رۆژێـک کەرکووکمـان داگیرکـرد تاوەکـو گەیشـتینە ئـەم رۆژە.

کاوە ئەمین: هـۆی چییـە کە ئەم ڕۆحیەتی شـەڕ و کوشـتار و تووندوتیژییە سـەرەڕای گۆڕانـی دنیـا، کەچـی لە عێراقدا هێشـتا هـەر بەردەوامە؟

سـەباح حەمدانـی: لـەو سـەردەمەدا هەسـتی مرۆڤانـە هیـچ نەبـوو، ئەمـە ئیـدی شـتەکە یەکلایـی دەکاتـەوە. بـۆت دەردەخـا کـە ئێمـە بەو سیاسـەتە ئاسـوودە نیـن، لـەو ڕێنمایـی و بڕیارانـەی سـەددام حوسـێن ڕازی بوویـن، مەبەسـتم عەرەبـە، عـەرەب. بەداخـەوە ئـەوە ڕاسـتییەکەیە.

کاوە ئەمیـن: کەواتـە پـەروەردەش لـەوەدا ڕۆڵـی هەبـووە و خەڵـک بـەو کولتـوورە پـەروەردە کـراوە..

سـەباح حەمدانـی: مامۆسـتای ئازیـز. دوای سـاڵی 1980، هەرچـی گەلانـی سـەر زەوی هـەن، کاتێـک دەکەونـە شـەڕەوە و سـەرگەرمی جەنـگ دەبـن، گەلێـک کـە تەنیـا خەریکـی شـەڕە، زۆربـەی ڕەوشـتە باشـەکانی خـۆی لەبیـردەکات. هەمـوو گەلێـک ڕەوشـت و بەهـای تایبەت بە خـۆی هەن، ئەم بەهایانـەی ئێمـە کێشـەی گەورەیـان تێکەوتـووە، ئەمـەش یەکـەم بەهـۆی جەنـگ، ئینجـا گەمـارۆ، داگیرکردنـی کوێـت و گەمـارۆ و تاوەکـو دەگەینـە ئێسـتاش، هێشـتا ئێمـە کۆمەڵە خەڵکێکیـن خەریکی یەکترکوشـتنین. ئێمە خەریکیـن یەکـدی دەکوژیـن و هاواریـش دەکەیـن مـەرگ بـۆ ئیسـرائیل. یەکـدی دەکوژیـن و هـاوار دەکەیـن بمـرێ ئەمریـکا. باشـە فەرمـوو بـڕۆ شـەڕ لەگـەڵ ئیسـرائیل بکـە. شـەڕ لەگـەڵ ئیسـرائیل نـاکات، بـەڵام لێـرە خەریکـی کوشـتارە. ئـەوە دروشـمەکانمان و ئـەوە میلیشـیاکانمان و ئـەوە حیزبەکانمـان کـە ئەمـڕۆ حوکمـی وڵات دەکـەن. ئێمـە سیسـتمی ڕەوشـت و بەهاکانمـان شـێواوە، کـوا بەهـا و ڕەوشـتی ئێمـە؟ ئـەم داڕووخانـەی ئەخلاقـی ئێمـەش لـە 1980 بـەدواوە دەسـتیپێکرد کاتێـک ئیـدی بـە ڕەتڵ شـەهیدمان بـۆ دەهاتنـەوە، شـەهیدیش نـا، کـوژراو، قوربانـی، ناتوانیـن بڵێیـن شـەهید، شـەهید کەسـێکە لەپێنـاوی خـودا شـەڕ دەکات، ئێمـە شـەڕمان لەپێنـاوی خـودا نەدەکـرد، بەڵکـو لـە ترسـی سـەددام حوسـێن شـەڕمان دەکـرد، یـان شـەڕمان بـۆ مووچـە دەکـرد، یـان شـەڕمان دەکـرد

بۆئەوەی تیرباران نەکرێین، شەڕەکە لەپێناوی خوا نەبوو تاوەکو بێم بڵێم فڵان شەهیدە، بەڵام لە هەمووی دەنووسرا شەهید، لە کۆتاییدا هەموومان بووینە شەهید، تاوەکو ئەمڕۆش، لەکاتێکدا ئەم خەڵکە قوربانین. ڕەوشت و بەهاکانی ئێمە ئاوا داڕووخان.

کاوە ئەمین: با دوایین پرسیار لەم باسەدا بکەم و بچینە سەر باسێکی دیکە، ئامانجی کۆتایی سیاسەتی تەعریب و گۆڕینی دیمۆگرافیای کەرکووک چی بوو؟ چییان لەوە دەویست؟

سەباح حەمدانی: دەیانویست نینۆکی کورد لە کەرکووک هەڵکێشن. کەرکووک هەمیشە ئامانجە گەورەکەی کورد بووە، هەمیشە هاوار دەکەن و لە هەموو دروشمەکانیاندا دەڵێن کەرکووک دڵی کوردستانە، ئەوانیش دەیانویست دەماری ئەو دڵە بپسێنن. بیرۆکەکە بەوشێوەیە بوو.

کاوە ئەمین: ئامانجەکە چۆڵکردنی شارەکە بوو لە کورد یاخود گوند و شارۆچکەکانی دەوروبەریشی؟

سەباح حەمدانی: بەڵێ ئامانجەکە ئەوەبوو. کە دەڵێم هەڵکێشانی نینۆک واتە نەهێشتنی هەبوونی کورد، بەڵام هەنگاو بە هەنگاو. پێ بە پێ. بەڕاستیش هەر ئاوا هەنگاو بە هەنگاو کرا، بەڵام هەنگاوی بەزەبر و پڕکێشانە و تاوەکو لە کۆتاییدا توانییان بەڕاستی دیمۆگرافیای پارێزگاکە بگۆڕن.

کاوە ئەمین: گوتت ئەم کارە هەنگاو بە هەنگاو جێبەجێکراوە، بەڵام ئەوەندەی تۆ ئاگادار بیت، هەرچەندە گوتت زۆر ئاگاداری مێژووەکەی نیم، بەڵام هەنگاوی یەکەم لەو چوارچێوەیەدا کەی بوو؟

سەباح حەمدانی: نازانم بەڕاستی، نەچوومەتە ناو وردەکاری ئەو بابەتە.

کاوە ئەمین: لە کەرکووک کێ راستەوخۆ سەرپەرشتی پرۆسەی تەعریبی دەکرد؟

سەباح حەمدانی: سەددام وەک گوتم پاڵەوانی فیلمەکە بوو، ئەوەڵ و ئەخیر هەر خۆی بوو. هیچ کارێک نەدەکرا و هیچ بڕیارێک نەدەدرا و جێبەجێ نەدەکرا ئەگەر سەددام لێی ئاگادار نەبووایە. سەددام هەر خۆی هەموو شت بوو، دەستی لەهەموو کارێک وەردەدا، بۆیە دەتبینی هەموو شتێک هەر بەناوی ئەوەوە دەکرا. عێراقی سەددام، پردی سەددام، فڵانی سەددام و سەددام و سەددام، بەهیچ جۆرێک ناتوانین سەددام لەم پرۆسەیە بێبەری بکەین، چونکە ئەو خۆی هەموو شتێک بوو. عەلی حەسەن مەجید کابرایەکی جێبەجێکار بوو. پلەی گرنگییەکەی هەرچەند بووبێ و لە هەر ئاستێکی بەرپرسیاری بووبێت، بەڵام لە کۆتاییدا ئەویش جێبەجێکارێک بوو، دەیویست سەددام لێی رازی بێت. تەنیا هەر ئەوەندەی سەددام لێی رازی بێت، چونکە بۆی هەبوو بە یەک نووکە قەڵەم و لە چاوتروکانێکدا بێسەروشوێنی بکات. خۆتان بینیتان سەددام چی بەسەر هەرەنزیکەکانی خۆی هێنا.

کاوە ئەمین: هەندێ لە عەرەبە هاوردەکانی کەرکووک بە عەرەبی 10 هەزاری ناسراون، هیچ مەبەستێکی شاراوە لەوەدا هەبوو کە حکومەتی عێراق عەرەبی شیعەی دەهێنا بۆ کەرکووک یان ئەو خەڵکەی باشوور خۆیان حەزیان دەکرد بێنە کەرکووک؟

سەباح حەمدانی: نا بەڕاستی بڵێم هیچ بیرکردنەوەیەکی تایفیانە لەو کارەدا نەبوو. بەڵێ زۆرینەیان لە باشوورەوە هاتن، چونکە ئەوان مەزڵوومتر بوون. ببینە ئێمە پێش ئێستا باسی مرۆڤایەتیمان کرد دوور لەوەی کە ئەمە شیعەیە و ئەمە سوننەیە. لەوکاتەدا خەڵکی پارێزگا سوننەکان لە گوزەرانێکی باشتردا بوون. لەڕووی داهات و لەڕووی تەندروستی و لە هەموو روویەکەوە باشتر بوون، زیاتر کێ برسی بوو؟ کێ شڕ بوو؟ دانیشتووی باشوور، بۆیە کاتێک بژاردەیەکی ئاوا باشی

دەخرێتـە بـەردەم کـە دەتوانـێ 10 هـەزار دینـار وەرگـرێ، پارچەیـەک زەوی وەرگـرێ و قـەرز وەرگـرێ، بێگومـان دێـت. مـن لـەوەدا هەرگیـز لۆمـەی ئـەوان ناکـەم، ئێمـە نابـێ بێیـن لۆمـەی یەکـدی بکەیـن، چونکـە هەمووشمان بـەر هەمـان نەفـرەت کەوتوویـن، ئەمـە خاڵێکـی گرنگـە کـە ئێمـە لەبیرمان کـردووە. بۆچـی یەکێتـی بـووە یەکێتـی، حیزبـی دەعـوە بـووە دەعـوە، شـیوعی بـووە شـیوعی و تاوەکـو دوایـی؟ لەبەرئـەوەی سـەرکردەکەمان گەمـژە بـوو. سـەرکردەکەمان لەسـەر ڕێچکەیەکی دروسـت نەڕۆیشـت کە خزمەتـی هەمـوو عێـراق بـکات. داهـات و سـامانی عێـراق، ئەگـەر سـەددام حوسـێن لـە سـاڵی 1979 وە، لـەو ڕۆژەوە کـە دەسـەڵاتی لـە ئەحمـەد حەسـەن بەکـر وەرگـرت، ئاخـر ئەحمـەد حەسـەن بەکـر 40 ملیـار دۆلاری خەزێنـەی دەوڵەتـی رادەسـتی سـەددام کـرد، جگـە لـەوەش 35 ملیـار دۆلاری عێـراق لـە دەرەوەی وڵات لـە قـەرز بـوو، جگـە لەمانـەش پـارەی داهاتـی نەوتمـان هەبـوو کـە ئەویـش لـە دەرەوە لـە بانکەکانـدا بـوو، ئەمـە هەمـووی ئەگـەر لـە 1979 وە لەسـەر ڕێچکـەی بەکـر ڕۆیشـتبووایە، چونکـە بەکـر لـە سـەرەتای بنیاتنانـی عێراقدا بـوو، لـە 1973 تاوەکـو 1979، واتـە شـەش سـاڵ، ئەگـەر لەسـەر ئـەو ڕێچکەیـە بـەردەوام بووایـە، هیـچ کەسـێک لـەدژی سـەددام حوسـێن دەسـتی بـۆ چـەک نەدەبـرد. ئـەوە ئـەو بـوو تاوانـی دەرحەقـی ئێمـە کـرد، ئەوبـوو ئێمـەی کـردە یەکێتـی، ئێمـەی کـردە شـیوعی. مـن ئەگـەر خۆشـگوزەران بـم و پارچـە زەویـم بدەنـێ و زەوی کشـتوکاڵی و مەڕوماڵاتـم هەبـێ و مانـگام هەبـێ و ئەسـپم هەبـێ و ئۆتۆمبێلـم هەبـێ و بۆخـۆم پڕۆژەیەکـم هەبـێ، پەنـا بـۆ چـەک نابـەم و جنێو بـە کـەس نـادەم.

کاوە ئەمیـن: ئـەوە رەنگـە بـۆ تـۆ کـە عەرەبیـت راسـت بـێ، بـەڵام بـۆ مـن وەکـو کـورد ئەگـەر مافـی قسـەکردنم بـە زمانـی خـۆم نەبـێ و مافـی پـەروەردەم بـە زمانـی خـۆم نەبـێ و نەتوانـم ڕۆژنامـە و گۆڤـار بـە زمانـی خـۆم دەربکـەم و بەکورتـی زۆر لـەو شـتانەی کـە پەیوەندییـان بـە

تایبەتمەندیی منەوە هەیە، ئەگەر هەوڵی سڕینەوەی ئەمانەم بدرێ ناچارم دەست بۆ چەک ببەم...

سەباح حەمدانی: برای ئازیز، تۆش شەڕ ناکەی ئەگەر مافەکانی خۆت وەرگرت، ئەوەی کە منیش باسی دەکەم مەسەلەی مافە. زمان و هەموو شتەکانی دیکەش مافن. ئۆتۆنۆمی مافە، وایە یان نا؟ تۆ کە گەیشتییە مافی خۆت، شەڕی بۆ ناکەی. ئێ باشە بۆچی مافی خۆت نەدەمێ؟ بە ئۆتۆنۆمی بێت یان هەر شتێکی دیکە. ئەمە ئەو شتەیە کە ئێمە لە وڵاتی خۆماندا نەمانزانیوە مامەڵەی لەگەڵ بکەین، جا سەددام بووبێ یان غەیری سەددام.

کاوە ئەمین: ئەگەر کەمێک باسی بەڕێوەبەرایەتی ئەمنی کەرکووکیش بکەین، هەیئەی کەرکووک لە یادەوەری و لە زیهنی مرۆڤی کورددا گرتووخانەیەکی ناسراوی بەدناوە. سەدان گەنجی کورد لەوێدا ئەشکەنجە دراون و کوژراون. بێگومان لەسەر ئەم شوێنە زانیاریت هەیە، حەز دەکەم باسێکی بکەی..

سەباح حەمدانی: بەڕاستی نازانم شوێنێکی تایبەت هەبووبێ بۆ ئەشکەنجەدانی کورد...

کاوە ئەمین: بەڵام شوێنێک هەبوو پێیدەگوترا هەیئەی کەرکووک.

سەباح حەمدانی: هەیئەی لێکۆڵینەوە بوو؟ لە چی؟

کاوە ئەمین: دەستەی لێکۆڵینەوە و شوێنی ئەشکەنجەدان بوو، وا باس دەکرێ کە گرتووخانەیەکی خراپتر بووە لەوانەی لە سلێمانی و هەولێر و دهۆک هەبوون، هیچ سەبارەت ئەوە نازانی؟

سەباح حەمدانی: بەڕاستی هیچم لەبارەی ئەو هەیئەیە نەبیستووە و نەمبینیوە، بەهیچ جۆرێک. لە هەر پارێزگایەک بەڕێوەبەرایەتی ئەمن هەبوو، ئەوان کاری خۆیان دەکرد. وەکو هەر شوێنێکی دیکە، خەڵکیان

ئەشـکەنجە دەدا و دەکوشـت و گوللەبارانیـان دەکـردن و دەیاندانـە دادگا، هەمـان ئـەو ئەمنـەی گـۆڕی بەکۆمەڵـی لـەدوای خـۆی بەجێهێشـت، بـەڵام هەیئـە نازانـم کامەیـە.

کاوە ئەمین: باشە کەواتە..

سەباح حەمدانی: لەوانەیە ئێوە زانیاریتان هەبێ و من نەیزانم.

کاوە ئەمیـن: ئـەوەی کـە مـن خوێندوومەتـەوە لـە بیرەوەرییەکانـی ئـەو زیندانیانـەی لـەوێ بـوون و خەڵکـی دیکـەش کـە گفتوگۆمـان لەگـەڵ کـردوون، دەڵێـن شـوێنێک هەبـوو بەنـاوی هەیئـەی کەرکـووک و لـەوێ بەتایبەتـی ئەشـکەنجەی ئـەو کوردانەیـان داوە کـە سیاسـی بـوون، یـان پێشـمەرگە بـوون و گیرابـوون، یـان لـە ڕێکخسـتن بـوون..

سەباح حەمدانی: نا بەڕاستی لەبارەی ئەو هەیئەیە هیچ نازانم.

کاوە ئەمیـن: بـەڵام حەتمـەن بیسـتووتە و ئـاگاداری کـە زۆر جـار و ڕەنگـە لـە نەجەفیـش هەبووبـێ، بـەڵام بەتایبەتـی لـە سـلێمانی و هەولێـر و بێگومـان لـە کەرکووکیـش، لـە نێوەڕاسـتی هەشـتاکان بـەدواوە چەندیـن گەنـج لەنـاو شـارەکاندا و لەبەرچـاوی خەڵـک گوللەبـاران کـراون. ئـاگاداری ئەوانـەش نەبـووی؟

سـەباح حەمدانـی: بێگومـان ئـەو فەرمانانـە هەبـوون، هەنـدێ کەسـیان لەسـەر شـەقامەکان گوللەبـاران دەکـردن بۆئـەوەی خەڵکـی دیکـەی پـێ بتۆقێنـن. کـە لـە سـلێمانی کێشـەیەک ڕوویـدەدا، موحسـین بـۆ نموونـە، ئەوکاتـەی موحسـین هەبـوو پاشـان خەڵکـی دیکـە هاتـن، دەچـوو دەسـتبەجێ لـە هەمـان شـوێندا خەڵکـی گوللەبـاران دەکـرد. ئـەم ڕێنماییە بـە پلـەی یەکـەم عەلـی حەسـەن مەجیـد لێـی بەرپرس بـوو، ئامانجەکەشـی ترسـاندن و تۆقاندنـی خەڵـک بـوو. لـە هـەر ماڵێکـەوە تەقەیـەک کرابـا، ئـەو خانووەیـان دەڕووخانـد. هـەر خانوویـەک لەسـەر دیوارەکـەی شـتێکی

لـە دژی رژێـم لەسـەر نووسـرابا، دەیانڕووخانـد. لەبـەر ئـەوەش بـوو خەڵـک کاتێـک دەیانبینـی لەسـەر دیوارەکەیان شـتێک نووسـراوە، بە پەلـە دەچوون بۆیاخیـان دەهێنـا و نووسـینەکەیان دەشـاردەوە. خەڵـک ناچـار دەبـوون خۆیـان بپارێـزن. بەڵـێ گوللەبارانکردنـی بـە ئەنقەسـت هەبـوو، بـۆ نموونـە پارێـزگاری هەولێـر کـە کـورد بـوو، هەوڵیانـدا بیکـوژن، چـوون خەڵکێکیـان هێنـا کـە خۆیـان پێشـتر گیرابـوون، ئەوانـەی کارەکەیـان کردبـوو هەڵاتـن، چەنـد کەسـێکی سـەر بـە یەکێتـی بـوون، کارەکەیـان کـرد و دەربـاز بـوون. عەلـی حەسـەن مەجیـد و بەڕێوەبـەری ئەمـن دەیانویسـت خەڵـک سـزا بـدەن، هاتـن چییـان کـرد؟ چەنـد کەسـێکی گیراویـان لـە زینـدان دەرهێنـا. خەڵکـی راگیراوتـان هەیـە لـە بەڕێوەبەرایەتـی ئەمـن؟ بەڵـێ هەمانـە، 23 کەسـن. ئـەو 23 کەسـە بێنـن، ئەمانـە بـە تۆمەتـی شـتی دیکـە گیرابـوون، رەنگـە تۆمەتەکانیـان هیـچ پەیوەندییەکـی بـە تیرۆریشـەوە نەبووبـێ. بـڕۆن بیانهێنـن و گوللەبارانیـان بکـەن. ئـەم گوللەبارانکردنە بۆ ترسـاندنی خەڵکی دیکـە بـوو، بۆئـەوەی بڵێـن تۆمەتبارەکانمـان گرتـووە، ئەوانـەی هەوڵیانـدا پارێـزگار بکـوژن، ئەمـەش سـزاکەیانە و سـزایەکە بـۆ هەمووتـان بۆئـەوەی بزانـن ئێمـە هەرکاتێـک هەڕەشـەی ئاوامـان لێبکـەن بـە توونـدی لێتـان دەدەیـن. ئـەوە یەکێکـە لـە نموونـەکان.

بەشی شەشەم

مولازم موحسین و
بێسەروشوێنکردنی کوردانی
فەیلی و بارزانی

بۆ بینینی بەشی شەشەمی هەڤپەیڤینەکە ئەم کیوئاڕ کۆدە سکان بکە

کاوە ئەمین: کاک سەباح بەخێربێیتەوە بۆ ئەم بەرنامەیە.

سـەباح حەمدانـی: سـوپاس بـۆ ئێـوە بـۆ رەخسـاندنی هەلێکـی دیکـە و بـەردەوام دەبیـن.

کاوە ئەمیـن: ئـەوەی لـەم چەنـد ئەڵقەیـەی پێشـوودا لـە قسـەکانی تـۆ تێبینیـم کـرد، چەنـد جارێـک نـاوی کەسـێکت هێنـا، مـولازم موحسـین. خەڵکـی سـلێمانی بیرەوەریـی تاڵیـان لەگـەڵ ئـەم نـاوە هەیـە. ئـەم پیـاوە کـێ بـوو؟ چـۆن دەکرێ کـە پلەی مـولازم بووبێ و ئـەو هەموو دەسـەڵاتەی هەبووبـێ؟ تـۆ لـە نزیکـەوە دەتناسـی؟

سـەباح حەمدانـی: بەڕاسـتی؟ لـە نزیکـەوە بەڵـێ، چەنـد جارێـک بینیومـە بـەو سـیفەتەی فەرمانـدەی قوتابخانـەی مەشـق و راهێنـان بـوو لـە ئەمنی عـام. دواتـر پاش ئـەوەی لـە سـلێمانی گواسـتیانەوە، کردیانـە فەرمانـدەی قوتابخانـەی مەشـق و راهێنانـی پۆلیسـە نوێیەکانـی ئەمـن، ئەوانـە کاتێـک دەبوونـە کارمەنـدی ئەمـن، ئـەو مەشـقی پێدەکـردن. لـە هەمـان کاتـدا مەشـقی بـە هێزەکانـی فریاکەوتنیـش دەکـرد. هێـزەکان یـان سـرییەکانی فریاکەوتـن ئـەم بەرپـرس بـوو لـە مەشـق و راهێنانیـان. چەنـد جارێـک بینیومـە، بـەڵام پێشـتریش لەڕێـی راپۆرتـە ئەمنییەکانـی خۆمانـەوە ناویـم بیسـتبوو. یەکـەم جـار کـە ناویـم بیسـت، ئەوکاتەبـوو کـە خانوویەکـی خـۆی بەخشـی بـۆ خەرجییەکانـی جەنگـی عێـراق و ئێـران. تاکـە ئەفسـەری ئێمـە بـوو کـە ئاوا خانـووی خـۆی ببەخشـێ بـە جەنـگ. نیفاقەکـەی بێوێنـە بـوو، بـەوە خـۆی کـردە کەسـێکی نزیـک و باوەڕپێکـراو، لـە هەمـان کاتیشـدا کەسـێکی توونـد بـوو لـە جێبەجێکردنـی ئەرکەکانیـدا ئەوکاتـەی لـە سـلێمانی بـوو. ئـەوەی ئـەو دەیکـرد تۆقانـدن بـوو، بڵاوکردنـەوەی تـرس

بـوو، بەوجـۆرە نێوبانگێکـی پەیداکردبـوو کـە خەڵـک لێـی دەتۆقیـن. دەچـوو سـواری ئۆتۆمبێلێکـی پیـکاب دەبـوو کـە رەشاشـێکی قورسـی لەسـەر بوو، لـە کـوێ هەسـتی بـە مەترسـی کردبووایـە تەقـەی دەکـرد بەبـێ ئـەوەی بـۆی گرنـگ بـێ کـێ دەکوژێت. خانـووی خەڵکـی دەڕووخانـد. هـەر دیوارێـک دروشــمی دژی ســەددام حوســێنی لەســەر نووســرابووایە دەیڕووخانــد. بۆیـە ئـەم کەسـە یـەک پارچـە تـرس و تۆقانـدن بـوو بـۆ خەڵکـی سـلێمانی. نێوبانگـی گەیشـتبووە لای ئێمـە، لـەلای ئێمـەش باس هەر باسـی ئـەو بوو. خـۆی ئـەم کەسـە خەڵکـی باشـووری عێـراق بـوو...

کاوە ئەمین: بەڵام دەگوترا فەلەستینییە...

سـەباح حەمدانـی: وەکــو پێشــتر گوتــم، ســەرەتای هاتنــی رەوانــەی نــاو فەلەســتینییەکان کــرا، بزووتنــەوە فەلەســتینییەکان، رێکخــراوی رزگاریخــوازی فەلەســتینی، ئەمــە ســەر بــە موخابەراتــی عێــراق بــوو، چــووە پــاڵ ئــەوان و وەک کەســێکی فەلەســتینی بەشــداری شــەڕ و چالاکـی دەکـرد، زۆر عێراقـی لەوجـۆرە هەبـوون. دۆسـتێکی خـۆم بەنـاوی عیمـاد عەونـی کـە خەڵکـی مووسـڵ بـوو، چـووە نـاو فەلەسـتینییەکان و لــەوێ کــوژرا. هاوڕێیەکــی بــاش و مرۆڤێکــی ئێسکســووک و جــوان، رۆیشـت و لـە فەلەسـتین کـوژرا، کەواتـە زۆر کـەس هەبـوون کـە ئـاوا دەچـوون لەپێنـاوی فەلەسـتین شـەڕیان دەکـرد، بـەڵام ئـەم چـوو کاری بـۆ موخابـەرات دەکـرد. جارێـک بەتـەواوی نزیکبوونـەوە لـەوەی پلانـی رفاندنـی مـام جـەلال جێبەجـێ بکـەن، پێشـتر باسـی ئەمـەم بـۆ کـردن، ئەوەبـوو گیـرا و دواتـر لـە 1978 ئـازاد کـرا لـە ئەنجامـی رێککەوتنێکـی نێـوان عێـراق و سـووریا. هێنایانـەوە و پلـەی مولازمـی یەدەگیـان پێـدا، واتـە بەشـێوەی کاتـی نـە بـە مەرسـوومی کۆمـاری. بەوجـۆرە پەیوەنـدی بـە دەزگای ئەمنـەوە کـرد و گواسـترایەوە بـۆ ئەمنـی سـلێمانی. دواتـر مەرسـوومی کۆمـاری بـۆ دەرچـوو، کرایـە مـولازم.

کاوە ئەمین: لە چ نەتەوەیەک بوو؟
سەباح حەمدانی: عەرەب بوو..

کاوە ئەمین: عەرەب بوو؟
سەباح حەمدانی: عەرەبی خەڵکی باشوور بوو، بەڵام دایکی کورد بوو. دایکی کوردێکی شیعە بوو، پێموایە فەیلی بوو. دواتر لە بەغدا نیشتەجێ بوو. لە ژیانی خۆیدا بە مەترسیی زۆردا تێپەڕیبوو، لە بواری کارەکەی خۆیشیدا زۆر ناسرا. رۆژێک، ئەمە باسی دواتر دەکەم، بەڵام من بیستوومە و خۆم نەمبینیوە، لە ساڵانی نەوەتەکان نمایشێکی سەربازی بە ئەمنەکانی جەماعەتی تەواری کرد، بەهۆی ئەوەوە توانی سەرنجی قوسەی بۆخۆی رابکێشێت. قوسەی سەددام خۆی هاتبوو بۆ نمایشەکە، بەڵام هۆشداری دابووە بەڕێوەبەری ئەمن کە ئەوکاتە سەبعاوی بوو. ئاگاداری کردبووەوەو گوتبووی ئەم کەسە کێیە و خەڵکی کوێیە، واتە مەبەستی ئەوە بووە ئاخۆ تکریتییە و لە جەماعەتی خۆمانە؟ گوتبووی نەخێر ئەمە ئاوایە و ئاوایە، ئەویش گوتبووی وریای بن، ئێمە رێ بە هیچ کەسێک نادەین نمایشی ئاوا جوان بکات بەم توانا و ئازایەتییەوە. ئینجا هەر بەڕاستیش لە بواری سەربازیدا توانا و شارەزایی زۆری هەبوو، بۆیە بەجۆرێک لە جۆرەکان گوتبووی چارەسەرێکی بکەن. پاش ماوەیەک، جا ئەم موحسینە ژنیشی نەهێنابوو، بەگشتی وا باس دەکرا کە هاوڕەگەزخوازە، ئەوەبوو پلانێکیان بۆ دانا و بەهەرحاڵ تۆمەتباریان کرد بەوەی پەیوەندی هاوڕەگەزخوازی لەگەڵ کەسێک هەیە و لەسەر ئەوەش لە دەزگای ئەمن دەرکرا. واتە بەتەواوی وێرانیان کرد. ئەوە دوایین شت بوو لەبارەی موحسین کە بیستم. دواتر لەپاش 2003 هەڵات، وەکو بیستم چووە بۆ یەمەن، ئایا لەوێ بەشداری شەڕ و شتی کردووە یان نەیکردووە؟ خۆی کابرایەکی سەڵت و بێ ژن و منداڵ بوو، هیچ پەیوەندییەکی بە ژیانی گشتییەوە نەبوو.

کاوە ئەمین: وەکو بزانی هێشتا لە ژیاندا ماوە؟
سەباح حەمدانی: خوا دەزانێ، بەڕاستی...

کاوە ئەمین: تۆ نازانی؟
سەباح حەمدانی: دەڵێن هێشتا ماوە.

کاوە ئەمین: دەڵێن؟
سەباح حەمدانی: بەڵێ.

کاوە ئەمین: کێ وا دەڵێ؟
سەباح حەمدانی: لە بەرنامەیەکدا لە یەکێک لە برایانی کوردم بیست، دەیگوت پەیوەندی پێوەکردووم، ڕاست دەکات یان نا خوا دەزانێ.

کاوە ئەمین: ئێمە لە بەرنامەی پەنجەمۆردا لەگەڵ دارای حاجی برایم باسمان کرد، تەنانەت ئەو دوای بەرنامەکە قسەیشی لەگەڵ کرد، پێموایە لە یەکێک لە وڵاتانی ئەوروپایە، هیچ پەیوەندییەکت لەگەڵی نەبووە؟
سەباح حەمدانی: نا بزانم لەکوێشە پەیوەندی پێوە ناکەم، کەسێکە چەند لێی دووربی باشترە، چونکە کەسێکی خراپە و بە خراپی ناسرابوو. شەرەفمەند نابم چاوم بە چاوی بکەوێ و نامەوێ گوێم لە دەنگی بێت، بەڵام ئێستا لە کوێیە؟ بەڕاستی نازانم. لەوانەیە داوای مافی پەنابەریی کردبێ، خۆت دەزانی دەوڵەتانی ئەوروپا مافی پەنابەری دەدەنە هەموو کەسێک، تەنیا هەر ئەوەندەی بیسەلمێنێ کە لە شوێنێک لە شوێنەکان ژیانی لە مەترسیدایە.

کاوە ئەمین: یەکێکی وەکو مولازم موحسین بێت، دەتوانێ بە ئاسانی مافی پەنابەری لە ئەوروپا وەرگرێت؟
سەباح حەمدانی: بێگومان.

کاوە ئەمین: خەڵکی دیکەی لەوجۆرە لە ئەوروپا هەن؟
سەباح حەمدانی: بەڵێ دەبێ زۆر هەبن، بەڵام بەدیاریکراوی ناوی کەس نازانم. بەگشتی زۆرینەی ئەفسەرەکان نەگەیشتوونەتە ئەوروپا، واتە زۆرینەی ئەوانەی لە تاوان و کاری خراپەوە گلاون، نەهاتوون بۆ ئەوروپا، ئەویش لە ترسا. ڕەنگە ئێستا لە کوردستان بیانبینی، لە تورکیا بیانبینی، لە ئوردن و یەمەن. من تەنیا گلەیی لەو برایانە دەکەم کە ئێستا... دیارە دڵخۆشم کە لە سایەی کوردستاندا دەژین، بەڵام هیچ دڵخۆش نیم کە دەبینم هێشتا دڵیان لای ڕژێمی پێشووە. سەرەڕای بەڵاکانی، سەرەڕای تاوانەکانی و سەرەڕای ئەو بارودۆخەی کە ئێمەی پێگەیاند، هێشتا بەدوای سەددام حوسێندا ڕادەکەن. ئێ لانیکەم وەکو ڕێزێک بۆ ئەو خەڵکەی کە ڕۆژێ لە ڕۆژان پشتت تێکردوون و دژایەتیت کردوون و ئێستاش هاتووی لە پەنایاندا دەژیت، وەرە سەر تەلەڤزیۆن و وەک من چۆن ئێستا قسە دەکەم و خەڵکی غەیری منیش کە قسە دەکەن، وەرە ڕاستییەکان بڵێ. با ئەو خەڵکە ڕاستییەکان بزانن.

کاوە ئەمین: خەڵکی لەوجۆرە هەن کە ئێستا لە کوردستان بن و دڵیان لای حیزبی بەعس بێت؟
سەباح حەمدانی: بەدڵنیاییەوە، زۆرجار شتی وام بەرچاو دەکەوێ، شتێکیش کە زۆر لێی پەست دەبم..

کاوە ئەمین: دەتوانی بە ناو بڵێی کێن؟ بۆ نموونە کەسێک تۆ بیناسی و دەستی لە تاواندا هەبووبێ و ئێستا لە کوردستان بژی؟
سەباح حەمدانی: پێموایە خۆتان لە من باشتر دەیانناسن، هیچ گومانم

لـەوە نییـە. دەزگای ئاسـایش هەیە و هەواڵگری هەیـە و بێگومان زانیارییان لایـە، بـەڵام ئایا ئەوانـە راسـتگۆن یـان نـا؟ مـن هیوادەخـوازم راسـتگۆ بـن، بـەڵام هیـواش دەخـوازم بێنـە قسـە. ئەمانـە رەنگـە هەمـوو قسـەیەک بـۆ دەزگایەکـی ئەمنـی بکـەن لـە کوردسـتان، بـەڵام ئەوەنـدە بـەس نییـە. ئـەو رژێمـە دەبـێ بەتـەواوی بـۆ خەڵـک رووتبکرێتـەوە، دەبـێ مـاف بدرێتـە کورد کـە دەسـتی داوەتـە چـەک، دەبـێ بڵێیـن ئەمانـە مافـی خۆیـان بـووە کـە دەسـتیان داوەتـە چـەک، نـەک بچیـن بڵێیـن کـوردەکان ئەفسـەری ئێمەیـان کوشـتووە. مـن یەکێکـم لەو ئەفسـەرانەی هەڵاتـم لە سـلێمانی و برایەکی کـورد ژیانـی رزگار کـردم...

کاوە ئەمیـن: باسـی ئـەوەش دەکەیـن، بـەڵام پێتوایـە حکومەتـی هەرێمـی کوردسـتان کەمتەرخەمـی کـردووە کـە چـاو لەوانـە دەپۆشـێ و لێکۆڵینـەوەی لەگـەڵ نەکـردوون؟

سـەباح حەمدانـی: مـن خۆشـحاڵم کـە بـەر لێپێچینـەوە نەکەوتـوون، بـەڵام هاوکاتیـش دڵتەنگـم کـە راسـتییەکان ناڵێـن. دەبـێ قسـە بکـەن و وەکـو مـن دروشـم بەرزبکەنـەوە، وەک مـن قسـە بکـەن، ئایا ئەوەیـان کـردووە؟ بێگومـان نەیانکـردووە، چونکە نەمبینیوە. تائێسـتا شـتی وام نەبینیوە. بەڵێ نـاو دەزانـم، بـەڵام ناوێـرم و ناشـمەوێ بچمـە نـاو ئـەو بزرگەیـە. نامـەوێ نـاوی کـەس بەدیاریکـراوی بڵێـم، بەڵام حکومەتی کوردسـتان کارێکی باشـی کـرد کـە هەموویانـی بەخشـی، لەگـەڵ ئەوەشـدا دەبـوو راسـتییەکانیان پێ بدرکێنـێ، بـە زەبـری هێـز نـا، بـە ئەخـلاق. بەشـێوەیەکی مرۆڤانـە، چونکـە بەسـە، تـۆ رۆژێـک لـە رۆژان تەنانـەت بەشـداریت لـە کوشـتنیاندا کـردووە، باشـە ئێسـتا وەرە حەزدەکـەم راسـتییەکانت لێـوە ببیسـتم. تـۆ بڕوانـە ئـەو شـتانەی لـە ئەفریقیـا روویانـدا، دواتـر چـی بـوو؟ دواتـر ئاشـتەوایی کـرا و بەخشـران، بـەڵام لـە بەرامبـەر چـی؟ لـە بەرامبـەر ئـەوەی بێیت راسـتییەکان بڵێـی. وەرە راسـتییەکان بڵـێ و بـڕۆ ئـازاد بـە، بـەڵام ئایـا جورئەتـی ئەوەیـان هەیـە قسـە بکـەن؟ بەڕێوەبـەری ئەمـن، بەرپرسـی گـەورە هـەن، لەوانەیـە

هەیانبێ بەدرۆم بخاتەوە، ڕەنگە بەشێوەیەک لە شێوەکان دژایەتیم بکەن، یان زانیاری لەبارەم کۆبکەنەوە بە هەر ڕێگەیەک، تەنانەت کار گەیشتە ئەوەی تۆمەت بۆ ناموسم دروست بکەن، ئەمە هەر بۆ ئەوەی بێدەنگم بکەن، بەڵام بێدەنگ نەبووم، بڕیارم دا قسە بکەم نەک لە بەرامبەر شتێک، بەڵکو لەپێناوی خوا.

کاوە ئەمین: ئەوەندەی تۆ ئاگاداربیت هیچ خزم و کەسێکی نزیکی سەددام لە کوردستان هەن؟

سەباح حەمدانی: بێگومان هەن، خۆتان لە من باشتر دەزانن. من زانیاریی وردم هەیە کە عیزەت دووری لەلای ئێوە بووە تاوەکو ئەو ڕۆژەی مرد، تەنانەت گۆڕەکەشی هەر لای ئێوەیە، بەڵام من ئەوە بە شتێکی نامۆ نازانم، شتێکی باشە، بەڵام هیوام دەخواست ئەو قسانە ببیستم، کە خەڵکی لەم جۆرە خۆیان لە کار و کردەوەکانی سەددام بێبەری بکەن. هەرکاتێک ئەوەیان کرد، دەڵێم ئیدی کاتی لێبووردن و بەخشینیان هاتووە.

کاوە ئەمین: دەمەوێ بێینە سەر باسی ڕاگواستنی کوردی فەیلی کە لە کۆتایی ساڵانی حەفتا دەستیپێکرد، هیچ شتێکی نهێنی سەبارەت ئەو بڕیارە دەزانی؟

سەباح حەمدانی: ئەو ڕاگواستنە تەنیا بۆ کوردی فەیلی نەبوو، بەڵام کوردی فەیلی لەبەر دوو هۆکار ناخۆشەویست بوون: یەکەم لەبەرئەوەی کوردن، ئێمە لە مووسڵ پەندێکمان هەیە، نازانم لای ئێوە هەیە یان نا، دەڵێ "خۆی ڕەزای گرانە و کچیشی بووە"، واتە خۆی کەسێکی ڕەزا گرانە و کەس خۆشیناوێ، کچیشی بووە، لەبەرئەوە ڕقەکە بەرامبەری دەبێتە دوو هێندە. ئەوانیش شیعەن و کوردیشن، بۆیە بەربژێری یەکەم دەبن بۆ ڕاگواستن کاتێک نیازی تەسفیر هەبوو. لەبەرئەوەش کوردی فەیلی لەو پرۆسەی

راگواستنەدا تایبەتمەندییەکیان وەرگرت. دیارە راگواستنەکەیان لەسەر ئەو بنەمایە بوو کە ئەوانە ئێرانین. هۆکاری یەکەم ئەمە بوو، بۆیە بەر ئەو راگواستنە کەوتن، بەڵام مەترسییەکە لەکوێدا بوو؟ لەوەدا بوو وەجبەکانی سەرەتا کە راگوازران، بەشێکیان بوونەوە سەرباز و لە جەنگی عێراق ـ ئێراندا هاتبوونەوە بۆ شەڕ، هەندێک لەمانە بەدیل گیران و لەکاتی لێکۆڵینەوە دەرکەوت عێراقین و لە راگوازراوەکانن، بوونەتە سەرباز و هاتوون شەڕی ئێمە دەکەن، بۆیە سەددام حوسێن بڕیارێکی دەرکرد، دەڵێ هەرکەسێک بەر راگواستن بکەوێ و لە تەمەنێکدا بێت کە بتوانێ شەڕ بکات، رەوانەیان مەکەن و بیانکوژن. ئەمە هەنگاوێکی مەترسیدار بوو لە زنجیرەی فەرمانەکانی کوشتنی بەکۆمەڵ و ئەو گۆڕە بەکۆمەڵانەی کە لە 1980 وە دەستیان پێکرد، چونکە هەر دوای ئەوەی شەڕ هەڵگیرسا ئیدی هێواش هێواش بە گۆڕی بەکۆمەڵ ئاشنابووین. هەر کەسێک لەسەری سەلمابووایە کە بە رەچەڵەک ئێرانییە، چ فەیلی و تەنانەت زۆر هەبوون بە رەچەڵەک عەرەبیش بوون، بەڵام لەسەریان سەلمابووایە کە ئێرانین، رەوانەی مەرگ و گۆڕی بەکۆمەڵ دەکران. ئاوابوو کە ئەو گەنجانە بێسەروشوێن بوون و لە گۆڕی بەکۆمەڵدا دۆزرانەوە.

کاوە ئەمین: هیچ ئامار و ژمارەیەک هەیە سەبارەت گەنجە فەیلییە کوژراوەکان؟ چەند بوون و لە کوێ شاردرانەوە؟

سەباح حەمدانی: بەڕاستی مەسەلەی ئەوەی لەکوێ شاردراونەتەوە، ئەمە بابەتێکی زۆر گەورەیە. تۆ رووبەرێکی بەرینی بیابانت هەیە لە عێراق. رۆژئاوای عێراق لە باشووری مووسڵەوە تاوەکو دەگاتە سەفوان لە بەسرە، هەمووی ناوچەی بیابانە و ناوچەیەکی گونجاوە بۆ گۆڕی بەکۆمەڵ. تەنانەت لە کەرکووک، رەنگە لە هەولێریش دەشتی بەرین هەن کە دەکرێ بۆ گۆڕی بەکۆمەڵ بەکاربهێنرێن.

کاوە ئەمین: ئەی ژمارەیان، هیچ ژمارەیەک لەبەردەستە کە چەند کەس کوژراون و شێوازی کوشتنیان چۆن بووە؟
سەباح حەمدانی: نەخێر هیچ ئامارێک نییە. هیچ ئامارێک لەبەردەست نییە کە چەند کەس بوون. ئەگەر حکومەتی عێراق فەرمانگەیەکی تەرخان کردبووایە، کە ناشیانەوێ پارە بۆ ئەم جۆرە کارە گرنگانە تەرخان بکات، بەڵکو تەنیا لەو شتانەی خەرج دەکەن کە دزی و تاڵانیی زیاتریان بەدواوەیە، ئەگەر خەڵکی شارەزایان بۆ بەدواداچوونی ئەو بابەتە تەرخان کردبووایە، دەیانتوانی بزانن بەڕاستی چەند کەس تێداچوونە. دیارە لەو بابەتەدا درۆ و زێدەڕۆییش کراوە، دۆزینەوەی راستییەکە زەحمەت نییە، بەڵام پرۆسەی کوشتن و ژێرخاکنان، دەتوانین بە درێژی باسی بکەین هەرکاتێک هاتینە سەر باسی گۆڕە بەکۆمەڵەکان، یان تەنانەت گۆڕی تاکەکەسیش کە ئەوان لە هەردووکیاندا هەن. دەکوژران و دەخرانە ژێر خاکەوە، منداڵەکانیش وەکو یەکێک لە برایان شایەتی لەسەردا، بە زیندوویی دەخرانە پاڵ کەسوکارە کوژراوەکانیان و خۆڵیان بەسەردا دەکرا.

کاوە ئەمین: باسی ئەوەت کرد کە کوردی فەیلی لە دوو لاوە تۆمەتبار بوون، کورد بوون و شیعەش بوون، لای بەعس کامیان تاوانێکی گەورەتر بوو؟
سەباح حەمدانی: زەحمەتە بزانم کامیان بووە، چونکە من لەناو مێشکی سەددام حوسێندا نەبووم، پێموایە بۆ سەددام هەمووی یەکسان بوو.

کاوە ئەمین: راستە بەڵام خۆ سەددام لەجیاتی هەموو دەزگاکانی ئەمن بیری نەکردووەتەوە، خەڵک هەبوون کە جێبەجێیان کردووە و دەبێ راپۆرت هەبێ لەوبارەوە و بەڵگەنامە هەبێ، راستە سەددام بڕیارەکەی داوە، بەڵام خەڵکێک هەبوون جێبەجێیان کردووە؟
سەباح حەمدانی: وەکو پێشتریش گوتم، ئەم مرۆڤە زوڵملێکراوە

لەبەرئـەوەی هـاوکات کوردیـش و شـیعەش بـووە، ئەولەویـەت بـەو دراوە بـۆ کوشـتن، یـان ئەولەویـەت بـەو دراوە بـۆ راگواسـتن، واتـە هــەردوو ئینتیماکـە لەسـەری کۆبوونـەوە و کۆتایـی هـات، بێگومـان گرووپێـک لـەم بارودۆخـەدا بـن دەبنـە ئامانجێکـی ئاسـان بۆئـەوەی لەناوببرێـن.

کاوە ئەمیـن: بـەڵام بەدیوێکـی دیکـەدا، کـوردی فەیلـی بەگوێـرەی بەڵگـەکان خـاوەن سـەرمایە بـوون و بازرگانـی گـەورە بـوون و بەشـێکی بازرگانیـی بەغـدا لـە دەسـتی ئەوانـدا بـووە، ئـەم مەسـەلەی پاشـکۆیەتی ئێرانییـە بیانوویـەک نەبـوو بۆئـەوەی لـەو بازرگانییـە بیانکەنـە دەرەوە و دەسـت بەسـەر موڵـک و سـامانیاندا بگـرن؟

سـەباح حەمدانـی: بەڵـێ رەنگـە وابووبـێ، یـان دەکـرێ بڵێیـن ئەمـەش بووە بیانـووی سـێیەم لەسـەریان، واتـە راگواسـتن و دەرکردنیـان بـە ئەنقەسـت بووبـێ و بـۆ تاڵانکردنـی سـامانیان بووبـێ، چونکـە ئـەوەش کـرا، بەڵـێ لـە سـەرەتاوە رێگەیـان دەدان تەنانـەت بەشـێک لـە سـامانەکانیان لەگـەڵ خۆیـان ببـەن، بـەڵام ئەوانـە دواتـر لـە هەمـوو شـتێک داماڵـران. لـە زێـڕ و لـەو پارەیـەی کـە هەیانبـوو، بۆیـە ئامانجەکـە بـووە دەسـتگرتن بەسـەر سـامانەکانیاندا. بەوجـۆرە چەنـدە سـامانەکەی زۆرتـر بووایـە کـە خۆیشـی دوو تۆمەتـی لەسـەرە، واتـە کوردیشـە و شیعەشـە، ئەوەنـدە زیاتـر دەکەوتـە نـاو چوارچێـوەی راگواسـتن و دەرکـردن.

کاوە ئەمیـن: لـەدوای فەیلییـەکان، نـۆرەی کۆمەڵکوژیـی بارزانییـەکان دێـت. سـاڵی 1983 ئەوکاتـەی بـارزان تکریتـی بەرپێوەبـەری ئەمنـی عـام بـوو، کۆمەڵگـەی بارزانییـەکان لە ناوچـەی هەولێر گەمـارۆ دران و هـەزاران گەنجیـان لـێ بێسەروشـوێن کـردن، لەسـەر ئـەوە چـی دەزانـی؟

سـەباح حەمدانـی: زانیاریـم هەیـە و بەڵگەنامەشـم لەبەردەسـتە، ئەگـەر بکـرێ هەندێکیـان دەخوێنمـەوە بـۆ ئـەوەی ئێـوەش...

کاوە ئەمین: ئەو بەڵگانە بەڵگەی چ دەزگایەکن؟

سـەباح حەمدانـی: ئەمانـە هەنـدێ بەڵگـەن لـە دوای رووخانـی رژێـم لـە 2003 دۆزراونەتـەوە، هەندێکیشـیان سـاڵی 1991 دۆزراونەتـەوە. ئەمـە دەکـرێ یەکێـک قسـەیان لەسـەر بـکات، چونکـە بەڵگـەی روون و ئاشـکران و ئێمـەش پێشـتر لەبارەیانـەوە شـتمان بیسـتبوو، دەمانزانـی ئەوانـەی لـە قوشـتەپە و لـەو ناوچانـەی دیکەوە هێنـراون خراونەتە گـۆڕی بەکۆمەڵەوە، بـەڵام بـەم روونییـە و بـە بەڵگـە و نووسـراو، ئێسـتا راسـتی رووداوەکەمـان بـۆ دەردەکـەوێ کـە چـی بەسـەر بارزانییـەکان هێنـراوە و ژمارەیـان چەنـد بـووە بەگوێـرەی بەڵگـە و دۆکیۆمێنتەکانـی حکومـەت خـۆی. جـا ئەگـەر حەزبکـەن بۆتانـی دەخوێنمـەوە.

کاوە ئەمین: پێمانخۆشە ئەگەر بەڵگەیەکی باوەڕپێکراوە..

سـەباح حەمدانـی: بەڵـێ بەڵگـەی فەرمییـە و نووسـراوی باوەڕپێکـراوە و لەلایـەن خـودی بەڕێوەبـەری ئەمنـی عامـەوە دەرچـووە، دەبینـن باسـی عەشـیرەتی بارزانییـەکان دەکات لـە سـاڵی 1983.

* * *

کاوە ئەمیـن: دەتویسـت هەنـدێ بەڵگەمـان پیشـانبدەی سـەبارەت ئەنفالـی بارزانییـەکان، ئـەو بەڵگانـە چیـن؟

سـەباح حەمدانـی: بەڵـێ بـرای ئازیـز. وەکـو دەزانیـن، چیرۆکـی گـۆڕە بەکۆمەڵـەکان، خـۆی ئـەم بیرۆکەیـە لای سـەددام حوسـێن گەڵاڵـە بـوو، پاشـان د.فـازڵ بەڕاکـی لـێ ئاگادار کـرا و ئیـدی لەوێوە پرۆسـەی کوشـتن و شـاردنەوەی خەڵـک لەنـاو گـۆڕی بەکۆمـەڵ دەسـتیپێکرد. لـە چوارچێـوەی ئـەم بڕیـار و رێنماییانـەدا چـی بەسـەر بارزانییـەکان هـات و چـۆن مامەڵەیـان لەگـەڵ کـرا؟ خـۆی لـە نەجـەف و لـە پارێزگاکانی باشـوورەوە لـە دژی حیزبی دەعـوە و ئەوانـە دەسـتیپێکرد کـە تۆمەتباربـوون بـە دژایەتیکردنـی حیـزب

و شـۆڕش. پاشـان گوازرایـەوە بـۆ ناوچەکانـی کوردسـتان و بەدیاریکـراوی بـۆ بارزانییـەکان. ئێمـە لەوکاتـەدا لەڕێـی راپۆرتـی مانگانـەوە دەنگوباسـی گرتنـی بارزانییەکانمـان دەبیسـت، باسـی ئـەوە دەکـرا کـە ئـەم بارزانییانـە پشتاوپشـت خیانەتـکارن و دەبـێ لەنێوببرێـن، ئەوکاتـە بـە (سـلیلی الخیانـە) ناویـان دەبـردن، واتـە بـاب و باپیریـان هـەر خیانەتـکار بوونـە، بۆیـە دەبـێ لـە کـۆڵ بکرێنـەوە. جـا بۆیـە لەوکاتـەدا دەمانبیسـت کـە لـەو چوارچێوەیـەدا ژمارەیەکـی زۆریـان لێگرتـوون. لەوکاتــەدا ژمــارە و شــت دیـار نەبــوو، بـەڵام سـاڵانێک دواتـر کـە پارێـزگاکان کەوتنـە دەسـت خەڵـک، جـا چ لـە 1991 بووبـێ یـان لـە 2003، زۆر راسـتی بەدیارکەوتـن و لەڕێـی تـۆڕی ئینتەرنێتـەوە بڵاوکرانـەوە، بەشـێکی ئەوانـەش بەڵگەنامـەی راسـتەقینە بـوون، ئێمـە هەمیشـە کاتێـک ئـەم بەڵگەنامانـە بـەراورد دەکەیـن لەگـەڵ ئـەو رووداوانـەی لـە دەزگای ئەمـن لەگەڵیـان ژیاویـن، دەزانیـن سـەرچاوەی ئـەم بەڵگانـە دروسـتن یـان نـا، ئـەم بەڵگەنامانـە ئۆرجیناڵـن یـان نـا.

ئێسـتا لـەم سـەرچاوانە هەندێ شـتتان بـۆ دەخوێنمـەوە سـەبارەت ژمارەی ئـەو بارزانییانـەی تێداچـوون، چـۆن کـوژراون و لەکـوێ کـوژراون و ئەمـەش هەمـووی بـە وردەکارییـەوە و بەپێـی بەڵگەکانـی خودی بەڕێوەبـەری ئەمنی عــام و نووســراوەکانی ئــەو، ئێــوەش بــە دڵنیاییــەوە لــەم بەرنامەیــەدا پێشـانی خەڵکـی دەدەن.

بەڵگـەی یەکـەم دەڵێـت: بـە فەرمانـی بەڕێـز بەڕێوەبـەری پێشـتری ئەمنـی عــام، (مەبەســتی دکتــۆر فــازڵ بەڕاکــە، ئــەوەی لێــرەدا قســە دەکات عەبدولڕەحمـان دوورییـە کـە بەڕێوەبـەری ئەمنـی عامـە) دەڵـێ هێزێـک لـە کارمەندانـی بـارەگای بەڕێوەبەرایەتـی ئەمنـی عـام، لەگـەڵ بەڕێوەبەرایەتـی ئەمنـی بەغـدا، ئەرکـی وەرگرتنـی گیراوەکانیـان لەئەسـتۆ گـرت (واتـە لێرەدا وەریانگرتـوون) لـەو کۆمەڵگەیانـەی لای سـەرەوە، هەروەهـا ئەوانەی وەک ئەوانـن و لـە زیندانـی ئەبوغرێـب راگیـراون. کـۆی گشـتیی ئەوانـەی ئـەم هێـزە وەریگرتـوون 2225 کەسـن. دوای وەرگرتنـی بارزانییـەکان، ئـەم هێزە دەسـتی بـە گواسـتنەوەیان کـرد (ئـەم نووسـراوە ئاراسـتەی سـەرۆکایەتی

کۆمـار کـراوە، چونکـە بەڕێوەبـەری ئەمنـی عـام راسـتەوخۆ گرێـدراوی سـەرۆکایەتی کۆمـار بـوو) بـۆ ناوچـەی بوسـەییە لـە پارێـزگای موسـەننا بۆئـەوەی گوللەبـاران بکرێـن (ئەمـە بەڕێوەبـەری ئەمنـی عـام خـۆی باسـی دەکات) و لەلایـەن تیمێکـەوە حوکمـی گەلیـان لەسـەر جێبەجـێ کـرا.
ئەمـە بەڵگەیەکـە هیـچ نیشـانەی پرسـیارێکی لەسـەر نییـە. چەنـد مانگێـک دوای بێسەروشـوێنبوونی ئـەو کۆمەڵـە خەڵکـە، سـەددام حوسـێن لـە دیدارێکـدا لەگـەڵ کۆمەڵێـک لـە کـوردە بەعسـییەکان، گوتـی "پێدەچـێ کوڕەکانـی مسـتەفا بارزانـی بـە تـەواوی لەنـاو خیانـەت رۆچووبـن، تاوەکـو ئـەو ئاسـتەی کـە نەتوانـن پاشـگەز ببنـەوە (واتـە مەبەسـتی ئـەوە بـوو لـە خیانـەت پاشـگەز نابنـەوە)، ئـەم خیانەتەشـیان بـۆ بازنەیەکـی بەرینتـری بنەماڵەکەیـان گواسـتووەتەوە. (واتـە لـە بنەماڵـەی بارزانـی) تاوەکـو ئـەو تاوانەیـان جێبەجـێ کـرد کـە بوونـە هاریـکاری سـوپای فارسـەکان و بوونـە چاوسـاخیان بـۆ داگیرکردنـی خاکـی عێـراق".
کورتـی دەکەمـەوە، خۆتـان دەزانـن ئەم قسـانە بۆ قایلکردنـی خەڵکی دیکە بـوو کـە ئەمانـە بەکرێگیـراو بوونـە. نامـە و نووسـراوی زۆر لەنێـو خۆیانـدا ئاڵوگـۆڕ کـراون، ئـەم بەڵگانـە کۆپیـی نووسـراوەکانی ئەمنـی عامـن کـە بەردەسـتن و باسـی ئـەو بابەتـە دەکـەن. بێگومـان پێشـانی دەدەن، چـوار پێنـج بەڵگەنامـەن کـە عەبدولڕەحمـان دووری موخاتەبـەی سـەرۆکایەتی کۆمـار دەکات و بۆمـان روون دەکاتـەوە کـە چـۆن هێـزە ئەمنییـەکان، ئەوانـەی لـە ئەمنـی عامـەوە هاتـوون، کۆمەڵگـەی نیشـتەجێبوونی بارزانییەکانیـان گەمـارۆداوە و چـۆن مامەڵەیـان لەگـەڵ ئـەو کەسـانە کـردووە کـە تەمەنیـان لەنێـوان 18- 45 سـاڵدا بـووە و چـۆن رایانگرتـوون و چـۆن رەوانـەی بـەردەم دادگایـان کـردوون، تەنانـەت بڕیارەکانـی مەجلیسـی قیـادەی سـەورە هـەن لەبـارەی لەسـێدارەدانیان و هەمووشـیان کـە ناوەکانیـان دەخوێنیتـەوە، چونکـە هەیـە و پشـتیوان بەخـوا کۆپییەکتـان دەدەمـێ، هەمـووی فـڵان فـڵان بارزانـی، فـڵان فـڵان بارزانـی. سـەرجەمیان بارزانـی بوونـە.

کاوه ئەمین: پێموایە هەر لەو دیدارە تەلەڤزیۆنییەدایە کە سەددام دانی پێدادەنێ و دەڵێ ئەوانەمان کوشتووە...
سەباح حەمدانی: بەڵگەنامەیەکی فەرمی هەیە دەتاندەمێ، ئەوەی تێدا باسکراوە. دەڵێ باسی ئەوانە مەکەن، چونکە ئەوانە ئێستا کێشە نین، ئەمڕۆ ئێمە دەمانەوێ باسی چارەسەر بکەین، واتە واز لەوانە بێنن.

کاوه ئەمین: کەواتە ئەمە بە پلانی پێشوەخت کراوە..
سەباح حەمدانی: بەڵێ بیرۆکەی گۆڕی بەکۆمەڵ لای ئێمە لە ئەمن لەگەڵ سەرەتاکانی جەنگی عێراق ئێران پەیدابوو. جەنگی عێراق ئێران دەستیپێکرد، سوپای سەددام کەوتە پێشڕەوی و 70 کیلۆمەتر چووە ناو خاکی ئێرانەوە، ئەمە سەددامی شاگەشکە کرد و غروور گرتی، گوتی تەواو چووینە ناو ئێرانەوە، ئێران بەرەو رووخانە و دەتوانێ دەوڵەتی عەرەبستان جیابکاتەوە، سەری پڕبوو لە خەیاڵ. وای پێشبینی دەکرد کە خومەینی بەو نزیکانە دەکەوێت. لەوکاتەدا رێنمایی ئەمنیمان بۆ هات کە دەبێ ئەوپەڕی سوود لەم سەرکەوتنە وەرگرین، ئەم سەرکەوتنە مەزنەی سوپا و قادسیەی سەددام، دەبێ دەزگا ئەمنییەکان، واتە ئەمن و موخابەرات دەست بکەن بە گرتنی هەر کەسێک لەوانەی دەیانناسن و دەزانن بیری دژی حیزب و شۆڕشیان لەسەردایە. ئەمە هەمیشە لە ئەمن چەندبارە دەکرایەوە "دووژمنی حیزب و شۆڕش"، واتە نەیاری سەددام حوسێن. حیزب و شۆڕش واتە سەددام حوسێن، بۆیە دەزگا ئەمنییەکان دەبێ ئەم کەسانە بدۆزنەوە، ناوەکانیان بنێرن و شوێنەکانیان دیاری بکەن، ئینجا بیانگرن و لە گۆڕی بەکۆمەڵدا بێسەروشوێنیان بکەن بێ ئەوەی پێویست بە دادگاییکردن بکات. کەواتە ئەم بیرۆکەیە لەگەڵ سەرکەوتنەکانی سەددام لە مانگی یەکەمی جەنگەوە پەیدابوو. پاشان لە ساڵی 1983 لەڕێی کوشتنی بارزانییەکانەوە گەیشتە کوردستان. تێبینی بکە خۆی لە 1980 پەیدابوو. سەرەتا لە نەجەف و پارێزگاکانی دیکەی باشوور

جێبەجێکـرا، واتـە ئـەو پارێزگایانـەی حیزبـی دەعـوە و ئەوانـی دیکـە تێـدا چـالاک بـوون.

کاوە ئەمیـن: لــە کوردســتان بــە بارزانییــەکان دەســتپێکرد یــان بــە فەیلییــەکان؟

ســەباح حەمدانــی: مــن لەمــەدا تایبەتمەندییەکــم نەدایــە فەیلییــەکان، چونکـە ئـەوان بەشـێک بـوون لـەو خێزانانـەی بـەر دەرکـردن کەوتـن، ئەمانە لەگـەڵ ئەوانـی دیکـە نـاوی پاشـکۆی ئێرانیـان لێنابـوون، بـەڵام کـوردەکان سـەت لە سـەت عێراقیـن. فەیلییەکان لـە بنەڕەتەوە وڵاتینامـەی عێراقییان نەبـوو، بۆیـە ئەوانـم خسـتە پاڵ ئەوانـەی بـەر راگواسـتن کەوتـن. واتـە پـێ بەپـێ لەگـەڵ بیرۆکـە ئەمنییەکـە دەڕۆیـن.

کاوە ئەمیـن: بـەڵام ئـەوە شـتێکی بێمانایـە خەڵکێـک سـەدان سـاڵ لـە وڵاتێکـدا بژیـن و هـەر بـە بێگانـە حیسـاب بکرێـن و لەنـاکاو رۆژێـک ئـاگادار بکرێنـەوە کـە دەبـێ وڵات بەجێبهێڵـن...

سـەباح حەمدانـی: بێگومـان منیـش سـەت لـە سـەت لەگەڵتـم. مـن باسـی ئـەو عەقڵیەتـە دەکـەم کـە لـەو سـەردەمەدا هەمـوو شـتێکی لـەڕووی ئەمنییـەوە لێکدەدایـەوە. مـن بـە پێنـج سـاڵ وڵاتینامــەی هۆڵەندیـم وەرگـرت و وەک هـەر هۆڵەندییـەک لـە هەمـوو مافێـک بەهرەمەنـدم، سـەت لـە سـەت، نـەک ٪99. سـەت لـە سـەت. باشـە بـۆ ئـەوان بـە پێنـج سـاڵ وڵاتینامـە دەدەنـە خەڵـک و هەرگیـز دەرتناکـەن؟ لەبەرئەوەیـە کـە ئێمـە مرۆڤایەتیمـان تێـدا نییـە.

کاوە ئەمیـن: کەواتـە بـا ئـەو پرسـیارە بکـەم، پلانـی بەکۆمـەڵ کوشـتنی بارزانییـەکان بـە بڕیـاری سـەددام خـۆی بـوو یـان کەسـێکی وەک بـارزان تکریتـی پلانەکـەی دارشـت؟

سـەباح حەمدانـی: بڕیارەکـە بڕیـاری سـەددام بـوو. مەسـەلەی بارزانییـەکان

پەیوەنـدی بـە بارزانـەوە نەبـوو، دەتوانیـن بڵێین فـازڵ بەڕاک بوو، من پێشـتر کەمێـک بەرگریـم لـە فـازڵ بـەڕاک کـرد، هەرچەنـدە بـە تـەواوی بەرگـری لێناکـەم چونکـە ئەویـش تاوانبارێکـە و ئـەوە هیـچ مشـتومڕ هەڵناگـرێ، بـەڵام مـن شـارەزای کەسـایەتی بەڕاکـم، وای تێگەیشـتووم کـە بـەڕاک وەکـو کەسـایەتی کەسـێکی زۆر خوێنـاوی نەبـوو، لەگـەڵ ئـەو کوشـتن و گـۆڕی بەکۆمـەڵ و شـتە نەبـوو، بـەڵام ئەویـش لـە سـەرەوە فەرمانـی بـۆ دەهـات، تـەواو.. گـۆڕی بەکۆمـەڵ ئامـادە بکـە، دووژمنەکانمـان لەکـۆڵ بکـەوە، وای نەکردبووایـە لەناویـان دەبـرد، دەیانکوشـت. دواجاریـش هـەر کوشــتیان، بۆیـە ئـەو لـەو شـتانەدا دوودڵیـی زۆری پێـوە دیاربـوو. زۆر لەسـەر ئـەوە رادەوەسـتا کـە هەوڵبـدات وزەی هێـزە نەیـارەکان لەڕێـی راکێشـانی کادیرەکانیانـەوە هەڵمژێـت. ئـەو لـە سـاڵانی سـەرەتادا زۆرتـر فۆکەسـی لەسـەر ئـەوە بـوو، واتـە لـە 77 و 78 و 79 و 80، بـەڵام لـە 80 بـەدواوە هەمـوو شـتێک گـۆڕا، تێڕوانیـن و تێگەیشـتنەکە گـۆڕا، مەبەسـتم تێڕوانینـی سـەددامە کـە پێیوابـوو تـەواو ئیـدی سـەرکەوت، ئیـدی دەتوانێ هەمـوو نەیارەکانـی لەنێوببـات و وڵات پاکبکاتەوە. بەوجۆرە و دەسـتیپێکرد و فـازڵ بەڕاکیـش پێیخۆشـبووایە یـان نـا دەبووایـە جێبەجێـی بـکات. بۆیـە بڕیـاری بارزانییـەکان لەلایـەن سـەددام حوسـێن خۆیـەوە دراوە و ئەوانـەی جێبەجێیـان کـرد فـازڵ بـەڕاک و دەزگای ئەمـن بـوون.

کاوە ئەمیـن: هێزەکانـی گاردی کۆماریـش بەشـداربوون لـە پرۆسـەی کۆکردنـەوە و دەسـتگیرکردنی بارزانییەکانـدا، ئـەوەش بەڵگەیەکـە کـە سـەددام حوسـێن خـۆی بڕیارەکـەی داوە..

سـەباح حەمدانـی: بەڵـێ ئـەوە مشـتومڕ هەڵناگـرێ. گاردی کۆمـاری هـاوکار بـووە، بـەڵام ئـەوان جێبەجێـکار نەبـوون، تەنیـا رادەسـتی دەزگا ئەمنییەکانیـان کـردوون. لایەنـی جێبەجێـکار دەزگا ئەمنییـەکان بـوون. هەمـوو کردەوەکانـی کوشـتن و سـڕینەوە، چونکـە دواتـر دەزگای ئەمـن بـووە پسـپۆڕی گـۆڕی بەکۆمـەڵ و سـڕینەوەی نەیـاران.

کاوە ئەمین: بەڵام شتێک لێرەدا هەیە کە جێی سەرسوڕمانە. لە کۆمەڵکوژیی بارزانییەکاندا تەنیا نێرینەکانیان برد، لە ئەنفالدا بە پێچەوانەوە، ژن و منداڵ و پیر و گەنج هەموو ئەنفالکران، خوێندنەوەی تۆ بۆ ئەوە چییە؟

سەباح حەمدانی: هۆیەکەی سادەیە، من پێشتر باسمکردووە و بە وردەکاریی زیاترە باسی دەکەمەوە. ئەوان خێزانەکانی ئێمەیان کوشتووە، ژنەکانی ئێمە و منداڵەکانی ئێمەیان کوشتووە، کەواتە ژن و منداڵەکانیان بکوژن. واتە تاوانبارێک دێت سەت کەس لە تۆ دەکوژێت. تۆ دەوڵەتی، چەکدارێک دێت سەت کەس لە تۆ دەکوژێ، سەت منداڵ و ژن، لە گوندێک لای پردێ و لە گوندێک لای کفری، تۆ دەوڵەتی، هەموو جومگەکانی حوکمڕانیت لەدەستە. دەچی بڕیاری لەنێوبردنی هەزاران ژن و منداڵ دەردەکەی، ئێ خۆ ئەمانە منداڵی خۆتن، ئەمانە ژنی دەوڵەتەکەی تۆن، چۆن پەنا بۆ کارێک دەبەی لە تۆڵەی کاری لایەنێکدا کە تۆ بە تێکدەر ناوی دەبەی؟ لەم دۆخەدا تۆ تاوانبارتر و خوێنڕێژتر و تێکدەرتری لەو تێکدەرە. تۆ خۆت خەڵک بۆ تێکدان هاندەدەی، کێ ئەم هەموو تێکدەرەی لە عێراقدا دروستکرد؟ سەددام، کاتێک ئێمەی لەو هەموو جەنگەوە ئاڵاند، جەنگی بۆ هەڵگیرساندین و سامانی وڵاتەکەی تاڵانکرد و لە جەنگدا بەفیڕۆیدا و لە دروستکردنی کۆشکەکانی و کەیف و سەفای خۆیدا بەفیڕۆیدا و نەیهێشت ژیانێکی ئاسایی بژین.

کاوە ئەمین: بەڵام وەڵامی پرسیارەکەم دەستنەکەوت، بۆچی لە پرۆسەی بارزانییەکاندا تەنیا نێرینەکانیان برد کەچی لە ئەنفالدا دەستیان لە کەس نەپاراست؟ هیچ پەیامێک لەپشتی ئەو دوو ڕەفتارە جیاوازەوە هەبوو؟

سەباح حەمدانی: لە سەرەتاکانی دەرچوونی ئەم ڕێنماییانەدا، تەنانەت بۆ شیعەش، تەنیا باسی کورد ناکەین، خۆی هەر لە شیعەوە دەستیپێکرد، لە نەیارەکانی شیعەوە، ئەوانەی مەترسی بوون لەسەر

"حیـزب و شـۆڕش"، لـە پرۆسـەی ئەوانیشـدا ژن و منداڵیـان نەدەکوشـت، تەنیـا پیاوەکانیـان دەکوشـتن، هەندێـک خێزانیـش هەبـوون کـە کـوژران، بەڵـێ هەنـدێ خێـزان لـە پارێـزگا شـیعییەکان کـوژران، بـەڵام بـە ژمارەیەکی کـەم. پاشـان کـە دێنـە سـەر بارزانییـەکان، بڕیـار دەدەن تەنیا گەنجەکانیـان بکـوژن، واتـە لـە تەمەنێکـی دیاریکـراو بۆئـەوەی لـە ئاینـدەدا نەتوانـن لـە دژی دەوڵـەت هیـچ کارێـک بکـەن. بیرۆکەکـە ئاوابـوو، بـەڵام دواتـر پـەرەی سـەند و سـەددام حوسـێن وای لێهـات وەکـو مرۆڤ سـەیری عێراقییەکانی نەدەکـرد، وا تەماشـای دەکـردن کـە مشـک و جورجـن، ئەگـەر 100 هەزاریشـت لێکوشـتن کێشـە نییـە. 100 هـەزار لەکـۆی 30 ملیـۆن کـەس، زۆر کێشـە نییـە بیانکـوژن. سـەددام ئـاوا بیـری دەکـردەوە.

کاوە ئەمیـن: یەکێـک لـەو شـتانەی تائێسـتاش تەمومژاوییـە، مەسـەلەی ژمـارەی قوربانییەکانـە، بـۆ نموونـە لـەو دۆکیۆمێنتـەی بەردەسـتی تـۆ ژمـارەی بارزانییـەکان 2225 کەسـە، بـەڵام بەگوێـرەی ئـەو ئامارانـەی لـە کوردسـتان هـەن، نزیکـەی هەشـت هـەزار بارزانـی بێسەروشـوێنن..

سـەباح حەمدانـی: بەڵـێ راسـت دەکـەی. شـتەکە لای مـن روونـە، ئـەو 2225 کەسـە دواتـر دراونەتـە مەحکەمـەی سـەورە لەکاتێکـدا ئەوکاتـە لەنـاو گۆڕەکانیانـدا بوونـە، لـە گـۆڕە بەکۆمەڵەکانیانـدا بوونـە، دراونەتـە مەحکەمـەی سـەورە و بڕیـاری کوشـتنیان دەرچـووە، واتـە کراوەتـە فەرمـی بـۆ ئـەوەی بەڵگەنامـەی وەفاتیـان بـۆ دەربکـەن و کێشـە یاسـاییەکانیان لەکـۆڵ بکەنـەوە. ئەمـە لـە باشـوور بەسـەر شیعەشـدا هێنـراوە، بـەڵام خەڵکانێکیـش هەبـوون کـە نەدراونەتـە دادگا، کـوژراون پێـش ئـەوەی بگەنـە دادگا، یـان ناوەکانیـان لـە لیسـتەکان دەرهێنـراوە، هیـچ بڕیارێکـی دادگا نییـە، بەڵام کوژراویشـن، بۆیـە جیاوازییەکـە لێرەدایە، رەنگـە ئەگـەر ئـەوەی ئـەوێ و ئـەم ژمارەیـە لێکبـدەی، دەربکـەوێ کـە ئەوانـە لـە لیسـتەکان دەرهێنـراون پـاش ئـەوەی کـە کـوژراون. تەنانـەت لـە هەڵمەتـی ئەنفالیشـدا لـە سـاڵی 1988، رەنگـە هـەزاران هەبـن کـە

ناویـان دیـار نییـە، بـەڵام کـوژراون و خراونەتـە گـۆڕی بەکۆمەڵـەوە.

کاوە ئەمیـن: لـە بەغـداش چەنـد کەسـایەتییەکی دیـاری بارزانـی هەبـوون کـە لـەوێ دەژیـان، لەوانـە لوقمـان و سـابیر بارزانـی، ئەوانـە بۆچـی لەنێوبـران؟ هیـچ زانیارییەکـت سـەبارەت ئـەوان هەیـە؟

سـەباح حەمدانـی: راسـتییەکەی هـەر ئـەوە بـوو کـە باسـی چیرۆکـی کوڕەکـەی دیکـەی خوالێخۆشـبوو مسـتەفا بارزانیـم بـۆ کـردن، عوبەیدوڵڵا. باسـی چیرۆکەکەیـم کـرد.

کاوە ئەمین: بۆ منت باس کرد، بەڵام دەمانەوێ بینەرانیش بیزانن...

سـەباح حەمدانـی: عوبەیدوڵـڵا بارزانـی جیابـووەوە، مرۆڤـە و بڕیاریـدا بێتـە پـاڵ دەوڵـەت، لای دەوڵەتـی هەڵبـژارد و هـات لـە بەغـدا نیشـتەجێبوو، لـە شـوێنێکی گونجاویـش دایانمەزرانـد. لەیادمـە ماڵەکـەی لـە تەنیشـت دەرگای ئەمنـی عـام بـوو، واتـە کـە دەتویسـت بچیتـە نـاو بـارەگای ئەمنـی عـام، راسـتەوخۆ دەرگاکـەی لای راسـتت ماڵـی عوبەیدوڵـڵا بـوو ، یەکـەم بـۆ پارێـزگاری و پاشـانیش ئـەوە یەکێـک بـوو لـە کۆشـکە دەستبەسـەرداگیراوەکان، یـان دەوڵـەت کڕیبـووی، مەبەسـتم ئەمنـی عـام، باسـی ئەوکاتـە دەکـەم کـە ئەمنـی عـام لای کۆشـکی سـپی بـوو، بەرامبـەر کۆشـکی سـپی بـوو، هـەر ئەوەنـدەم لەبـارەی عوبەیدوڵـڵا لەیـادە، بـەڵام یەکێـک لـە بـرا ئەفسـەرەکانمان رۆژێـک بـۆ منی گێڕایـەوە کە سـاڵی 1980، رۆژێـک چووەتـە ژوورەوە بۆ شـوعبەی سـێ. دەرگای ژوورێکـی کردووەتەوە و لـەوێ عوبەیدوڵـڵا بارزانـی بینیـوە دانیشـتووە، تەنانـەت گوتـی قاتێکـی شـەکەری لەبەربـووە، وەکـو گیراوێـک لـەوێ بـووە. دەرگای ماڵەکـەی بـە دەرگای ئەمنـەوە بـوو، هێنابوویـان و لـەوێ دایاننابـوو. فەرمـان هاتبـوو کـە بیگـرن، گوتـی ئـەوەم پـێ سـەیر بـوو، چونکـە ئـەو کەسـە دەیناسـی و خۆیشـی ئەفسـەری شـوعبەی سـێ بـوو. گوتـی پێـم سـەیر بـوو عوبەیدوڵڵا بۆچـی گیـراوە. گوتـی پـاش دوو رۆژ بڕیـاری دەرکردنیـم لـە وەزیفەکـەی

بیست. لە هەمان کاتدا بەڕێوەبەری شوعبەی سێ نێردرابوو بۆ ماڵی عوبەیدوڵڵا، براکەی لەوکاتەدا لەوێ بووە، پێموایە سابیر بووە وەکو تێگەیشتم، ئاگاداری کردبووەوە کە سەید رەئیس سڵاوی هەیە بۆتان و دەڵێت کارێکمان بە عوبەیدوڵڵا سپاردووە بۆیە چاوەڕێی مەبن و درەنگ دێتەوە، بەڵام هاوکاری و شت بۆ ئێوە هەر بەردەوام دەبێت. وەک گوتم دوای دوو رۆژ لەوە لە وەزیفەکەی دەرکرا و ئیدی دیار نەما. ئەمە لە مانگی نۆدا بوو ، واتە رێک لەگەڵ، تەماشای ئەم خاڵە بکە، رێک لەگەڵ دەستپێکردنی جەنگی عێراق ئێران. لەگەڵ سەرەتای...

کاوە ئەمین: ساڵی 1980..

سەباح حەمدانی: بەڵێ 1980، لەگەڵ سەرەتای رەوتەکە، واتە گۆڕی بەکۆمەڵ. کەواتە ئەو لە یەکەمین ئەو کەسانە بوو کە بەم رەوتەدا هاتن، کوشتن و بێسەروشوێنکردن. خودا بیبەخشێ.. من ئەوەندە دەزانم لەبارەی.

کاوە ئەمین: چیرۆکێکی دیکەش هەیە کە دەڵێن لەنێوان عوبەیدوڵڵا و سەددامدا دەمەقاڵەیەک بووە لەسەر ئەوەی کە سەددام قسەی خراپی لەبارەی باوکی کردووە، شتی وات بیستووە؟

سەباح حەمدانی: رەنگە شتی وا لە سۆشیالمیدیا بڵاوکرابێتەوە، بەڵام من شایەتیی خەڵک دەگوازمەوە، یان شتێک کە بە چاوی خۆم بینیومە، خوێندوومەتەوە، یان لە راپۆرتە ئەمنییەکانم وەرگرتووە، یانیش لە زاری کەسێکەوە کە لە دەزگای ئەمن کاری کردووە. لەبەرئەوەشە کە هەمیشە راستی دەڵێم، بەڵام ئەو دەمەقاڵەیە، دەشێ بە تەلەفۆن بووبێ. ئەوەندە دەزانم لە شوعبەی سێ بینراوە و هەر لە شوعبەی سێ کۆتایی هات، ئایا بردوویانە بۆ لای سەددام حوسێن؟ ئەوە بەدوور دەزانم. لە ماڵی خۆی لەگەڵ سەددام حوسێن دەمەقاڵەی بووە؟ رەنگە.. ئەوکاتەی هێشتا لە ماڵ بووە، ئەمە زۆر مومکینە، ناتوانم بڵێم

وا نییە، ناتوانم بڵێم شتی وا روویندداوە، لەوانەیە وابووبێ و دەمەقاڵەیان بووبێ و سەدداميش دەستبەجێ فەرمانی دەستگیرکردنی بە فازڵ بەڕاک دابێ و ئەوانیش گرتبێتیان و برادەرەکەی منیش لەوکاتەدا لەوێ بینیبێتی.

کاوە ئەمین: باشە بەڕێوەبەرایەتییەکانی ئەمنی کەرکووک و هەولێر رۆڵیان لە گرتنی بارزانییەکاندا چی بووە؟ ئێوە بەشداریتان کرد وەکو ئەمنی کەرکووک؟

سەباح حەمدانی: ساڵی 1983 کە بارزانییەکان گیران من هێشتا نەچووبوومە ئەمنی کەرکووک، بەڵام لەو جۆرە ئەرکانەدا، هەمیشە هێزێک لە ئەمنی پارێزگاکەوە بۆ پشتیوانیی هێزە جێبەجێکارەکە دەردەچێ، ئەو ئەرکەش نزیک بووە لە ئێمە، واتە ئەمنی کەرکووک و ئەرکەکەش لە هەولێر بووە، بۆیە ئەمنی ناوچەی ئۆتۆنۆمی و ئەمنی سلێمانی هەموو بەشدار دەبن کاتێک ئامادەکاری دەکرێ بۆ دەستگیرکردنی خەڵکێکی ئاوا زۆر. ئێمە باسی چەند کۆمەڵگەیەک دەکەین کە ئەو خەڵکانەیان تێدا نیشتەجێ بووە. خۆشتان ئەو بەڵگەنامانە دەبینن و دەخوێننەوە و پێشانیدەدەن کە هەموو ئەو وردەکاریانەیان تێدایە. کۆمەڵگەکان چۆن دەورەدراون و چۆن دەست بە گرتنی بارزانییەکان کراوە و چۆن تەمەنەکانیان دیاری کردوون و چۆن گیراون و چۆن براون بۆ بەڕێوەبەرایەتی ئەمنی عام.

کاوە ئەمین: پێش ئەوەی کۆتایی بەم بەشەی گفتوگۆکە بێنین حەزدەکەم پرسیارێکی شەخسی لە تۆ بکەم، تۆ کە ئەفسەری ئەمن بووی بە پلەی رائید، بەشداریت کردووە لە لێکۆڵینەوە لەگەڵ ئەوانەی کە گیراون؟ بەچاوی خۆت ئەشکەنجەدانی خەڵکت بینیوە؟

سەباح حەمدانی: بەڵێ بینیومە، بەڵام من لێکۆڵینەوەم نەکردووە چونکە ئەوە بواری پسپۆڕیی من نەبوو. بواری شارەزایی من هەمیشە، بۆ نموونە کە لە ئەمنی نەجەف بووم، بواری پسپۆڕیی من مەرجەعیەت

بــوو. ئەفســەری پەیوەنــدی بــووم لەگــەڵ مەرجەعیــەت. هەرشــتێک سەبارەت مەرجەعیـەت هەبووایە مـن دەمزانی و لەبارەیەوە دەمنووسـی.

کاوە ئەمین: ئەی لە کەرکووک؟

سـەباح حەمدانـی: وەک نموونـە دەڵێـم. لـە کەرکووکیـش ئەرکـی مـن لـە شـوعبەی پێنـج بـوو. چەنـدی لـە توانامـدا بووبـێ کاری چاکـم بـۆ خەڵـک کـردووە. هەرگیـز نـە کەسـم گرتـووە و نـە بوومەتـە هـۆکاری گرتنـی کەسـیش، چونکـە لـەو ماوەیـەی کـە مـن لـە ئەمنـی کەرکـووک کارم کـردووە و نزیکـەی دوو سـاڵێک بـوو، هیـچ کێشـەیەک روویـنەدا. لـەو کەناڵـەی خۆمـەوە، ئاگاداری زۆر کێشـەی خەڵـک بوومـەوە لـە کەرکووک. بـۆ نموونـە شـێخ فەخرەدیـن کـە خانووەکـەی و دووکانەکانیـم لـە حیجـز دەرهێنـا و رادەسـتم کـردەوە، چونکـە مەزڵـووم بـوو، بـۆ نموونـە دەڵێـم. مـن ئەرکـی خـۆم بەجێگەیانـدووە.

کاوە ئەمیـن: بـەڵام لـەو ماوەیـە لـە هیـچ لێکۆڵینەوەیەکـدا بەشـداریت کـردووە؟

سەباح حەمدانی: نەخێر.

کاوە ئەمیـن: لێکۆڵینـەوە لـە زیندانـی سیاسـی و لـە پێشـمەرگە و لەوانـەی لـە کەرکـووک دەگیـران؟

سـەباح حەمدانـی: هەرگیـز بەشـداریم نەکـردووە، چونکە ئـەوە ئەرکی مـن و بـواری پسـپۆڕیی مـن نەبـوو، بـواری منیـش بووایـە نەمدەکـرد. ئامـادە نەبـووم لێکۆڵینـەوە بکـەم، ئەوانـەی لێکۆڵینەوەیـان دەکـرد کەسـانێک بـوون، بەڕێوەبەرەکانـی ئەمـن بۆیـان دەگـەڕان و توونددترینەکانیـان هەڵدەبـژاردن، مـن کەسـێکی توونـد نەبـووم، بگـرە زۆریـش نـەرم بـووم لەگـەڵ خەڵـک. لەوانـە بـووم کـە خەڵکـم خۆشدەویسـت و حـەزم لـە ناسـینیان دەکـرد. بـۆم گێڕایـەوە کـە ئەوکاتـەی لـە نەجـەف بـووم بەبـێ چـەک دەگـەڕام.

کاوە ئەمین: زۆر باس لە دڕندەیی هەندێ لە بەعسییەکان دەکرێ، بەتایبەتی لە زیندانەکاندا. بۆ مێژوو، تۆ ئەگەر لە هاوڕێیەکانتەوە بیستبێتت، ئەوانەی لێت نزیک بوون و کارەکەیان جیاواز بووە، شتی وا هەبوو کە هەڕەشە لە گیراوێک بکەن بەوەی خوشک و دایکی دەهێنن و لەبەرچاوی خۆی دەستدرێژی دەکەنە سەریان؟

سەباح حەمدانی: ئەوە ڕێپێدراو نەبوو، بە فەرمی ڕێپێدراو نەبوو، بەڵام جارێک بیستم کە لە ئەمنی نەجەف شتی واکراوە. من لەوانە بووم کە لە دژی وەستامەوە. یەکێک لە ئەفسەرەکانمان بەناوی نەقیب خزەیر جبووری، هەڕەشەی لە گیراوێک کردبوو، چووبوو خێزانەکەی هێنابوو، خوشکەکەی و ژنەکەی و لە ژوورێکی دیکە دانابوون، وای کردبوو کە گوێی لە دەنگیان بێت، بەڵام بەڕاستی بڵێم بەڕێوەبەری ئەمن خۆیشی لە دژی وەستایەوە و گوتی شتی وا قبووڵ ناکەم. گوشاری خستبووە سەری دەیگوت تۆ کە گوێت لە خوشکت بێ لە ژوورێکی دیکە و تۆش تۆمەتبار بیت و پرسیاری تاوانێکت لێ بکرێت، تەنانەت ئەگەر تۆش نەبووبی، من نامەوێ تەواوی بکەم، ناتوانم لەوە زیاتر بڵێم، چونکە من خۆم ئەگەر بکەومە دۆخێکی وەهاوە و بچن خوشکم بێنن، دەستبەجێ دەڵێم راوەستن تەواو، ئەو تاوانە من کردوومە. وەرە بمبە و بمکوژە. بۆیە ئەم رەفتارانە بە فەرمی ڕێپێدراو نەبوون...

کاوە ئەمین: بەڵام شتی وا کراوە؟

سەباح حەمدانی: بەڵێ کراوە، بەبیرم هاتەوە لە ئەمنی کەرکووکیش، لە بازگەیەکدا کەسێکیان گرتبوو شیوعی بوو، فەرمانی گرتنی هەبوو. هەر ئەوەندەی هێنایانە ئەوێ، دوای پێنج کاژێر گیانی دەرچوو. باشە بۆ؟ گوتیان لەژێر لێکۆڵینەوە.

ئەفسەری لێکۆڵینەوە لەوکاتەدا رائید حەمید و رائید سوفیان بوون، هەردووکیان تکریتی بوون و ئەوان لێکۆڵینەوەیان لەگەڵ دەکرد. ئەمانە بە هەردووکیان کەوتبوونە سەری دەگ دەگ. ئێ باشە کاکە تۆ لێکۆڵەری. کاری تۆ ئەوەیە راستی وەرگری. بەهەرحاڵ لەژێر دەستیاندا

مـرد و تەرمەکەیـان دایـە شـارەوانی بیشـارێتەوە، ئەمـە یەکێـک بـوو لـەو شـتانەی خـۆم بینیـم، بـەڵام ئەشـکەنجە هەبـووە و زۆریـش بـوو، هەمـوو جۆرەکانـی ئەشـکەنجەی تەقلیـدی هەبـوون.

بەشی حەوتەم

کیمیابارانکردنی هەڵەبجە

بۆ بینینی بەشی حەوتەمی هەڤپەیڤینەکە ئەم کیوئاڕ کۆدە سکان بکە

کاوە ئەمین: کاک سەباح بەخێربێیتەوە بۆ بەرنامەکەمان

سەباح حەمدانی: دووبارە سڵاوتان لێبێ و سوپاستان دەکەم.

کاوە ئەمین: سەبارەت کیمیابارانی هەڵەبجە قسە بکەین، هیچ بەڵگەیەک هەیە کە ئێرانیش چەکی کیمیایی لە هەڵەبجە بەکارهێنابێ؟

سەباح حەمدانی: گەیشتینە باسی ئەنفال. ئەنفال دوو بەشی هەیە..

کاوە ئەمین: ئێستا دەمانەوێ باسی هەڵەبجە بکەین..

سەباح حەمدانی: بەڵێ، هەڵەبجە و ئەنفال و گۆڕی بەکۆمەڵ. ئێستا باسی هەڵەبجە دەکەین. لە یادمە ئەوکاتە لە ئەمنی کەرکووک بووم کە ئەنفال دەستیپێکرد، ساڵی 1988 بوو. پەیوەندیم لەگەڵ هاوڕێیەکی منداڵیم هەبوو، ئەو لە دەزگای هەواڵگری بوو. رائید هانی یونس جەمیل، پێکەوە کاتی زۆرمان بەسەردەبرد، دەهاتە سەردانم بۆ ئەمن و منیش دەچوومە سەردانی. لەوکاتەدا بوو کە چەکی کیمیایی بەکارهات، رێنماییمان بۆ هات، رێنمایی هەواڵگری، دەزانی لەو رووەوە دەزگای هەواڵگری لە ئێمە بەتواناتر بوون و باشتریش لە کاروباری سوپا تێدەگەیشتن. جا ئەوکاتە بوو کە هەواڵی پێدام گوتی ئێران بە کیمیایی لە ئێمەی داوە و خەڵکی بەرکەوتوومان هەیە. ئەم جۆرە زانیارییانە ئیدی بە برووسکە و دەماودەمیش بڵاوبوونەوە.

کاوە ئەمین: مەبەستی هەڵەبجە بوو؟

سەباح حەمدانی: بەڵێ هەڵەبجە. جا گوتم چارە چییە و چی دەکرێ؟ گوتی فەرماندەیی بڕیار دەدات. رۆژی دواتر هەواڵی پێدام کە چەکی کۆکوژ بەکارهاتووە و لێدانێکی توندیش بووە. ئەمە ئیدی ئاماژەیەکی روون بوو، زانیاری لە کەسێکەوە کە ئاگادارە. پاش ئەو لێدانە، سەتان

سـەربازی بەرکەوتـوو گەیێندرانـە نەخۆشـخانەی سـەربازی لـە کەرکـووک. هەموویـان بـەر کیمیایـی خۆمـان کەوتبـوون، واتـە لـە لێدانـی دووەم کـە وەڵامـی ئێمـە بـوو. بۆیـە دەڵێـم لێدانـی یەکـەم لەلایـەن ئێرانـەوە بـوو، بـەڵام رووداوەکانـی دواتـر دەریانخسـت کـە ئێرانییـەکان ئـەو لێدانـەی یەکەمیـان وەک تەڵەیـەک بەکارهێنـا و چاوەڕێبـوون عێـراق بەهێزتـر وەڵام بداتـەوە، چونکـە عێـراق لـە 1987ـەوە بـە چـڕی دەسـتی بـە تاقیکردنەوەی چەکـی کیمیایـی کردبـوو. فەرمانیشـی بـۆ هاتبـوو، فەرمـان نـا بـا بـە وردی قسـە بکەیـن، گڵۆپـی سـەوزی لەلایـەن ئەمریکییەکانـەوە بـۆ هەڵکـرا کـە سـەددام رێگـە پێـدراوە هەمـوو جبەخانـەی خـۆی لـە چەکـی کیمیایـی لـە دژی ئێـران بەکاربهێنـێ بۆئـەوەی ناچـاری بـکات رێککەوتننامـە ئیمـزا بـکات و شـەڕ رابگرێـت. جـا لێـرەدا چـی روویـدا؟ ئێرانییـەکان ئـەم پلانەیـان دانـا و بـە گازی سـارین لـە ئێمەیانـدا. سـارین لـەو گازانەیـە کـە لەسـەر رووکاری زەوی دەمێنێتـەوە و وەک خـەردەل ناچێتـە قووڵاییـەوە. ئـەوان سـارینیان بەکارهێنـا و هـەر کـە هەواڵەکـە گەیشـتەوە سـەددام، دەسـتبەجێ فەرمانـی دەرکـرد کـە وەڵامیـان بدەنـەوە. یەکێـک لـە شـایەتەکان کـە مـن هێنامـە کەناڵەکـەی خـۆم و پسـپۆڕی دروسـتکردنی چەکی کیمیایـی بووە و لـە دامـەزراوەی موسـەننا بـووە کـە تایبەتـە بـە دروسـتکردنی چـەک، گوتـی مـن خـۆم، بەدەسـتی خـۆم ئـەو بۆمبانـەم پڕکـرد کـە لەسـەر هەڵەبجـە خرانـە خـوارەوە. هـەر بۆمبێک 250 کیلۆگـرام خەردەل و سـارینیان تێکراوە. لــە یەکــەم وەڵامدانــەوەدا، فڕۆکەکانمــان زیاتــر لــە 65 دەرچوونیــان هەبــووە بــۆ هەڵدانــی ئــەو بۆمبانــە. ئەمــە شــایەتە و بەشــداربووە و ناوەکـەی لای منە، بەڵام رازی نابێ بێتـە سـەر تەلەڤزیـۆن و قسـە بـکات، تێناگـەم بۆچـی، رەنگـە لەبـەر هـۆکاری ئەمنـی بێـت، بـەڵام راسـتییەکەی ئـاوا بـە مـن گـوت. ئـەو خـۆی بەشـداربووە لـە بارکردنـی بۆمبەکانیـش، چونکـە هەمـوو کەسـێک ناتوانـێ فڕۆکـەی مێگ باربـکات، دەبـێ کەسـێکی شـارەزابێت، بۆئـەوەی نـەوەك لێچـوون رووبـدات، یان کێشـەیەکی تێبکەوێ لەنـاو فڕگەکـە، فڕگـەی کـوێ؟ کەرکـووک. فڕۆکـەکان لـەوێ بـە خـەردەل

و سـارین بارکـران و لەوێـوە دەرچـوون. ئەمـە مـاوەی سـێ ڕۆژ لەسـەریەک بـەردەوام بـوو. خـۆی لـە 16/3 دەسـتیپێکرد، 16ی ئـادار وەک دیـارە. لێدانـی یەکـەم لەلایـەن ئێرانـەوە بـوو بـۆ تێوەگلاندنـی سـەددام، سـەددامیش کەوتـە تەڵەکـەوە.

کاوە ئەمیـن: واتـە ئێـران پێـش 16ی مانـگ چەکـی کیمیایـی بەکارهێنـا، یان هەمان ڕۆژ؟

سـەباح حەمدانـی: بەڵـێ هـەر هەمـان ڕۆژ، ئـەوان لێیاندایـن و بەیانییەکـەی ڕێنمایـی هـات کـە بـە چەکـی کیمیایـی وەڵامیـان بدەنـەوە. تێبینـی بکـە ئێرانییـەکان وریـا و ئامادەبـوون لـە میدیـا، چالاکـی، ئەمبوڵانـس بـۆ گواسـتنەوەی بەرکەوتـووان، چونکـە دەیانزانـی بۆردوومانـی کیمیایـی لەڕێیە، ئەوەبـوو سـوپای عێـراق هێرشـەکەی کـرد و ژمـارەی قوربانییـەکان هـەروا زیـادی دەکـرد، ئێـران دەسـتبەجێ کەوتـە وێنەگرتنـی و تەنانـەت ژمارەیـەک لـە بەرکەوتووانـی گواسـتەوە بـۆ لەنـدەن. بەوجـۆرە لەسـەر ئاسـتی دنیـا بڵاوبـووەوە کـە هێرشـەکە عێراقـی بـووە، لەکاتێکـدا کارەکـە ڕاکێشـانی بـەرە بـوو لەژێرپێـی عێـراق.

کاوە ئەمیـن: بـەڵام ئەگـەر واش بێـت، ئێـران چەکـی کیمیایـی لە دژی سـوپا بەکارهێنـاوە نـەوەک خەڵکـی مەدەنی..

سـەباح حەمدانـی: بەڵـێ، لەیادمـە لەگـەڵ ئـەو برایـەی ئەفسـەری ئیسـتیخبارات، خـۆی دەزگا ئەمنییـەکان هەمـوو لەسـەر ئـەوە ڕێککەوتـن کـە دزە بـە زانیـاری بکـەن و بڵێـن ئێمـە هەمـوو خەڵکەکەمـان ئـاگادار کردبـووەوە کـە لـە هەڵەبجـە بـڕۆن و دەرچـن. ئەمـە لەپـاش لێدانەکـە. گوایـە پێیانگوتـوون لـە مـاوەی سـێ ڕۆژدا دەبـێ دەرچـن، تەنانـەت نووسراویشـیان بـە فڕۆکـە بەرداوەتـەوە سـەر شـارەکە، بـەڵام ئـەوە درۆیـە، چونکـە سـێ ڕۆژ تێنەپەڕیبـوو کـە لـە شـارەکە درا. خەڵـک هەبـوون باوەڕیـان کردبـوو کـە عێـراق وەڵامدەداتـەوە و بۆردوومانێـک لەڕێیـە، بەڵام

هەبـوون باوەڕیـان نەکـرد و ماڵەکانـی خۆیـان بەجێنەهێشـت، هەربۆیـە ژمارەیەکـی زۆر لـە خەڵکـی سـیڤیل لەناو شـاری هەڵەبجـە و دەوروبـەری بەرکەوتـن. راسـتیی رووداوەکـە ئاوابـوو. ئەمـە زانیـاری تایبەتـی خۆمـە کـە لـە رائیـد هانـی وەرمگرتـووە، جگـە لـەوەش زانیاریـی شـایەتەکەم هەیە کە شـارەزای پڕکـردن و ئامادەکردنـی بۆمبـی کیمیایـی بـووە و پلـەی ئەفسـەر بـووە. ئـەم کەسـە سـوێندی بـۆ خـواردم و منیـش لەبـەردەم خـودا سـوێند دەخـۆم کـە قسـەکانیم بـێ زیـاد و کـەم گێڕاوەتـەوە. لـە کەناڵەکـەی خۆشـمەوە زیاتـر لـە پێنـج ئەڵقـەم بڵاوکردووەتـەوە کـە تەنیا تایبـەت بوون بـە چەکـی کیمیایـی، چۆنمـان دروسـتکردوون، لـە رۆژی یەکەمـەوە کـە لـە ئەمنـی عـام دەسـت بـە دروسـتکردنی کـراوە.

کاوە ئەمیـن: جـا مـن دەمویسـت هـەر لەسـەر چۆنیەتـی دروسـتکردنی چەکـی کیمیایـی پرسـیارت لێبکـەم، عێـراق لـە کەیـەوە دەسـتیکرد بـە دروسـتکردنی چەکـی کیمیایـی؟

سـەباح حەمدانـی: زانیارییەکانـی خـۆم ئـەوە پشتڕاسـت دەکەنـەوە و دەیسـەلمێنن کـە سـەرەتای دەسـتکردن بـە دروسـتکردنی چەکـی کیمیایی لـەو فەرمانگەیـەوە بـوو کـە نـازم گـزار وەزیـری بەرگـری و وەزیـری ناوخـۆی تێـدا بەندکـرا، باسـی ئەوکاتـە دەکـەم کـە لـە سـاڵی 1973 هەوڵیـدا کودەتا لەسـەر سـەددام و ئەحمـەد حەسـەن بەکـر بـکات. ئـەم فەرمانگەیـە خـۆی فەرمانگەیەکـی تەکنیکـی بـوو، نـازم گـزار دروسـتیکرد، فەرمانگەیەکـی تەکنیکـی بـوو بـۆ ئـەو بەشـەی کـە نـاوی مەعمـەل بـوو، فەرمانگەیەکـی تایبـەت و زۆر نهێنـی بـوو لـە ناوچـەی فزەیلییـە لـە رۆژهەڵاتی بەغـدا. ئەمە فەرمانگەیەکـی تایبـەت و زۆر نهێنـی بـوو بـۆ کاری تەکنیکـی و لەوانـەش دروسـتکردنی چەکـی کیمیایـی. ئەم فەرمانگەیـە دوای ئەوەی نـازم گزاریش کـوژرا، هـەر بـەردەوام بـوو لـە بـواری دروسـتکردنی چەکـی کیمیایـی دا، واتـە هـەر لەسـەر ئـەو رێچکەیـە رۆیشـت، پاشـان بـە تێپەڕینـی کات پـەرەی سـەند و پێموایـە لـە ساڵی 1976 بـوو کـە بـە فەرمانـی ئەحمـەد حەسـەن

بەکر گوازرایەوە و داوودەزگای بۆ دروستکرا و ئامێر و پێداویستییان بۆ هێنا و کیمیاییان لە ئەڵمانیاوە بۆ هێنا و بەوجۆرە پەرەی سەند بۆ چەکی کیمیایی.

کاوە ئەمین: عێراقییەکان خۆیان دروستیانکرد یان شارەزای بێگانە هاوکارییان کردن؟

سەباح حەمدانی: ئەو فەرمانگەیە بەتایبەتی، هەر لە سەردەمی نازم گزارەوە بەردەوام شارەزای بیانی تێدابووە. ئەو بیانییانە هەر مانەوە و بەردەوام بوون.

کاوە ئەمین: خەڵکی کام وڵات بوون؟

سەباح حەمدانی: ئەڵمان بوون، پێموایە خەڵکی ئەڵمانیای رۆژهەڵات بوون. کە دەڵێین ئەڵمان زیاتر مەبەستمان ئەڵمانیای رۆژهەڵاتە، تەنانەت ئەڵمانیای رۆژئاواش لارییان نەبوو، ئاوا مرۆڤانە بیریان نەدەکردەوە کە هەوڵبدەن نەهێڵن چەکی کیمیایی دروستبکەی و نەوەك بەکاری بهێنی، خۆیان دەیانزانی ئەم چەکە بۆ بەکارهێنانە.

کاوە ئەمین: بەڵام بۆچی ئەم چەکە بەدیاریکراوی لە هەڵەبجە بەکارهات؟ تۆ گوتت لە وەڵامی ئێرانییەکان بووە..

سەباح حەمدانی: بەڵێ راستە، وەڵامدانەوە بوو، بەڵام وەکو گوتم تەڵەیەک بوو. تائێستاش زۆر شتی لەسەر دەخوێنمەوە. تەنانەت وەزیری بەرگری، تۆماری دەنگیی هەیە کە دەڵێ بە کیمیایی لێماندان، پێنج، دە، بیست هەزارمان لێ کوشتوون کێشە نییە، با بیست هەزار بن.

کاوە ئەمین: مەبەستت عەدنان خەیروڵڵایە؟

سەباح حەمدانی: بەڵێ عەدنان خەیروڵڵا، ئەو تۆمارە دەنگییە لە دادگای سەرانی رژێمیشدا لێدرایەوە. باشە ئەم وەزیری بەرگرییە

کـە هەندێـک کـەس خۆشـیاندەوێ و دەڵێـن مرۆڤێکـی بـاش بـووە و خـاوەن ڕەوشـت بـووە، ئەوەتـا دەڵـێ بیسـت هـەزار کـەس کێشـە نییـە، ئێمـە دوو ملیـۆن کـوردی باشـمان هەیـە، واتـە ئـەو بیسـت هـەزارەی کـە بـاش نەبـوون ئەوانـە کـوژراون. ئـێ باشـە ئەوانـە بەشـێکیان منـداڵ بـوون و لـە باوەشـی دایکیانـدا مـردن. ئەمـە چیرۆکـی بۆردومانەکەیـە، وەزیـری بەرگـری دانـی پێدادەنێـت. ئـەو برایـەی لـە کارگەکـە بـووە دانـی پێدادەنـێ. نـزار خەزرەجـی برووسـکەی ناردووە بـۆ دادگـە، کاتـی دادگایی سـەرانی ڕژێـم، زانیـاری دەداتـە دادگا کـە ئـەو لەوکاتـەدا فەرمانـدەی فەیلـەق بـووە، بـەڵام بڕیارەکـە ئـەو نەیـداوە، بەڵکـو خـودی سـەددام حوسـێن بڕیارەکـەی داوە، ئـەوەش پـاش ئـەوەی سـەددام لەنـاو دادگا نـزار خەزرەجـی تۆمەتبـار کـرد بـەوەی کـە ئـەو بڕیـاری بۆردوومانـی هەڵەبجـەی داوە. منیـش لێـرەوە بـۆت دەسـەلمێنم کـە سـەددام درۆی دەکـرد، چونکـە مومکیـن نەبـوو فەرمانـدەی فەیلـەق بڕیارێکـی لەوجـۆرە بـدات.

کاوە ئەمیـن: باشـە کـێ بڕیارەکـەی جێبەجێکـرد، عەدنـان خەیروڵـڵا ئـاگادار بـوو؟

سـەباح حەمدانـی: بێگومـان ئـاگادار بـوو. بۆردوومانی کیمیایی ئاشـکرایە بـە بڕیـاری ڕاسـتەوخۆی سـەددام بـوو، بـەڵام کـێ جێبەجێـی دەکات؟ میکانیزمـی جێبەجێکردنەکـە چۆنـە؟ بێگومـان وەزیـری بەرگـری ئـاگادار بـووە، بێگومـان عەلـی حەسـەن مەجیـد ئـاگادار بـووە کـە لێدانەکـە پـاش سـاتێکی دی، پـاش چەنـد خولەکێکـی دی، پـاش چەنـد کاژێرێکـی دی دەبێـت، بـەڵام ئـەوەی جێبەجێـی دەکات، ئـەو ئەفسـەرانەن کـە دەزانـن چـۆن ئـەم چەکـە بەکاردێـت. ئـەوەی پـڕی دەکات، ئـەوەی دەیگوازێتـەوە، ئـەوەی لـە فڕۆکەکانـی بـاردەکات، ئـەوەی لـە فڕۆکەکـە بەریدەداتـەوە هەمـوو بەشـدارن. واتـە میکانیزمێکـی دیاریکـراوی هەیـە.

کاوە ئەمین: کەواتە ئەو فڕۆکەوانانەی بۆمبەکانیان بەردایەوە سەر هەڵەبجە دەیانزانی ئەوە بۆمبی کیمیاییە؟

سەباح حەمدانی: بەڵێ دەیانزانی، ئەوە زۆر روونە چونکە شارەزایەکی چەکی کیمیایی دەهات سەرپەرشتی بارکردنی فڕۆکەکانی دەکرد، چونکە ئەگەر لێچوونی هەبوو، هەر لێچوونێک روویدابایە، بۆ نموونە بۆمبێک لێی بچووبایە دەبوو چارەسەری بکەن و زوو ئاگاداریان بکەنەوە، بۆیە ئاگادار بوون و پێشیانگوترابوو کە دەبێ بە بەتاڵی بگەڕێنەوە، واتە دەبوو ئەو بۆمبانەی باریانکردوون هەموویان بەربدەنەوەو بتەقێنن.

کاوە ئەمین: باسی نزار خەزرەجیت کرد، بۆچی سەددام دەیویست ئەویش پەلکێشی دادگا بکات کە تۆ دەڵێی ئەو ئاگادار نەبووە؟

سەباح حەمدانی: وەکو ئیرەیی دەیویست تووشی بکات. چۆن نزار خەزرەجی سەرەڕای ئەوەی لە دانیمارک بەرەوڕووی دادگایی کرابووەوە، ئینجا ئەوەشی بیستەوە کە سەرپەرشتی رێکخستنێکی کردووە لە دژی ئەو لەکاتێکدا ئەو لە حەشارگەدا بووە، بۆیە کاتێک ئەمریکییەکان لێکۆڵینەوەیان لەگەڵ کرد، گوتی ئەوەی بڕیارەکەی داوە نزار خەزرەجی بووە. دەیویست تووشی بکات بۆ ئەوەی بیهێننەوە کە لەوکاتەدا لە ئیمارات بوو، بەڵام خەزرەجی بەڵێنی لە ئیماراتییەکان وەرگرتبوو، مافی پەنابەرییان دایێ و پاسەوانیان بۆ دابینکرد بۆ ئەوەی بمێنێتەوە پاش ئەوەی هاوکاریی پلانەکەی خەزرەجیمان کرد لە ساڵی 2003 و ئەوەبوو چووینە سووریا، خۆی سەرەتا چووینە سعودیە، بەڵام سعودیە بەرنامەکەی گۆڕی کە تایبەت بوو بە دامەزراندنی هەرێمی سوننی لە عێراق لەلایەن نزار خەزرەجی. ئامانج لە هەرێمی سوننە پاراستنی سوپا و شارە سوننییەکان بوو لە کەوتن و وێرانبوون پاش ئەوەی خەزرەجی رایدەگەیاند کە ئەو لە عێراقە. سەددام حوسێن هەموو ئەمانەی بیستبووەوە، بۆیە دەیویست خەزرەجی تێوەگلێنێ و بیهێنێتەوە بەردەم دادگا، بەڵام تازە ئەو بەڵێنی وەرگرتبوو، کۆتایی هاتبوو.

کاوە ئەمیـن: بـەڵام تـۆ بۆچـی بەرگـری لـە نـزار خەزرەجـی دەکـەی، خـۆ ئەویـش ئەفسـەرێکی گـەورە بـووە لـە سـوپادا و ناکـرێ ئـاگای لـە هیـچ نەبووبـێ؟

سـەباح حەمدانـی: دڵنیـات دەکەمـەوە مـن بەرگـری لـە هیـچ ئەفسـەرێک ناکـەم، بەتایبەتـی ئەوانـەی لـە سـەرکردەکان بـوون. ئەمانـە تاوەکـو ئەوپەڕی خێریـان لـە سەددام حوسـێن بینـی، دزییـان کـرد و تاڵانییـان کـرد و نەوتشـوجاعەیان وەرگـرت و دەیـان ئۆتۆمبێلیـان وەرگـرت و بـاخ و کێڵگـە و تاوەکـو دوایـی، هەموویـان بەشـداربوون، بـەڵام پلەبەندیـش هەیـە لـە مەسـەلەی بەشـداری. بـۆ نموونـە یەکێـک دێـت دەڵـێ مـن جێبەجێـکار بـووم، بـەڵام ئەمـە جێبەجێـکار لـە بەرپرسـیارێتی جێبەجێکردنەکـەی نابەخشـێت. ئێمـە سـوپاین و ئـەم سـوپایەش بـۆ پاراسـتنی وڵاتـە نـەک بـۆ کوشـتنی هاووڵاتیانـی خـۆی. ئەرکـی سەرشـانیان بـوو ئەگـەر کەمێـک مرۆڤایەتییـان لـە دڵـدا بووایـە، هەرچۆنێـک بووایـە وڵات بەجێبهێڵـن، هەرچەنـدە ئەویـش وڵاتـی بەجێهێشـت، بـەڵام لـە کاتێکـی زۆر درەنگـدا، ئەمـە راسـتیی خەزرەجییـە. مـن بەهیـچ جۆرێـک بەرگـری لێناکـەم، ئەویـش تێـوەگلاوە، ئەگـەر لـەوەی هەڵەبجەشـدا نەبـێ لـە تاوانـی دیکـەدا، بـەڵام هەنـدێ هەڵوێسـتی باشیشـی هەبـوو، باشـتربوو لەوانـی دیکـە.

کاوە ئەمیـن: چەکـی کیمیایـی تەنیـا لەڕێـی فڕۆکـەوە بەکاردەهـات یـان ڕێگـەی دیکەشـی هەبـوو؟

سـەباح حەمدانـی: بەڵـێ، ئـەو شـایەتەی مـن باسـی دەکـەم و لـە گـەورە ئەفسـەران و شـارەزایانی بـواری دروسـتکردنی چەکـی کیمیایـی بـووە لـە دامـەزراوەی موسـەننا، ئـەو رێـک ئـاوا باسـی ئـەو چەکـەی کـرد کـە لەگـەڵ هەمـوو جـۆرە چەکێک بەکاردەهـات، تەنانـەت ئـاڕ پـی جی، گوللـە ئارپیجیان وا لێکـردووە کـە کیمیایـی تێبکـرێ. گوللـە هاوەنـی گـەورە و بچـووک، تەنانـەت تۆپهاوێژی تایبەتیـان لـە میسـرەوە بـۆ هاتبـوو، گوللەکـەی کاتێک دەکـەوێ، دەبـێ بـە چەند پارچەیەکـەوە، هەر پارچەیەکی کیمیایـی تێدابووە.

دەشڵێ ئەو تۆپەمان بۆ ئەوە هێنا کە لە دژی ئێران بەکاریبێنین، بەڵام لەدژی کورد بەکارمانهێنا، چونکە ئەم بەکارهێنانەی چەکی کیمیایی کە لە هەڵەبجە بینیمان خۆ هەر لە هەڵەبجە نەبوو، بەڵکو لە سەرانسەری کوردستان بەکارهات. لە هەمووو باکووری عێراق و لە دژی هەمووان. لە هەموو ئەو شوێنانەی کە بۆ سوپا سەخت و ئاسێبوون کیمیایی بەکاردەهات.

کاوە ئەمین: کەواتە دەتوانین بڵێین وڵاتانی عەرەبیش بەشێوەیەک لە شێوەکان، بەتایبەتیش میسر بەشداربوون لە تاوانی بەکارهێنانی چەکی کیمیایی؟

سەباح حەمدانی: ئەو تۆپهاوێژەی لە میسرەوە هاتبوو گوللە تۆپی تایبەتی هەبوو کە ناوێکی عەرەبیانەی هەبوو، سەقر بوو یان ناوێکی لەوجۆرە، ناوەکەیم لەیاد نەماوە، ئەوان دابوویانە عێراق بۆ ئەوەی لە دژی ئێران بەکاریبێنێت. ئەو شایەتەی من هێنابووم دەڵێ ئەو تۆپەمان بۆ ئەوە هێنا لە دژی ئێران بەکاریبێنین، بەڵام ئێمە لە دژی کورد بەکارمانهێنا، کوردی ئێرانی! ئەمانە واحیساب کرابوون کە ئێرانین لە عەقڵیەتی سەددام حوسێندا.

کاوە ئەمین: لەکاتی شەڕ ئەو چەکەیان فرۆشتە عێراق یان دوای وەستانی شەڕی عێراق - ئێران؟

سەباح حەمدانی: نەخێر پێش راگرتنی شەڕ. ئێمە باسی مانگی سێ دەکەین، ساڵی 1988، واتە هێشتا خومەینی ڕەزامەندی لەسەر راگرتنی شەڕ نەدابوو، ڕەزامەندیشیان نەدا تاوەکو ئەو چەکە کیمیاییە لە هەموو بەرەکانی شەڕ تاقینەکرایەوە. ئێرانییەکان لە ساڵی 1987 بیریان لەوە دەکردەوە هێرش بکەنە سەر بەغدا، پلانیان بۆ ئەوە دانابوو، یەک فەیلەقی سوپایان بۆ ئامادە کردبوو، یان چەند فیرقەیەکی تایبەت کە هاوکات و پێکەوە هێرش بکەنە سەر بەغدا. لەوکاتەدا فەرمان

هـات کـە لێیانـدەن. ئەوەبـوو لێیانـدان و لەمـاوەی چەنـد کاژێرێکـدا هەمـوو ئـەو هێزانـە زۆر بـە خراپـی بـەر هێرشـی کیمیایـی کەوتـن. تەنانـەت لەوکاتـەدا سـەددام حوسـێن لـە تەلەڤزیۆنـەوە سوپاسـی شـارەزا و پسـپۆڕ و کارمەندانـی کارخانـەی چەکـی کیمیایـی کـرد، بـە موجاهیدەکانـی دامـەزراوەی موسـەننا نـاوی بـردن. دواتر ئۆتۆمبێلی بەسـەردا دابەشـکردن و هەریەکەیـان پێموایـە سـێ هـەزار دیناریـان وەرگـرت. ئـەو کەسـەی شـاهیدیی بـۆ مـن دا، مـن نـاوم لێنابوو شـاهیدی ژمـارە 422، یەکـەی 422، ئەمـە نـاوی دامـەزراوەی موسـەننا بـوو، لەسـەر نـاوی دامەزراوەکـە نـاوی شـاهیدەکەمان والێکـرد.

کاوە ئەمین: بۆچی ناویان ناهێنی؟

سـەباح حەمدانـی: ئەمـە ئەمانەتـە، بەڕاسـتی بڵێـم ئەمانەتـە و ئـەو پیـاوە زانیـاری زۆری دایـە مـن و منیـش بـە خەڵکـم ڕاگەیانـد، بـەڵام ئێسـتا ئـەو پیـاوە لەکوێیـە؟ لەوانەیـە ملـی لەبـەر پـەت بێـت، لەوانەیـە لـە شـوێنێکی مەترسـیدار بژیـت. کەسـێکە مـن دەیناسـم و گوێشـم بـۆ ڕانەگـرت تاوەکـو واملێکـرد سـوێند بخـوات. ئـەم پیـاوە نـە شـیعەیە و نـە کـوردە، کەسـێکی سـوننەیە، بـەڵام هەمـوو ئەوانـەی ئـەو گوتوونـی سـەت لـە سـەت لـە دژی سـەددام حوسـێن بـوون، بۆیـە دەترسـێ، لـە چارەنووسـەکەی دەترسـێ وەکـو دەڵێـن.

کاوە ئەمـین: باشـە لـە پرۆسـەیەکی تەمومژاویـی شـاراوەدا، ئـەو کەسـەی کـە بەرپرسـی دامـەزراوەی دروسـتکردنی کیمیایـی بـوو کـوژرا. لەسـەر ئـەوە چـی دەزانـی؟

سـەباح حەمدانـی: ڕاسـتییەکەی چەنـد کەسـێک بـوون، یەکێکیـان ئەفسـەرێکی گـەورەی خەڵکـی مووسـڵ بـوو ئێسـتا ناوەکەیـم لەیـاد نییە، ئـەو لـە ڕووداوێکـی هاتووچـۆدا لەسـەر ڕێـی مووسـڵ کـوژرا، سـاڵی 1991 یـان 1992 بـوو، کـوژرا بـۆ ئـەوەی زانیـاری نـەدات، چونکـە تـۆ دەزانـی

لیژنەکانـی پشـکنینی سـەر بـە نەتەوەیەکگرتـووەکان دەسـتیانکردبوو بـە گوێگرتـن لـە زاناکان، خێـرا چـوون کوشـتیان بۆ ئـەوەی نەوەک بچن قسـەی لەگـەڵ بکـەن و زانیارییـان پێبـدات. ئـاوا بەوجـۆرە لەکۆڵیـان کـردەوە، بەڵام ئێسـتا ناوەکەیـم نایێتـەوە یـاد، خەڵکـی دیکـەش هەبـوون بـەو دەردە چـوون، چاودێرییەکـی توونديـان لەسـەر بـوو.

کاوە ئەمیـن: ئەگـەر بـە ناو بۆمـان ریز بکەی بەپێی ئاسـتی بەرپرسـیارییان، کـێ بـوون ئەوانەی دەسـتیان لە تاوانـی کیمیابارانی هەڵەبجـەدا هەبوو؟

سـەباح حەمدانـی: لـەو رووەوە زانیاریـم نییـە، زانیاریـی مـن ئـەوە بـوو کـە گوتـم و بـەو ئامانجەش بوو کە خەڵک باوەڕبێنن بەو راسـتییەی بۆردوومانی هەڵەبجـە لەلایـەن عێراقـەوە بـوو، بـەڵام ئـەوەش بـە لێدانێکـی سـادە دەسـتپێکرد، وەک ئـەوەی یەکێـک بێـت بـە ئەنقەسـت زلەیـەک لـە یەکێـک بـدات، بـۆ ئـەوەی ئـەو کەسـە هانبـدات دەسـتبداتە دەمانچەکـەی و تەقـە بـکات. ئێرانییـەکان رێـک ئەوەیـان بـە عێـراق کرد و سـەددام حوسـێنیش کە بـە گەمژەیـی ناسـراوە، کەوتـە ئـەو تەڵەیـەوە و رەفتارێکـی کـرد کـە بـووە هـۆی خنکاندنـی گەلەکـەی خـۆی بـە گازی کیمیایـی.

کاوە ئەمیـن: بـەڵام نـاوەکان خـۆ هەندێکیـان دیـارن، سـەددام، عەدنـان خەیروڵـڵا، عەلـی حەسـەن مەجیـد و بـارزان تکریتـی و کێـی دیکـە؟

سـەباح حەمدانـی: نـا بـارزان تکریتـی پێموایـە ئەوکاتـە لـە عێـراق نەبـوو، لـە سویسـرا بـوو، بـەڵام ئـەو ناوانـەی دیکـە بەڵـێ، ئەوانـە فەرماندەکانـی سـوپا بـوون. برپـرەی پشـتی رژێمەکـە بـوون. بەرپرسـیارێتی ئەمانـە بەرپرسـیارێتییەکی راسـتەوخۆیە و هیـچ مشـتومڕێک هەڵناگرێـت. لـە سـەرۆکی کۆمـارەوە بـە پلـەی یەکـەم، ئـەو سـەت لەسـەتی بەرپرسـیارێتییەکەی لەئەسـتۆیە، ئەوانیدیکـەش بڕێکـی بەرپرسـیارێتییان بەردەکەوێـت، بـەڵام ئیـدی هەریەکـە بـە قەبـارەی خـۆی. عەلـی حەسـەن مەجیـد رۆڵێکـی سـەرەکی هەبـووە، بۆچـی؟ وادەڵێـن. ئـەم زانیارییـەم

لـە خەزرەجـی وەرگرتـووە، دەڵـێ عەلـی حەسـەن مەجیـد زانیـاری دابـوو گوایـە سـوپای ئێـران پێشـڕەویی زۆریـان کـردووە و گەیشـتوونەتە شـوێنی ئەوتـۆ کـە پێشـتر پێینەگەیشـتوون، ئەمـەش بـۆ ئـەوەی سـەددام حوسـێن بجوڵێنـێ و دەسـتبەجێ بڕیـاری لێدانێکـی کتوپـڕی کیمیایی بـدات. واتە عەلی حەسـەن مەجیـد زانیاریـی درۆی گەیاندووەتـە وەزیـری بەرگـری و سـەددام حوسـێن، بۆئـەوەی سـەددام هانبـدات بـۆ بەکارهێنانـی چەکـی کۆکـوژ.

کاوە ئەمیـن: کـەس هەبـووە لەنێـو سـوپای عێـراق دا ئامـادە نەبووبـێ ئەو بڕیـارە جێبەجـێ بـکات و کوژرابێ؟

سەباح حەمدانی: زانیاریم نییە لەوبارەوە.

کاوە ئەمیـن: لەنێـو دەزگای ئەمـن، لـەو شـوعبەیەی تـۆ کارت تێـدا دەکـرد باسـی ئـەوە دەکـرا کـە عێـراق چەکـی کیمیایـی لـە هەڵەبجـە بەکارهێنـاوە؟

سەباح حەمدانی: بەڵـێ، ئێمـە برووسـکەکانمان دەخوێندنـەوە، هەمـوو ئـەو برووسـکانەی دەگشـتێندران و لـە بەرەکانـی شـەڕەوە بۆمـان دەهاتـن، بـۆ نموونـە دەزگای ئیسـتیخبارات دەینـاردن، یـان بارەگاکانـی حیـزب دەیاننـاردن، ئەمانـە هەموویـان دەهاتنـەوە لای ئێمـە، ئێمـەش دەمانخوێندنـەوە و دەمانزانـی چـی ڕوودەدات. ئـەو ئیدیعایـەی کـە گوایـە هاووڵاتییـان پێشـتر ئـاگادار کراونەتـەوە، ئـەوە پڕوپاگەندەیـەک بـوو لەنێـو خەڵـک بڵاوکرایـەوە بـۆ ئـەوەی ئـەو بۆردوومانـەی سـوپا وادەربکـەوێ کـە پاسـاوی هەبـووە. واتـە سـوپا گوناهبـار نییـە چونکـە پێشـتر خەڵکەکـەی ئـاگادار کـردووە کـە بـڕۆن، بـەڵام لـە ڕاسـتیدا ئـەوە هـەر درۆیـەک بـوو، چونکـە زانیارییـەکان ڕوون بـوون و ئێمـە دەمانخوێندنـەوە، بەڵـێ دەمانزانـی کـە ئێمـە کیمیاییمـان بەکارهێنـاوە، بـەڵام گوایـە ئێمە هۆشـداریمان پێـداون، کەواتە خۆیان بەرپرسـن لەوەی کـە قەومـاوە، چـۆن ئاگادارمـان کـردوون؟ نووسـراومان بـۆ فڕێداونەتـە

خـوارەوە. کـوا ئـەو نووسـراوانە؟ کـەس نازانێـت. گەیشـتوونەتە کـێ ؟ و کـێ خوێندوویەتییـەوە؟ کـەس نازانـێ. کەواتـە ئـەوە هـەر درۆیـەک بـوو لەپێنـاو ئـەوەی کاتێـک ئێمەمانـان دەبیسـتین، واتـە دەزگا ئەمنییـەکان و ئەوانیدیکـە و عێراقییـەکان هەموویـان، کاتێـک دەبیسـتین چەکـی کیمیاییمـان بەکارهێنـاوە، بڵێیـن ئـەوە لـە وەڵامـی هێرشـێکی پێشـتری ئـەوان بـووە.

کاوە ئەمیـن: لـەو برووسـکانەی کە ئێـوە دەتانخوێندنەوە، باسـی ئەوەی تێدابـوو کـە چەکی کیمیایی لە دژی خەڵکـی مەدەنـی بەکارهاتووە؟

سـەباح حەمدانـی: دەگوتـرا چەکـی تایبـەت، بـەڵام باسـی خەڵکـی مەدەنـی نەدەکـرا. دەگوتـرا چەکـی تایبـەت بەکارهاتـووە بـۆ رزگارکردنـی هەڵەبجـە، بـۆ رزگارکردنـی فـڵان شـوێن، بـۆ رزگارکردنـی.. بـەڵام خەڵکـی مەدەنـی کـە کـوژراون و بەرکەوتـوون ئـەوە کـەس باسـی نەدەکـرد.

کاوە ئەمیـن: دەنگۆیـەک هەبـوو کـە ئەو چەکە کیمیاییە پێشـتر لەسـەر مـرۆڤ، بەتایبەتـی لەسـەر گیراوانـی نێـو زیندانـەکان تاقیکراوەتـەوە، ئـەوە تاوەکـو چەنـد راسـتە؟

سـەباح حەمدانـی: رەنگـە شـتی بەوشـێوەیە کرابێـت، بـەڵام بەڕاسـتی مـن نەمبیسـتووە، رەنگـە هەبووبـێ، چونکـە تـۆ ئـەم چەکـە لەسـەر کەسـانێک تاقیدەکەیتـەوە کـە لەسـێدارە دەدرێـن، یـان دەکوژرێـن و یـان هـەر رەنگـە خەڵکـی حوکمـدراو بووبـن، شـتی وا مومکینـە، بـەڵام بەڕاسـتی مـن بەڵگەیەکـم نییـە.

کاوە ئەمیـن: یەکێـک لـەو فڕۆکەوانانـەی کـە بەشـداریی کیمیابارانـی هەڵەبجـەی کـرد، نـاوی تـارق رەمـەزان بـوو، ناویـت بیسـتووە؟

سەباح حەمدانی: نەخێر نایناسم.

کاوە ئەمیـن: ئـەو کەسـە ماوەیـەک لـە کوردسـتان گیـرا و دواتـر ئـازاد کـرا، پێتوایـە هـۆی چـی بـوو کـە ئـازاد کـرا؟ مامەڵەیـەک لەئـارادا بـوو یـان گوشـارێک هەبـوو بۆئـەوەی ئـازاد بکرێـت؟

سـەباح حەمدانـی: لەبـارەی ئـەوەش بەڕاسـتی، بەڵـێ شـتێکی لەوجـۆرەم بیسـتووە و تەنانـەت لـەوە زیاتریشـم بیسـتووە، بـەڵام راسـتییەکەی نازانـم، ئایـا راسـتە یـان نـا؟ نازانـم و زانیاریـم نییـە. خـۆ ئەمریکییەکانیـش یەکێـک لـە گرنگتریـن ئەندازیارەکانـی چەکـی کیمیاییـان ئـازاد کـرد کـە ناویـان لێنابـوو (م.ف)، ئازادیـان کـرد و لەنێـو گیراوەکانـی 2003 دا بـوو، زانیارییـان لێوەرگـرت و گوتـەی خـۆی دا و گوتەکەشـی لەنێـو دۆسـیەی دادگاییکردنی سـەرانی رژێمـدا هەیـە. ئەمریکییـەکان دواتـر ئازادیـان کـرد. ماوەیـەک لەمەوبـەر، پێموایـە دوو سـاڵ لەمەوبـەر، کەسـێک لە بەریتانیـا داوای مافی پەنابەریـی کـرد. میدیـای بەریتانـی بەنـاوی (ئێـس ئـەی ئێـس) ناسـاندیان، داوای مافـی پەنابەریـی کـرد، وەزارەتـی ناوخـۆ هەوڵیـدا نەهێڵـێ مافـی پەنابەریـی پێبدرێـت، بـەڵام وەزارەتـی کـۆچ داواکـەی قبـووڵ کـرد، گوتیـان هیـچ کێشـەیەکی نییـە تەنانـەت ئەگـەر لـە کارخانـەی کیمیاییـش کاری کردبێـت، لەسـەر ئـەوە لەناوخـۆی حکومەتـی بەریتانیـدا ناکۆکـی پەیدابـوو کـە نابـێ مافـی پەنابـەری وەرگرێـت، بـەڵام وەریگـرت. ئـێ باشـە ئەمـەش گیرابـوو، دواتـر ئازادکـرا و ئێسـتا لـە بەریتانیـا پەنابـەرە.

کاوە ئەمیـن: بـەڵام تـارق رەمـەزان خـۆی دانـی پێدادەنـێ کـە بەشـداری کـردووە، بیسـتووتە؟

سـەباح حەمدانـی: نـا نەمبیسـتووە، بـەڵام ئەگـەر فڕۆکـەوان بووبێـت، ئـەو لـە هەمـوو کـەس باشـتر ئـاگادارە، چونکـە ئەمـە جێبەجێـکار بـووە، بـەڵام ئایـا بەڕاسـتی گەیشـتە کوردسـتان و ئازادکـرا؟ ئەمـە زیاتـر دەسـەڵاتدارەکان خۆیـان دەزانـن. لەوانەیـە هەمـان ئـەم کەسـە ئەگـەر گەیشـتبایە هۆڵەنـداش هـەر هەمـان شـت دەبـوو، ئازادیـان دەکـرد و مافـی پەنابەرییـان پێـدەدا، ئەگـەر زانیـاری بـدات و بیسـەلمێنێ کـە ئەگـەر

ئـەو کارەی نەکردبایـە دەیانکوشـت. ئەگـەر بۆمبەکـەی نەتەقاندبـا خـۆی و خێزانەکەیـان دەکوشـت. تـۆ کاتێـک دێیـت قسـە بـۆ ئـەم ئەوروپاییانـە دەکـەی، ئەگـەر بڵێـی دەکـوژرام ئـەو کارەم نەکردبایە، چـی دەڵێـن؟ دەڵێـن نـاوی خوامـان لـێ هێنـا و بـڕۆ پەنابـەری.. داواکـەی قبـووڵ دەکـەن.

کاوە ئەمیـن: هیـچ زانیارییەکـی تایبەتـت لەسـەر کیمیابارانـی هەڵەبجـە هەیـە کـە تائێسـتا باسـت نەکردبـێ؟

سـەباح حەمدانـی: بەڕاسـتی ئـەوە پووختـەی هەمـوو زانیارییەکانـی مـن بـوون کـە پێمگوتـن، خـۆی باسـێکی بەرفراوانـە، بـەڵام بـواری باسـی بەرفراوانمـان نییـە و جگـە لـەوەش توانـای یادەوەریـم وەک جـاران نەمـاوە و رەنگـە هەنـدێ شـتم لەبیرکردبێـت. زانیاریـم زۆرە، بـەڵام لـە کەناڵەکـەی خۆشـمەوە زۆر ئـەم باسـانە دەکـەم، مـن لێـرەدا ئـەوەی دەمزانـی پووختمکـردەوە.

کاوە ئەمیـن: ئـەی ئەگـەر لەسـەر ژمـارەی قوربانییـەکان قسـە بکەیـن، کـورد دەڵێـن پێنـج هـەزار کـەس بـوون، ئێـوە هیـچ زانیارییەکـی جیاوازتـان هەیـە؟ بـۆ نموونـە لـەو راپـۆرت و برووسـکانەی کـە بـۆ ئێـوە دەهاتـن هیـچ مەزەندەیـەک هەبـوو سـەبارەت ژمـارەی قوربانییەکانـی هەڵەبجـە؟

سـەباح حەمدانـی: مـن وەک ئـەوەی لـە وەزیـری بەرگریـم بیسـتووە، مەبەسـتم عەدنـان خەیروڵڵایـە، گوتـی باشـە چەنـد کـەس کـوژراون؟ پێنـج، دە، بیسـت هـەزار؟ مانـای ئەوەبـوو ئـاگادار بـە، لـەڕووی دەروونییـەوە ئامـادە بـە، کـە گوتیان گەیشـتووەتە 20 هـەزار، دیارە ژمارەی پێگەیشـتووە کـە رەنگـە 20 هـەزار کـەس کوژرابـن، بۆیـە ئـەو یەکسـەر گەیشـتە 20 هـەزار و گوتـی 20 هـەزار؟ گرنـگ نییـە، ئـەو 20 هـەزارە وا حیسـاب بکـە هـەر نەبـوون، ئەوانـە خیانەتـکارن، دوو ملیۆنـی دیکـە کوردمـان هـەن کـە خەڵکـی بـاش و شـەریفن. تـۆ لەمـەوە دەتوانـی راسـتییەکە بزانـی.

کاوە ئەمین: ئەگـەر پرسـیارێکی دیکـە بکـەم، هەرچەنـدە ئەمـە پەیوەندی بـە هەڵەبجـەوە نییـە، بـەڵام وادەزانـم کـە تـۆ زانیـاری تایبەتـت لەسـەری هەیـە، ئەوانـە نـا کـە ئێمـە بیسـتوومانن. سـەبارەت تێکۆشـەر و رووناکبیرێکـی کـوردە کـە لەلایـەن حکومەتـی عێراقـەوە بێسەروشـوێن کـرا، مەبەسـتم شـاکر فەتاحـە، چـی لەبارەیـەوە دەزانـی؟

سـەباح حەمدانـی: سـەردەمێک ئـەو دۆسـیەیە هاتـە بەردەسـتمان. وەک گوتـم یەکێـک لـە هەڵەکانـی دەزگای ئەمـن ئەوەبـوو هەمـوو شـتێک دەهاتـە بەردەسـتی هەموومـان. هەمـوو شـتێکمان دەبیسـت، بـەڵام لـە یادەوەریـدا هەڵمـان نەدەگـرت، رەنگـە هـەر ناوەکانمـان لەیـاد مابێـت. دواتـر کـە شـتێک دێتـە پێشـەوە و بەدوایدادەچیـن، ئینجـا بۆمـان روون دەبێتـەوە کـە چـی روویـداوە، یـان چـی بەسـەر ئـەو کەسـە هاتـووە. جـا ئەو کەسـەش...

کاوە ئەمین: شاکر فەتاح..

سـەباح حەمدانـی: شـاکر فەتـاح.. ئـەوە جێگـری سـەرۆکی ئەنجوومەنـی ناوچـەی ئۆتۆنۆمـی بـوو. بیهێنـە پێـش چـاوت، ئەنجوومەنـی ناوچـەی ئۆتۆنۆمـی، وەک بڵێـی جێگـری سـەرۆککۆمار. ئـەم کەسـە لـە سـاڵی 1988، ئامـادەی بۆنـەی 11ی ئـادار بوو، ئاهەنگێک بـوو بەبۆنەی 11ی ئـادار. لەکاتی ئاهەنگەکـەدا دەزانـی، هەمـووان سـەما دەکـەن و دڵیان خۆشـە و ئاهەنگ بـۆ بڕیـاری ئۆتۆنۆمـی دەگێـڕن، بـەڵام ئـەو هـات و چـووە سـەر سـتەیج و تەنیـا چـوار رسـتەی گـوت، بـەڵام چـوار رسـتەی زۆر جـوان. دوای ئـەوەی ئەو چـوار رسـتەیەی خوێنـدەوە، هـەر لەو چـوار رسـتەیەوە دەتتوانـی درک بەوە بکـەی کـە شـتێکمان نییـە بەنـاوی ئۆتۆنۆمـی، بەڵکـو رێـک وەکـو ئـەوەی مـن نـاوم لێنـاوە...

کاوە ئەمین: ئەو چوار رستەیە چی بوون؟

سـەباح حەمدانـی: چـوار رسـتەی زۆر ژیرانـەن، ئێسـتا کـە دەیخوێنینـەوە

و لێـی ورد دەبینــەوە، دەزانیــن کــە شــتێک بەنــاوی حوکمــی ئۆتۆنۆمــی (خۆسـەری) نەبـووە، بەڵکـو حوکمـی بەڕێوەبەرایەتـی ئەمنمـان هەبـووە. تەماشـای ئـەم خاڵـە جوانانـە بکـەن کـە لێیـەوە زۆر بەجوانـی لـە راسـتی حوکمـی زاتـی تێدەگەیـن.

لەسـەر مینبـەرەوە و لەبەرچـاوی هەمــوو بەعسـییەکان، لـە یەکـەم خـاڵ داوای گفتوگـۆ و دانوسـتاندنی کـرد، لەگـەڵ شۆڕشـگێڕان، ئـەو بـە شۆڕشـگێڕ نـاوی بـردن. هەروەهـا کۆتاییهێنـان بـە شـەڕ و ململانـێ، ئەمـە یەکێـک لـەو شـتانەی کـە داوای کـرد بـۆ ئـەوەی ئۆتۆنۆمـی جێگیرببـێ، ئەمە قسـەی سـاڵی 1988ـە. ئەمـە خاڵـی یەکـەم بـوو کـە ماناکـەی ئەوەیـە بـە تێگەیشـتنێکی سـەددامیانە و ئەمنیانـە، شـتێک نییـە بەنـاوی حوکمـی زاتی.

خاڵــی دووەم: هەڵگرتنــی گەمــارۆی ســەربازی و ئابــووری لەســەر شــار و گوندەکانــی کوردســتان. واتــە گەمــارۆی ئابــووری و ســەربازی لەســەر شــارەکانی کوردســتان هەیــە، کەواتــە کــوا ئۆتۆنۆمــی.

سـێیەم: کاراکردنـی بڕیـاری کردنـی زمانـی کـوردی بـە زمانـی فەرمـی بەگوێـرەی رێککەوتننامــەی 11ی ئـاداری 1970. کــوا ئـەم بڕیـارە و کــوا جێبەجێکردنەکـەی، ئەمـە مانـای وایـە ئەم بڕیـارە بـە مردوویـی لەدایکبووە.

چــوارەم: جێبەجێکردنــی ســەرجەم بەندەکانــی رێککەوتننامــەی ئــادار بــە هەمــوو بڕگەکانییــەوە. ئەمــە مانــەی وایــە بەندەکانــی ئــەو رێککەوتنــە جێبەجێنەکـراون جگـە لـە خاڵـی تایبـەت بـە دەسـەڵاتی ناوەنـدی لەسـەر ناوچـەی ئۆتۆنۆمـی، یان لەسـەر ئەو ئەنجوومەنـە و لەسـەر بەڕێوەبەرایەتی ئەمنـی حوکمـی زاتـی.

کەواتـە هیـچ ئۆتۆنۆمییەکـی راسـتەقینە نییـە. ئەم پیـاوە هـات و زۆر ژیرانە و مەردانـە و بوێرانـە ئەمـەی گـوت و هەمـوو خەڵکەکـەی سەرسـام کـرد و هەموویانـی ترسـاند، ئینجـا هۆڵەکـەی بەجێهێشـت و گەڕایەوە مـاڵ. دوای چەنـد رۆژێـک، نزیکـەی هەفتەیـەک، چـوون لـە سـلێمانی گرتیـان و بردیـان بـۆ ئەمنـی هەولێـر بـۆ لێکۆڵینـەوە. مـاوەی سـێ مانـگ لـە ئەمنـی هەولێـر لەژێـر ئەشـکەنجەدا مایـەوە لەکاتێکـدا تەمەنـی 75 سـاڵ بـوو. پیاوێکـی

مـەزن، ئەدیـب و ڕۆشـنبیرێکی ناسـراوبوو. لـەدوای سـێ مانـگ تەرمەکەیان لەگـەڵ تەرمـی چەنـد کەسـێکی دیکـەدا دایـە دادپزیشـکی . لـە نووسـراوی فەرمیـدا نووسـیبوویان ئەمانـە تەرمـی موخەڕیبەکانـن، فـڵان و فـڵان و فـڵان و لەنێویشـیاندا ئـەم مرۆڤـە سـتەم لێکـراوە.

کاوە ئەمین: تۆ خۆت ئەو نووسراوەت بینی؟

سـەباح حەمدانـی: نەخێر نەمبینیـوە، بەڵام ئەگـەر بـۆی بگـەڕێی دەیبینییەوە. بیســتم کــە یەکێــک لــە بەڕێوەبەرەکانــی ئەمــن لــە دوای ســاڵی 2003 پەیوەنـدی بـە حکومەتـی هەرێمی کوردسـتانەوە کـردووە و ژمارەیەکی زۆر لـەو بەڵگەنامانـەی پێـداون کـە ئـەو لای خـۆی پاراسـتبوونی و دوای ئـەوە ڕێگەیـان دابـوو لـە عێـراق بـڕوات. بۆیـە ڕەنگـە ئـەم بەڵگەنامەیـەش لەنێـو ئەوانـەدا بووبـێ و بتوانـی بیدۆزیـەوە.

ئەنفال

کاوە ئەمیـن: بێینـە سـەر باسـی ئەنفـاڵ کـە پرۆسـەیەکی بەرفراوانـی نامرۆڤانـە و دڕندانـە بـوو بەرامبـەر گەلـی کـورد، چـۆن پـلان بـۆ ئـەم پرۆسـەیە دانـرا کـە بـە هەشـت قۆنـاخ جێبەجێکـرا؟

سـەباح حەمدانـی: ئەنفـاڵ بێگومـان چەنـد قۆناخێکـی هەبـوو، بـەڵام مـن ئێسـتا باسـی ئـەو قۆناخەتـان بـۆ دەکـەم کـە لـە مانگـی شـوبات دەسـتیپێکرد، پێموایـە 19ی شـوبات بـوو..

کاوە ئەمین: 1988..

سـەباح حەمدانـی: بەڵـێ 1988، ئەوکاتـەی دەسـتیپێکرد، مـن خـۆم لـە بـارەگای لیژنـەی کاروبـاری باکـوور بـووم. سـەرۆکی ئـەو لیژنەیـە عەبدولڕەحمـان شـەکەرچی بـوو، یەکێـک بـوو لـە بەڕێوەبەرانـی ئەمـن و کرابـووە سـەرۆکی لیژنـەی کاروبـاری باکـوور. عەبدولڕەحمـان شـەکەرچی، پلەکـەی لیـوا بـوو لـە ئەمـن و پێشـتر بـۆ ماوەیـەک بەڕێوەبـەری ئەمنـی ناوچـەی ئۆتۆنۆمـی بـوو، کەسـێکی گونجـاوی شـوێنێکی گونجـاو بـوو. ڕێنمایـی لـە عەلـی حەسـەن مەجیدەوە هاتبـوو، یەکەمیـن ئـەو ڕێنماییانە سـەبارەت دەسـتپێکردنی پرۆسـەی ئەنفـاڵ بـوو کـە فەرمـان دەدات هەرچـی خێزانـی نیشـتەجێی ناوچـەی پشـتێنەی ئەمنیـن، بیانگـرن و بیانهێنـن. خـۆت دەزانـی پشـتێنەیەکی ئەمنی هەبـوو کـە رووبەرەکەی 30 کیلۆمەتـر بـوو، بـەڵام سـوپا چـۆن لـەم 30 کیلۆمەتـرە تێـدەگات، لەوانەیە 70 کیلۆمەتـر بداتەبـەر. هەرکەسـێک لـەم پشـتێنەیەدا نیشـتەجێ بووبـێ، هـەر لـە سـنووری ئێرانـەوە تاوەکـو سـنووری تورکیـا. ئـەم پشـتێنەیە لەکاتـی پرۆسـەکانی ئەنفـاڵ هەرکەسـێکی تێدابـێ، دەسـتگیر دەکـرێ و دەهێنـرێ بـۆ ئـەو سـەربازگانەی ئامادەکـراون. لەمـەش مەبەسـتیان دوو سـەربازگە بـوو لـە دووبـز و سـەربازگەیەک لـە تۆپـزاوە و سـەربازگەی

چوارەمیش سەربازگەی خالید بوو لە کەرکووک. ئەوە منیش یەکێکم لە ئامادەبووان و پەیوەندیم بە سەربازگەی دووبزەوە کردبوو، دەچوومە سەبازگەی خالیدیش. من بەرپرس بووم لە رێکخستنی پرۆسەی... با لێرەدا شتێک بەبیربێنمەوە. هەندێک کەس کۆمێنت بۆ من دەنووسن دەڵێن ئەمە چییە؟! سەباح حەمدانی لە هەموو شوێنێک بووە. لە نەجەف ئاگای لە گۆڕە بەکۆمەڵەکان بووە، لە کەرکووک ئاگای لە گۆڕە بەکۆمەڵەکان بووە. بەڵێ، باوەڕبکەن، ئەمە راستییە و خۆشبەختانە من لە هەموو ئەم رووداوانە نزیک بووم و ئاگاداریانم و دەتوانم بۆ خەڵکیان بگێڕمەوە، چونکە تائێستا هەموو خەریکن خۆیان دەدزنەوە لەوەی ئەم شتانە بۆ خەڵک بگێڕنەوە، بۆ ئەوەی خەڵک بزانن کێ حوکمی ئێمەی کردووە. بۆیە من ئێستا بە خۆشحاڵییەوە باسی دەکەم. من بەرپرس بووم لە پرۆسەی رێکخستنی کاروباری راگیراوەکان، ئەمانەش بە هەزاران کەس بوون. ژمارەیەکی زۆر مفەوەز، ئەفسەر و تەنانەت هەندێ لەوانەی هەواڵگریشمان لەگەڵ بوون. کاری ئەمانە چی بووە؟ هەر خێزانێکیان بە گیراوی دەهێنا، هەر خێزانێک لەکاتی هێرشی سوپا دەستگیرکرابا، سوپا هێرش دەبات و لەکاتی هێرشەکە هەزاران کەس دەستگیر دەکرێن و دەیانهێنن. بێگومان سوپا نەیدەزانی چی بەسەر ئەم خێزانانە دێت، تەنانەت منیش نەمدەزانی. چونکە ئێمە کاتێک پەیوەندیمان بەم ئەرکە نوێیەوە کرد، گوتیان ئەو خێزانانەی دێنە ئێرە زانیارییەکانیان تۆمار بکەن. ناویان بنووسن و دۆسیە بۆ هەر خێزانێک دروست بکەن و تەمەنەکانیان تۆمار بکەن و ناسنامەکانیان وەرگرن. ئیدی دەستیانکرد بە هێنانی خەڵک. سوپا خەڵکی دەگرت، پۆلیس خەڵکی دەگرت، ئەمن خەڵکی دەگرت. هەمووشیان دەکرانە زیلەوە و رەوانەی لای ئێمە دەکران. ئێمەش وەرماندەگرتن و لە هۆڵەکانمان دەکردن، کۆمەڵێک هۆڵ هەبوون لە سەربازگەی خالید. ئەم هۆڵانە تەنیا بە شەو دادەخران. خواردنیان بۆ دەهات و ژمارەیەک چێشتلێنەریان هێنابوون

بـۆ ئامادەکردنـی خـواردن و ئێمـەش دابەشـمان دەکـرد. خواردنەکـە هـەر بەشـی ئـەوە بـوو کـە نەمـرن...

کاوە ئەمین: خواردنەکەیان چی بوو؟
سـەباح حەمدانـی: هــەر خواردنــی ســوپا بــوو، تەنیــا قســعە.. ڕێگــەی هەمـوو شتێکیشـیان پێدرابـوو، بـەڵام لـە چوارچێـوەی سـەربازگەکە کـە سـوپا دەورەی دابـوو، بـەڵام ناوخـۆی سـەربازگەکە لەدەسـتی ئەمـن بـوو، واتـە هەمـوو کاروبارەکانـی ناوخـۆ و سـەرژمێری و ئـەو شـتانە لـە دەسـتی ئێمـە بـوون.

کاوە ئەمین: بەدیاریکراوی کاری تۆ لەوێ چی بوو؟
سـەباح حەمدانـی: کاری مـن ئەمـە بـوو، بـە پلـەی یەکـەم سـەرژمێری. ڕۆژانـە ئامارەکـەم دەدایـە سـوپا بـۆ ئـەوەی پێداویسـتییەکانیان لـە بەتانـی، خـۆراک و شـتی دیکـە دابیـن بکـەن. واتـە چەنـدە ژمارەکـە زیادبووایـە، بـۆ نموونـە دەمگـوت ئەمـڕۆ ژمارەکـە ٩ هـەزار و ئەوەندەیـە، ئیـدی ئـەوان بـۆ ڕۆژی دواتـر بەگوێـرەی ئـەوە پێداویسـتییان بـۆ ئەوەنـدە کەسـە دەهێنـا و بەوشـێوەیە. ئەرکـی مـن ئەمـە و ڕێکخسـتنی فایلەکانیـان بـوو. ئێمە ئێسـتا باسـی مانگـی ئـاداری ١٩٨٨ دەکەیـن. پرۆسـەکە لـە شـوبات دەسـتیپێکرد و لــە کۆتایــی مانگــی شــوباتەوە ئیــدی خێزانــە گیــراوەکان دەســتیانکرد بـە گەیشـتن. ئێسـتا باسـی مانگـی ئـادار دەکـەم. ڕۆژێکیـان بیسـتمان کـە عەشـیرەتی شـەممەر لـە ئاڵتـوون کۆپـری (پـردێ) بـەر پەلامـار کەوتـوون. دەگەڕێمـەوە بـۆ ئـەم ڕووداوە. ئێمـە بیسـتمان کـە ئەوانـەی کارەکەیـان کـردووە چەکـداری یەکێتـی بوونـە. لـە هەنـدێ ناوچـەی دوورەوە دزەیـان کـردووە، هەمـوو خەڵکەکەیـان کوشـتوون و ڕۆیشـتوون. پیاوەکانـی ئـەم هـۆزە لـە بـارەگای پارێـزگا لـە کۆبوونـەوەدا بـوون، چـۆن بەمەیـان زانیـوە؟ نازانیـن. ئـەم گونـدە پیـاوی تێـدا نەبـووە بەرگـری بـکات. هاتبوونـە نـاو گوندەکە و هەموویان کوشـتبوون، تەنانەت منداڵەکانیشـیان کوشـتبوون.

کاوە ئەمین: چەند کەس کوژرابوون؟

سـەباح حەمدانـی: مـن فیلمەکـەم بینـی. کارمەندانی تەکنیکی ئێمـە وێنەی ڤیدیۆییـان گرتبـوو، چونکـە ئـەوە ناوچـەی ئێمـە بوو، بـەری ئەمـلای ئاڵتوون کۆپری(پـردێ) بـوو کـە ناوچـەی ئێمــە بــوو، بۆیـە وێنەگرەکانـی ئێمـە چووبـوون وێنەیـان گرتبـوو.

کاوە ئەمین: فیلمەکە چی تێدابوو؟

سـەباح حەمدانـی: رەنگـە نزیکـەی -150 200 کەسـێک بووبـن، ژن و منـداڵ و دیمەنێکـی ناخهەژێـن بـوو. ئێمـە ئەوکاتـە لەنێـو خۆمانـدا دەمانگـوت باشـە بـۆ نەیدەینـە تەلەڤزیـۆن؟ بـا خەڵـک بزانـن چەکـدار هـەن و خەڵکـی تێکـدەر هـەن و ئاشـکرای بکەیـن، گوتیـان نـا. ئێمـە ئارامیـن، عەیبـی خۆمان ئاشـکرا ناکەیـن، رەتیانکـردەوە و پەخشـیان نەکـرد. بەهەرحاڵ ئـەوە روویدا و دوو رۆژ دواتـر لـە کفـری شـتێکی دیکـە روویـدا، رووداوێکـی هاوشـێوە. هێـرش کراوەتـە سـەر خەڵکـی سـیڤیل لـە عەرەبـی هـاوردە...

کاوە ئەمین: عەرەبی تەعریب بوون؟

سـەباح حەمدانـی: بەڵـێ لـەو هاوردانـە بـوون کـە بـۆ تەعریبـی ناوچـەی کفــری هێنابوویانــن و لــەوێ نیشــتەجێیان کردبــوون. هــەر رێـک وەکـو ئەوانـەی ئاڵتـوون کۆپـری. سـێ چـوار رۆژ دوای ئـەم رووداوە فەرمانێکمـان بـۆ هـات و منیـش بەرپرسـی ئـەم شـوێنانەم، دووبز و سـەربازگەی خالیـد. فەرمانەکـە دەڵـێ هەمـوو گیراوەکانمـان لـە تەمەنـی 15 سـاڵ تاوەکـو 45 سـاڵ بـۆ جیابکەنـەوە.

کاوە ئەمین: ژن و پیاو؟

سـەباح حەمدانـی: تەنیـا پیـاو.. لـە 15 تاوەکـو 45 سـاڵ جیابکەنـەوە. دەسـتبەجێ دڵـم خورپـەی کـرد، گوتـم تـەواو ئەمانـە دەبـەن بـۆ کوشـتن، مـن دەمزانـی...

کاوە ئەمین: چەند کەستان جیاکردەوە؟

سـەباح حەمدانـی: ژمارەکــەم لەیـاد نییـە، بـەڵام فەرمانەکـەم لەبیـرە. گوتمـان ئەمانـە بـۆ کوشـتن جیادەکەنـەوە، فەیلییەکانمـان دەهاتنـەوە یاد کـە چـۆن فۆکەسـەکە لەسـەر تەمەنیـان بـوو، بۆیـە گوتمـان ئەمانـەش کۆتاییەکــی ئازاربەخــش چاوەڕێیــان دەکات. ســوێند بــە خــوای گــەورە دەخـۆم و پشـت بەخـوا لەبـەردەم هەمـوو لایەکدا راسـتگۆ دەبـم، تەنانەت ئەوانـەی خۆمانـم هانـدا دەسـتکاری تەمەنەکانیـان بکـەن. کاتێـک یەکێکیان دەهێنـا تەمەنـی 17 سـاڵ بـوو کـە هێشـتا منداڵـە، دەمنووسـی 14، بـۆ ئـەوەی نەکەوێتـە بـەر ئـەو چارەنووسـە نادیـارە و گوللەبـاران نەکرێـت. مـن لەوکاتـەدا ئـاوا بیـرم دەکـردەوە. لیسـتەکەمان بەوجـۆرە ئامـادە کـرد تاوەکـو ئـەو رۆژەی فەرمانێکـی دیکەمـان بۆ هـات کە هەمـوو راگیراوەکان دابەشـی سـەر بەڕێوەبەرایەتییەکانـی ئەمـن بکەیـن. واتە ئەمنـی پارێزگاکان، بەڕێوەبەرایەتـی ئەمنـی هەمـوو پارێـزگاکان لە مووسـڵەوە تاوەکـو دەگاتە بەسـرە.

کاوە ئەمین: کەواتە دەبێ ژمارەیان زۆر بووبێ..

سـەباح حەمدانـی: ژمارەکـە وەک لەبیـرم بێـت زیاتـر لـە 15 هـەزار کـەس بـوون تەنیـا لـە دوو سـەربازگە، بـەڵام دواتـر ژمارەیـان بـووە چەنـد؟ نازانـم، چونکــە رۆژانــە خەڵکیــان دەهێنــا. بەبیــرم هاتــەوە لەکاتــی ئەرکەکــەی خۆمـدا کـە نـاوەکان و زانیارییەکانـم تۆمـار دەکـرد، بینیـم خێزانـی عـەرەب و تورکمانیشـی تێدایـە، ئەوانەمـان تۆمـار دەکـرد و دەسـتبەجێ فەرمانمـان بـۆ دەهـات ئازادیـان بکەیـن. دوو سـێ رۆژ دەمانـەوە تاوەکـو ئەوکاتـەی فەرمانمـان لـە بـارەگاوە بـۆ دەهـات، واتە لـە لیژنـەی کاروباری باکـوورەوە. لــە عەبدولڕەحمــان شــەکەرچییەوە. ئەوانەمــان ئــازاد دەکــرد و تەنیــا کوردەکانمـان دەهێشـتنەوە.

بەشی هەشتەم

چۆنیەتی بە کۆمەڵ کوشتنی گیراوانی پرۆسەی ئەنفال

بۆ بینینی بەشی هەشتەمی هەڤپەیڤینەکە ئەم کیوئارکۆدە سکان بکە

کاوە ئەمین: کاک سەباح بەخێربێیتەوە بۆ بەرنامەی پەنجەمۆر..
سەباح حەمدانی: بەخێربێن و سڵاوی خواتان لێبێ.

کاوە ئەمین: باسی ئەوەت کرد کە لە سەروبەندی پرۆسەی ئەنفال دا لەلایەن پێشمەرگەی یەکێتییەوە هێرش کرابووە سەر دوو گوند لە ناوچەی دووبز و کفری، بەڵام هیچ بەڵگەیەک هەبوو کە یەکێتی کاری وەهای کردبێ؟ گومانتان نەبوو کە عێراق بۆ ئەوەی ڕەوایی بداتە ئەنفال و خەڵکی عەرەب تووڕە بکات ئەو کارەی کردبێت؟
سەباح حەمدانی: بەڕاستی لەو زانیارییانەی لە برووسکەکاندا هاتبوون، وا باسکرابوو کە ئەو چەکدارانەی کارەکەیان کردووە سەر بە یەکێتی بوونە، بەڵام خۆ دەشکرێ چەکداری دیکە بووبن، چەکداری سەر بە لایەنی دیکە، خوا دەزانێت. لای ئێمە، تۆمەتبارەکە یەکێتی بوو، بەڵام ئەگەری ئەوەی کە ئەو چەکدارانە لە شوێنێکی دیکەوە هاندرابن بۆ ئەنجامدانی ئەو تاوانە، چونکە زانیویانە پیاوەکانی ئەو هۆزە لەوێ نین و، چوون بۆ پارێزگا و گوندەکە هیچ پیاوێکی تێدا نەماوە، کەواتە ئەو ئەگەرەش هەیە، بەڵام بەڕاستی ناتوانم بڵێم کام ئەگەرەیان بەهێزترە.

کاوە ئەمین: باسی ئەوەت کرد کە لە دوای ئەو هێرشە ژمارەیەک لە پیاوەکانی ئەو خێزانانەی بەر ئەنفال کەوتبوون جیاکرانەوە، تۆ دەڵێی نازانم ئەوانە چییان بەسەرهات، ئەگەری ئەوە هەیە کە کوژرابن پێش ئەوەی ئەوانیدیکە بەکۆمەڵ بکوژرێن؟
سەباح حەمدانی: پرۆسەی جیاکردنەوەکە، پێش ئەوەی ئەم پێشهاتانەی ئاڵتوون کۆپری (پردێ) و کفری رووبدەن...

کاوە ئەمین: کەواتە پێش ئەوە کراوە؟

سەباح حەمدانی: جیاکردنەوەی پیاوەکان کە بۆ تەمەنێکی دیاریکراو بوو، من وەک خۆم هەوڵمدەدا دەستکاری تەمەنەکان بکەم. ئەوەی دەیگوت ٤٠ ساڵم دەمنووسی 47، بۆئەوەی بەرنەکەوێت. ئەوەی 17 یان 18 ساڵ بوو، بۆمان دەنووسی 14 ساڵ بۆ ئەوەی بەر ئەو جیاکردنەوەیە نەکەوێت. من وەک ئەفسەرێکی ئەمن کە لە نزیکەوە ئاگاداری رووداوەکان بووم، پێشبینیم کرد کە ئەم جیاکردنەوەیە بۆ گوللەبارانکردنیانە بەهەمان شێوەی فەیلییە راگوێزراوەکان. تائێستا ئەمە کارێکی سنووردارە و ئەنجامەکەشی دیارە، من مەزەندەم کرد کە دەیانەوێ بیانکوژن، بەڵام کە پێشهاتەکانی ئاڵتوون کۆپری و کفری رووی‌یاندا، ئینجا فەرمانەکە گۆڕا. من هەر دوو سێ رۆژ جارێک سەرم لە بارەگای لیژنە دەدا، بارەگاکە بە تەنیشت بەڕێوەبەرایەتی ئەمنەوە بوو. من کارمەندی ئەمن بووم و ئەوێ بارەگای منە، لیژنەی کاروباری باکووریش لەلای چەپمانە، هەر 50 ـ 100 مەترێک لە ئێمەوە دوور بوو، بۆیە زوو زوو سەردانم دەکردن. عەبدولڕەحمان شەکەرچی کە سەرۆکی لیژنە بوو، کۆمەڵێک ئەفسەر کاریان لەگەڵ دەکرد، لەوانە عەقید سالم مەرعی. رۆژێک گوتیان کارەساتێکی گەورە بەڕێوەیە، گوتم چی بووە؟ گوتیان "کلهم حسب السیاق"، ئێ کارمەندانی ئەمن هەموویان لەو قسەیە تێدەگەن، "حسب السیاق" واتە کوشتنی بەکۆمەڵ. بڕیارێکی سەیر و ترسناک بوو، تۆ لە دۆخێکی بەوشێوەیەدا دەتوانی چ بکەی؟ من لەناو ئەو سەربازگانە منداڵم بینیوە تازە و هەر لەوێ لەدایکبووە. یەکێک لەو ژنانە ژان گرتبووی و لەسەر وادە و کاتی منداڵبوون بوو، بە ئۆتۆمبێل بردوومانە بۆ نەخۆشخانە، لەوێ قبووڵیان نەدەکرد وەریگرن چونکە هیچ ناسنامەیەکی پێنەبوو، ناسنامە و بەڵگەنامەکانیان هەمووی لای ئێمە بوون و لێیان وەرگیرابوو. من بەسیفەتی ئەفسەری ئەمن و بەرپرسی سەربازگەکە بردمە ژوورەوە و رێکارەکانیم بۆ تەواو کرد. لەوێ منداڵەکەی بوو، کوڕی بوو. ئێ من ئەم منداڵانەم بینیوە. کە ئەو هەواڵەشم بیست، بیرم لەو منداڵانە دەکردەوە و بیرم لە خۆم

دەکـردەوە کـە چـۆن لەگـەڵ ئـەم سـەربازگەیە گـیرۆدە بـووم. دەمویسـت بگرییـم، لـە ناخـی خۆمـدا دەکـوڵام. ئـەم منداڵانـە دەکوژرێـن؟ ئـەی ئەگـەر منداڵـی مـن، یـان نـەوەی مـن بکەوێتـە رەوشـێکی وەهـاوە؟ کارەسـات بـوو، کارەسـاتێک بـوو مـرۆڤ بەرگـەی نەدەگـرت. ئـەو رۆژگارە هەسـتی مـن ئـاوا بـوو. لەنـاکاو شـتێکی گرنـگ منـی رزگار کـرد لـە بینینـی ئـەو دیمەنانـە لەکاتێکـدا ناتوانـی هیـچ بکـەی. بەڕێوەبـەری ئەمـن منـی خسـتە خولێکـەوە کـە تێیـدا پلـەی یەکەمـم هێنـا و خەڵاتیشـم وەرگـرت. رەنگـە بتوانـن وێنەکـەی مـن لەگـەڵ بەڕێوەبـەری ئەمنـی عـام پیشـانبدەن کـە مانگـی حـەوت گیـراوە. خولەکـە ئـەو رۆژە کۆتایـی هـات و مـن لـە یەکـی نیسـان چوومـە خولەکـەوە. رۆیشـتم و ئەرکەکـەی خـۆم بەجێهێشـت، بـەڵام کـەی؟ ئەوکاتـەی کـە ئۆتۆمبێلەکانـی سـەر بـە بەڕێوەبەرایەتییەکانـی ئەمـن دەسـتیانکرد بە گواسـتنەوەی گیـراوەکان. گواسـتنەوەیان بـۆ کوێ؟ بـۆ گـۆڕی بەکۆمـەڵ. ئۆتۆمبێلـەکان داخراوبـوون و تەنانـەت هەواشـیان بۆ نەدەچـوو. ئـەم منداڵانـە و خێزانەکانیـان نەیاندەزانـی بـۆ کوێیـان دەبـەن.. تـەواو رۆیشـتن.

کاوە ئەمین: ئۆتۆمبێلەکان زۆر بوون؟
سـەباح حەمدانـی: بەڵـێ، هـەر یەکێکیـان نزیکەی 40 کەسـیان لـێ باردەکرا. بـە پاڵەپەسـتۆ دەتوانی 40 کـەس باربکەی.

کاوە ئەمین: ژن و منداڵ و پیاو پێکەوە سوار دەکران؟
سـەباح حەمدانـی: بەڵـێ پێکـەوە، خێـزان خێـزان، بـەڵام زۆربـەی خێزانەکان بـێ پیـاو بـوون. زۆرینەیـان پیاویـان لەگـەڵ نەبـوو. منـداڵ و مێرمنداڵـی 16 سـاڵ و 17 سـاڵ بـوون. بەوشـێوەیە ئیـدی رۆیشـتن بـەرەو قـەدەری خۆیـان. مـن کە سـەردانی لیژنـەی کاروباری باکـوورم کرد، گوتیـان فەرمان لـە عەلـی حەسـەن مەجیدەوە هاتـووە کـە دابەشـی سـەر پارێزگاکانیـان بکـەن و هەمووشـیان بکـوژن. ئـەم کابرایـە تۆمـاری دەنگیـی هەیـە کـە

لە دادگای سەرانی ڕژێمدا لێدرایەوە. عەلی حەسەن مەجید بە دەنگی خۆی دەڵێ: سەرۆکی فەرماندە فەرمانی بە من داوە ریعایەتی ئەمانە بکەم کە خۆیان بەدەستەوە داوە، (خۆیان بەدەستەوە داوە) دەبینی؟ دەڵێ خۆیان بەدەستەوە داوە. چییان لێبکەم؟ ریعایەتیان بکەم بیانخەمە ژێر خاک. ڕێک ئاوا دەڵێ: "بیانخەمە ژێر خاک". بوکلەینەکان بنێرم، بوکلەین واتە حەفارە، شۆفڵ بنێرم (مین هێن)، بە تکریتی واتە لێرەوە، لێرەوە بۆ ئەوێ، واتە بۆ بەڕێوەبەرایەتییەکانی ئەمن بۆ ئەوەی بیانکەنە ژێر خۆڵەوە. ئەمەیە ریعایەت. گوێ لە دەنگەکەی بگرنەوە، منیش دەتوانم بۆتان بنێرم، با خەڵک گوێی لێبگرن. ئەمە عەلی حەسەن مەجیدە فەرمان دەدات هەزاران خێزان ئەنفال بکرێن. هەزاران خێزان بە منداڵەکانیانەوە. ئەوە عەلی حەسەن مەجید و ئەوەش پرۆسەی ئەنفال.

من لەوکاتەدا چوومەوە بۆ ئەمنی عام. خودا ڕەحمی کرد دابڕام و لەوە زیاتر ئەو دیمەنانەم نەبینی، ڕۆژانە بچم دەوام بکەم و ئەو منداڵانە ببینم کە ڕۆژانە وەجبەیان لێ دەڕوات لەکاتێکدا دەزانم بۆ کوێیان دەبەن. ڕۆژێک لەو ڕۆژانەی لە خولەکە بووم، ئاخر خولەکە سێ مانگ درێژەی کێشا، لە مانگی چوار تاوەکو مانگی حەوت، سەرەتای مانگی حەوت کۆتایی هات. هەمیشە دەچووم ئۆتۆمبێلەکەم فوول بەنزین دەکرد کە ئۆتۆمبێلی حکومی بوو، ئۆتۆمبێلێکی ڤۆڵڤۆ بوو. چەند ڕۆژ جارێک دەچوومە بەڕێوەبەرایەتی ئالیات کە هەر سەر بە ئەمنی عام بوو، لەوێ بەنزینم تێدەکرد. ڕۆژێک یەکێک لەو ئۆتۆمبێلانەم بینییەوە کە گیراوەکانیان پێدەگواستنەوە، بینیم شوێنی هەزار فیشەکی پێوەیە. کون کون ببوو. منیش کارمەندی ئەمنم و بەسرووشتی خۆم دەمەوێ هەموو شتێک بزانم، چوومە ژوورەوە بۆ لای کارمەندەکانی چاککردنەوە بزانم چیرۆکی ئەم ئۆتۆمبێلە چییە، گوتیان ئەمە گیراوی گواستووەتەوە و کەوتووەتە ناو شەڕەتەقەوە. شەڕەتەقەی کێ؟ ئەگەر گیراوی تێدا بووە و بەڕێگەوە بووە، دیارە

پاسەوانیشـی هەبـووە، ئۆتۆمبێلێـک لەپێشـی و ئۆتۆمبێلێـک لـە دوای!! دواتـر بیسـتمەوە، بێگومـان دوای ئـەوەی لـە مانگـی حـەوت گەڕامـەوە بـۆ ئەمنـی کەرکـووک، بیسـتم کـە یەکێـک لـە وەجبـەکان هەوڵـی راکردنیـان داوە. لەوکاتـەدا کـە ئۆتۆمبێلـەکان لـە نزیکـی چاڵـە هەڵکەنـدراوەکان رادەوەسـتن، خەڵکەکـە هەسـتیان کـردووە، هـەر کـە دەرگا کراوەتـەوە هێرشـیان بـردووە و خۆیـان لـە ئۆتۆمبێلەکـە هەڵـداوە. هەرکـە خۆیـان هەڵـداوە بـە هەمـوو لایەکـدا رایانکـردووە، خـوا دەزانێ شـوێنەکەش چۆن بـووە، بیابـان بـووە، چـۆڵ و دەشـتایی بـووە، دەسـتبەجێ دراونەتـە بـەر دەسـترێژ و هەموویـان کـوژراون، هەندێکیشـیان دەرنەچـوون و هـەر لەناو ئۆتۆمبێلەکـەدا ماونەتـەوە، بۆیـە ئۆتۆمبێلەکـەش دراوەتـە بـەر دەسـترێژ، لەبەرئـەوە ئۆتۆمبێلـە وەکـو مـن بینیـم، سـەدان و رەنگـە هەزاران شـوێنی فیشـەکی پێـوە بـوو. مـن هەرکـە ئۆتۆمبێلەکەم بینی بەو هەموو شـوێنی فیشـەکەوە زانیـم کـە پەیوەنـدی بـە ئەنفالـەوە هەیـە. مانگـی تەممـووز گەڕامـەوە سـەر ئەرکەکـەم، ئەفسـەرێکی دیکەیـان وەک جێگـرەوەی مـن لـە سـەربازگەکان دانابـوو. ئاسـاییە مـرۆڤ فزوڵـی بێـت و بیـەوێ بزانـێ چی دەگوزەرێـت. گوتیـان راوەسـتاوە، واتـە پرۆسـەی ئەنفـال کۆتایـی هاتـووە، کوشـتن و بڕیـن نەمـاوە و بەیەکجـاری راوەسـتاوە. بەشـێک لـە پیاوەکانیـان بردبـوو بـۆ نوگـرە سـەلمان. بەشـێک لـەو گیراوانـەی کـە پیـاو بـوون، رەوانـەی نوگـرە سـەلمان کرابـوون. خێزانەکانـی دیکـەش دابەشـکرابوونە سـەر پارێـزگا عەرەبییـەکان، واتە برابـوون و لەوێ نیشـتەجێکرابوون، ئەمانە مافـی ئەوەیـان نەبـوو سـەردانی ناوچـەی ئۆتۆنۆمـی بکەنـەوە، تەنانـەت بۆیـان نەبـوو نزیکـی ئـەو ناوچەیـەش بکەونـەوە. بەکورتـی مافـی ئەوەیـان نەبـوو بەبـێ رەزامەنـدی پارێـزگا، لـە پارێزگاکـە دەربچـن. واتـە کوشـتن و بڕینیـان راگـرت، ئینجـا دەرکـەوت زۆر لـەم خێزانانـە خـزم و کەسـوکاری کەسـانێک بوونـە کـە بەشـدارییان لـە گرتنـی ئـەم خێزانانـەدا کـردووە، لەوانـە فەوجـە خەفیفـەکان، یـان فەوجـی بەرگـری کـە کـورد بـوون. هەروەهـا مەفرەزەکانـی سـەر بـە ئەمـن کـە کـورد بـوون، مەفرەزەکانـی

ئیسـتیخبارات کـە کـورد بـوون. ئێ ئەمانـەش خـزم و کەسـوکاریان هەبووە و دەیانزانــی ئــەم خزمانەیــان براونەتــە ئــەو ســەربازگانە و ئیــدی بۆنــی هەواڵیـان دەکـرد، هەواڵـی دیارنەمانـی ئـەم خەڵکـە. هەمـوو پرسـیاریان دەکـرد کـوا خزمەکانمـان، کـوا منداڵەکانیـان؟ ئـەوە ئێمـە باسـی مـاوەی ئـەو سـێ مانگـە دەکەیـن، مانگەکانـی چـوار، پێنـج، شـەش و مـن لـە مانگـی حـەوت گەڕامـەوە. بەهەرحـاڵ ئەوکاتـە هەمـوو شـتێک راوەسـتابوو.

کاوە ئەمیـن: کەواتـە کەسـوکاری ئـەو جاشـانەش لەنێـو ئەنفالکراوەکاندا بوون؟

سـەباح حەمدانـی: بەڵـێ بێگومـان هەبـوون، ئەگـەر خزمی منیـش نەبووبێ کـە لەگـەڵ ئەوانـە کارم کـردووە، حەتمـەن خزمەکانی من لە شـوێنی دیکە کاریـان کـردووە و بـەوەش دەزانـم کـە هـەر لـە جەماعەتـی خـۆم هەبـووە بەشـداری لـە گرتنـی خزمەکانـی مندا کـردووە و بەوشـێوەیە.

کاوە ئەمیـن: ئـەو جاشـانەی لەگـەڵ حکومـەت کاریـان دەکـرد، ئەوانـە راسـتەوخۆ بەشـداربوون لـە گرتنـی خەڵکـی ئەنفالکـراودا؟

سـەباح حەمدانی: بەڵێ بەشـداربوون و بەشـدارێکی کاراش بوون. ئەوانیش ئەرکـی "رزگارکردنـی ناوچـەکان" یان جێبەجێکردووە، ئەوەی شـوێنێکی رزگار کردبـێ دەشـێ خەڵکیشـی گرتبێـت، بـەڵام نـە سـوپا و نـە ئەمـن لـەوێ، نـە پۆلیـس و نـە ئینزیباتـی عەسـکەری، نـە هیـچ هێزێـک و نـە تەنانـەت ئەمانـەش، نەیاندەزانـی چارەنووسـی گیـراوەکان ئـەوە دەبێـت کـە بـوو. وایـان مەزەنـدە کـردووە کـە حکومـەت ماوەیـەک رایاندەگرێـت، وردبینـی دەکات و پاشـان دەیانگوازێتـەوە بـۆ شـارۆچکە و گونـدی هاوچـەرخ و شـتی لـەو بابەتـە. رێـی تێنەدەچـوو بیـر لـەوە بکەیـەوە کـە ئەگـەر هەیـە ئـەم هەمـوو منداڵـە بکوژرێـن. ئـەم هەمـوو خێـزان و منداڵـە کـە مـرۆڤ موچـڕک بـە لەشـیدا دێـت، بـەڵام ئیـدی ئـەوە سـەددام حوسـێن و ئـەوە رژێمەکـەی و ئـەوە کردەوەکانیـان.

کاوە ئەمین: مـن ئێسـتا فرمێسـک لـە چاوانـی تـۆدا دەبینـم، ئـەوکات و ساتە کـە بـە چـاوی خـۆتـان دەتانبینـی ئـەم هەمـوو ژن و منـداڵ و خێزانانـە بـەرەوڕووی چارەنووسـێکی نادیـار بوونەتـەوە، تـۆ و خەڵکانـی وەکـو تـۆ، هیـچ روویـداوە فرمێسـک بـۆ ئـەو خەڵکـە بڕێـژن؟

سـەباح حەمدانـی: مانگـی تەممـووز کـە گەڕامـەوە، یەکێـک لـە ئەفسـەرەکان لـە بـارەگای بەڕێوەبەرایەتـی ئەمـن سـەردانی کـردم. ئاخـر بەڕێوەبەرایەتـی ئەمنـی کەرکووکیـش بەشـدار بـوو، ئەوانیـش چەنـد وەجبەیـەک خەڵکیـان وەرگـرت، چونکە ئێمـە وەجبەمان دەدایـە هەموویان، هـەر بەڕێوەبەرایەتییەکـی ئەمـن وەجبەیـەک. تـۆ وەک ئەمنـی کەرکـووک بـۆ نموونـە، لەسـەرتە پێنـج هـەزار کـەس وەرگـری، یـان 1500 کـەس، نازانـم ژمـارەم لەبیـر نەمـاوە. هەرچۆنێـک بێـت یەکێـک لـەو ئەفسـەرانەی بەشـداری کردبـوو، گوتـی گـەورەم، ئـەوەم تائێسـتا لەیـادە، کوڕێکـی خەڵکـی حەویجـە بـوو، ئـەو مـولازم و منیـش نەقیـب بـووم، گوتی گـەورەم چیـت بـۆ بگێڕمـەوە. یەکێـک لـەو دیمەنانەی کـە هەرگیـز لەبیـرم ناچێتەوە، منداڵێکـم بینـی، دوای ئـەوەی دایکیمـان کوشـتبوو، یـان خوشـکی بـووە، بەهەرحـاڵ لەگـەڵ ئـەو بـووە، کەوتبـووە چاڵەکـەوە، گوتـی قژێکـی زەردی هەبـوو، لەنـاو چاڵەکـە بەپێـوە وەسـتابوو... ناتوانـم تـەواوی بکـەم.. گوتـی ئـاوای دەکـرد، چاوەڕێی فیشـەکێکی دەکـرد بەریکەوێت، چونکـە لە هەموو لایەکـەوە گوێـی لـە تەقـە بـوو، هەرچەنـدە چەکـەکان زۆربەیـان کـپ بوون، بـەڵام دەنگـی تەقـەش هەبـوو، بەچـاوی خۆیشـی منداڵـی دیکـەی دەبینـی، منداڵێکـە و وادەبینـێ خەڵـک لـە دەوروبـەری کـوژراون و خوێـن رژاوە، گوتی هـاواری دەکـرد.. گوتـی هەنـدێ لـە منداڵەکانمـان هـەر بـە زیندوویـی داپۆشـین. هەرکـە گوللەبارانمـان دەکـردن شـۆفڵەکان دەهاتـن و خۆڵیـان بەسـەردا دەکـردن. دەگریا، ئـەو ئەفسـەرە دەگریـا، بەکوڵیـش دەگریا، چی بـکات؟ بەڵـێ سـەددام حوسـێن ئـاوای لـەو خەڵکـە کـرد. ئاخـر ئـەوە تۆڵـەی ئـەو خەڵکـە بـوو کـە سـەددام حوسـێن بەدەسـتی خوێڕیترین خوێڕییـەکان لەسـێدارە درا. پۆخڵترین خەڵـک. باشـە و خۆشـحاڵیش بـووم کـە سـەددام

بەدەستی پیاوی شەریف نەکوژرا. پیاوانێک کە بە شەڕ گرتبێتیان، نەخێر بەدەست کۆمەڵێک خوێڕی کوژرا کە ئەمریکا هێنابوونی. پۆخڵترین خەڵک ئەوانە بوون کە لەسێدارەیاندا و ملیان بە پەتەکەوە کرد، ئەوە مایەی خۆشحاڵی بوو، ئەوە تۆڵەی ئەو منداڵانە بوو. من لێرەوە تکا لە ئەفسەرانی ئەمن دەکەم، بەڕێوەبەرەکانی ئەمن، ئەوەی کە گوێی لە منە، ئەگەر ویژدانت هەیە و لەخوای خۆت دەترسێی، تۆ دەمناسی و چاک دەزانی راستگۆم، چاک دەزانی دەڵێم چی. رەنگە تۆش رۆژێک لە رۆژان بە هەر شێوەیەک بووبێ بەشداربووبی، یان لە هاوڕێیەکانت بیستبێ، برای ئازیز وەرە قسە بکە. قسە بکە و پشتیوانیم بکە با خەڵک ئەمانە ببیستن، با عێراقییەکان بیبیستن و با جیهان ئەمە ببیستێ کە چی کراوە، بۆئەوەی خەڵک رەحمەت نەنێرێ، بەخوا تاوانی هەرە گەورە ئەوەیە رەحمەتی خوا بۆ سەددام حوسێن بخوازی. یان وێنەیەکی سەددام حوسێن بڵاوبکەیەوە کە پێدەکەنێ و بڵێی "پاڵەوان هەبێ تۆی"، یان دەبینی یەکێک دەنووسێ: ئەو رۆژە شەرەف نەما کە سەددام حوسێن نەما!! ئێ باشە تۆ، ئێستا شەرەفت نییە؟ یەکێک دەڵێت: ئەو رۆژە غیرەت مرد کە سەددام حوسێن نەما!! باشە یەعنی تۆ ئێستا بێ غیرەتی؟ غیرەتت نەماوە؟ فڵان شت مرد، فڵان شت نەما، پیاو نەما کە سەددام حوسێن مرد!! ئەی باشە تۆ چیت؟ بەڵێ پیاو نیت ئەگەر راستی نەڵێی. وەرە لانیکەم قسە بکە و ویژدانت ئاسوودە بکە لە بەرامبەر خەڵک، لە بەرامبەر خوا، پێش هەموو شتێک لە بەرامبەر خوای خۆت. برام وەرە خۆت بێبەری بکە، من لێرەوە تکایان لێدەکەم، برام وەرە خۆت بێبەری بکە، وەرە و ئازایانە قسە بکە. لە بەردەم خوا خۆت بێتاوان بکە. رەنگە تۆ ئێستا تەمەنیشت لە تەمەنی من نزیک بێ، من ئەوە ئێستا حەفتا ساڵم، تۆش رەنگە سەرووی شەست بیت، 65 بیت، 75 بیت، 80 ساڵ بیت. بەڕێوەبەرەکانی ئەمن ئێستا تەمەنیان لە سەرووی هەشتایە و دەنگی منیش دەبیستن. بێگومان هەندێکیشیان رەخنەیان لێگرتووم، تەنانەت پەیوەندییان بە خزم و کەسی منەوە

کـردووە بۆئـەوەی بێدەنـگ بـم و بوەسـتم، بـەڵام ناوەسـتم، راسـتییەکان دەڵێـم بـۆ ئـەوەی نەفـرەت لـە هەمـوو ئەوانـە بکـەن کـە بەشـدار بـوون و، کـە هێشـتا هاوسـۆزی تاوانبارێکـن کـە ئـەم هەمـوو تاوانـەی کـردووە. ئێمـە دەمانتوانـی زۆر بـە ئاسـوودەیی بژین، ئەگـەر لە سـاڵی 1979 ەوە ئەو سـامانەیان بـۆ خەڵـک تەرخـان کردبایـە و بـۆ خەڵـک بووایـە. ئـەم هەمـوو سـامانە لـە کبریتـەوە تاوەکـو فۆسـفات و نـەوت و ئـاو، ئێسـتا دەمانتوانـی ئاسـوودە بژیـن و زۆر باشـتریش بیـن لـە دووبـەی و غەیـری دووبـەی. ئەمـە تاوانـی گـەورەی دەرحەقـی ئێمـە کـردووە، ئێـوەش ئـەم راسـتییە دەزانـن، بۆیـە تکایـە دانـی پێدابنێـن.

کاوە ئەمیـن: باسـی ئـەو ئەفسـەرەت کـرد کـە ئـەو چیرۆکـەی بـۆ تـۆ گێڕایـەوە، بـەڵام ناوەکـەیـت نەگـوت کـێ بـوو؟ زانیاریـت هەیـە لـە ژیانـدا مـاوە یـان نـا؟

سـەباح حەمدانـی: بەڕاسـتی هەواڵـی نازانـم، بەدڵنیاییـەوە تەمەنـی لـە مـن کەمتـر بـوو چونکـە مـن نەقیـب بـووم و ئـەو مـولازم بـوو، رەنگـە جیاوازیـی تەمەنمـان 10 سـاڵێک بووبێـت. نـاوی ئیبراهیـم بـوو، خەڵکـی دەوروبـەری حەویجـە بـوو. هـەر ئەوەنـدە دەزانـم.

کاوە ئەمیـن: دەمـەوێ بگەڕێینـەوە بـۆ سـەرەتا، پرۆسـەی ئەنفـال پێـش ئـەوەی عەلـی حەسـەن مەجیـد بێت بـۆ کەرکـووک دەسـتپێکرد یـان دوای ئـەوە بـوو؟

سـەباح حەمدانـی: نـا ئـەو خـۆی، ئـەو سـەرۆکی، با بڵێیـن سـەرۆکی کۆماری باکـوور بـوو، وای ناوبنێین..

کاوە ئەمین: بۆچی سەرۆکی کۆماری باکوور؟

سـەباح حەمدانـی: لەبەرئـەوەی دەسـەڵاتەکانی رەهـا بـوون. لـەڕووی حیزبییـەوە دەسـەڵاتێکی زۆری هەبـوو، هەروەهـا لـەڕووی سـەربازی،

لەڕووی ئەمنی. هەرخۆی هەموو شتێک بوو، بەڵام عەلی حەسەن مەجید سەرەڕای ئەوەش، خۆم جارێک لە نزیکەوە قسەم لەگەڵ کردووە، رووبەڕوو وەک چۆن ئێستا بەرامبەر ئێوە دانیشتووم، عەلی حەسەن مەجید سەددامی بەشێوەیەکی سەیر خۆشدەویست، وەکو منداڵێک گوێی بۆ شل دەکرد، وەکو سەربازێک گوێڕایەڵی بوو، وا رەفتاری لەگەڵ سەددام حوسێن دەکرد دەتگوت سەربازێکە سەرەڕای ئەو هەموو دەسەڵاتەی بەردەستی. فەرمانی سەددام حوسێنی وەک خۆی و بە وردی جێبەجێ دەکرد.

کاوە ئەمین: رق و کینەی ئەو بەرامبەر کورد لە چییەوە سەرچاوەی گرتبوو، هۆکارێکی تایبەتی هەبوو؟

سەباح حەمدانی: بەڕاستی نازانم هۆکارە راستەقینەکەی چی بوو، بەڵام ئەو لەوجۆرە بوو کە... سەددام حوسێنی زۆر خۆشدەویست. هەر شتێک ئازاری بە سەددام گەیاندبایە، جا هەر کەسێک بووایە. عەقڵیەتی سەددام حوسێنیشی باش دەناسی، ئەگەر باش شارەزای عەقڵیەتی سەددام نەبووایە، ئەرکەکانی خۆی بەو دڕندەییە جێبەجێ نەدەکرد، فەرمانی وەحشیانەی جێبەجێ نەدەکرد. خۆی کەسایەتییەکەی وابوو.

کاوە ئەمین: کەواتە سەددام حوسێن ئاگاداری هەموو ئەو کردەوانەی عەلی حەسەن مەجید بووە؟

سەباح حەمدانی: بەڵێ.. بەڵێ، مومکین نەبوو عەلی حەسەن مەجید هیچ بڕیارێک سەربەخۆ بدات، بیهێنە پێش چاوت، بەڵام ئاماژەش لەنێوانیاندا هەبوو، من خۆم هەر لە قسەکانی عەلی حەسەن مەجیدەوە ئەوەم بۆ دەرکەوت. عەلی حەسەن مەجید ئەو رۆژەی گوتی، سەددام حوسێن، یان سەرۆکی فەرماندە داوای لێکردووم ریعایەتیان بکەم، ئایا سەددام حوسێن فەرمانی داوەتە عەلی

حەسـەن مەجیـد، ریعایەتـی گیراوەکانـی پرۆسـەی ئەنفـال بـکات، بـەڵام ئـەو ناردوونـی بـۆ گـۆڕی بەکۆمـەڵ؟ شـتی وا مومکیـن نییـە و مەحاڵـە، بـەڵام ئەمـە وشـەیەکە لەسـەری ڕێککەوتـوون "خزمەتیـان بکـە "، بـە هەمـان شـێوە لەنێـو پۆلیـس یـان لـە ئەمـن، کاتێـک کەسـێکیان دەهێنـا و یەکێکیشـیان رادەسـپارد ئەشـکەنجەی بـدات، دەیانگـوت خزمەتـی بکـەن. واتـە دەسـتپێبکە، دەسـت بکـە بـە لێدانـی، بـە ئەشـکەنجەدانی، بـەڵام دەیانگـوت خزمەتـی بکـە!! جـا ئـەوەی ئەویـش هەمـان شـت بـووە، ئاماژەیەکـی نێـوان سـەددام و عەلـی حەسـەن مەجیـد بـووە. "ریعایەتـی ئـەو جەماعەتـە بکـە"، چـۆن ریعایەتیـان دەکات؟ خـۆی دەڵـێ ریعایەتیـان دەکـەم، گوێـی لـێ بگرنـەوە، بەدەنگـی خـۆی وا دەڵـێ: ریعایەتیـان دەکەم، "دەیانخەمـە ژێرخـاک". ئـا بەوشـێوەیە.

کاوە ئەمیـن: تـۆ ماوەیـەک لەگـەڵ لیژنـەی کاروبـاری باکـوور کارت کـردووە، کاری ئـەم لیژنەیـە و ئامانجەکـەی چـی بـوو؟

سـەباح حەمدانـی: لیژنـەی کاروبـاری باکـوور بـۆ مەبەسـتێکی دیکـە بـوو، ئێمـە لـە ئەمـن بوویـن، بـەڵام لیژنـەی کاروبـاری باکـوور دوای ئـەوەی فەرمـان لـە عەلـی حەسـەن مەجیـدەوە هـات بـۆ پێشـوازی لەوانـەی دەسـتگیر دەکرێـن، واتـە ئەوانـەی لـە ئەنجامـی پێشـڕەویی سـوپا و فەوجـە کوردییەکانـی هاوکاریـان کـە بـە جـاش ناسـرابوون، هەروەهـا مەفرەزەکانـی ئەمـن و ئیسـتیخبارات دەکەونـە بەردەسـت. ئەمانـە کـە دەگیرێـن، دەبـێ لایەنێـک هەبـێ وەریانگرێـت، بۆیـە چەنـد لیژنەیەکیـان لـە ئەفسـەرانی سـوپا و ئەمـن و موخابـەرات و ئیسـتیخبارات بـۆ پێشـوازیی لەمانـە پێکهێنـا، پێشـوازی بـە سـتایلی ئەمـن، واتـە دەبـێ زانیارییەکانیـان تۆمـار بکرێـن و بزانیـن رابردوویـان چـی بـووە و ئینجـا چاوەڕێـی فەرمـان بکەیـن، منیـش یەکێـک بـووم لـە ئەندامانـی لیژنـەی پێشـوازی لـە دەسـتگیرکراوان، ئەوانـەی دەگەنـە سـەربازگەکانی دووبـز و تۆپـزاوە و سـەربازگەی خالیـد.

کاوە ئەمین: لەناو ئەو سەربازگانە، تۆ باسی ئەوەت کرد کە ناوی گیراوەکانتان دەنووسی، بەڵام ئەی وێنەتان دەگرتن، فۆتۆ یان ڤیدیۆ؟
سەباح حەمدانی: نا وێنەگرتن نەبوو. تەنیا ناسنامەکانمان لێ وەردەگرتن یان هەر بەڵگەنامەیەکیان لەلا هەبووایە و دەمانخستە ناو فایلەکانیان. هەر خێزانێک فایلی خۆی هەبوو.

کاوە ئەمین: هەموو زانیارییەکانتان دەنووسین کە خەڵکی کوێن و کام گوند، یان تەنیا ناوەکانیان؟
سەباح حەمدانی: نا بێگومان هەموو زانیارییەک، لاپەڕەی کار و کردەوەکانیان، ناوی خۆیان، دایک و باوکیان، خاڵ و مام و تەنانەت هاوڕێ و دۆستیان و لەکوێ نیشتەجێبوون و شوێنی لەدایکبوون و هەمووی. ئەمانە هەمووی دەچووە ناو فایلەکانیان، بەتایبەتی ئەوانەی تەمەنیان هەبوو، منداڵ نا، منداڵەکان تەنیا ناویان لە فایلی خێزانەکانیاندا دەنووسرا، لەگەڵ دایکیان، یان برا گەورەیان و بەوجۆرە.

کاوە ئەمین: پرۆسەی ئەنفال لە گەرمیانەوە تاوەکو دهۆکی گرتەوە، تۆ گوتت سوپا و جاش و تەنانەت ئەمنیش نەیاندەزانی مەبەست لە کۆکردنەوەی ئەو خەڵکە چییە، بەڵام ئایا حکومەت هەر لە سەرەتاوە بڕیاری بەکۆمەڵ کوشتنی ئەو خەڵکەی دابوو یان هەر دەیانویست گوندەکان وێران بکەن بۆ ئەوەی پێشمەرگە نەتوانێ لەو ناوچانەدا بژیت؟
سەباح حەمدانی: بێگومان بڕیارەکە بۆ لەناوبردنیان نەبوو، هەرهیچ باسێکیش لەوبارەوە نەبووە، بەڵکو تەنیا ئەوەبوو کە گوایە دابەشدەکرێنە سەر پارێزگاکانی عێراق، بەشێکیان دەنێرن بۆ نوگرە سەلمان یان بۆ گرتووخانەی دیکەی لەوجۆرە. ئەوانیدیکە دەنێرن بۆ کۆمەڵگە هاوچەرخەکان و ئەمەش دوای ئەوەی پرۆسەی ئەنفال کۆتایی دێت. چونکە دیارە پرۆسەی ئەنفال کە چەند قۆناخیکی هەبوو، وەک

لەبیرم بێت لە 19ی شوبات دەستیپێکرد. بنچینەکە ئەمە بوو، بەڵام وەکو گوتم لەناکاو شتێک گۆڕا . سەرەتا ڕێنمایی هات کە ناوی راگیراوەکان و زانیارییەکانیان تۆمار بکەین، بەڵام ئەوکاتە هێشتا ڕووداوەکانی ئاڵتوون کۆپری و کفری نەقەومابوون، دوای ئەو دوو ڕووداوانە، هەندێ کەس بانگەشەی ئەوە دەکەن گوایە من ئەو ڕووداوەی ئاڵتوون کۆپریم بە ڕووداوێکی دیکەی ساڵی 1985 ـەوە بەستووەتەوە، چونکە ئەو ساڵەش لەوێ هێرشێک کرا و هەندێک چەکدار هاتن چەند کەسێکی سڤیلیان کوشت، بەڵام ساڵی 1985 من هێشتا لە نەجەف بووم، بۆیە باسی ئەوەیان ناکەم و پەیوەندیم پێوە نییە. من باسی ئەوەی ساڵی 1988 دەکەم، ئەو هێرشەی کرایە سەر شەممەری تۆگە کە لە نزیکی ئاڵتوون کۆپری بوون. ئەوە جیاواز بوو لەگەڵ ئەوەی ئەوکاتەی سەردانی ماڵی خوشکم دەکرد و خوشکەکەم لەترسان هەڵات چونکە بیستبووی هێرش کراوە و ژن و منداڵیان سەربڕیوە لەوکاتەی پیاوەکانیان لەوێ نەبوونە، جا ئەویش دەترسا تووشی هەمان شت ببن. هەندێ لە برایان من بەوە تۆمەتبار دەکەن کە گوایە زانیارییەکانم ورد نین و دەمەوێ ئەو دوو ڕووداوە پێکەوە ببەستم. دەڵێن ئەو کوشتوبڕەی چەکدارەکان کۆنە و تۆ دەتەوێ بیبەستیتەوە بە ڕووداوە نوێیەکەوە، نەخێر ئەمەیان تازەیە و هەر ئەم ڕووداوەش بوو کە کاریگەری دانایە سەر چارەنووسی راگیراوەکان، بەتایبەتی خێزانەکان، چونکە عەلی حەسەن مەجید گوتی: وەک چۆن خێزانەکانی ئێمەیان کوشت ئێمەش خێزانەکانیان دەکوژین، بەوجۆرەش دەستیان بە کوشتنی خێزانەکان کرد.

کاوە ئەمین: بڕیارەکە وابوو کە لەو ناوچانەی بەر پرۆسەی ئەنفال کەوتن هەرکەسێکیان بینیبووایە دەیانگرت؟

سەباح حەمدانی: هەرکەسێک لەو ناوچانە بەردەست بکەوتایە، چەکدار بووایە یان نا، بێگومان چەکدار لەو شوێنانە دەستگیرکرابا دەستبەجێ گوللەباران دەکرا. یەکێکی وەکو بارق حاج حنتە کە لە یەکێک لەو

ناوچانــە خەریکــی ئۆپەراســیۆن بــوو، چەنــد چەکدارێکــی دەســتگیرکرد و لــە هەلیکۆپتــەرەوە هەڵیدانەخــوارەوە، دەیویســت خەڵکــی دیکــەی پــێ بتۆقێنــێ، رۆحــی تــرس و تۆقیــن لەنــاو چەکدارەکانــی دیکــەدا بڵاوبکاتــەوە ئەگــەر لــەو ناوچەیــە هەبــن، بــەڵام ئەوانــەی چەکــدار نەبــوون، دەگیــران و رەوانــەی ســەربازگەکانی ئێمــە دەکــران. رێنماییــە فەرمییەکــە بەوجــۆرە بــوو، بــەڵام هیــچ کەســێک نەیدەزانــی چــی لەمانــە دەکــەن.

کاوە ئەمیــن: چ کرابــوو بــۆ ئــەوەی ســەربازگەکان جێــی ئــەو هەمــوو خەڵکەیــان تێــدا ببێتــەوە؟

سەباح حەمدانی: ئەو دوو سەربازگەیە زۆر گەورەن.

کاوە ئەمیــن: بــەڵام لــە هەمــوو کوردســتانەوە خەڵــک ئەنفــال دەکــران، هەموویــان دەهێنانــە ئــەو دوو ســەربازگەیە؟ بــۆ نموونــە ئەوانــەی لای دهــۆک، زاخــۆ و ناوچــەی بادینانیــش دەهێنرانــە ئــەوێ یــان لــە شــوێنی دیکــەش ســەربازگەی لەوجــۆرە هەبــوو؟

ســەباح حەمدانــی: ئەوەیــان نازانــم، مــن ســەرپەرشــتیاری ئــەو دوو ســەربازگەیە بــووم، ئایــا ســەربازگەی دیکــە هەبــووە؟ لەوانەیــە و زۆریــش مومکینــە، چونکــە ناکــرێ لــە زاخــۆوە خەڵکیــان هێنابــێ بــۆ کەرکــووک، ناکــرێ و زەحمەتــە ئــەم هەمــوو خێزانــە بــە ئۆتۆمبێلــی زیــل بگوازیتــەوە. ئەوکاتــە ســوپا ئەوەنــدە ئۆتۆمبێلەشــی نەبــوو بەشــی ئــەوە بــکات.

کاوە ئەمین: رەفتار و هەڵسوکەوتی سوپا و ئەمن لەو دوو سەربازگەیەی لای ئێوە لەگەڵ گیراوەکان چۆن بوو؟

ســەباح حەمدانــی: مامەڵەیەکــی زۆر ئاســایی بــوو، هیــچ دەســتدرێژییەک نەبــوو، کــەس ئەزیــەت نــەدرا، دەســت بــۆ ناموســی کــەس نەبــرا و ئەگــەر لەوبــارەوە شــتێک گوترابــێ درۆیــە. شــتی وانەبــوو. ئــەو خەڵکــەی لــەوێ ئەرکێکیــان هەبــووە خــاوەن غیــرەت بــوون، مــن وەک خــۆم مومکیــن نەبوو

لە سەربازگەیەکدا کە من سەرپەرشتی دەکەم، ڕێگە بدەم دەستدرێژی بکرێتە سەر کەس. شتی وا مەحاڵ بوو. خۆ بەشێکی ئەو خەڵکەش کە لە ئەمن کاریان دەکرد، کوڕی عەشیرەت و کوڕی خەڵک بوون، بەشی ئەوە پیاوەتی و شەهامەتیان هەبوو، ئەوانیش نەیاندەزانی چی ڕوودەدا. بێگومان هەبوون، لە هەموو شوێنێک هەیە، تەنانەت لە یەک ماڵیشدا دوو برا هەن، هابیل و قابیل. قابیل تاوانبار و هابیل مرۆڤێکی باش بوو، قابیل هابیلی کوشت. لە هەموو شوێنێکدا خەڵکانی تاوانبار هەن و خەڵکی باشیش هەن. ئەمە لە هەموو دەزگایەکدا هەبووە.

کاوە ئەمین: کەواتە ئەوکاتە کە ئەو خەڵکەیان بەوجۆرە لە سەربازگەکاندا کۆکردەوە نەتاندەزانی دەکوژرێن؟

سەباح حەمدانی: نا بێگومان، جەختیش دەکەمەوە کە ئەوکاتە ڕاوەستابوو، پاش ئەوەی کە هەواڵ گەیشتە هەموو لایەک، خەڵکەکە دەستیان بە پرسیار و گەڕان کرد کوا کەسوکارمان. ئەوکاتە دوو سێ مانگ تێپەڕیبوو.. کوا منداڵەکانمان و کوا ئافرەتەکانمان.

کاوە ئەمین: من مەبەستم ئەوکاتەیە کە لە سەربازگەکان کۆکرابوونەوە، هیچ ئاماژەیەکی بەوشێوەیە هەبوو کە ئەمانە دەکوژرێن؟

سەباح حەمدانی: باسی ئەوەم کرد، لە سەرەتاوە هیچ ئاماژەیەکی بەوشێوەیە نەبوو کە نیازێک هەیە ئەم خەڵکە بکوژن، بەڵام ئەو ڕۆژەی کە فەرمان هات بەگوێرەی تەمەن جیایان بکەینەوە، من دڵم خورپەی کرد و گوتم ئەم کارە بۆنی کوشتنی لێدێت، بۆیە سوپاس بۆ خوا و خوا خۆی ئاگادارە، دەستمکرد بە گۆڕینی تەمەنەکانیان، چونکە زۆرینەیان هیچ ناسنامەیەکیان نەبوو، ئەوەی گوتبووی 18 ساڵم، دەمگوت بنووسن 14، یان 13 بۆئەوەی نەیبەن و شوێنبزری بکەن وەک ئەوەی من پێشبینیم دەکرد.

کاوە ئەمیـن: کەواتـە تـۆ شـایەتی لەسـەر ئـەوە دەدەی کـە لەنـاو سـەربازگەکان دەسـتدرێژی نەکراوەتـە سـەر کـەس و کـەس ئەزیـەت و ئەشـکەنجە نـەدراوە؟

سـەباح حەمدانـی: ئەوەنـدەی ئاگاداربـم و لـەوێ بووبـم، بەهیـچ جۆرێـک. رێگـە بـە شـتی وەهـاش نـەدەدرا بەڕاسـتی. رێ بـەوە نـەدەدرا.

کاوە ئەمیـن: لەنـاو سـەربازگەکان پێـش ئـەوەی بیانگوازنـەوە، هیـچ ڕووداوێکـی پشـێوی و یاخیبـوون ڕووینـەدا؟ یـان خەڵکێـک هەوڵـی راکـردن بـدەن؟

سـەباح حەمدانـی: شـتی وا ڕووینـەدا، خەڵکەکـە نەیاندەزانـی بـۆ کوێیـان دەبـەن. تەنانـەت ئـەو ڕۆژەش کـە دەسـتکرا بـە گواسـتنەوەیان بـۆ پارێزگاکانـی دیکـە، وەجبەیـەک سـواردەبوون و دەڕۆیشـتن، نەیاندەزانـی. مومکیـن بـوو یەکێـک بڵـێ دەیانبـەن بـۆ رومـادی بۆئـەوەی لـەوێ بژیـن. تـۆ دێـی مـن دەبەیـت و مـن پەنابـەرم لای تـۆ، دەمبـەی بـۆ شـارێکی دیکـە دێـم لەگەڵـت. ئەوانیـش لـە سـەربازگەکە نارەحـەت نەبوون، وەکـو گـوتم و وەکـو پرسـیارت کـرد و وەڵامـم دایتـەوە، هیـچ گوشـارێکیان لەسـەر نەبوو. دەهاتـن و دەچـوون و منـداڵان یارییـان دەکـرد و خەڵـک ژیانێکـی ئاسـایی دەژیـان و ڕۆژانـە خواردنیـان بـۆ دەهـات و پێخەفیـان بـۆ دەهـات، تەنیـا بـە شـەو دەرگای هۆڵەکانمـان دادەخسـت. هۆڵەکانیـش هۆڵـی سـەربازی بـوون. دەرگای هۆڵەکانمـان دادەخسـت دەنووسـتن و بۆ بەیانـی دەرگامان بـۆ دەکردنـەوە، بەوجـۆرە.

کاوە ئەمیـن: یەکـەم وەجبـەی ئـەو خەڵکـە، لەبیـرت مـاوە چ ڕۆژێـک بـوو لـەو سـەربازگەیە برانـە دەرەوە؟

سـەباح حەمدانـی: مانگـی ئـادار، کۆتایـی مانگـی ئـادار بـوو. لـە کۆتایـی مانگـی ئـادار ڕۆیشـتن. لەبیرمـە یەکەمیـن وەجبـە رەوانـەی کەربـەلا کـران. بەڕێوەبەرایەتـی ئەمنـی کەربـەلا وەجبەیەکـی بـرد و ڕۆیشـتن. ئۆتۆمبێلـی

خۆیـان هێنابـوو. هەمـوو بەڕێوەبەرایەتییەکـی ئەمـن ئۆتۆمبێلـی داخـراوی خۆیـان هەبـوو. دەهاتـن خەڵکەکەیـان باردەکـرد و دەڕۆیشـتن. ئـەوەم لەبیـرە.

کاوە ئەمیـن: تـۆ گوتـت زانیاریـم نییـە ژمـارەی ئـەو خەڵکـە چەنـد بـووە، بـەڵام بـە مەزەنـدەی تـۆ ئـەو دوو سـەربازگەیە جێـی چەنـد کەسـیان تێـدا دەبـووەوە؟

سـەباح حەمدانـی: تاوەکــو کاتــی ڕۆیشــتنی مــن لــەوێ، ســەرووی 15 هــەزار کــەس بــوون، ڕەنگــە 16 یــان 17 هــەزار بووبــن، ژمارەکــەم لەیـاد نییـە، بـەڵام بەردەوامیـش زیـاد و کەمـی دەکـرد. کـە خەڵکیـان دەنـارد کەمـی دەکـرد و کـە خەڵکـی تازەیـان دەهێنـا زیـادی دەکـرد، ئـەوە تاوەکـو ئەوکاتـەی مـن ڕۆیشـتم. لـە مانگـی نیسـان بەهەمـان شـێوە زیـاد و کەمـی دەکـرد، لـە مانگـی حوزەیـران هەروەهـا و بەوشـێوەیە تاوەکـو پرۆسـەکە ڕاوەسـتا. کـە ڕاوەسـتا بڕیارێکـی لێبـووردن بـۆ ئەوانـە دەرچـوو کـە لـە سـەربازگەکان مابوونـەوە. هەمـوو ئەوانـەی لـە سـەربازگەکان مابوونەوە، ڕەنگـە هەیانبـێ لـە ژیانـدا مابـێ و ئێسـتا گوێـی لـە مـن بێـت، بەتایبەتـی دوای ئـەوەی قسـەکانم وەردەگێڕنـە سـەر زمانـی کـوردی، خەڵـک تێدەگەن و ئـەو ڕووداوانەیـان لەیادمـاوە، ئینشـاڵڵا خەڵکـی باشـن و کـە گوێیـان لێدەبێـت، پشـتیوانیم دەکـەن و دەیبیسـتینەوە. دەسـتکرا بـە ئازادکردنیان، بـەڵام چـۆن؟ بـەم جـۆرە: دەنێـردران بـۆ پارێـزگاکان، ئەوانـەی گەنـج بـوون و تەمەنیـان گونجـاو بـوو، دەنێـردران بـۆ نوگـرە سـەلمان، دابەشـکردنەکە ئاوابـوو، بەجۆرێـک مـن کـە لـە مانگـی حـەوت گەڕامـەوە، مانگـی حـەوت - هەشـت، ئیـدی ئـەو سـەربازگەیە نەمـا و داخـرا.

کاوە ئەمیـن: عەلـی حەسـەن مەجیـد خـۆی سـەردانی ئـەو شـوێنانەی دەکــرد؟

سەباح حەمدانی: تاوەکو ئەوکاتەی من لەوێبووم نەهات.

کاوە ئەمین: تۆ باسی ئەمەت کرد، بەڵام دەمەوێ دڵنیاببمەوە، ئەو خەڵکە بە فەرمانی کێ گواسترانەوە، بڕیارێک دەرچوو کە دەبێ ئەو خەڵکە لەوێ بگوازرێنەوە و ڕەوانەی بیابانیان بکەن؟

سەباح حەمدانی: عەلی حەسەن مەجید. روون و ڕەوان گوتی و ئێوەش ئینشاڵڵا پەخشی دەکەن، تکام وایە پەخشی بکەن بۆئەوەی هاووڵاتیانی کورد گوێیان لە ڕاستییەکە بێت.

کاوە ئەمین: تۆ وردەکاری زۆرت باسکرد سەبارەت ئەو سەربازگەیە، بەڵام هیچ دیمەنێک هەیە بەرچاوت کەوتبێ و تائێستاش لەیادت مابێ، تۆ ڕۆژانە خەڵکەکەت بینیوە و ئاگاداری بارودۆخی ژیانیان بووی، شتێک هەیە لە یادەوەریتدا مابێتەوە؟

سەباح حەمدانی: وەکو کەمێک پێش ئێستا بۆتانم باسکرد، دیمەنی منداڵەکانم لەیادە کە لە نزیکی بەلوعەکانی ئاو یارییان دەکرد. لە چەندین شوێنی سەربازگەکە بەلوعەی ئاو هەبوون، منداڵەکانم دەبینی لەوێ یارییان دەکرد. ئەوەشم لەیادە کە چووم بۆ نەخۆشخانەی لەدایکبوون لە کەرکووک. بەشداربووین لە هێنانە دنیای منداڵێک، پاشان ناردمان بۆ گۆڕەبەکۆمەڵەکان. شتێکی ترسناکە ئەمەی باسی دەکەم، شتێکە مرۆڤ نازانێ چۆن باسی بکات. مرۆڤ دەکوژێ. لەناو ئەو ڕووداوانەدا ڕەنگە ئەمەیان زۆرتر مرۆڤ ئازار بدات. ئەوە گرنگترین شتە کە لە یادم مابێ و لەبەرچاوی خۆم ڕوویدابێ.

کاوە ئەمین: بەشێک لە ئێوە، ئەوانەی لە دەزگا ئەمنییەکاندا کارتان کردووە، باسی ئەو کۆمەڵکوژییانە دەکەن و دەڵێن ناخەژێن بوون و نامرۆڤانە بوون، ئەی کێ ئەو هەموو خەڵکەی بردن و کوشتن؟

سەباح حەمدانی: بە وردی سەرنج بدە قسەکەی عەلی حەسەن مەجید، دەڵێ... پاش ئەوەی گوێ لە تۆمارە دەنگییەکەی دەگرنەوە،

دەڵـێ: پۆکلەینەکانـم بـۆ نـاردن، شۆفڵیشـیان بـۆ دەنێـرم. کەواتـە کارەکـە بەگوێـرەی پسـپۆڕی بـووە، خەڵـک هەبـوون تایبەتمەنـدی پۆکلەیـن واتـە حەفـارە و شـۆفڵ بـوون، کەواتـە ئەمـە گرووپێکـی تایبەتمەنـد، دەمێنێتـەوە پرۆسـەی کوشـتنەکە، بـۆ کوشـتنیش هـەر بەڕێوەبەرایەتییەکـی ئەمـن کارمەنـدی خـۆی هەبـوو، بـۆ نموونـە پێنـج ئەفسـەر، 7 ئەفسـەر، 10 ئەفسـەر کـە کۆمەڵێـک مفەوەزیـان لەگـەڵ بـوو، ئەمانـە خـەڵات دەکـران و پـارەی زیاتریـان وەردەگـرت بەهـۆی ئـەم کاری کوشـتن و گوللەبارانکردنـە.

کاوە ئەمیـن: دوو کـەس زۆر ناویـان دێت، تـۆ باسـی بارقـت کـرد، بـەڵام کەسـێکی دیکـەش هەیـە بەنـاوی حەجـاج. ئەمـەی دووەمیـان زۆر نـاوی دێـت، ئەوانـەی لـە پرۆسـەی ئەنفـال رزگاریـان بـووە زۆر باسـی زوڵـم و سـتەمی ئـەم کەسـە دەکـەن کـە لـە گرتووخانـەی نوگـرە سـەلمان بـووە، هیـچ سـەبارەت بـەو کەسـە دەزانـی؟

سـەباح حەمدانـی: کاتـی خـۆی ناویـم بیسـتووە و تائێسـتاش هـەر نـاوی دەبیسـتم، بـەڵام راسـتییەکەی هیچـی لەبـارەوە نازانـم، ئـەم حەجاجـە کـێ بـووە و کام لـە ئەفسـەرەکان وا وەسـفکراوە کـە حەجاجێکـی نوێیە، رەنگـە بەهـۆی زوڵـم و کوشـتنی خەڵکـەوە ئـەو نـاوەی لێنرابـێ، رەنگـە ئیبراهیـم عەلـلاوی بووبـێ کـە مـن جـارێ لـە کەناڵەکـەی خۆمـەوە بـە وردی باسـمکرد، مەبەسـتم لیـوا ئیبراهیـم عەللاوییـە، ئەمـە لەوجـۆرە بـوو کـە دەتوانیـن نـاوی لێبنێیـن حەجـاج. ئیبراهیـم عەلـلاوی لەکاتـی لێکۆڵینـەوە تەورێکـی بەدەسـتەوە دەگـرت، یـان شمشـێر، ئـەوەی کارەکـەی زەحمـەت کردبایـە و ئیعتیرافـی نەکردبـا، لـە سـەری دەدا و دەیکوشـت. ئەمـە مومکینـە حەجـاج بووبـێ، بـەڵام بەڕاسـتی حەجـاج کـێ بـووە؟ هیـوادارم یەکێـک لـە بـرا باشـەکانمان، لەوانـەی خەڵکـی شـەریفن و ئەفسـەری ئەمـن بوونـە، ئەوانـەی کـە دەیناسـن، زانیاریـم بدەنـێ لەسـەری.

کاوە ئەمین: تۆ خۆت ماوەیەک ناوی ئەو خەڵکەت تۆمار کردووە کە بەر پرۆسەی ئەنفال کەوتن، بە مەزەندەی تۆ بەگشتی چەند کەس لە کوردستاندا بەر ئەنفال کەوتوون و ژمارەیان چەند بووە؟ کورد باسی 182 هەزار کەس دەکەن..

سەباح حەمدانی: نا بێگومان، ئەوەندەی من ئاگادار بم و باش لەیادم بێت، تاوەکو ئەوکاتەی رۆیشتم بۆ ئەمنی عام، ژمارەکە هەندێ لە سەرووی 15 هەزار کەس بوو، لەنێوان 15 هەزار بۆ ٢٠ هەزار، بەڵام ژمارەکە دەگۆڕا، لەوانە بوو من کە لەوێ دانیشتووم 100 یان 150 کەسیان دەهێنا، کە دەچوومەوە بۆ ماڵەوە دەنووستم 700 کەسیان دەهێنا، جار هەبوو پێنج کەسیان دەهێنا، بۆیە بەڕاستی ژمارەکەی بە تەواوی نازانم، بەڵام گەیشتبێتە 180 هەزار؟ لەوانەیە لە هەموو عێراق، لە سەرانسەری ناوچەی ئۆتۆنۆمی لە زاخۆوە.. مەگەر هەر خوا راستییەکە بەتەواوی بزانێت.

کاوە ئەمین: لە دانوستاندنی دواتری نێوان بەرەی کوردستانی و حکومەتی عێراقدا، کاتێک شاندی بەرەی کوردستانی دەڵێن ئێوە 182 هەزار کەستان ئەنفال کردووە، عەلی حەسەن مەجید وەڵامیان دەداتەوە و دەڵێ ئەوەندە نەبووە، هەر 100 هەزار کەسێک بوون..

سەباح حەمدانی: ئەگەر ئەو وای گوتبێ، پێموایە ژمارەکەی دەزانی، چونکە ئامارەکە هەمووی دەچووەوە لای ئەو، ئاماری راستەقینە ئەو وەریدەگرت، ئەگەر وای گوتبێ کەواتە ئەو بەرپرسە لەو 100 هەزارە، لەو شتانەشدا زیرەک بوو، بەڕاستی لە خراپەکاریدا زیرەک بوو.

کاوە ئەمین: هەر لەو پەیوەندییەدا باسی رێکخراوی موجاهیدینی خەلق دەکرێ کە گوایە رۆڵیان هەبووە لە هاوکاریکردنی حکومەتی عێراق، بەتایبەتی لە گرتنەوەی ناوچەکانی کوردستاندا لە پاش راپەڕین، تۆ

لـە کەرکـووک بوویـت و ئەوانیـش بارەگایـان لـە کەرکـووک هەبـوو، ئـەوان دەسـتیان لـەو کارانـەدا هەبـووە؟

سـەباح حەمدانی: منیش ئەوەم بیسـتووە و بەڕاسـتیش بەڵێ بەشـدارییان کـرد، هەمـوو گرووپـی موجاهیدینـی خەلـق بەشـداربوون، چونکـە هێـرش هەبـوو، ئێرانییـەکان خەڵکیـان لەگـەڵ بـوو ڕێنیشـاندەریان بـوون، ڕێنیشـاندەری ئێرانـی کـە لەگـەڵ خۆیـان هێنابوویانـن، ئەوانیـش ئەرکیـان ئەوەبـوو ئـەو ڕێنیشـاندەرانە ئاشـکرا بکەن و دەسـتگیریان بکـەن. هەوڵیان دەدا بگەنـە ئـەو ئێرانیانـە کـە لەگەڵ یەکێتـی و گرووپـە چەکدارەکانی دیکە هاتبـوون بۆئـەوەی بگەنـە هەنـدێ ئامانجـی دیاریکـراو، بەشـداریی ئـەوان لـەو چوارچێوەیـەدا بـوو، بـەڵام بـە ژمـارەی زۆر نـا، واتـە وەکـو ژمـارەی سـوپا و دەزگا ئەمنییـەکان و ئیسـتیخبارات و مەفـرەزە کوردییـەکان نـا.

کاوە ئەمین: تۆ کەی و بۆچی وازت لە دەزگای ئەمن هێنا؟

سـەباح حەمدانـی: لـە کەرکـووک بووم کـە وازم هێنـا. لە کەرکووک، سـاڵی 1989 بـوو، ڕێـک لە تەممووزی 1989 بەگشـتی ٢٠ سـاڵم لـەو ئەرکەدا تەواو کـرد، ٢٠ سـاڵ بە دەوامـی تـەواوەوە، جگـە لـەوەش 10 سـاڵی حەرەکاتیـان بـۆ زیادکـردم، واتـە بـووە 30 سـاڵ، بۆئـەوەی مووچـەی خانەنشـینیم زیـاد بـکات. ڕێنمایـی هەبـوو هەرکەسـێک بەشـداری حەرەکاتـی کردبـێ، واتە لەو شـوێنانە کاری کردبـێ کـە جموجۆڵیان تێدا بـووە، خزمەتەکەیان بـۆ دەکردە دوو هێنـدە، بەهەرحـاڵ مـن 30 سـاڵم هەبـوو. منیـش لەوکاتـەدا تەمەنـم 37 سـاڵ بـوو، ئـەم هەمـوو ڕووداوەش لەبەرچـاوم ڕوویاندابـوو، هەرچـی کـراوە، ئەگـەر مـن ویژدانـم هەبـێ دەبـێ ئـەم دەزگایـە بەجێبێڵـم، پلـەی دیکـەم نـاوێ، نامـەوێ ببمـە عەقیـد و هیـچ پلەیەکـم نـاوێ، تـەواو... خـۆم خانەنشـین کـرد و چـووم لـە ماڵـی خـۆم دانیشـتم. سـەددامیش لەکاتـی خۆیـدا لـە پـاش 1988 و سـەرکەوتنی بەسـەر ئێرانـدا، ئـەو سـەرکەوتنە خەیاڵییـە، بڕیاریـدا سـوپا و دەزگا ئەمنییـەکان بچووک بکاتـەوە، بۆیە گوتیان کـێ دەیـەوێ خانەنشـین ببـێ بـا داوا بـکات، منیـش داوام پێشـکەش کـرد

و کۆپییەکـی بڕیـاری گواسـتنەوەم بـۆ خانەنشـینی پێشـاندان، ئەوەبـوو لەگـەڵ 27 ئەفسـەری دیکـە لـە پلـەی عەقیـدەوە تاوەکـو مـولازم داوامان پیشـکەش کـرد و مـن سـوپاس بـۆ خـوا لە پێشـەوەی ئەوانـە بـووم کە لێی دەرچـووم، لەکاتێکـدا سـەرم پڕبـوو لـە زانیـاری، لـە دڵـی خۆمـدا دەمگـوت دەبـێ ئـەم زانیارییانـە بگەنـە شـوێنی خۆیـان و دەسـت بـە قسـە بکـەم.

کاوە ئەمین: دەکرێ بزانین بە مووچەی چەند خانەنشین بووی؟

سـەباح حەمدانـی: خـۆی لـە سـاڵی 1989 مووچـەی خانەنشـینی 360 دینـار بـوو، 360 دینـار بەشـی منـی دەکـرد لەوکاتـدا، پێـش ئـەوەی گەمـارۆ بێـت. بـەڵام کـە گەمـارۆ هـات ئیـدی مووچەکـەی ئێمـە بێبەهـا بـوو. مووچـەی خانەنشـینی بەشـی ئـەوەی نەدەکـرد یـەک تەبەق هێلکـەی پێبکڕی بـۆ ماڵ. خانەنشـینیی مـن کـە دەچـووم وەریگـرم، کرێـی تاکسـییەکە بۆ ئـەوەی بچم وەریگـرم و بێمـەوە زیاتـر بـوو لـە مووچەکـەم، بۆیـە هـەر لـە سـاڵی 1991 وازم لـە مووچـەی خانەنشـینیش هێنـا، هـەر بـە یەکجـار پشتگوێمخسـت و نەچـووم وەریگـرم. کۆتایـی هـات.

کاوە ئەمین: ئەی چ ساڵێک پەنات بۆ کوردستان هێنا؟

سـەباح حەمدانـی: سـاڵی 1994 هاتـم بـۆ کوردسـتان. مـن نیـازم هەبـوو لە 1992 دەربچـم، بـەڵام بەهـۆی بارودۆخـی خێزانـی ڕێکنەکـەوت و دواکـەوت بـۆ 1994. ڕەنگـە ئـەم باسـە زۆر درێـژە بکێشـێ ئەگـەر بمەوێ باسـی بکەم. لەگـەڵ یەکێـک لە ئەفسـەرە خانەنشـینەکانی ئەمـن کە هاوڕێم بوو، باسـی ئەوەمـان دەکـرد چـۆن بتوانیـن سـەددام حوسـێن بکوژیـن. ئەمـە یەکـەم جـارە لـە ڕووداوەوە باسـی ئەمـە دەکـەم. ئـەو هاوڕێیـەم نـاوی محەممـەد یاسـین جاسـم بـوو، ئێسـتاش لـە مووسـڵە، وەک مـن ڕائیـدی خانەنشـینی ئەمـن بـوو. پێکـەوە باسـی ئەوەمـان کـرد بـە چ ڕێگەیەک سـەددام حوسـێن بکوژیـن. تەنانـەت پلانیشـمان دانا کە ئەوکاتەی سـەردانی مووسـڵ دەکات، ئێمـە خۆمـان لـە مووسـڵ بووین. سـەددام جـار جـار دەهاتـە مووسـڵ،

گوتمـان چاوەڕێـی دەکەیـن ڕێـک لـە بەرامبـەر ئـەو شـوێنەی رادەوەسـتێ و سـڵاو لـە خەڵـک دەکات. سـتەیجێکی پارێـزگا بـوو، گوتمـان شـوقەیەک لـەو شـوقانە هەڵدەبژێریـن کە دەکەوێتـە بەرامبەر سـتەیجەکە و چەکێکی قەنـاس پەیـدا دەکەیـن و لەوێـوە دەیکوژیـن. ئـەم قسـانە هیـوا بـوون، ئازایەتـی بـوون، زێدەڕۆیـی بـوون، چۆنـی لێکدەدەنـەوە ئـارەزووی خۆتانـە. دواتـر لەسـەر ئـەوە ڕێککەوتیـن کـە مـن دەچـم بـۆ کوردسـتان، لـەوێ سـۆراخی ئـەوە دەکـەم ئاخـۆ کـەس هەیـە هاوکاریمـان بـکات ئـەوە جێبەجـێ بکەیـن؟

بەشی نۆیەم

راپەڕینی سلێمانی و
راکردن بۆ کەرکووک

بۆ بینینی بەشی نۆیەمی هەڤپەیڤینەکە ئەم کیوئارکۆدە سکان بکە

کاوە ئەمین: کاک سەباح بەخێربێیتەوە بۆ بەرنامەی پەنجەمۆر..
سەباح حەمدانی: سڵاوتان لێبێ و بەخێرهاتنتان دەکەم.

کاوە ئەمین: تۆ خۆت خانەنشین کرد، بەڵام زۆری نەبرد بانگکرایتەوە بۆ ئەوەی ئەم جارە لە سوپادا خزمەت بکەی، ئەوەیان چۆن بوو؟
سەباح حەمدانی: من لەبەرئەوەی تەمەنم هێشتا زۆر نەبوو، موالیدی من بانگکرانەوە بۆ پەیوەندیکردن بە سوپاوە. من وەکو ئەفسەر بانگکرامەوە و بەوجۆرە پەیوەندیم کردەوە. سەددام حوسێن دەیویست بە ژمارەی سەرباز شەڕ لەگەڵ هاوپەیمانان بکات. بیانهێنن.. بیانهێنن بە ملیۆن، ئێمە ئەوەندە ملیۆن جەنگاوەرمان هەیە و شەڕ دەکەین، لەڕاستیشدا هیچ جەنگاوەرێکی نەبوو. ئەوەبوو منیش داواکرامەوە و پەیوەندیم کردەوە، لە هەندێ شوێن کارم کرد، وەک حەزەر، مووسڵ لە فەوجی بەرگری و پاشان گوازرامەوە بۆ سلێمانی، لەوێ بوومە یاریدەدەری فەرماندەی فەوجی بەرگری.

کاوە ئەمین: لەناو شاری سلێمانی بووی؟
سەباح حەمدانی: ناو شاری سلێمانی.

کاوە ئەمین: لەوێ وەکو سوپا پەیوەندیتان هەبوو لەگەڵ دەزگاکانی ئەمن و هەواڵگری؟
سەباح حەمدانی: پەیوەندیم تەنیا لە چوارچێوەی هاوڕێیەتی بوو، ئامۆزایەکیشم لەوێبوو بە ناوی محەممەد عەبدولڕەزاق ئەلحەمدانی، کە منداڵ بووین پێکەوە یاریمان دەکرد، تەنانەت ماوەیەک وەک دارتاش لای باوکی ئەو کارم کرد لە مووسڵ، بەهۆی ئەوە پەیوەندیمان بەهێزبوو، ئەویش یەکێکبوو لە ئەفسەرە باشەکان و زۆر بە ئەدەب بوو.

کاوە ئەمین: ئەفسەری ئەمن بوو یان لە سوپا بوو؟
سەباح حەمدانی: ئەفسەری تەکنیککاری ئەمن بوو لە بەڕێوەبەرایەتی ئەمنی سلێمانی. شەوی کەوتنی سلێمانی...

کاوە ئەمین: مەبەستت کاتی ڕاپەڕینە؟
سەباح حەمدانی: بەڵێ ڕاپەڕینی 1991، ئەو شەوە منی داوەتی نان خواردن کردبوو، گوتی وەرە و منیش چووم بۆ بەڕێوەبەرایەتی ئەمن و لەوێ سڵاوێکیشم لە بەڕێوەبەری ئەمن کرد. بەڕێوەبەری ئەمن مامۆستای من بوو لە کۆلێژی پۆلیس. ئەوکاتەی لە کۆلێژی پۆلیس بووم ئەو یەکێکبوو لە مامۆستاکانمان. سەید خەڵەف..

کاوە ئەمین: ناوی چی بوو؟
سەباح حەمدانی: سەید خەڵەف.

کاوە ئەمین: سەید خەڵەف؟
سەباح حەمدانی: سەید خەڵەف ئەلجوعانی.. بەهەرحاڵ لەگەڵ محەممەد یەکدیمان بینی و هەموو پێکەوە نانمان خوارد. هەر ئەوکاتە خەریکبوو ڕووداوەکانی ڕاپەڕین دەستیان پێدەکرد، یان دەستیان پێکردبوو، ئێمەش دانیشتبووین قسەمان دەکرد.

کاوە ئەمین: ئێوە دەتانزانی کە جموجووڵێکی بەوشێوەیە هەیە؟
سەباح حەمدانی: بەڵێ هەواڵ هەبوو، هەر ئەوکاتەی دانیشتبووین برووسکە دەهاتن. ناوبەناو برووسکەیەک دەهات و بەڕێوەبەری ئەمن دەیخوێندەوە و بە ئێمەشی دەگوت. دەیگوت ئەوە بووە و گەیشتوونەتە فڵان شوێن و پێشمەرگە لە فڵان شوێنن، شوێنی وا کە من نەمدەزانی کوێن، چونکە لەوێ کارم نەکردووە. بەهەرحاڵ دەمانزانی کە شتەکە

وا نزیکدەبێتـەوە، بـەڵام ئـەوان ورەیـان زۆر بەرزبـوو، باوەڕیـان وابـوو کـە ناتوانـن سـلێمانی بگـرن. تەنانـەت محەممـەد پێمـەوە نووسـابوو دەیگـوت شـەو لێـرە بمێنـەوە بەیانـی بـڕۆوە بـۆ دەوامەکـەت، گـوتـم ناتوانـم. ئەگـەر ئـەو شـەوە لەگـەڵ محەممـەد مابامـەوە منیـش لەگەڵیـان تێدادەچـووم، چونکـە گەمارۆیـان دەدایـن و منیـش حاڵـم حاڵـی ئـەو خەڵکـە دەبـوو.

کاوە ئەمین: محەممەد کوژرا؟

سـەباح حەمدانـی: بەڵـێ محەممـەد کـوژرا، رەحمەتـی خـوای لێبـێ. مـن ئـەو شـەوە رۆیشـتم و تەنانـەت ئـەو بـە ئۆتۆمبێلێکـدا ناردمییـەوە بـۆ شـوێنی خـۆم و نووسـتم. مـن ئۆتۆمبێلـی خـۆم هەبـوو، ئۆڵدسـمۆبیلێک بـوو لـە بنکەکـەی خۆمـان دامنابـوو، رۆژی دووەم بـۆ بەیانییەکـەی راپەڕیـن دەسـتیپێکرد. لـە هەمـوو لایەکـەوە بـووە تەقـە. سـەربازێک لـەلای مـن بـوو نـاوی سـەردار کوتبـی بـوو. بنەماڵـەی کوتبـی خەڵکـی سـلێمانین. دوو سـێ هەفتەیـەک بـوو لای مـن کاری دەکـرد، بـەڵام منـی خۆشویسـت، دیـارە بینیبـووی مـن مرۆڤێکـی چاوچنـۆک نیـم و چـاوم لـە پـارەی کـەس نییـە، خـۆت دەزانـی لەنـاو سـوپا تەنانـەت مۆڵەتیشـیان دەفرۆشـت. رۆژێـک هەنـدێ وردە شـتی بـۆ کڕیبـووم، قرتاسـیە و شـتی وابـوو، گوتـی ئـەوە لـە حیسـابی منـە، گوتـم نـا بۆچـی لـە حیسـابی تـۆ؟ ئـەوە پارەکـەی. جـا ئـەو شـتانەی لەبیربـوو، بەهەرحـاڵ کـە ئـەوە روویـدا، ئـەو کاتب بـوو لای ئێمە و منـی خۆشدەویسـت. بەیانـی ئـەو رۆژە دەنگـی تەقـە هـەروا زیـادی دەکـرد و لـە ئێمـە نزیـک دەبـووەوە، هـات گوتـی گـەورەم رێگـەم دەدەی بڕۆمـەوە بـۆ مـاڵ؟ ئـەو دەیزانـی چـی روودەدات، دیاربـوو گوێـی لـە هـەواڵ گرتبـوو، گوتـی، بـەڵام تـۆ ئـاگـات لەخـۆت بـێ، گوتـم بـڕۆ پشـتیوان بەخـوا هیـچ نابـێ. گوتـی ئەگـەر شـتێک بوو، خـۆت بگەیێنە ماڵـی ئێمە، من نەشـمدەزانی ماڵی لـە کوێیـە، گوتـی ماڵمـان لای فولکەی ئاسـکەکەیە، گوتی هـەر بگەیتە لای فولکەکـە بپرسـە ماڵـی فـڵان پێتدەڵێـن. گوتم پشـت بەخـوا پێویسـت بەوە نابـێ، بـەڵام ئیـدی شـتەکە هـەروا گـەورە دەبـوو. فەرمانگەکانـی دەوڵـەت

یـەک لـەدوای یـەک دەگێـران. بەڕێوەبـەری پۆلیـس و فـڵان و فیسـار هەمـوو بـەرەو بەڕێوەبەرایەتـی ئەمـن هەڵدەهاتـن، هەمـوو چووبوونـە ئـەوێ گوایـە لـەوێ شـەڕ بکـەن. ئێمـە لەوکاتـەدا تووشـی کێشـە بوویـن، لـە چەنـد لایەکـەوە تەقـە لـە بنکەکەمـان دەکـرا. بنکەیەکـی زۆر گـەورە بـوو. فەرمانـدەی فەوجەکـە کـە لەگـەڵ مـن بـوو، پێکـەوە دەرچووبوویـن چارەسـەری رەوشـەکە بکەیـن، دوو فیشـەک بەر قاچی کەوتـن و لەبەرئەوە پاشەکشـەمان کـرد. سـەربازەکان گوتیـان گـەورەم کەڵکی شـەڕی نەماوە، پێشـمەرگە هاتـوون و ئەوەتـان بـە سـەربانیماڵەکانی دەوروبـەری بنکەوە، بـا پاشەکشـە بکەیـن، تەنانـەت بـە زۆر پلـە و نیشـانەکانیان لـە مـن کـردەوە و بـەرەو دواوە پاشەکشـەمان کـرد. لـە پشـتی بنکەکـەوە کەلێنێـک هەبوو لەژێـر شـوورە گەورەکـەی بنکـە. کەلێنێـک بوو سـەربازەکان لەوێـوە خۆیان دەدزییـەوە. سـەرباز بـۆ ئـەوەی لـە بنکـە دەربچـن، نەیاندەوێـرا لـە دەرگا سـەرەکییەکەی بنکـەوە بـڕۆن، دەچـوون لـە پشـتەوە دەڕۆیشـتن. ئێمەش لە پشـتەوە دەرچووین و گەیشـتینە سـەر شـەقامێک. فەرمانـدەی بنکەکە، موقـەدەم گـزار دەففـار وەکـو لەیـادم بێت، برینـدار بوو، لەگەڵ سـەربازێک رەوانـەی نەخۆشـخانەم کـرد. سـەربازەکە گوتـی مـن دەیگەیێنـم..

کاوە ئەمین: ئێوە زۆر بوون لە بنکەی حامیە؟

سەباح حەمدانی: لە بنکەکە؟

کاوە ئەمین: بەڵێ

سـەباح حەمدانـی: بەڵـێ بـە سـەرباز و ئەفسـەرەوە 700 کەسـی تێدابـوو، بـەڵام زۆربەیـان هەڵاتبـوون و بنکەکـەش گیـرا. ئێمـە کشـاینەوە دواوە و...

کاوە ئەمین: هیچ بەرگریتان کرد؟

سـەباح حەمدانـی: لـە سـەرەتاوە بەرگرییەکـی کـەم هەبـوو، تەقەیـان لـەو ماڵانـە دەکـردەوە کـە لـە سـەربانەکانیانەوە تەقەیـان لێدەکردیـن. دواتـر

بەرگـری نەمـا و ئیـدی هەرکـەس دەیویسـت خـۆی دەربـاز بـكات. ئێمـە چووینـە سـەر شـەقامە سـەرەكییەكە و سەربازێكیشـم لەگـەڵ بـوو نـاوی مـوزەڕ بـوو خەڵکـی نەجـەف بـوو، جێگـری ئەفسەرێكیشـمان لەگـەڵ بـوو لـە تیمـی پزیشـكی بـوو. گوتـم بـا خۆمـان بگەیێنینـە ماڵـی سـەردار، بـەرەو فولكەی ئاسـكەكە رۆیشـتین، بەڵام ئێوارەمان بەسـەردا هات و نەمانتوانی بگەینـە ئـەوێ، لەنـاكاو فەرمانـدەی مەفرەزەیەكـی ئیسـتیخباراتمان لـێ پەیدابـوو كـورد بـوو، پێمانـەوە نووسـا و گوتـی بـۆ هیـچ شـوێنێك نـاڕۆن و دەبـێ بێـن بچینـە ماڵـی ئێمـە، ئـەو نەیدەزانـی مـن ئەفسـەرم. پێمانـەوە نووسـا و چوویـن بـۆ ماڵـی ئـەوان. لـەوێ نانـی ئێوارەمـان خـوارد و شـەویش لای ئـەو ماینـەوە. ئـەو خـۆی پێناسـاندم كـە فەرماندەی مەفرەزەیـە و چـی و چییـە.. شـەو كاتێكمـان زانـی ماڵەكـەی ئەویشـیان دایـە بـەر فیشـەک. لە دڵـی خۆمـدا گوتـم بڕوانـە ئێمـە خۆمـان لـە بنكەكـە رزگار كـرد و هاتینـە ماڵــی كابرایەكــی ســەر بــە ئیســتیخبارات. بەیانــی زوو هەســتاین نانمــان خــوارد و...

كاوە ئەمین: ئێوە چەكتان پێبوو؟

سـەباح حەمدانـی: نەخێـر بـێ چـەک بوویـن. تەنانـەت كابـرا پێیگوتـم بـرا ئـاوا بتبینـن یەكسـەر دەزانـن تـۆ ئەفسـەری. هـا ئـەو شـەرواڵە لەبـەر بكـە. شـەرواڵم لەبەركـرد، بـەڵام قەمسـەڵەكەم هـەر عەسـكەری بـوو، لـەو قەمسـەڵانە بـوو كـە سـەربازیش لەبەریـان دەكـرد. دەرچوویـن و رێبوارێكمــان دیــت، ئێمــە ماڵئاواییمــان لــەوان كــرد دوای ئــەوەی نانــی بەیانیمـان خـوارد، نانێكـی زۆر بـاش، كابـرا قسـووری نەكـرد. ئینجـا گوتـی بـڕۆن. بەڕێـگاوە بوویـن هەنـدێ خەڵكمـان بینـی دەیانگـوت بڕۆن بۆ قەسـر، نازانـم چ قەسـرێک بـوو، لـە كوێـی سـلێمانی بـوو، هیچـم نەدەزانـی. گوتیان بـڕۆن لـەوێ خۆتـان بەدەسـتەوە بـدەن و هەمـوو سـەربازانی سـوپا لـەوێ دانیشــتوون و خۆیــان بەدەســتەوەداوە. مــن گوتــم ناچیــن بــۆ قەســر و مەسـر، دەچینـە ماڵـی برادەرەكـەی خۆمـان.. ماوەیـەک بەپـێ رۆیشـتین

تاوەکـو گەیشـتینە فولکـەی ئاسـکەکە. لـەوێ پرسـیاری ماڵـی سـەردارمان کـرد، گوتیـان ئـەوە ماڵیانـە و یەکێکیـش لەگەڵمـان هـات تاوەکـو بـەر دەرگاکـە. هەرکـە هاتـە دەرەوە گوتـی سـەیدی بەخێربێـی. کابـرای کـە ئێمـەی گەیاندبـوو یەکسـەر گوتـی هـاااا تـۆ ئەفسـەری؟ گوتیـان نـا کاکـە ئەمـە جێگـری ئەفسـەری ئێمـە بوو لە سـوپا. دەیویسـت قەناعەتـی پێبکات کـە مـن ئەفسـەر نیـم. بەهەرحـاڵ چووینـە ماڵـی سـەردار و لـەوێ ماینەوە تاوەکـو...

کاوە ئەمین: چەند لەوێ مانەوە؟

سـەباح حەمدانـی: ئـەو ڕۆژە و بـۆ شەوەکەشـی لـەوێ ماینـەوە و ڕۆژی دوایـی دەرچوویـن. لـەوێ گوتـی تـۆ ناسـنامەت پـێ نییـە بۆیـە بتگـرن گومانـت لێدەکـەن. چـوو بەڵگەنامەیەکـی بـۆ کـردم کـە گوایـە سـەربازم و مۆڵەتیشـم وەرگرتـووە بـۆ هەفتەیـەک، گوتـی هـا ئـەوە ناسـنامەکەت، لـە ڕێگـە تووشـی مەفـرەزە و شـت هاتـی ئەوەیـان بـدەرێ. ئـەو ناسـنامەیە ژیانـی منـی ڕزگار کـرد. لەوکاتـەدا هەمـوو سـەربازەکان نموونەیەکـی لەوجۆرەیـان دەخسـتە گیرفانیـان بـۆ ئـەوەی گیانـی خۆیـان ڕزگار بکـەن، ئـەوە منیشـی ڕزگارکـرد. ئـەوەم وەرگـرت و خسـتمە گیرفانـم و جگـە لەوە هیـچ ناسـنامەیەکی دیکـە لـە گیرفانمـدا نەبـوو. ڕۆژی دوایـی بەیانییەکـەی لـەوێ دەرچوویـن و بەپـێ کەوتینـەڕێ بـەرەو چەمچەمـاڵ. ئەمـە چیرۆکێکـی درێـژە. ئێمـەی نـارد بـۆ ماڵـی خاڵـی لـە چەمچەمـاڵ. بـە درێژایـی ئـەو ڕۆژە بەڕێوەبوویـن تاوەکـو گەیشـتینە چەمچەمـاڵ. لـەوێ کەوتینە پرسـیارکردن لـە ماڵـی خاڵـی برادەرەکەمـان.

کاوە ئەمین: سەردار خۆی لەگەڵتان نەهات؟

سـەباح حەمدانـی: نەخێـر نەهـات، هـەر خۆمـان نـاوی خوامـان لێهێنـا و بەپـێ ڕۆیشـتین تاوەکـو گەیشـتینە چەمچەمـاڵ.

کاوە ئەمین: دەمەوێ کەمێک باسی ئەو ڕۆژەی سلێمانیم بۆ بکەیت، شەڕ و ئابلۆقەدانی ئەمنە سوورەکە و ئەو ژمارە زۆرەی کارمەندانی ئەمن و بەعسییەکان کە لەوێ کوژران..

سەباح حەمدانی: ئەو ڕۆژەی کە لە ماڵی سەردار بووین، هات گوتی ئێستا مولازم فڵانم بینی بەگیراوی، ئەو مولازمە شەل بوو. لە فەوج لەگەڵ ئێمە بوو، فەوجەکەی خۆمان فەوجی بەرگری. لای عەسر هەواڵێکی دیکەی هێنا گوتی بەڕێوەبەرایەتی ئەمن گیرا، پێشمەرگە چوونە ناوی و هەموویان کوشتن. هەواڵەکەی ئاوا دایە من. بەهەرحاڵ بەیانی ڕۆژی دواتر ناوی خوامان لێهێنا و گەیشتینە چەمچەماڵ. خۆرئاوابوون مەلا بانگی دەدا کە گەیشتینە ئەوێ. بارانیش دەباری، خۆت دەزانی ئەمە لە مانگی ئادار ڕوویدا. پێموایە هەشتی ئادار بوو. گەڕاین ماڵی خاڵی سەردارمان دۆزییەوە. کابرا بەخێرهاتنی کردین و تاوەکو بەیانیی ڕۆژی دواتر لای ئەو ماینەوە. نانی ئێوارە و بەیانیمان لای ئەوان خوارد و بۆ بەیانییەکەی گوتی من ئەرکی خۆم بەجێهێنا و ناتوانم لەوە زیاترتان بۆ بکەم. پشت بەخوا ببەستن و ملی ئەم ڕێگەیە بگرن بەرەو کەرکووک. ناوبەناویش هەواڵ دەهات ئەوە کەرکووک گیرا و ئەوە فڵان شوێن گیرا، بەڵام ڕاستییەکەی کەرکووک نەگیرابوو. ئێمە دەستمان بە ڕۆیشتن کرد و ڕۆیشتین تاوەکو گەیشتینە ناوچەی شەڕ.

کاوە ئەمین: دوای ئەوەی گەیشتن پەیوەندیتان بەکوێوە کرد؟

سەباح حەمدانی: گەیشتینە ناوچەی شەڕی نێوان پێشمەرگە و سوپا. شەڕەکە هەندێک ڕاوەستا و ئێمە ڕۆیشتین. پێشمەرگە لە ئێمەیان نەدەدا، لەگەڵ ئەوەش یەکێک لەوانەی لەگەڵ ئێمە ڕێیان دەکرد، فیشەکێکی پێکەوت و کوژرا. ئێمە نزیکەی 60 - 70 کەسێک دەبووین. دوایین کەس من گەیشتم، گەیشتینە لای تانکەکانی سوپای عێراق و گوتمان تەواو ڕزگار بووین. یەکێک لە ئەفسەرەکان لەوێ منی ناسییەوە، دەستبەجێ ئۆتۆمبێلێکی بۆ پەیداکردم و گوتی ڕائید سەباح

بگەیێننـە بازگەکـە. منیـان گەیانـدە بازگەکـە و بینیـم جەماعەتـی ئەمـن لەوێـن. یەکێـک لـە ئەفسـەرەکانی ئەمـن هاوڕێـم بـوو، خـۆی تکریتـی بـوو، بـەڵام لـە ئەمنـی کەرکـووک بـوو. بـە ئۆتۆمبێلێکـدا منـی گەیانـدەوە ماڵ و بەوجـۆرە گەیشـتمەوە.

کاوە ئەمیـن: لـە ئەمنـە سـوورەکەی سـلێمانی ژمارەیەکـی زۆر ئەفسـەر و کارمەنـدی ئەمـن کـوژران، بەڕێوەبـەری ئەمنـی سـلێمانی لـە کـوژراوەکان بـوو؟

سـەباح حەمدانـی: هەمـوو ئەوانـەی لەوکاتـەدا لـە بەڕێوەبەرایەتـی ئەمـن بـوون، لـە ئەفسـەری پۆلیـس، بەڕێوەبـەرەکان و بەرپرسـانی حیزبـی، هـەر هەموویـان کـوژران بـە بەڕێوەبـەری ئەمنیشـەوە. بەڕێوەبـەری ئەمـن بـە کـوژراوی لەنێـو گەرماوەکـەدا دۆزرابـووەوە، ئایـا کوشـتبوویان یـان خـۆی کوشـتبوو، ئـەوە نازانـم. بـەڵام خێزانەکانیـان ئەزیـەت نـەدا، وەک دواتـر بیسـتمەوە ڕێگەیـان بـە خێزانەکانیـان دابـوو بـڕۆن. ئـەو موقەدەمـەش کـە فەرمانـدەی فەوجـی ئێمـە بـوو، بیسـتم کـە لـە قەڵاچـوالان گوللەبـاران کـراوە. چووبـوون لە نەخۆشـخانە بردبوویان و لە قەڵاچوالان کوشـتبوویان، بـەڵام خێزانەکەیـان بەڕێـزەوە بەڕێکردبـوو، تەنانـەت ئۆتۆمبێلەکەشـی، جگە لـە ئۆتۆمبێلەکـەی مـن کـە وایانزانیبـوو ئۆتۆمبیلـی ئەفسـەرێکی سـوپایە، لەکاتێکـدا ئۆتۆمبێلـی تایبەتـی خـۆم بـوو، نـە لـە سـوپام وەرگرتبـوو نـە وەکـو خـەڵات لـە کەسـم وەرگرتبـوو، هـەر لـەوێ سـووتاندبوویان.

کاوە ئەمین: ئەی کە کەرکووک ئازادکرا ئێوە لە کوێ بوون؟

سـەباح حەمدانـی: کـە کەرکـووک گیـرا و پێشـمەرگە هاتنە ناوی، دیسـان رامکـرد، چونکـە مـن هەمـان ڕۆژ کـە پێشـمەرگە گەیشـتن، جارێکـی دیکـە، ئەمـە ڕاکردنـی دووەم بـوو، تەماشـای بەڕێوەبەرایەتـی ئەمنم کرد کـە لـەلای ڕاسـتم بـوو، ماڵەکـەی مـن لەپشـت هۆتێـل سـنەوبەر بـوو. خانووەکـەم 900 مەتـر بـوو لـە بەڕێوەبـەری کۆمپانیایەکـم کڕیبـوو. لای

راستم بارەگای بەڕێوەبەرایەتی ئەمن بوو، بینیم بەڕێوەبەرایەتی ئەمن کەسی لێ نەماوە و هەموو هەڵاتوون. لای چەپم بارەگای پارێزگا بوو. نێوان ماڵی من و پارێزگا حەفتا مەتر بوو. پارێزگاش هەموو هەڵاتبوون. بە ژن و منداڵەکانم گوت تەواو کۆتایی هات. خێرا جلی سەربازیم لەبەرکرد، خۆی دەبوو جلی سەربازی لەبەرنەکەم. جلی سەربازیم لەبەرکرد و بە ئاراستەی ماڵی هاوڕێیەکم دەرچووین کە لە گەڕەکی تسعین بوون. گەیشتینە ئەوێ، لەوێ هاوڕێیەکم بە ئۆتۆمبێلێکی پیکاب هەموومانی دەرباز کرد و رۆیشتین بۆ تکریت. ئەوە راکردنی دووەمم بوو.

کاوە ئەمین: دوای ئەوە سوپای عێراق هێرشی پێچەوانەی کرد، کەرکووکی گرتەوە و تاوەکو سلێمانی هات. تۆ بەشداریت لەو هێرشەدا کرد کە سوپای عێراق کردییە سەر ناوچەکانی کوردستان؟

سەباح حەمدانی: من خۆشبەختانە خانوویەکم لە مووسڵ کڕیبوو، خانووەکەی کەرکووکم کە 900 مەتر بوو، عەرەبێک هات و پێمفرۆشت. تاڵانفرۆشم کرد، ئێستا بایی یەک ملیار دینارە، چونکە ئەو شوێنە ئێستا بووەتە کۆمەڵێک باڵەخانە، بەهەرحاڵ بە خێرایی فرۆشتم.

کاوە ئەمین: خانووەکەت فرۆشتە عەرەب؟

سەباح حەمدانی: بەڵێ بە عەرەب، تەنیا عەرەب دەیانتوانی خانوو لە عەرەب بکڕن. بە نرخێکی زۆر هەرزان فرۆشتم، بەهەرحاڵ وەکو گوتم خۆشبەختانە خانوویەکم لە مووسڵ کڕیبوو، گەڕامەوە بۆ مووسڵ، بەڵام ناوماڵەکەم هێشتا هەر لە خانووەکەی کەرکووک بوو. هەندێ خەڵک هاتبوون ویستبوویان دەرگاکەی بشکێنن و شتەکانی ببەن، کەچی برایەکی کورد کە من نایناسم، بەڵام ئەو منی دەناسی، من نەمدەزانی کێیە، چووبوو گوتبووی ئەم خانووە لەلایەن رۆستەم کەرکووکییەوە

پارێـزراوە، بـە فەرمانـی ئـەو کـەس بـۆی نییـە بچێتـە نـاوی. ویسـتبوویان بچنـە نـاوی و پڕیـش بـوو لـە نێومـاڵ.

کاوە ئەمین: مام ڕۆستەم تۆی دەناسی؟

سـەباح حەمدانـی: مـن نایناسـم، بـەڵام ئـەو پیـاوە دەیناسـی، تەنانـەت بڕیارەکـەی لەسـەر دیـواری ماڵەکـە نووسـیبوو: ئـەم خانـووە پارێـزراوە بـە فەرمانـی پارێـزگار ڕۆسـتەم کەرکووکـی. مـن نازانـم مەسـەلە چییـە، دوای ئـەوەی هاتـم ماڵەکـەم ببـەم، دوای ئـەوەی لـە پێشـمەرگە ئـازاد کـرا، مـن وەکـو ئەوکاتـەی ڕژێـم قسـە دەکـەم، دوای ئـەوەی لـە پێشـمەرگە ئـازاد کـرا، هێشـتا تەرمـی خەڵـک لەسـەر شـەقامەکان بـوو. ئۆتۆمبێلێکـی بارهەڵگـرم لـە مووسـڵەوە هێنابـوو، جلوبەرگـی سەربازیشـم لەبـەر بـوو کـەس نەیدەتوانـی قسـەم لەگـەڵ بـکات. هاتـم تاوەکـو گەیشـتمە لای ماڵـی خۆمـان. ئەونـاوە هیـچ کرێکارێکی لێ نەبـوو، ماڵە دراوسـێیەکان کە خەڵکـی زۆر بـاش بـوون، تێکەڵیـش بـوون لـە کـورد و تورکمـان و عـەرەب، هەموویـان هاوکارییـان کـردم لـە بارکردنـی ماڵەکـە، گوتیـان بمانبـوورە نەوتـی ئێوەمـان بەکارهێنـاوە، تەنیـا ئەوەنـدە. بەرمیلێکـی گـەورەی نـەوت لـە حەوشـەکە بـوو، گوتـم کێشـە نییـە حەڵاڵـی ئێوەبێ. جـا لـەوێ باسـی ئـەو کەسـەیان بـۆ کـردم کـە بینیبـووی هەنـدێ خەڵـک، پێشـمەرگە بـوون یـان خەڵکـی دیکـە، دەیانـەوێ دەرگـای خانووەکـە بشـکێنن و تاڵانـی بکـەن، بـەڵام ئـەو کەسـە ڕێـی لێگرتبـوون و نەیهێشـتبوو هیـچ بـدزن، پاشـان چووبـوو ئـەوەی لەسـەر دیوارەکـە نووسـیبوو. ئەمـە هەڵگـرە بـۆ مێـژوو، مـن دواتـر ئـەو کەسـەم ناسـی و خـۆی و ئۆتۆمبێلەکەیـم ڕزگار کـرد. سـوبحانەڵڵا ئەمـەی باسـی دەکـەم دوای دوو هەفتـە بـوو. مـن جارێکـی دیکـە گەڕامـەوە بـۆ کەرکـووک و بینیـم لـە بازگەکـە خەڵـک ڕاگیـراون، لەنـاکاو گوێـم لێبـوو یەکێـک هـاواری دەکـرد مـام فـڵان مـام فـڵان. پیاوێـک بـوو نـاوی عوسـمان بـوو، عوسـمان و عومـەری بـرای لـەوێ ڕاگیرابـوون. بەرپرسـی ئەمنـی بازگەکـەش نەقیـب سـەعد تکریتـی بـوو،

گوتـم مـن ئەوانـە دەناسـم، گوتـی باشـە مـادام تـۆ دەیانناسـی بـا بـڕۆن و ئۆتۆمبێلەکەشـیان بدەنـەوە، بەوجـۆرە خۆیـان و ئۆتۆمبێلەکەیانـم ئـازاد کـرد. ئینجـا عوسـمان گوتـی مامـە خەریک بـوو خانووەکەیـان تـاڵان دەکـردی مـن نەمهێشـت. کوردێکـی خەڵکـی کەرکـووک بـوو ئێسـتاش هـەر لـە کەرکووکـە.

کاوە ئەمین: پەیوەندیت لەگەڵیان ماوە؟
سـەباح حەمدانـی: چەند جارێک باسـمکردوون، هیـوادارم جارێـک پەیوەندیم پێـوە بکەن. خەڵکـی زۆر پەیوەندیـم پێوەدەکەن.

کاوە ئەمین: تاوەکو کەی لە ئەرکی سەربازی مایەوە؟
سەباح حەمدانی: کە ناوچەکان رزگارکران گەڕامەوە بۆ سلێمانی.

کاوە ئەمین: دیسان گەڕایەوە بۆ سلێمانی؟
سـەباح حەمدانـی: بەڵـێ، هەمـان ئـەو رۆژەی عوسـمان و عومـەرم ئـازاد کـرد، لـەو خەڵکـەی لەوکاتـەدا دەگیـران بـە دەیـان کەسـیان بێسەروشـوێن بـوون، ئۆتۆمبێلیـان دەگیـرا و زۆریشـیان گوللەبـاران کـران، سـوپاس بۆ خوا بـەوە شـەرەفمەندم، کاری چـاک بکـە چاکـە دێتـەوە رێـگات، منیـش چاکـە هاتـەوە رێگـەم.

کاوە ئەمیـن: دوای ئـەوەی سـوپای عێـراق گەڕانەوە ناوچەکانی کوردسـتان، ئەگـەر بۆ مێـژوو باسـی بکەی، خەڵکیـان ئەزیـەت دەدا؟
سـەباح حەمدانـی: مـن ئـاگاداری رەوشـی نـاو کەرکـووک بـووم، کەرکـووک بـۆ مـن گرنـگ بـوو، هێشـتا خـۆم بـە دانیشـتووی ئـەوێ دەزانـی، رۆحـم لەگـەڵ ئـەو خەڵکـە بـوو کـە لـەوێ نیشـتەجێبوو، هاوڕێـی زۆرم لـەوێ هەبـوون، لەوانـە حاجـی ئەنـوەر کۆپرلـو کە تورکمـان بوو، ئەحمـەدی کوڕی لەوانـە بـوو کـە گیرابـوون و لـە ئاڵتـوون کۆپـری گوللەبارانیـان کردبـوون.

کاوە ئەمین: کشانەوەی پێشمەرگە لەو ناوچانە بەهۆی شەڕ بوو، یان ئەمریکییەکان چرای سەوزیان بۆ سەددام هەڵکرد کە دەتوانێ بچێتەوە کەرکووک؟

سەباح حەمدانی: بێگومان گڵۆپی سەوزیان بۆ هەڵکرد. هەر لە خێوەتەکەی سەفوان. لەژێر ئەو خێوەتە، شاندی رژێم داوایان لە ئەمریکییەکان کرد کە رێگەیان بدەن هەلیکۆپتەر بەکاربێنن، بەڵام من بەچاوی خۆم بینیم فڕۆکەی جەنگی هەڵدەستا و بەرەو سلێمانی دەفڕی، بەچاوی خۆم بینیم، واتە رێککەوتنەکەیان لەگەڵ ئەمریکییەکان پێشێل کرد.

کاوە ئەمین: دواتر ئێوە چەند کەسێک پلانی کوشتنی سەددام دادەنێن، دەتانویست لەکوێ و چۆن سەددام بکوژن و ئەمە پلانی کێ بوو؟

سەباح حەمدانی: کۆمەڵێک هاوڕێی گیانی بەگیانی بووین، من و ئەو پیاوە کە رائیدی خانەنشینی ئەمن بوو، محەممەد یاسین نعێمی کە خەڵکی مووسڵە و هێشتا لە ژیاندایە. رەنگە گوێی لەم قسانەم بێت، پێکەوە گەنگەشەی ئەوەمان دەکرد. دەمانزانی چی لەو وڵاتە روودەدات، بۆیە گوتمان لەنێوبردنی سەددام گەورەترین خزمەتە بە وڵات. بەو عەقڵیەتەوە بیرمان لەوە دەکردەوە کە کوشتنی سەددام حوسێن کێشەیەکی گەورە لەناو سوپا دروست دەکات و دەبێتە رووداوێکی گەورە، دەبێتە ئەو مووە کە پشتی حوشترەکە دەشکێنێ، کەواتە دەبێ ئەوە بکەین، بەڵام چۆن و چی بکەین؟

کاوە ئەمین: ئەوە لە چ ساڵێک بوو؟

سەباح حەمدانی: لە ساڵی 1994. من سەفەرم لێ قەدەخە بوو، چونکە ئەفسەرانی ئەمن دوای ئەوەی خانەنشین دەبوون، تاوەکو شەش ساڵ نەیاندەتوانی سەفەر بکەن، بۆیە نەمدەتوانی سەفەری ئوردن بکەم، کەواتە رێگەیەکی دیکەمان نەبوو جگە لە باکوور، بۆیە گوتم من خێزانەکەم دەبەم و دەچمە باکوور.

کاوە ئەمین: ئەی پلانەکەتان چی بەسەرهات؟

سـەباح حەمدانـی: پلانەکـە ئاوابـوو، شـوقەیەک لـە شـوقەکانی بەرامبـەر پارێـزگا بەکـرێ دەگریـن. خەڵکـی مووسـڵ دەزانـن لـە بەرامبـەر پارێـزگا بازاڕێک هەیە و سـەرەوەی بازاڕەکە هۆتێل و شـوقەیە. دەچین شـوقەیەک دەگریـن و نیشانشـکێنێک پەیـدا دەکەیـن، لەوێ چـاوەڕێ دەبیـن، هەرکاتێک سـەددام حوسـێن هـات بـۆ مووسـڵ، ئێمـە لـەو شـوقەیەوە بـە قەنـاس لێیدەدەیـن و دەیکوژیـن. زۆر بەجـدی بیرمـان لـەو پلانـە کردبـووەوە.

کاوە ئەمین: زانیاریتان هەبوو کە سەددام دێت بۆ مووسڵ؟

سـەباح حەمدانـی: لـە 1994 دا سـەددام هێشـتا دەگـەڕا، لـە دوای ئـەو سـاڵە، لـە 1995 و 1996 بـەدواوە ئیـدی جموجووڵـی کەمتـر بـووەوە. لەنێـو کۆشـکەکانی دەمایـەوە یـان لـە شـوێنی وا کـەس نەیدەزانـی، بـەڵام ئەوکاتـە دەهـات، پلانەکـەی ئێمـەش لەسـەر ئـەو بنەمایـە بـوو.

کاوە ئەمین: جا سەددام هات بۆ مووسڵ؟

سەباح حەمدانی: پێش پلانەکەی ئێمە؟ بەڵێ هات.

کاوە ئەمیـن: لـە دوای ئـەوەی کـە ئێوە پلانەکەتان دانا سـەردانی مووسـڵی کرد؟

سـەباح حەمدانـی: نەخێـر نەهـات، بـەڵام ئێمـە پێشـبینیمان دەکـرد بێـت، بۆیـە گوتمـان بـە زووتریـن کات بکەوینـە خۆمـان. دواتـر گوتـم بـا مـن بـڕۆم دەربچـم، بڕۆمـە باکـوور و خێزانەکـەم ببـەم، دەمویسـت کاروبـاری خـۆم ڕێکبخـەم، کـە کاروبـاری خـۆم ڕێکخسـت پەیوەندیـت پێـوە دەکەمـەوە و خۆمـان بـۆ پلانەکـە تەرخـان دەکەیـن. ئەوەبـوو بەپێـی ڕێککەوتنەکەمـان مـن ڕۆیشـتم، ئـەو خـۆی هـاوکاری کـردم لـەوەی چـۆن دەربـاز ببـم، ئەوەبـوو لـە زێ پەڕیمـەوە و گەیشـتمە کوردسـتان و ئیـدی پارێـزراو بـووم. لـەوێ پەیوەنـدی بـە کێـوە بکـەم؟ بـە ئۆپۆزیسـیۆن دەسـتمپێکرد، بـەڵام

ئۆپۆزیسیۆن دەترسان و گومانیان لە من هەبوو، بچم بڵێم پلانم هەیە سەددام بکوژم؟ ئەوان هەر لە بنەڕەتەوە نەیاندەویستم.

کاوە ئەمین: لەگەڵ ئۆپۆزیسیۆن قسەت کرد؟

سەباح حەمدانی: نەخێر قسەم لەگەڵ کەس نەکرد، تاوەکو ئەوکاتەی هاوسەرەکەی محەممەد یاسین پاش نزیکەی مانگێک هات بۆ لام بۆ دهۆک، من ئەوکاتە لە دهۆک نیشتەجێبووم، گوتم سڵاوی منی پێبگەیێنە و بڵێ ئیشەکە ناکرێ، چونکە هیچ کەسێک پێشوازیمان لێ ناکات. بەهەرحاڵ ئەو ژنە گەڕایەوە بۆ مووسڵ. هەوڵەکەی ئێمە هەر ئەوەندە بوو. دواتر من کاروباری خۆم ڕێکخست و...

کاوە ئەمین: بەڵام تۆ باسی ئۆپۆزیسیۆنت کرد، ئەوان بۆچی تۆیان قبووڵ نەبوو؟

سەباح حەمدانی: بەڕاستی چوومە شارۆچکەی پیرمامیش و لەوێ ئەحمەد چەلەبیم بینی، بەڵام دیدارێکی خێرا و کورت بوو، من چووبوومە لای ئاراس دانیشتبووم کە سکرتێر یان بەڕێوەبەری نووسینگەی بوو، ئەو هاتە دەرەوە لە ژوورەکەی و هەر لە دوورەوە سڵاوی لێکردم، تەنانەت لێشم نزیک نەبووەوە، نازانم دەترسا یان چی بوو..
سێ ڕۆژ لەوێ هاتم و چووم و هەر لەو ماوەیەدا سەردانی کەریم سنجاریشم کرد.

کاوە ئەمین: دواتر باسی ئەوە دەکەین، بەڵام لەگەڵ ئەحمەد چەلەبی هیچ قسە و گفتوگۆیەکتان کرد؟

سەباح حەمدانی: گوتی سەید مەجید تەلەفۆنی بۆ کردووم و دواتر خۆمان پەیوەندیت پێوەدەکەینەوە، بەڵام درۆ بوو نە کەس پەیوەندی بە منەوە کرد و نە هیچ لایەکیش منی قبووڵ کرد.

کاوە ئەمین: بەڵام هۆیەکەی چی بوو، متمانەیان بە تۆ نەبوو؟

سـەباح حەمدانـی: ئـاراس خـۆی گوتـی بـە مـن، گوتـی تـۆ ئەفسـەری ئەمـن بـووی، سـوننەیت، پێتوایـە کـەس هەبـێ متمانـەی بـە تـۆ هەبـێ؟ واتـە چاوەڕێـی شـتی بەوشـێوەیە لـە ئێمـە مەکـە. بـە ئاشـکرا گوتـی. مـن سـێ ڕۆژ بـوو دەهاتـم و دەچوومـە لای. جارێکیـش چوومـە لای کەریـم سـنجاری و بەڕێوەبـەری نووسـینگەکەی. لەگـەڵ خێزانەکـەم لـەوێ لـە هۆتێلێـک بوویـن. ئێسـتا بـە خێرایـی دەمـەوێ باسـی شـتێکی دیکـە بکـەم، لەوکاتـەی دەچوومـە لای ئـاراس، وەفیـق سامەڕایی هـات. وەفیـق سامەڕایی خەریکـی ئامـادەکاری بـوو بـۆ کودەتایـەک دژی ڕژێـم، تەنانـەت بـە ئاراسـم گـوت ئەمـە کابرایەکـی درۆزنـە، گوتـم درۆ دەکات. لـەوێ تەلەفۆنێکـی ئازادیـان هەبـوو لـە نهۆمـی سـەرەوە بـوو. وەفیـق سامەڕایی دەهـات لای ئـاراس دادەنیشـت، پاشـان دەچـووە سـەرەوە پەیوەنـدی بـە ئەفسـەرەکانی سـوپا و بـە فەرمانـدەی فەیلەقەکانـەوە دەکـرد بـۆ ئـەوەی لـە دژی سـەددام حوسـێن ڕاپـەڕن. دەهاتـەوە دەیگـوت نەمتوانـی پەیوەنـدی بـە فڵانـەوە بکـەم، تەلەفـۆن بـۆ فـڵان نـاڕوات.

کاوە ئەمین: وەفیق سامەڕاییت دەناسی؟

سـەباح حەمدانـی: تەنیـا نێوبانگیـم بیسـتبوو. پارتـی پرسـیاری ئەویـان لێکـردم، گوتـم ئـەوە کاتـی خـۆی دەیگـوت بـە سـەددام حوسـێنم گوتـووە ئـەم شکسـتەی ئێمـە گەورەتریـن شکسـتی مێـژووە، مەبەسـتی دەرچوونـی سـوپای عێـراق بـوو لـە کوێـت. بۆیـە کـە پرسـیاریان لێکـردم گوتـم ئەمـە درۆزنـە، تەنانـەت قوسـەی ناتوانـێ بـە سـەددام حوسـێن بڵـێ ئەمـە دۆڕانـە، بۆیـە درۆ دەکات و ئـەو چیرۆکـە ڕاسـت نییـە.

کاوە ئەمیـن: کـە چوویـە لای کەریـم سـنجاری، هیـچ پرسـیار و بەدواداچوونێکیـان لەگـەڵ تـۆ کـرد بـۆ ئـەوەی ئـەو زانیارییانەیـان

پێیدەی کە سەبارەت رژێمی بەعس و ئەنفال و بابەتەکانی دیکە لای تۆ هەبوون؟

سەباح حەمدانی: نەخێر هیچیان لێ نەپرسیم، تەنیا یەکترناسین بوو، بەخێرهاتنی کردم و تەنانەت داوای لە لقی دهۆکی پارتی کرد کە ماڵەکەم بپارێزن تاوەکو ئەوکاتەی دەردەچم، منیش داواکاریی زۆرم نەبوو، گوتم دەمەوێ بڕۆم بۆ ئەوروپا، تەنانەت باسی پلانەکەی خۆشم بۆ کوشتنی سەددام نەکرد، دەمزانی هەموو ئەوانەی لەوێن، گەیشتوونەتە ئەو باوەڕە کە هیچیان ناتوانن هیچ بکەن. گوتم باشترین شت ئەوەیە بڕۆمە تورکیا و لەوێوە هەرچۆن بووە بگەمە ئەوروپا.

کاوە ئەمین: چەند لە دهۆک مایەوە و مامەڵەی خەڵک لەگەڵ ئێوە چۆن بوو؟

سەباح حەمدانی: پارتی زۆر هاوکار بوون لەگەڵم و ناڕاستەوخۆ پاسەوانیان بۆ دابین کردبووین. خانووەکەی بەرامبەر ئێمەش ماڵی کەسێک بوو ئەندامی لق بوو، ئێستا ناوەکەیم لەیاد نەماوە، نازانم خۆی خەڵکی سووریا بوو یان هاوسەرەکەی سووری بوو، بە باشی لەیادم نییە. ئەو پاسەوانی هەبوو، تەنانەت کارەبایان دایە ئێمە. ئەو منی دەناسی و لە ماڵی خۆیەوە کارەبای دایە ئێمە. ماوەی چەند مانگێک لە دهۆک مامەوە، پاشان چووینە زاخۆ و ماوەی مانگێکیش لەوێ ماینەوە. ڕەزامەندیشم لای کەریم سنجارییەوە هێنابوو کە بە خێزانەوە بتوانین بچینە تورکیا و بگەڕێینەوە بەبێ ئەوەی رسومات بدەین، بەڵام ئەوەبوو بەخێزانەوە چووینە تورکیا و نەگەڕاینەوە.

کاوە ئەمین: کەواتە لە کوردستان بەگشتی مامەڵەیان لەگەڵ تۆ باش بوو؟

سەباح حەمدانی: بەڵێ زۆر باش بوو.

کاوە ئەمیـن: بـەڵام دەیانزانـی کـە تـۆ لـە ئەمنـی عێراقیـدا ئەفسـەر بـووی؟
سـەباح حەمدانـی: بەڵـێ دەیانزانـی، خـۆم هەمـوو شـتم بـاس کردبـوو کـە مـن وابـووم و ئـەوە بـووم و پووختەیەکـم لەبـارەی خـۆم باسـکردبوو، پووختەیـەک ، بـەڵام بـە وردەکارییـەوە نـا. نەدەکـرا...

کاوە ئەمین: ئەو زانیاریانەت دابووە پارتی یان هەر کەریم سنجاری؟
سـەباح حەمدانـی: دابوومـە پارتـی و کەریـم سـنجاریش. دەیانزانـی مـن کێـم و چ کەسـایەتییەکم و پەیوەندییەکانـم چـۆن بـووە و هەموو شـتێک، بـەڵام ئـەوان دەیانویسـت هاوکاریـم بکـەن بەوپێیـەی مـن، تەنانـەت پێمگوتبـوون کـە ویسـتوومە پەیوەنـدی بـە ئۆپۆزیسـیۆنەوە بکـەم و کاریـان لەگـەڵ بکـەم، بەڵام منیـان قبـووڵ نەکـرد بۆیـە دەمـەوێ بـڕۆم.

کاوە ئەمیـن: دوای ئـەوە هیـچ پەیوەندییەکـت بـە ئۆپۆزیسـیۆنی عێراقییـەوە نەمـا؟
سەباح حەمدانی: نەخێر.

کاوە ئەمین: کارت لەگەڵ نەکردن؟
سەباح حەمدانی: نەخێر ئەوان خۆیان نەیانویست.

کاوە ئەمین: بەڵام هۆکارەکەیت نەگوت..
سـەباح حەمدانـی: هۆیەکـەی نەبوونـی متمانـە بـوو. رائیدێکـی ئەمـن، یـان ئەفسـەرێک لـە ئەمـن بووبـێ و سـوننەبێت و خەڵکـی مووسـڵ بێـت، ئەوانـە هەمـوو نیشـانەی نێگەتیـڤ بـوون لەسـەر مـن، بۆیـە قبووڵیـان نەکـردم.

کاوە ئەمین: لە هۆڵەندا چۆن مافی مانەوەت وەرگرت؟ کاری پێشتری خۆت و رابردووی خۆت هەمووی بۆ باسکردن؟

سەباح حەمدانی: بەڵێ وەک خۆی. من کە رۆیشتووم دەبێ راستییەکە بڵێم، بۆیە راستییەکەم سەبارەت کاری خۆم و پلەم لە ئەمن، تەنانەت لە خولی وەرزش و جۆدۆ و کاراتێ و لە هەموو شتەکان، وردەکاریی تەواوم پێگوتن و باسی تاوانەکانی ئەو رژێمەشم کرد.

کاوە ئەمین: باسی تاوانەکانی ئەنفال و هەڵەبجەت بۆ کردن؟

سەباح حەمدانی: باسی هەموو شتێکم کرد و هەموو تاوانەکانم دایە پاڵ رژێم، رەنگە هەر ئەو قسانەی لەوێ کردمن، ئەوانیش باسیان کردبێ و ئەوەش هاوکار بووبێت لە ئۆپەراسیۆنی رووخاندنی سەددام دا. دەڵێم رەنگە، خوا دەزانێ.

کاوە ئەمین: بەڵام رەنگە زۆر کەس بپرسن بۆچی پێش ئەوەی سەددام بڕووخێ دەستت بە بڵاوکردنەوەی ئەم زانیارییانە نەکرد؟

سەباح حەمدانی: زۆرم بڵاوکردنەوە، پەیجێکم لە فەیسبووک هەبوو، بەڵام سکاڵای زۆرم لەسەر دەڕۆیشت و دادەخرا، دیسان دەچووم پەیجێکی دیکەم دەکردەوە، بەوجۆرە. زۆر قسەم دەکرد، تەنانەت لە کارێکدا پەیوەستبووم بە خەزرەجییەوە بەنیازی هەوڵی رووخاندنی رژێم بەو شێوازەی خەزرەجی بیری لێدەکردەوە و لەگەڵ سعودیە لەوبارەیەوە لە پەیوەندیدا بوو، ئەوەش چیرۆکێکی درێژە و ناتوانین ئێستا بچینە ناو وردەکارییەکەی.

کاوە ئەمین: بۆچی؟

سەباح حەمدانی: لەبەرئەوەی کات رێگە نادا، ئەگەر کاتمان هەبێ باسی دەکەم.

کاوە ئەمیــن: ئەگــەر بــە کورتیــش بێــت، پلانەکــەی ئێــوە چــی بــوو؟ دەیویســت بــە پشــتیوانیی ئەمریــکا کودەتــای ســەربازی بــکات یــان چــی؟ بۆچیــش نەیکــرد؟

ســەباح حەمدانــی: خەزرەجــی ئەنجوومەنێکــی بــاڵای بــۆ هێــزە چەکدارەکانی عێــراق پێکهێنابــوو، ژمارەیــەک ئەفســەر و خەڵکــی ناســراوی تێدابــوو. خەریـک بـوو نزیـک دەبووینـەوە لـەوەی لـە 2003 روویـدا، لەگەڵ سـعودیە لـە پەیوەندیـدا بـوو، ئـەو پلانـەی لەگـەڵ سـعودیە لەسـەری رێککەوتبوون، ئەوەبــوو کــە ئــەوان پشــتیوانیی خەزرەجــی دەکــەن بــۆ ئــەوەی پارێــزگا ســوننییەکان لەجیاتــی ئــەوەی لەلایــەن ســوپای ئەمریــکاوە بگیرێــن، بــا لــە شــێوەی راپەڕینێکــدا خۆیــان رزگار بکــەن و بــەوەش خۆیــان لــە وێرانــی و تاڵانـی و کوشـتار بپارێـزن و سـوپای عێراقیـش لە پارێزگا سـوننییەکاندا خۆی لـە هەڵوەشـانەوە و تەفروتونابـوون بپارێزێـت. جموجۆڵی ئێمە لەسـەر ئەو بنەمایـە بـوو، بـەڵام کـە گەیشـتینە مەغریـب، لـەوێ زانیمـان کـە سـعودیە دەسـتی لـە خەزرەجـی بـەرداوە، ئـەوە لەکاتێکـدا پشـتیوانی داراییـان دەکرد و پـارەی زۆریـان بـۆ دەنـارد، بۆیـە ناچـار بـوو، ئێمـەش لەگەڵـی ناچـار بوویـن بڕۆیـن بـۆ سـووریا. لـەوێ ئامادەیـی خۆیـان بـۆ پشـتگیری کردنمـان دەربـڕی و تەنانـەت هاوکاریـی سووریاشـی کـرد، بـۆ حکومەتـی سـووریا بـە پـارە نـا، بـەڵام هەمـوو پشـتیوانییەکی دابیـن کـرد. گوتیـان بـڕۆن و هەوڵـی خۆتـان بــدەن، ئــەوە بیرۆکەیەکــی چاکــە، قەناعەتیــان بــەو بیرۆکەیــە هێنابــوو، ئــەوەش پــاش دیدارێکــی خەزرەجــی لەگــەڵ عەبدولحەلیــم خــەدام کــە ئەوکاتـە جێگـری سـەرۆک بـوو، پلانەکـە لەسـەر ئـەو بنەمایـە بـوو، بـەڵام دواتـر ئیماراتیـش پشـتی لـە ئێمـە کـرد، بـەڵام هاوکاریـی خەزرەجییـان کـرد و هەلـی ئەوەیـان دایـێ کـە بـڕوات لای ئـەوان ببێتـە پەنابـەر بـەو مەرجـەی دەسـت لـەو پڕۆژەیـە هەڵگرێـت. ئـەوان رەنگـە لەسـەر داوای ئەمریـکا ئەوەیـان کردبـێ کـە دەیویسـت ئـەو پلانـە لەبارببـات، چونکـە خەزرەجـی هـەر ئەوەنـدەی گەیشـتبایە مووسـڵ، زۆربـەی هێزەکانـی سـوپا دەچوونـە پاڵــی، بــەڵام ئــەوان رازی نەبــوون خەزرەجــی و ئەفســەرەکانی خەزرەجــی

بگەنـە مووسـڵ یـان روومـادی و تکریـت، بۆیـە بـەرەورووی ئاسـتەنگی گـەورە بووینـەوە، یەکێـک لـەو ئاسـتەنگانە، داواکاری گشـتی بـوو لـە دانیمـارک کـە پەیوەنـدی بـە خـودی خۆمـەوە کـرد لەوکاتـەی لـە دیمەشـق بـووم، هەڕەشـەی لێکـردم و هەڕەشـەی لـە خەزرەجـی کـرد و گوتـی دەبـێ دەسـتبەجێ خەزرەجیمـان رادەسـت بکەنـەوە. لەلایەک گوشـاری حکومەتی دانیمـارک کـە داوای دەکـرد وەکـو تاوانبـاری جەنـگ رادەسـتی بکەنـەوە، لەلایەکـی دیکـەوە سـعودیە کشـایەوە و لەولاشـەوە وەلـی عەهـدی ئیمـارات کـە ئێسـتا بووەتـە سـەرۆک و پێـش ئـەوەی ببێتـە سـەرۆکی ئەرکانـی سـوپا، مەبەسـتم شـێخ محەممـەد بـن زایـد ئـال نهەییـان، بـە ئامادەیـی ئێمـە پەیوەنـدی پێوەکـرد و گوتـی وەرە بـۆ ئێرە ئێمـە دەتپارێزین، بـەڵام بـە مەرجـی ئـەوەی لـەو کارە دووربکەویتـەوە. بەوجـۆرە ئـەو پلانـە کـە بـۆ دامەزراندنـی هەرێمێکـی سـوننە بـوو لـە عێراقـی نوێـدا، لەباربـرا.

کاوە ئەمیـن: خەزرەجـی ماوەیـەک لـە دانیمـارک دەستبەسـەر بـوو پـاش ئـەوەی لەلایـەن رەوەنـدی کوردییـەوە سـکاڵای لەسـەر تۆمـار کـرا، چـۆن لـەوە دەربـاز بـوو؟

سـەباح حەمدانـی: داواکاری گشـتیی دانیمـارک لەڕێـی وەرگێڕێکـی لوبنانییـەوە کـە قسـەی لەگـەڵ مـن کـرد، گوتـی ئێـوە بەرپرسـیار دەبـن، چونکـە هاوکاریـی خەزرەجیتـان کـردووە لێـرە رابـکات. ئێمـە هاوکاریمـان کردبـوو کـە لـە دانیمـارک دەربچـێ و رابـکات.

کاوە ئەمین: جا تۆ شایەتیت بۆ خەزرەجی دا؟

سـەباح حەمدانـی: نـا کـەس داوای شـایەتی لـە مـن نەکـرد، بەڵام ئـەوە من قسـە دەکـەم، ئـەوەش راسـتییەکەیە با خۆی قسـە بـکات، چاوەڕوانیم لێی هەیـە قسـە بـکات، ئێسـتا وا دەسـتیپێکردووە قسـە دەکات. بەهەرحـاڵ ئـەو هەڕەشـەیەی داواکاری گشـتی بـووە راسـتی و هـەر کـە گەڕامـەوە بـۆ هۆڵەنـدا، داواکاری گشـتیی دانیمـارک لەڕێـی داواکاری گشـتیی هۆڵەنـداوە

هەوڵـی تاوانبارکردنـی منـی دا، بـەڵام یەکێک لـە پارێـزەرە هۆڵەندییەکان بە بەڵگەیەکـی بەهێـز هەموویانـی بێدەنـگ کـرد و دۆسـیەکەی بـە یەکجـاری داخسـت بـۆ ئـەوەی جارێکـی دیکـە داوام نەکەنـەوە، چونکە هاوسـەرەکەی خەزرەجـی و منداڵەکانـی لـە ماڵـی مـن بـوون لـە هۆڵەنـدا، بەهـۆی ئـەوەی پەیوەنـدی پێوەدەکـردن ئاشـکرا بـوون، خـۆت دەزانـی موخابـەرات چۆنـە. ئاشـکرا بـوو کـە خێزانەکـەی لـە ماڵـی منـن، بۆیـە گوشـارەکە کەوتـە سـەر مـن کـە تـۆ هاوکاریـت کـردووە و تـۆ دەربـازت کـردووە و خێزانەکەشـی هـەر تـۆ بـە قاچـاخ دەربـازت کـردوون، کەواتـە تـۆ بەرپرسـی. سـوپاس بـۆ خـوا لـەو بەرپرسـیارێتییە دەربـاز بـووم و...

کاوە ئەمیـن: چـۆن لـەوە رزگـارت بـوو؟ بەڕاسـتی تـۆ هاوکاریـت کردبـوو بۆئـەوەی لـە دانیمـارک دەربـاز بێـت؟

سـەباح حەمدانـی: پارێـزەرە هۆڵەندییەکـەم پیتـەر ڤان کلێف بوو کە ئێسـتا لـە ژیانـدا نەمـاوە، مـن شـتەکەم بـۆ باسـکرد، پـاش ئـەوەی گەڕامـەوە بـۆ هۆڵەنـدا و لـە خەزرەجـی کشـامەوە، هەموویـم بـۆ باسـکرد پێـش ئـەوەی داواکاری گشـتیی دانیمـارک لەڕێـی وەزارەتـی دادی هۆڵەندییـەوە دەسـت بـە جموجـۆڵ بـکات لـە دژی مـن، گوتـی کێشـە نییـە و ئاسـانە. بـە سـیفەتی پارێـزەر راپۆرتێکـی نووسـی، خـۆی ئـەو پارێـزەرە بـە خۆڕایـی بەرگـری لـە پەنابـەران دەکـرد، مرۆڤێکـی مـەزن بـوو بـە هەمـوو مانـای وشـە، بـۆی نووسـین کـە ئێمـە بـە هەمـوو جۆرێـک ئامادەیـن هاوکاریتـان بکەیـن لـە بەرامبـەر یـەک ملیـۆن یـورۆ، ملیۆنێـک یـورۆ بدەنـە سـەباح حەمدانـی بـۆ ئـەوەی هەمـوو وردەکارییەکانتـان پێبدات سـەبارەت دەربازبوونی خەزرەجی لـە دانیمـارک. کـێ ئـەو پارەیـە دەدات؟ کـەس ملیۆنێـک یـورۆ نـادات. ئـەوە بیانوویەکـی زۆر بەهێـز بـوو کـە دەمـی وەزارەتـی داد و داواکاری گشـتیی هۆڵەنـدی و داواکاری گشـتیی دانیمارکـی داخسـت، ئـەوەش لەبەرئـەوەی مـن هاووڵاتـی هۆڵەندیـم، هۆڵەنـدی نەبـام کـەس نەیدەتوانـی رزگارم بـکات.

کاوە ئەمیـن: کەواتـە دانیمـارک لەبـەر ملیۆنێـک یـورۆ وازی لـە دۆسـیەی خەزرەجـی هێنـا یـان شـتی دیکـە لـە پشـتی پـەردە هەبـوو؟
سـەباح حەمدانـی: منیـان وەکـو شـایەت دەویسـت، ئـەوان ئەگـەر بیانـەوێ بیبەنـەوە، دەتوانـن بیبـەن خـۆ ئێسـتا ئەوەتـا لـە ئیماراتـە و ئەوانیـش دەزانـن، بـەڵام ئـەوان گوشـارێکی دیکەیـان لەسـەر بـوو، گوشـاری ئەمریـکا و ئیمـارات.

کاوە ئەمیـن: خەزرەجـی بـەم دواییـە لـە گفتوگۆیەکیـدا لـە هەنـدێ هەڵوێسـتی پەشـیمان بـووەوە، قسـەکانی بۆنـی ئـەوەی لێدەهـات کـە بەرگـری لـە رژێمـی پێشـووی عێـراق دەکـرد، لەسـەر ئـەوە چـی دەڵێـی؟
سـەباح حەمدانـی: مـن متمانـەم بـە عەسـکەرییەکان نییـە، بەتایبەتـی ئەفسـەرە گەورەکانیـان، چونکـە ئەوانـە سـوودمەند بوونـە و ناتوانـن بەشـێوەیەکی نێگەتیڤ قسـە بکـەن، بۆیـە خـۆی لـە زۆربـەی راسـتییەکان بـوارد و راسـتیی نەگـوت. تەنانـەت ئـەو راسـتیانەی کـە مـن ئێسـتا باسـیان دەکـەم، فەرمـوو بـا ئـەو باسـیان بـکات. بـا باسـی بـکات، ناتوانـێ.. راسـتی ناڵێـت.

کاوە ئەمین: کەواتە راستیی ناڵێت؟
سـەباح حەمدانـی: بێگومـان راسـتیی ناڵێـت، تەنیـا بەشـێکی راسـتییەکە، راسـتە ئەویـش لـە دژی رژێـم وەسـتایەوە، بـەڵام خـۆ ئەویـش بەشـێکی گرنگـی ئـەو رژێمـە بـووە.

کاوە ئەمیـن: دوا پرسـیارم لـەم گفتوگـۆ درێـژەی کـە هەمانبـوو، ئـەو ئەفسـەرانەی کـە هاوپیشـەت بـوون و ئێسـتا مـاون، بەشـێکیان لـە عێراقـن و رەنگـە بەشـێکیان لـە وڵاتانـی دیکـە بـن، رازیـن لـەوەی کـە تـۆ ئـەم شـایەتیانە دەدەی؟ یاخـود تائێسـتا کـەس هەڕەشـەی لێکـردووی لەسـەر ئـەم قسـانەت؟

سـەباح حەمدانـی: بەڵـێ هەڕەشـەی زۆرم بـۆ دێـن، چ لەڕێـی کەناڵەکـەم، یـان بـە نامـە. پەیجیـان دروسـتکردبوو لەسـەر فەیسـبووک بـۆ ئـەوەی لـە دژی مـن و لـە دژی خێزانەکـەم شـت بڵاوبکەنـەوە، تەنانـەت تۆمەتـی شـەرەفیان خسـتە پاڵـم. تەماشـای ئـەم رەوشـتە بکـە، هەرچەنـدە ئەمانـە هەرگیـز ئەخلاقیـان نەبـووە.

کاوە ئەمین: هەڕەشەی کوشتنت لێکراوە؟

سـەباح حەمدانـی: لـەو کەناڵـەی منـەوە هەرکەسـێک قسـە بـکات، هەرکەسـێک قسـەیەک بـە سـەددام حوسـێن بڵـێ، باسـی شـەرەفی و باسـی دایکـی بـکات، رێگـەی نـادەم و دەڵێـم مـن نامـەوێ بچینـە نـاو ئـەو باسـە، ئێمـە لێـرەدا سـوارچاکانە دەجەنگێـن، ئازایانـە دەجەنگێـن، بـەڵام ئەوانـە ئازایانـە ناجەنگـن، خەڵکێکـی بێڕەوشـتن، بۆیە گەیشـتنە ئـەوەی تانە لـە شـەرەفی مـن و لـە شـەرەفی خێزانـم بـدەن. خەڵکیـش هـەن کـە حـەق بـە مـن دەدەن، هەیانـە هاوڕێمـە و مـن دەیانناسـم و لەگـەڵ هەندێکیـان لـە پەیوەندیدایـن، بـەڵام ناوێرن قسـە بکـەن، رەنگـە هەندێ زانیاریـم بدەنێ و مـن باسـیان بکـەم، بەڵام تائێسـتا نەگەیشـتوونەتە ئـەوەی خۆیـان ئازادانە قسـە بکـەن. رەنگـە هۆیەکـەی ئەوەبـێ مـن وڵاتینامـەی هۆڵەندیـم هەیـە و ئـەوەش هێزێکـی داوەتـە مـن. کارکردنیشـم لـە دژی رژێم زیاتـر هانیداوم بۆئـەوەی بتوانـم هەندێـک شـت بڵێـم کـە خەڵکـی دیکـە نایڵێـن.

کاوە ئەمین: خۆشحاڵ بووی بە لەسێدارەدانی سەددام حوسێن؟

سـەباح حەمدانـی: بەتایبەتـی کـە بەدەسـتی ئـەو جـۆرە خەڵکـە لەسـێدارە درا. پێشـتر گوتـم کـە بەڕاسـتی دڵخـۆش بـووم بـەوەی بەدەسـتی هیچوپووچتریـن خەڵـک لەسـێدارە درا. حـەزم نەدەکـرد بەدەسـتی هەندێـک پیـاو لەسـێدارە بـدرێ کـە لـە دژی راپەڕن و بیرووخێنـن و لەسـێدارەی بدەن، بـەڵام ئەمانـە کەسـانێک بـوون وەکـو خـۆی و رەنگـە لـە خۆیشـی پیسـتربن، بۆیـە رەوشـی ئێمـە لـە دوای 2003 پیسـتر بـوو لـە پێـش 2003.

کاوە ئەمین: کاک سەباح سوپاسی بەشداریت دەکەین لەم گفتوگۆ چڕوپڕە کە زانیاری زۆر باشی تێدابوو، حەزدەکەم بزانم دوا وتەی ئێوە چییە؟

سەباح حەمدانی: زۆر سوپاستان دەکەم بێگومان، سوپاس بۆ هەر کەسێک کە لە ئامادەکردنی ئەم بەرنامەیەدا هاوکار بووە، برایانی وێنەگر و هەموو برایانی دیکە لە بەڕێوەبەری گشتیی رووداوەوە تاوەکو ئەوانی دیکە. ئێوە لەڕێی منەوە راستییەکان ئاشکرا دەکەن. من قەناعەتم بە خۆم هێناوە کە لە بەرامبەر خودای خۆم وەکو شایەتێک قسە بکەم، ئەمە تەنیا بۆ خودایە و جگە لە رەزامەندیی خوای گەورە هیچ شتێکم ناوێ. ئەوەی کە گوتوومە راستییە و بۆ پشتیوانییە لە راستی و بۆ پشتیوانییە لەم گەلەی کە هەمیشە بەدەست حوکمڕانی خراپەوە گیرۆدە بووە و بەداخەوە لە خراپەوە بە خراپتر سپێردراوە.

شایەتییە مێژووییەکانی ئەفسەرێکی ئەمن

مانگی تەمووزی 1988،مولازم ئیبراهیم تکریتی کە ئەفسەر بوو لە بارەگای بەڕێوەبەرایەتی ئەمن لە کەرکووک، سەردانی کردم. بەڕێوەبەرایەتی ئەمنی کەرکووک بەشدار بوو لە ئەنفال دا، چەند وەجبەیەک خەڵکیان وەرگرت، چونکە ئێمە وەجبەمان دەدایە هەموویان، هەر بەڕێوەبەرایەتییەکی ئەمن وەجبەیەک. ئەو ئەفسەرە گوتی گەورەم یەکێک لەو دیمەنانەی کە هەرگیز لەبیرم ناچێتەوە، منداڵێکم بینی، دوای ئەوەی دایکی منداڵەکەمان کوشتبوو، یان خوشکی بووە، بەهەرحاڵ لەگەڵ ئەو بووە، کەوتبووە چاڵەکەوە، گوتی قژێکی زەردی هەبوو، لەناو چاڵەکە بەپێوە وەستابوو... ناتوانم تەواوی بکەم.. گوتی ئاوای دەکرد، چاوەڕێی فیشەکێکی دەکرد بەریکەوێت، چونکە لە هەموو لایەکەوە گوێی لە تەقە بوو، هەرچەندە چەکەکان زۆربەیان کپ بوون، بەڵام دەنگی تەقەش هەبوو، بەچاوی خۆیشی منداڵی دیکەی دەبینی، منداڵێکەو بەچاوی خۆی دەبینێ خەڵک لە دەوروبەری کوژراون و خوێن رژاوە، هاواری دەکرد.. گوتی هەندێ لە منداڵەکانمان هەر بە زیندوویی داپۆشین. هەرکە گوللەبارانمان دەکردن شۆفڵەکان دەهاتن و خۆڵیان بەسەردا دەکردن. دەگریا، ئەو ئەفسەرە دەگریا، بەکوڵیش دەگریا، چی بکات؟ بەڵێ سەددام حوسێن ئاوای لەو خەڵکە کرد.

RudawStream1

Research Center